MÜNCHEN 4 1965

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

4

MÜNCHEN 1965

Copyright 1965 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Wolfratshauser Strasse, 350 - 8 MÜNCHEN-SOLLN

BUNA VESTIRE

Îngerul bunei vestiri când s'a'mplinit
în faţa ta, din amiază,
înfăţişându-ţi abisul luminii
tu, cea chemată dintru vecii să fii
purtătoarea luminii,
tu ce făceai?

Poate coseai, albă'n tăceri
zugrăvite cu sânge nou de garoafe,
cu jocuri de fluturi, şi-ţi îngâna
gândurile un du-te-vino de albine?
Poate în pravila înţelepciunii silabiseai,
neştiutoare de harul vărsat
în sângele tău ferit de păcat
purtându-ţi degetul pe buchia veciei
făcută timp, Maria?

Sau poate te lăsai numai crescută pentru minune,
ca un mugur înfăşând floarea
neprihănită încă de polen,
neştiutoare de ceasul rodirii?

Îngerul bunei vestiri, când te-a umbrit,
i-ai auzit foşnetul aripilor,
creangă răvăşită de vânt?
Sau te-a făcut să tresari
mireasma altui tărâm
pe care-o purta în veşminte?

Cuvintele lui ți-au căzut în adâncuri
ca o mână de grâu aruncată în brazdă
Duhul ți-a săgetat ființa, plinind bucuria.
Taina te-a învăluit cu veciile fericirii
și sângele tău a rodit din Cuvânt
răscumpărarea morții, Maria.

Drept gaj al vizitei ți-a lăsat
în mână un crin făurit din lumină
și'n toată ființa tresărirea cunoașterii.

Yvonne ROSSIGNON

MIRCEA ELIADE

ADIO!...

Dacă mă voiu hotărî vreodată să scriu o piesă de teatru, iată cum ași face:

Un actor apare de după cortină și, apropiindu-se de rampă, strigă: *Adio!...* Își rotește încet privirile în sală, ca și cum ar căuta pe cineva, și strigă a doua oară: *Adio!...* Apoi, după o pauză lungă, apăsătoare, adaogă: *Asta era tot ce aveam să vă spun: Adio!...* Cu pricepere, cu emoție (căci e actor), ridică brațele în sus, sau face un alt gest de rămas bun, și, discret, dar întristat (lăsând să se înțeleagă că nu există altă soluție), se îndepărtează încet și dispare în spatele cortinei.

Evident, publicul nu va înțelege. Va crede că asta face parte din piesă, și va aștepta să vadă ce se mai întâmplă. Unii vor întoarce capetele, vor privi până în fundul sălii, vor începe să vorbească între ei — așteptând. Zadarnic. Cortina nu se va ridica. Dar vor începe să se audă zgomote pe scenă, în spatele cortinei, și curând se vor auzi voci, un strigăt de femeie, apoi alte voci, parcă mai mulți bărbați ar fi rostit împreună același text, alcătuit din propoziții scurte și oarecum amenințătoare. În fundul sălii, spectatorii, în majoritatea lor studenți, vor începe să râdă. Unii se vor ridica în picioare, sperând, poate, că astfel ar putea să vadă ce se întâmplă. Dar ceilalți vor protesta, vor striga: *Stați jos! Stați jos!* Si apoi, deodată, cei din primele rânduri vor începe să aplaude și, după ei, sala întreagă — ropote de aplauze, urale, și tinerii studenți vor lovi ritmic podeaua cu amândouă picioarele.

Atunci, dintr'un colț pe care încă nu l-am precizat, cineva, un bărbat între două vârste, dar cu o figură palidă, melancolică, se va îndrepta spre scenă. Aplauzele vor înceta o clipă, dar vor porni din nou, furtunoase, până ce omul va ridica brațele în sus și, înainte de a se face pe deplin tăcere, va începe. (Deaceia primele cuvinte nu vor fi auzite. Spectatorii se vor întreba unii pe alții: Ce-a spus? ce-a spus?).

— În numele Directorului, dar și în numele camarazilor mei, vă rog, vă rugăm, să faceți liniște. Este greu să vă explic de ce — și dacă m'ați crede, am încercat să mă recuz. Trimiteți pe altcineva, domnule Director, i-am spus, l-am implorat chiar. Alegeți pe cineva care să știe să le vorbească direct — pe Darius, bunăoară, pe Melania. Dumneavoastră știți — mă adresam eu Directorului —, mă cunoașteti bine: nu mă pricep decât în limbajele indirecte. Puneți-mă să le explic de ce acum, la începutul toamnei, soarele se înclină spre miază-noapte, și voiu găsi zeci, nenumărate, felurite și seducătoare aluzii și imagini și alegorii. Dar de ce tocmai pe mine, acum, *când încă n'am trecut de prima scenă?*...

— Mai tare! Vorbește mai tare! a strigat cineva din fundul sălii.

— Îmi va fi greu, pentrucă monologul meu... Pot să vă spun asta: pentru monologul din actul II am refuzat angajamente în provincie, roluri de mare prestigiu...

— Mai tare! au strigat din nou.

— Vă spuneam că o să-mi fie greu, pentrucă monologul de care vă vorbeam trebuie rostit aproape în *sotto voce*. Mă voiu furișa printre butoaie, voiu privi spre dumneavoastră, și voiu monologa — dar n'o să mă auziți. Si nici de văzut nu mă veți putea vedea, pentrucă între noi și voi se află cortina.

— Vorbește, domnule, mai tare!, a țipat o doamnă ridicându-se brusc în picioare. (O doamnă în vârstă).

Si câțiva au izbucnit în râs, alții au aplaudat. Dar s'a auzit din nou, cu severitate, Șșșt!..., și sala a împietrit într'o nefirească tăcere, întreruptă câteva clipe în urmă de o voce puternică, străbătând de dincolo de cortină, Parcă ar fi poruncit ceva, pentrucă s'au auzit urale depărtate, dar și un hohot de plâns, foarte aproape de cortină. Plângea desigur o femeie. Actorul și-a întors mirat capul.

— Cum trece timpul, aici la dumneavoastră!, a exclamat. Parcă zboară! Am ajuns deja la scena IIIa, poate cea mai misterioasă. În orice caz, e cea mai tragică. Credeți-mă, e greu, e greu... Cum să vă explic? Eu știu ce-ar fi vrut Directorul. Ar fi vrut să vă spun, politicos, dar cu multă simpatie, că noi, așa cum era convenit, am început spectacolul la 8.30, și să vă rog să fiți înțelegători, să nu faceți prea mult zgomot. E adevărat, cortina aceasta e veche, așa dar e solidă, amortizează zgomotele. Dar dacă râdeți prea tare, sau aplaudați, sau bateți cu picioarele

în podea, se aude și dincolo de cortină. Și sunt scene de mare subtilitate, monologuri rostite aproape în șoaptă, dialoguri imperceptible — căci de ce-am răspunde imediat când ni se adresează cineva necunoscut, sau prea depărtat de noi? Răspundem când credem noi de cuviință. Avem timp. Vă repet: în aparență, spectacolul trebuie să se încheie la 11.35 — dar în realitate, *avem timp*. Nu ne grăbim...

Voia, desigur, să zâmbească, dar se răsgândi, și-și trecu palma pe buze, își mângâie bărbia. Si tocmai atunci cortina fremătă o clipă, dela un capăt la altul, parcă ar fi fost bătută de vânt, și se auzi un zgomot surd, peste putință de identificat.

— A căzut cineva!, exclamă un tânăr din rândul I, și voi să se ridice în picioare.

— Vedeți, tocmai asta voiam să vă spun, continuă actorul. Nu ne mai înțelegem. Am crezut întâi că e cortina de vină, că ne desparte cortina. Că, în fond, prin simplul fapt că dumneavoastră alcătuiți publicul, iar noi suntem actori, o prăpastie se deschide între noi. Dar nu e asta. Orice s'ar spune, și de o parte și de cealaltă a cortinei, suntem tot oameni. *Dar e din cauza Timpului*. Noi avem timp, nu ne grăbim — și atunci, tot ce ne spunem *noi*, *între noi*, pur și simplu...

Ezită din nou și-și trecu palma pe bărbie.

— De fapt, nu e atât de simplu, adăogă. Dar nu ne înțelegem. Nu ne puteți înțelege, deși în aparență vorbim același limbaj. Cine dintre dumneavoastră n'a înțeles cuvântul acesta simplu, patetic, dacă nu chiar deadreptul tragic: *Adio*? Si totuși, când, adineaori, camaradul meu v'a explicat că *asta era tot*, că *asta era tot ce aveam de spus*, ați izbucnit în râs, ați început să aplaudați și să bateți din picioare... Dar, încăodată, și Directorul, și noi, actorii, atâta vă rugăm: liniște. Sau, dacă nu aveți răbdare să așteptați sfârșitul spectacolului, la 11.35, puteți pleca, vă puteți întoarce acasă. Aveți desigur atâtea alte lucruri de făcut...

Se înclină, parcă ar fi vrut să se retragă. Dar deodată, din primele rânduri, s'au ridicat brusc spectatorii. Unul din ei a încercat să strige: *Nu suntem public de rând*! Avea o voce gravă, părea emoționat — și cuvintele abia s'au auzit. Dar l-au susținut ceilalți, vecinii lui din rândul I.

— Nu suntem public de rând!, au repetat ei. Am învățat, ne-am pregătit...

— În timpul verii, au continuat ceilalți. Am citit cărți grele.

— Am studiat, au adăogat vecinii lor. Ne-am pregătit.

— *Ca să vă înțelegem*! izbucni din nou domnul cu vocea gravă. Așteptam toamna... *Așteptam toamna*, repetă el cu vocea sugrumată de emoție, dar nu izbuti să continue.

— Trecea vara, începu vecinul lui.

— Dar nu ne părea rău, continuară ceilalți.

— Ne spuneam: Nu e nimic! Nu e nimic! La toamnă se redeschide teatrul...

— Teatrul!, strigară deodată, entuziasmați, câțiva studenți ridicându-se în picioare. *Viață, idei, imaginație*!...

— Când am citit titlul pe cel dintâi afiș, mărturisi cu fervoare o femeie tânără, *am înțeles*!...

— Am înțeles!, repetară mai mulți, ridicându-se în picioare.

Actorul îi asculta cu simpatie, dar absent, clătinând la răstimpuri din cap. Înălță amândouă brațele, și, înainte de a se face tăcere, începu.

— Este exact așa cum l-am prevenit. Domnule Director, i-am spus: Scena V! Trebuie să ne pregătim pentru Scena V, căci și ei s'au pregătit. Au avut toată vara înaintea lor ca să se pregătească. Poate au învățat sanskrita; în orice caz au studiat antropologia, miturile, structurile. Mai ales la premieră, o să avem un public cultivat, probabil foarte mulți studenți. Va trebui să ridicăm cortina...

În sală se făcuse din nou liniște, așa că ultimele cuvinte s'au auzit aproape în întregime. Acum începe de-adevărat, a șoptit cineva. Acesta e începutul. (Evident, nu au înțeles toți. Ce vrea să spună? întreba, în șoaptă, dar insistent, o femeie tânără. E un text dificil, i-a explicat tovarășul ei. Text poetic, plin de aluzii enigmatice).

Actorul rămăsese în mijlocul scenei, cu privirile pierdute, parcă s'ar fi întrebat ce căuta acolo.

— *Pentru numele lui Dumnezeu!*, s'a auzit, foarte clar, din spatele cortinei.

Aproape nimeni nu mai îndrăznea să respire. Încet, și parcă fără convingere, actorul începu să pipăie cortina. Găsi marginea pe care o căuta, și începu să tragă cortina după el.

— Scena V, reluă el. Dintr'un anumit punct de vedere...

Dar nu-l mai asculta nimeni. Deși cortina se ridicase mai puțin de jumătate, esențialul era acolo: o femeie tânără, frumoasă, cu părul căzându-i pe umeri, ținând mâinele la spate — și foarte curând toți au înțeles că le ținea așa pentrucă mâinele îi erau legate la spate. În fața ei, un bărbat aproape bătrân, încruntat, cu privirile pironite în pământ. Dar abia au apucat spectatorii să-l vadă, să înțeleagă că e încruntat, că nu îndrăznește să-și ridice privirile — și bătrânul dispare. Face doar câțiva pași, și dispare în dosul cortinei. Fata parcă s'ar fi trezit din vis. Privește în jurul et, și pe nesimțite figura i se luminează. Zâmbește? s'au întrebat unii. Dar, înainte ca să poată răspunde, cortina, pe care actorul o ținea ridicată cu un mare efort, s'a coborît brusc — și sala întreagă a fremătat, dezamăgită.

— Vă rog să nu aplaudați, începu actorul, apropiindu-se de rampă, pentrucă scena V încă nu s'a terminat. Cum vă spuneam, și cum spunea și Directorul...

— Mai tare! strigară câțiva studenți din fundul sălii.

Actorul ridică exasperat brațele în sus.

— Liniște! Vă rog, vă rog, șopti. Acceptați și dumneavoastră acest sacrificiu. Nu va dura mult — dar pentru noi e o scenă capitală. Gândiți-vă la copilăria dumneavoastră, amintiți-vă de prietenii pe care i-ați pierdut...

În acea clipă, din spatele cortinei izbucniră urale prelungite. Actorul întoarse capul, vădit emoționat. S'au mai auzit câteva glasuri, înecate din nou în urale. Dar, dintr'odată, pe neașteptate, spectatorii și-au pierdut răbdarea și au început să aplaude, să bată cu picioarele în podea. Zadarnic îi implora actorul cu amândouă brațele ridicate în sus. Studenții se dezlănțuiseră. Atunci din spatele cortinei își făcu loc, furtunos, fata.

— Ce se întâmplă aici? întrebă ea cu o voce aspră, neașteptat de groasă, aproape vulgară. Poate ați uitat că sunteți la Teatru. Dacă nu înțelegeți, nu aveți decât să ieșiți în vârful picioarelor. Treceți pe la cassă, și vi se va restitui costul biletelor.

— Ba înțelegem, vorbi un tânăr, calm și totuși amenințător. Până acum am înțeles foarte bine. E misterul Tatălui. Dar vrem să vedem ce se întâmplă mai departe. De ce-ați lăsat cortina?

Fata îl privi adânc, concentrat, parcă nu l-ar fi înțeles.

— Cine a lăsat cortina?, întrebă.

— Camaradul dumneavoastră, spuse tânărul intimidându-se deodată.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, continuă fata. Noi nu ținem seama de cortină. Asta e dealtfel marea noutate a piesii: că jucăm ca și când n'ar exista o cortină. Autorul a păstrat împărțirea pe scene și în acte, dar a suprimat cortina. Și e limpede de ce-a recurs la acest procedeu. E mai

aproape de realitate, de viață. Viața cunoaște scene, și se poate spune că e împărțită în acte, dar cortina se lasă o singură dată. Dacă nu înțelegeți nici măcar atâta...

Ridică din umeri, și nu mai adăogă nimic.

— Și totuși, reîncepu tânărul, prinzând din nou curaj, totuși *cineva a lăsat cortina*. Adineaori. Cortina pe care o aveți în spatele Dstră. Și nu putea s'o lase decât cel care o ridicase, camaradul Dstră!

Și-l arătă cu degetul.

— Are dreptate! au izbucnit mai mulți. L-am văzut și noi. L-am văzut când i-a dat drumul din mână.

Fata se întoarse spre actor, și-l privi exasperată, întrebătoare.

— Le-am spus, începu el cu o mare tristețe în glas. Le-am spus că *nu* înțeleg. Zadarnic s'au pregătit în timpul verii, și au învățat. Zadarnic: *orice am face, nu înțeleg*!...

— Sau poate înțeleg, șopti fata, dar înțeleg tocmai pe dos...

— Mai tare! Pentru numele lui Dumnezeu, vorbiți mai tare!, strigară studenții.

Fata își scutură pletele pe umeri, își duse mâinile la spate și, făcând un pas către rampă, începu.

— Ca și camaradul meu, am încercat să mă recuz. Nu mă pricep, domnule Director, i-am spus. Vreți să le explic — *dar cum să le explic*? Dacă m'ați lăsa să dansez ar fi ușor, le-aș explica. Dar, știu, adăogă coborînd glasul, nu vrea autorul. Spune că el e profesor, îi e teamă să nu fie rău înțeles...

— Mai tare, domnișoară!, strigară câțiva.

— Însfârșit, reluă fata, m'am rugat de el, l-am implorat. Alegeți pe altul, domnule Director, alegeți un bărbat, dacă se poate un bărbat cu profunde sentimente religioase, pe Darius, bunăoară. Cineva pe care să-l asculte, *pe care să-l audă*, strigă ea cât putu mai tare.

— Așa! așa!, o încurajară studenții din fundul sălii.

— *Alegeți pe Fiul lui Dumnezeu, născut iar nu făcut*!, strigă fata din toate puterile.

Dar își duse repede mâna la frunte, și apoi, foarte palidă, privi în jurul ei.

— Îmi cer iertare, șopti. Nu trebuia să vă spun asta. Asta era din scena XIa...

— Da și nu, preciză cineva. Mai întâi a fost în Crezul dela Niceia.

— Ce spune? ce spune? au întrebat mai mulți.

— Cred într'unul Dumnezeu, etcetera, *născut iar nu făcut*, a repetat cel din banca I. (Bărbat încă tânăr, inteligent, erudit, cu mult humor).

— Ei, și ce-are aface? întrebă cineva.

— Are aface, pentrucă domnișoara pretinde că e din scena XI. Dar dacă e așa, e un plagiat...

— Poate fi un citat.

— Depinde de context, spuse un student.

— Și depinde mai ales cum e pronunțat, adăogă vecinul lui.

— Să ne spună cum îl pronunță, strigară studenții.

Fata își duse din nou mâinile la tâmple. Se vedea bine că era turburată. Poate deaceia în sală se făcu deodată tăcere.

— E foarte greu să vă explic, începu ea, încercând să zâmbească, să vă spun cum îl pronunț. Pentrucă ar trebui să cunoașteți, în prealabil, starea mea sufletească. Dar ca să înțelegeți starea mea sufletească, ar trebui să cunoașteți trecutul meu, origina mea socială, problemele care mă frământă din fragedă copilărie. Căci din copilărie m'am simțit atrasă de tot ce-mi era necunoscut. Până ce într'o bună zi, da, îmi aduc foarte bine aminte, nu e mult deatunci, o zi de vară, de fapt, în vara aceasta. Treceam pe stradă, și am văzut că se anunță o piesă: *Adio*! Am fost profund emoționată. Am înteles. Cineva, pe care nu-l cunoșteam, dar pe care-l așteptam, pe care-l iubeam deja, poate fără să-mi dau seama, cineva care ar fi putut juca un rol hotărîtor în viața mea, care m'ar fi putut face fericită... Ah!, mă exprim prost, nu era vorba de fericire, de ceeace numim noi fericire, era ceva mai nobil, și mult mai profund... Însfârșit, acel cineva pe care încă nu apucasem să-l cunosc, deși îl așteptam, și poate chiar îl căutam, omul acela îmi spunea, *mie*, o necunoscută care se oprise în fața afișului, cu ochii în lacrimi (căci titlul era tipărit cu litere enorme, care-ți făceau rău, care te sugrumau), îmi spunea: *Adio*!... Am înțeles, și am început să plâng, chiar acolo, în fața afișului. Am înțeles că nu mai e nicio speranță, că nu-l voiu mai întâlni niciodată, căci și-a luat rămas bun dela noi. A avut doar timpul să ne spună, să-mi spună, în primul rând *mie*, să-mi spună: *Adio*!

Plângeam în fața afișului, când s'a apropiat de mine. L-am recunoscut imediat: era Directorul. M'a întrebat dacă nu vreau să joc rolul Melaniei — și mi l-a arătat pe afiș; îl juca, într' adevăr, Melania, căci

așa o chema: Melania. Șovăiam. Știu la ce te gândești, mi-a spus Directorul, dar nu e vorba de o dublură. Îți propun rolul Melaniei. E un rol greu, dar plin de surprize. Șovăiam. De felul meu sunt dansatoare, i-am spus. Mă exprin prin dans. M'a privit cu surprindere și, mi s'a părut, decepționat. Atunci va fi greu, a adăogat. Va fi greu din cauza Profesorului... Dar, evident, eu nu știam nimic. Si acum, că stau și mă gândesc, mă întreb cine știa. Dumneavoastră știați? Spuneți cinstit, știați?

În sală se făcu deodată tăcere. Dar era o tăcere grea, stingherită, aproape vinovată.

— Ce trebuia să știm? se auzi, târziu, o voce timidă.

— Că va fi greu din cauza Profesorului.

— Nu știam, au recunoscut foarte mulți (dar aproape nimeni nu îndrăznea să-și ridice privirile).

— Evident! În afară de Director, nu știa nimeni...

— Dar, el, Directorul, de unde știa? întrebă domnul din rândul I.

Fata îl privi cu mirare.

— Toată lumea știe că marea lui pasiune e Istoria Religiilor...

În sală se făcu din nou tăcere. De data aceasta, o tăcere gravă, reculeasă.

— Nu toată Istoria Religiilor, continuă Melania, dar esențialul: India, bunăoară, Tibetul, Japonia. V'ați dat seama și dumneavoastră, când ați văzut cum a interpretat el scena V: nu ca un simbol, cum ar fi vrut autorul, ci ca o realitate imediată, *hic et nunc*, așa cum o înțelege, bunăoară, Mahayana, când afirmă că *nirvana* și *samsara* sunt identice...

— N'am văzut nimic!, strigă doamna în vârstă ridicându-se brusc în picioare. Nimic! Absolut nimic! Si doar am studiat și eu Mahayana, și pot să spun când e Nirvana și când nu e Nirvana!

— Am studiat-o și noi!, strigară mai mulți studenți. Am studiat-o în original.

— Unde e Directorul? continuă doamna. Să vină Directorul, să stăm de vorbă cu el. Prea ne credeți ignoranți!

— Directorul? întrebă cineva din fundul sălii. În seara aceasta eu sunt Directorul...

Și se îndreptă agale spre scenă.

— Dar ce-așî putea să vă explic? Și, mai ales, când?, adăogă privindu-și ceasul. (Un chronometru de argint). Antractul e pe sfârșite. În trei, patru minute începem actul II, și puțin timp după aceia o să

vă rugăm din nou să faceți liniște. Actul II e prin excelență un act interior, dacă înțelegeți ce vreau să spun.

— Înțelegem, au răspuns foarte mulți.

— Tăceri lungi, apăsătoare, întrerupte de monologuri. Unele monologuri într'adevăr sublime, dar ce folos dacă nu le aude nimeni? *Sotto voce*?... E puțin spus. De fapt, sunt mai de grabă meditații. Și ,după cum îmi atrage atenția autorul, unii ermiți, chiar dintre cei mai iluștri, în timp ce meditează, adorm. Si atunci nu mai știu nimic. Vreau să spun, nu mai știu ce se întâmplă cu ei: se reîntorc în neant, se pierd în inconștient, se întâlnesc față în față cu Dumnezeu?

Se rezemase de rampă și, rostindu-și întrebările, privea când într'un colț, când într'altul, al sălii — ca și cum ar fi așteptat un răspuns. Dar nu îndrăznea nimeni să răspundă.

— Într'un anumit sens, reluă Directorul, misterul e de nepătruns... Dar vă dați seama ce înseamnă asta pentru un Director de scenă. Cum să *arăți* tăcerile, lungile, aridele tăceri care traversează Istoria Religiilor, care, de fapt, alcătuiesc în bună parte Istoria Religiilor, ca și, dealtfel, oricare altă Istorie în general?...

— Tăceri? pur și simplu tăceri? întrebă cineva.

— ...Când nimic important nu se mai spune, continuă Directorul, când oamenii trăiesc cum au apucat să trăiască strămoșii strămoșilor lor, cu sute, cu mii de ani înainte, când niciun zeu și nicio idee nu se mai inventează, și totul se repetă, și *se repetă mai ales tăcând*? Cum să prezinți o *tăcere sterilă*, când nimic nou nu se mai spune pentrucă nimeni nu mai simte nevoia, sau nu mai are timp, să spună ceva nou, semnificativ, fecund?... În textul pe care mi l-a dat de curând, Profesorul sugerează acest decor: butoaie și spânzurători.

— Butoaie, și ce altceva? întrebă o persoană tânără.

— Butoaie și *spân-zu-ră-tori*. Dar mi se pare prea *direct*, și totodată prea *simbolic*, dacă înțelegeți ce vreau să spun...

— Înțelegem! se auzi din mai multe locuri deodată.

— Adică: secole, sau chiar milenii, nu se întâmplă nimic în lumea spiritului, nu se *creiază* nimic, dar Istoria continuă, oamenii beau și petrec ca să uite, iar stăpânii spânzură ca să rămână stăpâni. E o imagine prea apăsată. Evident, teroarea Istoriei e una din obsesiile Profesorului. Dacă ați citit *Le mythe de l'éternel retour*, vă aduceți aminte...

— Butoaie, repetară câțiva, visători. Butoaie...

— Mai plicticos e că Profesorul schimbă necontenit ordinea scenelor. Bunăoară, ce era alaltăieri scena III, a devenit azi scena V — scena la care, după indicațiile autorului, ați participat și dumneavoastră. Evident, înteleg și punctul lui de vedere: el e Profesor, și ca atare se ține la curent cu ultimele descoperiri și publicații, pentrucă, o recunoaște deschis, nu vrea să trădeze adevărul istoric...

— Și cu toate acestea, izbucni din nou doamna în vârstă, ce spune el că e Mahayana *nu* este Mahayana!

Directorul o privi cu mirare.

— Dar de unde știți dumneavoastră ce spune el despre Mahayana? o întrebă.

— Din ce ne-ați arătat adineaori, când Domnișoara stătea cu mâinile legate la spate, iar un domn în vârstă... Insfârșit, vă aduceți toți aminte, adăoagă adresându-se deaddreptul sălii.

— Ne aducem foarte bine aminte!, s'au auzit, de pretutindeni, nenumărate voci.

— E adevărat că asta nu e Mahyana, recunoscu Directorul. Scena V, fostă scena III, prezintă situația existențială, dar nu mai puțin exemplară, a Indiei post-vedice; deci, cu cel puțin o mie de ani înainte de Mahayana. Cred că era foarte clar...

— Misterul Tatălui!, strigă tânărul. (După voce, ca și după întregul lui comportament, se vedea bine că e un intelectual).

— Ași spune mai degrabă misterul descoperirii Spiritului, al Ființei, misterul descoperirii lui *atman*. Bătrânul mâniat și cu privirile pironite în pământ, reprezintă *lumea veche*, în cazul nostru politeismul vedic, ideologia și praxiologia sacrificiului, și celelalte. E mâniat pentrucă simte că Istoria l-a scos din circulație. Și l-ați văzut: a dispărut după câteva clipe; exact după cinci secunde, corespunzând celor cinci secole care despart ultima creiație vedică de prima Umanishadă...

Sala îl asculta înfiorată.

(— Upanishadele! s'a auzit din mai multe părți deodată. — Le-am citit. — Sunt sublime!...).

— Fata cu mînile legate, Melania, reprezintă spiritul — mai precis *atman*: Spiritul care parcă s'ar deștepta dintr'un vis, și își dă seama că *i se părea numai* că e legat. Când se deșteaptă bine, Melania, — adică

Spiritul, *atman*, — înţelege că n'a fost niciodată legată, că, în fond, *atman* nu poate fi niciodată « legat », adică robit, de materie...

— Dar atunci, Mahayana? întrebă doamna cu o urmă de regret în glas. Când începe Mahyana?

Directorul cercetă din nou chronometrul. Închise o clipă ochii, ca şi cum ar fi făcut repede socoteala în gând.

— Depinde de perspectiva temporală în care ne situăm, răspunse. Pentru noi, vreau să spun actorii, care participăm la mister, Mahayana a avut loc exact acum un minut şi jumătate. Pentru dumneavoastră, publicul, Mahayana poate interveni oricând, depinde de pregătirea personală a fiecăruia dintre dumneavoastră...

— Aşa dar, putem spera? întrebă doamna.

— Eu aşa cred, o încurajă Directorul.

(Dar mulţi au zâmbit sceptici. Li s'a părut că Directorul nu vorbise cu toată convingerea).

— În fond, dacă am înţeles bine..., începu cineva.

Dar Directorul îi făcu semn cu mâna, ca şi cum ar fi vrut să mai adaoge ceva. Într'adevăr, în clipa următoare începură să se audă din nou urale — de data aceasta mai timide, mai depărtate. Directorul le asculta cu o atenţie încordată, clătinând încet din cap. Curând ecoul uralelor se stinse, şi Directorul îşi privi chronometrul cu oarecare satisfacţie.

— Şi aceasta a fost o scenă interesantă, începu el, deşi extrem de greu de jucat. Căci textul indică, *în acelaş timp*, monologuri interioare, deci meditaţii — şi urale. E adevărat, de data aceasta uralele sunt mai modeste, şi exact cronometrate nu trebuie să treacă de opt secunde. Mă grăbesc să adaog că, de data aceasta, nu e vorba de secole; — secundele nu reprezintă secole, ci personagii istorice. Dar acum începe marea dificultate, pentrucă textul fiind extrem de dens, nu poţi fi niciodată sigur de care personagii istorice este vorba. Aţi înţeles, cred, că mă refer la campania iconoclastă şi antiiconoclastă şi totodată la irupţia Islamului în Istorie.

— În fond, dacă am înţeles bine, se auzi din nou, avem deaface cu o piesă inspirată din Istoria Religiilor.

— Nu inspirată, îl întrerupse Directorul, îndreptându-se agale spre mijlocul sălii. Aşa cum o spune, ba chiar o subliniază, titlul, *Adio*! rezumă

şi totodată explică întreaga Istorie a Religiilor. Era dealtfel de aşteptat, căci autorul — poate e bine s'o amintesc pentru unii dintre dumneavoastră — autorul este istoric al religiilor. Si ce poate scrie un autor de cât despre *ce ştie* sau, mai precis, despre *ce este* el, ca vocaţie sau ca meserie? Un poet scrie poezie, un filozof scrie despre filozofie. Despre ce vreţi să scrie un profesor de Istoria Religiilor, mai ales când se hotărăşte să scrie teatru?

— Dacă am înţeles bine, vorbi cineva din rândul I, este ceva nou. Ceva care nu s'a mai încercat până acum...

— Nu s'a încercat în perspectiva în care se situiază autorul, preciză Directorul. După cum aţi putut vedea până acum, autorul nu mai ţine seamă de cortină. Şi este uşor de înţeles de ce nu ţine seamă. În concepţia lui — concepţie care este rezultatul studiilor lui de istoric al religiilor — cortina nu se poate lăsa de cât *o singură dată*.

— Când murim, şopti cineva, poate mai mult pentru sine.

Dar Directorul îl auzi, şi clătină dezamăgit din cap.

— Ah! nu, nu, nu!, exclamă. Atunci nu ne înţelegem. Nu ne înţelegem chiar deloc...

Sala începu deodată să freamăte.

— Ce se întâmplă cu noi, oamenii, continuă Directorul, nu poate constitui subiectul unei piese de teatru în care e condensată, şi chiar distilată, întreaga Istorie a Religiilor. După cum bine remarca adineaori cineva dintre dumneavoastră, avem deaface cu ceva nou, cu ceva care nu s'a mai încercat până acum. Evident, datorită modului de a fi al acestei noutăţi, nu ne putem da seama de ea. Înţelegeţi ce vreau să spun...

Cei mai mulţi clătinară din cap, unii cu oarecare gravitate.

— Refuzând să mai utilizeze cortina, autorul o *presupune* şi în acelaş timp o *ignoră*.

Directorul îşi roti ochii în sală, încurajând întrebările. Dar nimeni nu îndrăzni să-i întrerupă expunerea punându-i întrebări.

— Cu alte cuvinte, continuă, cortina este şi nu este, sau, mai precis, *există* şi totodată *nu există*. Prin chiar faptul că ea există pentru dumneavoastră, spectatorii, ea încetează să existe pentru noi, actorii. Înţelegeţi?

— Eu nu înţeleg!, strigă doamna în vârstă ridicându-se din nou în picioare. Şi nu înţeleg de ce întârziaţi atât, de ce nu ne arătaţi Mahayana.

— V'am spus, începu Directorul încurcat, depinde de pregătirea dumneavoastră personală.

— Dar eu m'am pregătit!, exclamă doamna. Si cred că mai sunt și alții ca mine, adăogă, adresându-se sălii.

— Evident că ne-am pregătit, strigară mai mulți.

— Am impresia că ne credeți niște ignoranți, continuă doamna. Vă e teamă că textul e prea dificil pentru noi, și deaceia nu ridicați cortina. Credeți că numai dumneavoastră, inițiații, actorii, sunteți în stare să înțelegeți piesa.

Ultimele cuvinte au fost înecate de puternice urale. Se auzeau atât de aproape încât cortina începu să tremure. Directorul privi încruntat cronometrul. Mai mulți spectatori se ridicară în picioare, sperând, probabil, că vor vedea ceva.

— Cortina! Cortina!, începură să strige studenții.

Dar înainte ca tumultul să se întețească, un actor apăru grăbit din stânga scenii. Era curios, și, mai ales, fără gust îmbrăcat — pentrucă pe deasupra costumului de epocă, pe care nu apucase să și-l scoată decât în parte, îmbrăcase, desigur în mare grabă, o pijama veche. Dar încă nu se demachiase, și spectatorii l-au recunoscut cu ușurință: era Darius.

— În numele autorului, dar și în numele nostru, al actorilor, începu el, vă rugăm vă implorăm: liniște! Ne apropiem de sfârșitul actului II, poate cel mai important pentru mulți dintre noi, mai ales pentru cei tineri. Dacă ați ști ce sacrificii am făcut când ne-am hotărît să jucăm *Adio*! Mai ales cei mai tineri dintre noi. La câte nu am renunțat! La critică, la public... Avem dreptul să vă cerem măcar atâta: liniște!... Nu mai avem mult...

— Unsprezece minute, preciză Directorul din mijlocul sălii.

— Pentru dumneavoastră nu e mult, continuă Darius. De câte ori pe zi nu pierdeți unsprezece minute? Dar pentru noi, sunt minute decisive, esențiale. În fond, pentru asta trăim, noi, actorii, mai ales actorii tineri: pentru ca să putem juca, odată, de două ori în viață, o asemenea piesă...

O parte din sală îl ascultase cu simpatie, dar erau și câțiva care rămăseseră neînduplecați.

— Ridicați cortina!, sugeră domnul din rândul I.

— Ridicați-o măcar pe jumătate!, strigară câțiva.

Melania și primul actor alergară repede lângă Darius și, împreună, începură să facă semne cu mâinile. Probabil că cei mai mulți dintre spectatori n'au înțeles, și în sală s'a făcut din nou liniște.

— Nu se poate!, începură actorii, vorbind când împreună, când pe rând. Nu se poate, pentrucă e împotriva adevărului istoric. Pentru dumneavoastră, spectatorii, cortina *a fost lăsată înainte de a fi venit*, a fost lăsată azi după masă, pe la patru jumătate. Pentrucă *acesta* e adevărul istoric. Dumneavoastră trăiți în secolul XX, exact în 1964, și *nu vă puteți întoarce înapoi în Timp*. Noi putem, pentrucă suntem actori, adică participăm la mister, retrăim, condensat, întreaga istorie a religiilor.

— Asta putem face și noi!, strigară mai mulți.

— Vi se pare numai că asta puteți face și dumneavoastră! E o iluzie. Încercați să trăiți în Evul Mediu, în chip *real*, adică în concretul istoric, nu ca noi, actorii, care *jucăm*, pentrucă, tocmai pentrucă suntem actori, suntem eliberați de contextul istoric. Dar dumneavoastră nu vă puteți elibera, pentrucă nu știți — sau poate nu vreți — să jucați. Dumneavoastră sunteți persoane responsabile, adică asumați în deplină conștiintă momentul dumneavoastră istoric. Dumneavoastră nu puteți trăi *decât* în 1964...

— Ei, și ce-are aface? Ce-are aface? începură să se audă voci, din toate părțile.

Cei trei se priviră unii pe alții, șoväind.

— Cum să le explicăm, domnule Director? întrebă Darius. De unde să începem și cum să le explicăm? Dacă am fi mai mulți, poate ar înțelege...

— Mai aveți șase minute, îi preveni Directorul. Ar trebui să vă grăbiți.

Cei trei prinseră curaj. Din dosul cortinei începură să apară, în grupuri mici, actori, actrițe, figuranți, îmbrăcați în tot felul de costume, unele oarecum extravagante. (Aveau, bunăoară, coifuri, dar și pistoale). Melania îi privea cu căldură.

— I-ați auzit, începu ea, arătându-i cu brațul. Toată vara am repetat împreună uralele. Și după fiecare repetiție, aveam toți ochii în lacrimi. Fiecare voce reprezintă ceva — un secol, un simbol, un profet. Niciodată nu s'au auzit urale mai semnificative, mai încărcate de mesagii, și totuși impecabil cronometrate. Nu judecați după ce-ați auzit dumnea-

voastră aici, în sală. Uralele, ca și monologurile interioare, ni se adresează nouă, actorilor.

— Bine, am înțeles asta, o întrerupse domnul din rândul I. Dar de ce-ați lăsat cortina la patru jumătate?

— Pentrucă *asta corespunde adevărului istoric*! strigă Melania, ne mai izbutind să-și ascundă exasperarea. Vi s'a spus deatâtea ori că *Adio*! este o piesă istorică, adică rezumă întreaga Istorie a Religiilor.

— Gândiți-vă la Nietzsche!, strigă Directorul din mijlocul sălii. Când a proclamat el pentru întâia oară moartea lui Dumnezeu? Pe la 1880-1882. Faceți socoteala...

— Asta înseamnă? întrebă o doamnă, încă tânără, distinsă, ridicându-se în picioare.

— Asta înseamnă, continuă Directorul, că pentru dumneavoastră, care faceți parte din elita societății occidentale moderne, Dumnezeu a murit de mai bine de 80 de ani. În concepția autorului, cortina se lasă o singură dată — ați înțeles când. Nu când moare un om, căci nu oamenii constituie obiectul Istoriei Religiilor. Ci când moare Dumnezeu, sau un Dumnezeu, cum vreți s'o luați. În orice caz, în ce privește Dumnezeul dumneavoastră, moartea lui a fost deja proclamată — deaceia cortina a fost lăsată *înainte* ca dumneavoastră să fi pătruns în sală...

Doamna rămăsese în picioare, nehotărîtă, oarecum derutată.

— Atunci de ce nu ne-ați spus? întrebă.

— Aduceți-vă totuși bine aminte, șopti Melania.

Dar aproape nimeni n'a auzit-o, și studenții reîncepură să strige.

— Mai tare, Domnișoară. Mai tare.

Directorul își privi cronometrul, și se lumină deodată la față.

— Suntem în antract, spuse, adresându-se Melaniei. Poți vorbi cât de tare.

Câteva clipe în urmă, din spatele cortinei, au mai apărut câțiva actori. Unul din ei se apropie, obosit, istovit, de rampă.

— V'am spus, începu el. Am venit până aici, în fața dumneavoastră, și v'am strigat *Adio*! V'am strigat chiar de trei ori.

— Dar de ce? de ce? întrebă, de data aceasta iritat, domnul din rândul I.

— Trebuie să recunosc că acesta este singurul amănunt care *nu* corespunde adevărului istoric, interveni Directorul. Pentrucă nu avem absolut nicio dovadă că, înainte de a muri, Dumnezeu și-a luat rămas

bun dela oameni. Niciunul dintre toți cei care au proclamat și demonstrat moartea lui Dumnezeu, n'a pretins că l-a auzit spunâdu-i *Adio*! În fond, asta face parte din destinul civilizației occidentale, că Dumnezeu, fie că a murit de moarte bună, fie că l-am omorît noi, nu ne-a spus nimic când a murit, nici măcar un singur cuvânt. Ca și cum noi, oamenii, făpturile lui, nici n'am fi existat! Și poate asta explică resentimentele și amărăciunea omului occidental modern. Căci, orice s'ar spun,e e trist ca cineva în care ai crezut, la care te-ai rugat, *pe care contai* — să moară fără să-ți adreseze măcar un cuvânt. Chiar dacă explicația lui Nietzsche e justă, chiar dacă *noi*, oamenii, am ucis pe Dumnezeu, e totuși trist că nu ne-a spus nimic înainte de a se despărți de noi...

— Asta e foarte adevărat, se auzi din mai multe părți.

— Dar autorul e de altă părere, reluă Directorul. El crede că anumiți oameni, în deosebi copii, dar și câteva femei, l-au auzit când le-a șoptit: *Adio*! Și cum cu acest cuvânt se încheie Istoria Religiilor, cel puțin pentru noi, aici, în Occident — *Adio*! a devenit și titlul piesii. Piesă în care, vă repet, e rezumată întreaga Istorie a Religiilor...

— Dar, atunci, uralele, și monologurile interioare, și butoaiele?, întrebă tânărul care menționase misterul Tatălui.

— Ah!, făcu Directorul, ridicând din umeri, asta e cu totul altceva. Astea s'au petrecut de mult, și, deci, le putem *juca*, noi actorii între noi, pentrucă noi suntem liberi să trăim — adică, să jucăm — în orice secol, în orice epocă istorică. Iar pentru noi, lucrurile acestea sunt extraordinar de importante — dar, evident, noi *jucăm*, deci ne putem permite să credem cu adevărat, să ne rugăm, să blestemăm...

— Dar Mahayana? întrebă, sfios, doamna în vârstă.

— V'am spus: depinde de pregătirea dumneavoastră personală. Dar asta n'are nimic deaface cu moartea lui Dumnezeu, fapt istoric, bine documentat. Și n'are nimic deaface cu misterul dispariției lui fără să ne spună rămas bun — sau, acceptând ipoteza autorului, spunând *Adio*! doar câtorva copii, câtorva femei...

— Dar de ce *de trei ori*?, întrebă o doamnă. De ce-a spus de trei ori *Adio*!

— De ce de trei ori? repetă Directorul, încurcat. De ce de trei ori? Nu m'am gândit niciodată la asta.

— Și totuși pare a fi important, stărui doamna.

— E un număr simbolic, vorbi cineva. E deci foarte important.

— Probabil că cifra trei e cheia de boltă a piesii...

— Este în orice caz o cheie...

— E curios că nu m'am gândit, recunoscu Directorul. S'a gândit cineva dintre voi? se adresă el actorilor și figuranților.

Clătinară toți din cap; se vedea bine că erau și ei încurcați.

— Și totuși e important, e chiar foarte important, repetară câțiva studenți.

— Tot misterul teologiei trinitare la asta se reduce, la înțelegerea simbolică, teologică și sacramentară a numărului trei...

— Acum că vă ascult vorbind, începu Directorul, îmi dau și eu seama că, într'adevăr, e foarte important. Dar nu m'am gândit niciodată la asta. Să-l întrebăm pe autor, adăogă el, întorcându-se brusc către mine.

De câteva minute mă așteptam la asta, și nu-mi mai găseam locul pe scaun. Dacă aș fi bănuit că se va a ajunge aici, aș fi plecat cu zece minute mai devreme, îndată ce venise vorba despre moartea lui Dumnezeu. (S'ar fi crezut că părăsesc sala în semn de protest).

— De ce de trei ori, domnule Profesor? mă întrebă Directorul zâmbind.

Se vedea bine că era și el curios, că-l interesa problema.

— Ah!, începui, încurcat. E greu de spus...

— Mai tare!, strigară din mai multe părți deodată.

— Ar fi bine dacă v'ați ridica în picioare, sugeră Directorul. Și puteți vorbi oricât; avem timp. Suntem în antract.

Auzeam ca prin vis: Ce spune? Ce spune?

— E greu de spus, am repetat, ridicându-mă în picioare și privind încurcat către actorii adunați în fața cortinei. (Din fericire, îi cunoșteam pe toți).

— Evident că e greu, mă întrerupse domnul din rândul I. (Se ridicase și el picioare). E greu pentrucă e simbolic. Dar dela un specialist ca dumneavoastră...

— Evident, încercai eu din nou, e simbolic. Dar de data aceasta, cum să vă spun? De data aceasta, recunosc, n'am plecat dela o idee precisă, dela un simbol precis, vreau să spun. M'am gândit, așa, *în general*, m'am gândit că dacă eu, bunăoară, aș vrea să-mi iau rămas bun dela cineva, aș repeta de mai multe ori cuvântul. *Adio*!, i-aș spune, *Adio*!...

Mă oprii, încercând să zâmbesc.

— Dar acum ați spus numai de două ori *Adio*!, observă unul din vecinii mei.

— Numai de două ori? am exclamat surprins. Atunci am greșit. Dacă eu aș vrea să-mi iau rămas bun dela cineva, aș repeta *Adio*! de cel puțin trei ori.

— Dar nu se pune așa problema, mă întrerupse din nou domnul din rândul I. Nu discutăm ce-ați face dumneavoastră, ci ce-a făcut Dumnezeu — sau reprezentantul lui Dumnezeu — în piesa dumneavoastră. De ce-a spus el de trei ori *Adio*?

— E desigur un simbol, auzii din mai multe părți.

— E un simbol, repetai.

— Asta știm și noi. Dar ce simbolizează? Cum trebuie interpretat?

Căutam cu deznădejde o interpretare. Dar nu mă puteam opri să nu ascult șoaptele din jurul meu.

— E partea cea mai interesantă, și nici măcar nu știe ce simbolizează...

— De fapt, era singura parte originală...

— Dar dacă n'o înțelege nici el...

— *Cum trebuie interpretat*? auzii grupul de studenți din fund. (Se ridicaseră și ei în picioare).

M'am apropiat de Director.

— Știam eu bine de ce nu voiam să scriu teatru, i-am șoptit. Eu sunt timid, nu știu să vorbesc în public. Publicul mă intimidează. Publicul savant, mai ales, publicul din zilele noastre: cunoaște atâtea lucruri, studiază, meditează. Simbolurile, sensurile profunde... Știam de ce nu voiam să scriu piesa asta...

Directorul mă privea zâmbind.

— Dacă nu vrei, n'o scrie...

Am răsuflat ușurat.

— Atunci n'o mai scriu, i-am spus.

Continua să zâmbească, dar îl ghiceam: era și el dezamăgit.

Mircea Eliade

ZODIE

Căzut-au negre foi din calendarul
Cu sărbătorile scăldate'n sânge!
Un dor, pustiul, în sine se strânge
Nimicnicia presară amarul.

Învinsă lumea pe roata-i se frânge
Într'un oftat ce-și potolește jarul,
În veacul destrămării, la hotarul
Tăiat în vis de ucigași-năluce.

Pădurea își risipea bănetul
Într'un alai de frunze căzătoare;
Aproape orb le aduna poetul

Să le răpească pulberea de soare.
Dar cerul scuturase'ntreg sipetul
Pe crestele de piatră suitoare.

VÂRSTA

Trei cioroi la o viroagă,
În potopul de ninsoare,
Parc'așteaptă ori se roagă
Să răsară Negrul Soare.

Și când frigul îi înjunghe
— Crivăț vânăt, pân'la os —,
Ei, în loc să îngenunche,
Sboară zmei de abanos

Răsucindu-se'n vârtejul
Nebuloaselor de fulgi.
Iată Soarele cel Negru!
Raze, cârâeli prelungi.

Duhul care peste ape
A sburat odată, Sfânt,
Astăzi vor să îl îngroape
Cioclii Duhului cel Strâmb.

ZORI

Alb a scăpărat Zenit!
Burduf de doruri a bătut
Cu inima când s'a plinit
Azur de lire'n absolut.

Și când din crug Luminăția
Scânteea neagr'a fulgerat,
La spartul Albelor beția
Încinse vârful Ararat.

Din văile de rod și ploi
S'a ridicat la spic de cer
Tot viul răsădit în soi.
Și cel din urmă ienicer

În luna maștera scrâșni.
Dar între cuele de sticlă
Împleticit OFI-NOFI,
În Alba Nouă se despică.

Horia Stamatu

GRIGORE CUGLER (APUNAKE)

CONSULTAȚIE GRATUITĂ

Trecu un ceas, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului, un drob de sare, ca să nu compromit, în ultimul moment, succesul tratamentului.

Trecu o zi, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului, un alt drob, și mai simplu, deabia dacă mai putea fi numit astfel. Din când în când, portarul îmi aruncă o privire încărcată de rugăminți, în speranța că voi ataca eu delicatul subiect.

Trecură săptămâni, trecură luni. Niciunul din nou nu a deschis vorba.

Și iată-ne ajunși, în fine, la data de azi. Este ziua mea de naștere. Împlinesc 40 de ani. Portarul stă, prăfuit, pe acelaș loc. Eu stau la masa mea și scriu aceste rânduri. Și, cu toate că nu am schimbat un cuvânt unul cu altul, sunt încredințat că, dacă aș fi avut îndrăzneala să-i cer, în locul onorariului pe care aștepta să-l fixez, autorizația de a povesti și altora cum a fost vindecat de rifangită Portarul dela Carlton, inima lui bună nu l-ar fi lăsat să zică nu.

* * *

Sunt născut dintr-un neam de oameni săraci și modești, atât de modești și de neînsemnați încât familia mea nu și-a putut permite nici măcar luxul elementar de a avea ceeace de obicei se arată sub denumirea de « membri ». Familia mea nu are niciun membru.

Dealtfel, care este, la drept vorbind, înțelesul cuvântului *familie*?

Cred că nimic nu poate exprima mai limpede cât de relativă și de inconsistentă este această noțiune decât următoarea reflecție făcută într-o zi de un prieten al meu, biciclist celebru, în timp ce contempla cu înduioșare portretul mamei sale: « Mă gândesc adesea — îmi spusese

el — că întâmplarea ar fi putut face ca părinții mei să nu se cunoască niciodată, în care caz, această femeie, pe care o iubesc și o venerez din tot sufletul, ar fi fost astăzi, pentru mine, o străină oarecare».

Și totuși, există împrejurări în care se pot observa, la membrii unui grup determinat de indivizi, simptome de așa-zisă solidaritate familială.

Așa, de exemplu, există, în trecutul familiei mele, o împrejurare despre care noi, cei de azi, vorbim adesea cu vădită plăcere, aș putea spune chiar cu mândrie. Este povestea unei rude îndepărtate, o fată al cărei nume era Annilina — cu doi *n* — și care, încurcându-se cu niște întrebări la geografie, se emoționă atât de tare încât fu apucată, fără nicio pregătire anterioară, de dureri și începu să nască. Timp de trei ore născu în serie, umplând clasa de nenumărați gemeni mici. Dar partea cea mai frumoasă a acestei faceri este că gemenii erau de rase și naționalități diferite, chiar de rase de mult dispărute, despre care nu se vorbește decât în manualele de curs superior.

Se pare că, la început, asistența fu foarte scandalizată și nehotărîtă asupra atitudinii ce trebuia să ia; când băgă însă de seamă nesfârșita varietate de rase a gemenilor, înțelese că nu putea fi vorba de altceva decât de un simplu surmenaj geografic, și consternarea făcu loc unei bune dispoziții generale. Fiecare persoană plecă acasă cu câte un geamăn în buzunar, Annilinei nerămânându-i, până la urmă, decât doi. Aceștia primiră, respectiv, numele de Marin și Submarin, în cinstea profesorului de geografie, care se numea Ultramarin.

Veți zice, desigur: în cazul acesta, unde vă e modestia?

După câte mi-a povestit mama, se pare că Submarin ajunsese, încă tânăr fiind, să ocupe demnitatea de Factor Principal, mulțumită căreia se putea materializa și dematerializa după voie, ceea ce îl duse, cum era și natural, la o serie de reîncarnări din ce în ce mai reușite. Din nenorocire, succedarea lor fu întreruptă definitiv în clipa când Factorul Principal făcu imprudența să se reîncarneze în propria lui soție. Aceasta, simțind ceva ciudat și neputându-și da seamă ce era, îl părăsi pe neașteptate în mijlocul unei străzi pe care trebuiau s-o traverseze. În timp ce Submarin se uita prudent, în dreapta și în stânga, femeia dispăru, și dusă a fost...

El, neștiind ce să facă, se întoarse pe trotoarul de unde plecase,

ridică marginea caldă a asfaltului și, făcând un fel de boltă, ca acoperișul cuștilor de sufleur, se puse la pândă dedesubt, șoptind «Eva» ori de câte ori trecea câte un picior bine încălțat de femeie prin dreptul deschizăturii. Cum soția lui se numea cu totul altfel decât Eva, Factorul Principal a trăit liniștit, sub asfaltul lui, până i s-au sfârșit zilele, fără teama de-a o vedea apărând vreodată la chemarea lui.

Țin minte că am întrebat odată pe mama de ce striga Submarin «Eva», când pe soția lui o chema altfel, dar întrebarea mea a rămas fără răspuns.

Despre Marin, al doilea geamăn, care — în treacăt fie spus — era harap, nu știm decât ceeace ne spune o veche romanță bască cu înfiltrații nestoriene. Din nenorocire, romanța este atât de uzată, de mult ce a fost cântată, încât deabia se mai înțelege, pe ici pe colo, câte un vers. Aflăm astfel că tot avutul lui Marin consta dintr-o damigeană și o șopârlă. Cum însă între ele domnea o veșnică neînțelegere, Marin nu se putea folosi niciodată de amândouă în același timp. De aceea făcuse în perete o găurică, prin care puteau să intre clipele.

Când se adunau prea multe clipe în odaie, Marin ieșea afară cu clipele roind în jurul lui și, tot așa, până se făcea întuneric. Atunci, presăra ceva coji de pușcă pe un tulpan curat, întins în pragul vârstei, și aștepta hotărîrile destinului. Ele soseau pe nesimțite, apărându-i mai întâi în vis; apoi, ca niște pete de lumină pe umbra trupului și, în cele din urmă, în palmă, sub formă de carate și dioptrii.

* * *

Tinerețea mea a fost scurtă și modestă. Anii trecură repede și ajunsei pe nesimțite la o vârstă la care, pot afirma fără să mă laud, ajungeam pentru prima oară în viața mea. Era, fără îndoială, o experiență nouă și foarte folositoare, mai ales pentru mai târziu. Singurul neajuns era că totodată sosise și timpul să-mi aleg o meserie. Știu că oamenii cu adevărat superiori nu se preocupă de asemenea chestiuni și că numai nepricopsiții, care nu se pot descurca prin propriile lor mijloace, aleargă după o meserie. Dar chiar ei, în fundul sufletului, își dau bine seama cât de josnic este acest lucru, dovadă că încearcă să-i ascundă vulgaritatea, înlocuind cuvântul *meserie* prin *profesie* sau *carieră*.

Cum eu nu mă deosebesc de cei mulți și mediocri, nici prin talente și nici prin cine știe ce calități personale, am urmat exemplul general și mi-am făcut rost de o meserie, care, din întâmplare, s'a nimerit să fie cea de medic.

Cel mai însemnat moment din acea epocă a începuturilor a fost când am agățat, la ușa modestului meu cabinet de consultații, situat în Strada Lapidării Preventive, emblema mea de medic. Potrivit tradiției, m'am descălțat și, acoperindu-mi cu palma urechea dreaptă, care este orificiul sacru — în ea fiind ascunse o perie de haine, o ceapă, niște hățuri și un buchet de flori — am întonat, cu glas păgân, Valsul Pubertății.

Îmi veți ierta, sper, această explozie de lirism, când veți afla că modestia mea naturală m'a împiedicat să mă ocup cu tratarea mai multor boli deodată și că, chiar din primii ani de practică, m'am specializat în mod exclusiv în tratamentul rifangitei.

Mulțumită faptului că rifangita este o boală foarte răspândită, câștigam destul ca să pot duce o viață ușoară, presărată cu răgazuri binecuvântate. Toate aceste răgazuri le foloseam spre a mă duce în holul Hotelului Carlton, unde priveam, smerit și plin de admirație, la ceremonia oficiată neîntrerupt de portar. Siguranța plină de superioritate cu care portarii de hotel mânuiesc cheia, numele, starea civilă, bagajele și alte amănunte constituind sfera cea mai intimă a vieții noastre, a avut totdeauna asupra mea un efect fascinant și totodată înfricoșător, ca revelația unor arcane transcendentale.

Obiceiul acestor pelerinagii, plăcute și instructive totodată, este foarte vechi în familia noastră. La fel au făcut părinții, bunicii și strămoșii mei, generații de-a-rândul, de când există hoteluri și portari pe pământ. Parcă mă văd, mic copil, însoțit de părinți, care, pentru asemenea ocazii, mă găteau cu un soutien-gorge de forță; mai târziu, liceian cu neliniști ascunse sau student inteligent și apoi om în toată firea, pătrunzând în holul hotelului și privind câte patru-cinci, alte ori chiar opt ceasuri în șir — dar aceasta mai rar — la portar.

Iată că, fără să vreau, am făcut niște versuri:

« . . . mai rar,
la portar ».

A fost, vă rog să credeți, o simplă întâmplare. Sunt un om prea modest ca să caut dinadins rimă la cuvinte. Nu pot ascunde că, în anumite împrejurări ale vieții, am compus și eu poeme, însă numai de câte un vers. Cu voia dumneavoastră, reproduc aici câteva din acele modeste producții, singurele pe care mi le mai amintesc.

Mai întâi, două sonete dedicate unei frumoase necunoscute:

Geometria voluptății este geometria plană.

și:

Totul depinde de mâna ta!

Urmează apoi un poem, care a fost pus și pe muzică:

Chiar din ziua sosirii lor.

Într-o noapte, pe când eram de gardă la căpătâiul unui birjar lovit de trăznet și a cărui temperatură atinsese aproape punctul de topire al molybdenului, am scris:

O linie mai mult . . . și gata!

Au urmat apoi două satire cu caracter social:

Erau trei frați, toți trei minori.

și:

M'am adresat unui expert.

Și, în fine, această ultimă baladă, pe care o recitam ori de câte ori mă duceam la patinaj:

Al cui o fi acest picior?

* * *

Dar văd că m-am abătut dela modestul meu subiect. Cât de ușor te fură condeiul! Pui pe hârtie un singur cuvânt: el cere pe altul după el, și acela pe altul. Fără să știi cum și când, te trezești că ai scris o carte! Treaba mai grea vine pe urmă, când trebue să-i găsești un titlu. La fel se întâmplă, de altfel, și cu oamenii: întâi se nasc, cresc, și numai după ce sunt gata li se pune titlul. Nici chiar portarii de hotel nu știu, când

sunt copii, că mai târziu vor purta acest titlu. De altfel, s-ar părea chiar curios să auzi pe cineva spunând: « Azi, soția mea a născut un Portar », sau să citești în ziare: « Femeia X. Y. a dat naștere unui Colonel de Intendență ».

Să revin însă la cele despre care vorbeam mai înainte. Acum câtva timp, într-o noapte, avui un vis ciudat. Se făcea că mă găseam, împreună cu portarul dela Carlton, într-o cameră spațioasă, în care nu era altă mobilă decât o pianină veche. La un moment dat, portarul îmi făcu semn să mă apropii de pianină și apăsă în repetate rânduri clapa notei *re* din octava doua. De câte ori făcea acest lucru, din mijlocul clavirului țâșnea un firișor de apă cristalină, formând tot felul de arabescuri neregulate pe podele. Arătând în jos cu degetul întins, portarul îmi spuse: « Citește, acesta este testamentul meu ». Uitându-mă cu atenție, băgai de seamă că, în adevăr, dârele de apă formau litere și cuvinte, și citii următoarele:

« Am izbutit să lămuresc misterul morții. Moartea este un palmier nevăzut, care crește în tot locul. Câteodată bate un vânt, care face să se aplece ramurile înalte ale palmierului, și oamenii, loviți de săbiile ușoare ale frunzelor ei, cad morți. N-am izbutit încă să aflu ce este și de unde vine vântul care apleacă ramurile palmierului, dar de îndată ce voi ști aceasta, mă voi destăinui ție ».

Când ridicai ochii, portarul dispăruse. Mă apropiai repede de pianină și apăsai pe *re*, însă nu ieși din instrument decât un sunet hodorogit. M-am trezit speriat, păstrând în urechi prelungirea acelui sunet și mi-a fost cu neputință să mai închid ochii până dimineața.

Toată ziua următoare m-am simțit apăsat de un fel de presimțire neînțeleasă. Știind însă că portarii de hotel sunt nemuritori, nu voiam să fac nicio legătură cu visul, mai ales că-mi închipuiam că sunt și feriți de bolile cărora cad pradă ceilalți oameni. Mare-mi fu deci mirarea când, două zile mai târziu, deschizând ușa sălii mele de așteptare, dădui cu ochii de portarul dela Carlton. Nu ne cunoscusem niciodată personal, așa că, de bună seamă, nu venea pentru a-mi face o vizită de prietenie, ci pentru a-mi cere un sfat medical. Și, cum se știa în tot orașul că eram specializat în mod exclusiv în tratamentul rifangitei, era neîndoios că bietul om fusese atins de acea boală.

Așa dar, visul din noaptea trecută ascundea în sine o prevestire!

Simptomele rifangitei sunt bine cunoscute: bolnavul vine la doctor și-l asigură, cu declarațiile și jurămintele cele mai solemne, că este perfect sănătos. Unii vin chiar cu martori, cu fotografii sau cu scrisori de recomandație dela vreun bun prieten al familiei. În mijlocul celei mai călduroase pledoarii, cel atins duce cu repeziciune mâna la gură și, cât ai clipi, își retează cu dinții vârful unui deget.

Unii scot bucățica din gură și, calmați, o predau medicului. Acestea sunt cazurile de așa-zisă *rifangită statică.*

Alții mestecă vârful mușcat și-l înghit, cu ochii pe jumătate închiși de plăcere. Aceasta este *rifangita dinamică* sau C.F.R.

Medicul trebue să intervină cât mai neîntârziat. Cu ajutorul unui porc, care, în cabinetul de consultații al oricărui specialist, așteaptă ascuns după o perdea și se repede, la un semn, între picioarele bolnavului, acesta este trântit la pământ și legat cobză.

Mulți medici tineri s-au ridicat împotriva metodei cu porcul, pe care o consideră lipsită de demnitate pentru omul de știință și jignitoare pentru bolnavi, și au încercat să-i stăpânească pe aceștia prin alte mijloace. S'a recurs — de pildă — la ajutorul infirmierilor voinici, însă rifangita, fiind contagioasă fulgerător, și luându-se pur și simplu la vedere, infirmierii erau apucați de multe ori și ei de accese, în acelaș timp cu bolnavii.

Un doctor american inventase un fel de glugă pneumatică ce trebuia să cadă din tavan în capul pacientului, aspirându-l și ținându-l suspendat la câțiva centimetri de podea. Însă, chiar dela prima încercare, gluga căzu în capul americanului și, cum nu era nimeni de față, îl supse până ce-l întoarse pe dos, ca pe o mânușe. De aceea, sistemul cu porcul se întrebuințează pretutindeni încă și'n ziua de astăzi.

Bolnavul, odată imobilizat, este spălat, lustruit frumos cu ceară de parchete și pus cu picioarele într'o găleată plină cu *ochi proaspeți de viței*, care-l privesc fix, ceeace îl face să se calmeze complet. În acest timp, medicul face o incizie cât mai semnificativă la genunchi și scoate de sub rotulă rifanii ascunși acolo, și care sunt cauza bolii.

* * *

După cum începusem să spun, mă pomenii într-o zi cu portarul dela Carlton în sala mea de așteptare. Când deschisei ușa, se repezi la mine cu tremur în glas și lacrimi în perspectivă și începu să jure că nu

e bolnav. « Iată dovada! » strigă el, punându-mi sub ochi factura croitorului care-i lucrase prima livrea de portar și: țac!... țac!..., fără să-l pot împiedeca, își scurtă două degete dela mâna dreaptă.

Sunt mult prea modest ca să mă laud cu succesele mele medicale, însă în interesul științei, trebue să spun că, exact o lună după aceea, portarul îmi ceru păpușa, simptom sigur că intrase în convalescență. (Făcând uz de licență poetică, îmi voi îngădui să întrebuințez, în rândurile ce urmează, cuvântul *pepuze* în loc de păpușă, cum se face de obicei).

Ultima manifestare a bolii de care ne-am ocupat mai sus constă, după cum scrie în manualele de studii, în aceea că « Bolnavul cere să i se confere o pepuze. Cu ajutorul ei, se familiarizează din nou cu făpturile omenești, recăpătând încetul cu încetul deprinderile pe care le avea înainte de boală. Este recomandabil ca persoana intrată în convalescență să fie ferită, timp de cel puțin trei faze ale lunii, de orice contact cu lumea înconjurătoare, spre a se evita desvoltarea unui așa-zis *complex de superioritate*. Se citează ca exemple clinice, în această materie, cazul lui Babel, al lui Eiffel și al Pisei, ale căror complexe de superioritate s-au concretizat într'o formă absolut majoră și cât se poate de nepotrivită pentru întreținerea oricăror raporturi no rmale cu ceilalți indivizi ».

La auzul cererii îmbucurătoare pe care mi-o făcea portarul și care era cea mai bună dovadă a succesului obținut de tratament, inima mea se puse să bată cu putere. « Îți mulțumesc, Portar bătrân! » strigai plin de gratitudine, sărutându-i mâinile care miroseau a călători de diferite naționalități. Apoi îi oferii cea mai frumoasă pepuze, pe care o găsii în dulapul unde păstrez, în permanență, un bogat asortiment pentru clienții mei.

Portarul luă pepuze. O petrecu cu evlavie peste cicatricele dela genunchi, apoi rămase în nemișcare. Vedeam că vroia să mă întrebe ceva, dar nu se putea hotărî. Sta în picoare, în mijlocul odăii, cu privirile pironite în pământ, răsucindu-și convalescența între degete. Eram și eu jenat, cu atât mai jenat cu cât ghiceam cauza încurcăturii lui. Dar sunt un om mult prea modest ca să arăt, așa, fără sfială, ce se petrece în sufletul meu. De aceea mă așezai liniștit la masa mea de lucru, făcându-mă că nu bag de seamă nimic.

Trecu un ceas, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului, un drob de sare, ca să nu compromit, în ultimul moment, succesul tratamentului.

Trecu o zi, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului, un alt drob, și mai simplu, deabia dacă mai putea fi numit astfel. Din când în când, portarul îmi aruncă o privire încărcată de rugăminți, în speranța că voi ataca eu delicatul subiect.

Trecură săptămâni, trecură luni. Niciunul din noi nu a deschis vorba.

Și iată-ne ajunși, în fine, la data de azi. Este ziua mea de naștere. Împlinesc 40 de ani. Portarul stă, prăfuit, pe același loc. Eu stau la masa mea și scriu aceste rânduri. Și, cu toate că nu am schimbat un cuvânt unul cu altul, sunt încredințat că, dacă aș fi avut îndrăzneală să-i cer, în locul onorariului pe care aștepta să-l fixez, autorizația de a povesti și altora cum a fost vindecat de rifangită Portarul de la Carlton, inima lui bună nu l-ar fi lăsat să zică nu.

MIRAJE

Am un automobil, pe care îl conduc singur. Când zic că-l conduc, nu mă gândesc atât la acțiunea în sine, cât mai ales la efectele ei asupra vehicolului. Pentru a evita orice neplăcere și orice îndoială, am scos, chiar de la început, pernele și canapelele și am pus în locul lor niște scaune obișnuite de bucătărie. Am demontat volanul și l-am înlocuit cu o căpățână de zahăr învelită în hârtie albastră. Am mai schimbat ceva, dar nu voi spune ce, pentrucă este o modificare de care sunt foarte mândru și n'aș vrea să mi-o copieze și alții. Pot adăoga, însă, că, în locul uneia din roțile din față, am montat, cum am putut, un album de timbre poștale, cuprinzând o colecție aproape completă. Când zic completă, nu mă gândesc atât la colecția în sine, cât la ideea minunată de a înlocui o roată printr'un album Schaubeck.

În fiecare Luni iau loc, cu soția mea, în automobil. Faptul că și azi este tot Luni nu poate să modifice întru nimic situația.

Cu prilejul uneia din aceste călătorii am ajuns la o cafenea, în interiorul căreia crescuse o pădure. Dar numai în interior, adică în mijloc, căci pe margini scria: *Local familiar. Se primesc comenzi şi cu materialul clientului.*

Soţia mea, nevrând să se dea jos, a rămas în automobil, iar eu m'am suit singur pe o înălţime. Când zic înălţime, nu mă gândesc atât la altitudine, cât la demnitatea ce se revarsă asupra mea în chip atât de natural.

De acolo, de sus, am văzut mai întâi şi mai întâi trei schimbări. Acestea îmbrăcau, pentru circumstanţă, forma unui refren şi porneau fiecare din câte un punct al orizontului. Refrenul suna astfel: « E fiica ta, e fiica lui, e fiica tapiţerului », — şi, din împreunarea lor la picioarele înălţimii pe care mă găseam, se năştea o sabie cu două tăişuri. Mi-au plăcut întotdeauna săbiile cu două tăişuri, pentru simetria pe care o creiază în burta adversarului.

Din direcţia rămasă liberă am văzut apoi cum se lăsa o încheiere peste veacuri, ca o labă de urs uitată în mâna care îşi luase rămas bun de la ea. M'am întrebat atunci, cu faţa la lună, ce-aş putea oare face cu acea labă, în mijlocul cafenelei? Răspunsul mi-l dete un chelner între două vârste, cu cioc lung de barză. « Nu fug de răspundere, zise el, dar socotesc că este mai prudent să mă folosesc de ciocul acesta lung pentru a culege toate labele rămase pe sub mese, după plecarea clienţilor ».

Afară, luna se ridica la pătrat şi la cub. Când cubul fu gata, chelnerul îl luă şi-l puse pe foc, alături de altele multe. « Pentru picoli », adăogă el, zâmbind.

Picolii erau împărţiţi în diferite categorii, după zilele în care ştiau de frică: unii Miercuri, alţii Joi etc...

(Din volumul *Afară-de-unu-singur*)

Grigore Cugler (Apunake)

CÂNTEC DE DRAGOSTE

Erai în muguri şi'n sămânţa dârză,
În stropii de venin curgând, arare,
În rodul ud, în fiecare frunză,
Şi'n umbra mea, stingheră, pe cărare.

Te căutam în vânt, în crâng, în zorii
Neodihniţi din veac, ca o fântână,
Ca roata veche, crâncenă, a morii,
În bobul viu, neprihănit, de grână.

Tu! chip de fur, abia zărit în pripă
Şi vânturat cu spicele, cu fânul!
Sărutul tău, ca ghimpele'n arípă,
Îl spune heleşteului, păunul!

VEGHE

Opaițul de tremură în lampă,
Ispita, toropeala risipește,
Și'n tâmpla somnoroasă, ca în clește,
Se sbate chipul tău, prelung, de stampă.

Ca în firidă, gândul se ascunde
Și dorul, fără leac, veghiază iară,
Cum vânătorul, pasărea hoinară,
Și inorogul, stelele plăpânde.

Un vrac, sau poate ceața din privire,
A aburit ornícul din părete,
De-mi pare ghiara, scurtă, de erete,
Fuior, torcând cadranul, în neștire...

JOC

Ca la ospăț, cu brândușele'n glastră,
Ronda de nuni ne-o cânta la fereastră...

Ochiul viclean va privi peste gard!
Tu, vei zâmbi galeș, a noapte, a nard!

Zorii s'or strânge ca o brumă'n pahare,
Talii de fluturi se vor sbate'n sertare,

Când vom deschide sipetul, cămara...
Și luna, de mână cu dorul și seara,

Veghea-va, aeve, ca o stea care-apune!
Vino! să-ți văd gura când râde și spune...

Antoaneta Bodisco

MIHAI NICULESCU

CASA LUMII

Cred că trecusem în clasa a doua de liceu, când am fost trimis împreună cu Hanea (pe atunci Haimovici) și Bosie, premianții întâi și al doilea — eu fiiind al treilea — la concursurile « Tinerimii Române » de la Ateneu. Tema era: « Casa noastră ». M'am codit mult, trecându-mi limba peste buzele uscate, până să'ncep a scrie, dintr'o răsuflare: « Casa noastră are patru pereți »; apoi am lăsat tocul jos, lăsând și casa descoperită, fără uși, fără ferestre. Parcă-mi apăsa pe umeri, așa mă simțeam — și oftai de ușurare, la urmă, când ne-au strâns lucrările, căci nu îndrăznisem să plec mai devreme. « Casa Școlii » din București, unde locuiam atunci, pe strada 13 Septembrie, nu-mi « spunea » nimic: o casă ca oricare altele; ca și aceea pe care ne-am cumpărat-o în rate, când a ieșit la pensie taică-meu — una din « locuințele ieftine » construite de Primăria de Albastru, peste drum de cimitirul Ghencea unde s'au mutat pentru odihna vecilor, și el și Niculae, curând după plecarea mea la Paris. « A noastră » a rămas pentru mine, până azi, casa copilăriei de la Oltenița. De-acolo porneau drumurile mele în lume și acolo mă întorc mereu din depărtările lumii colindate, cu gândul, cu dorul și cu toate vorbele pe care le scriu de dragul « casei noastre » și-al celor ce rămân ai mei deopotrivă — morți și vii — în timpul amintirii, nepetrecut.

Avea și casa noastră patru ziduri, dar unul cu altul nu semănau. Prin cel de la stradă — peste drum de Școala de fete — cu fereastra sufrageriei de-o parte și a salonului de alta, intrau musafirii, urcând treptetele de piatră ale marchizei cu leandri în hârdaie, lămâi și ficuși, după ce trecuseră prin portița din mijlocul împrejmuirii de șipci vopsite roș închis, cu gard viu pe dinăuntru, pe care-l tundea taică-meu în fiecare an când se împrimăvăra, după topirea zăpezii. Prin aceeași portiță pătrundeau și ai casei; dar înăuntru, în casă, ocolind pe după colțul dinspre apus, până

la « ușa de serviciu » unde ajungeam pe o scăriță de țiment. La dreapta ei, gârliciul pivniței, cu obloane ruginite de fier, care se deschideau în lături. Acolo țineam pepenii la gheață, vara și într'o putină, apa de băut pe care ne-o aducea sacagiul de câteva ori pe săptămână; iar în nisip, cartofi și morcovi, sticle cu bulion și sticluțe de Vichy — doctorie când ne durea burta.

Ne dădea maică-mea și fără să ne doară. Eu mă prefăceam, dar ea: « Arată unde ». Ii arătam: « P'aici și p'aici și p'aici », până unde ajungeam cu mâna de jur-împrejur. « Halal de-așa burtică! » se mira, pipăind pe urma mea; « plină cu minciuni ». Și după ce-mi turna, într'un păhăruț cu picior: « Bea încet, că are damf ». Așteptam o clipă, două, până scădea spuma înțepată cu bășicuțe, într'un foșnet mărunt și sorbind apoi câte puțin din paharul aburit, răsuflam adânc după fiece înghițitură, ca să nu sughit; dar până la urmă, gâdilat de pișcături, tot îmi ieșea damful pe nas o dată cu lacrimile din ochi, scuturate de un sughiț grozav.

Într'o zi, când m'a trimis mama să-i aduc ceva din pivniță, am dat cu ochii de-o sticluță de Vichy, pe raftul cel mai de sus, astupată c'un dop de plută; spre mirarea dar și ispita mea, pesemne, căci nu m'am putut opri să n'o duc la gură, însetat, după ce mă căznisem până la ea, înălțându-mă pe un buștean. Trăsei o dușcă, dar îndată azvârlind sticluța mă repezii pe treptele gârliciului afară, cu țipete de moarte, parcă-mi luase gura foc. Băusem benzină pentru scos petele, pusă înadins la adăpost de noi. De unde să știu?... Mă văicăream cu mâna la gură, fără să pot vorbi, dar maică-mei nu i-a fost greu să dea de capătul firului.

Reluându-l, acum când povestesc, o văd cum mă înfofolea în cuverturi ca pe un prunc, dându-mi apoi să beau cu linguriţa lapte cald. Mă fricționase pe piept și învelit c'o petică de lână sub cămașe, simțeam o fierbințeală plăcută, topindu-mă de bine după spaima trasă. Dar alta mi se pregătise căci Niculae — până să se întoarcă mama cu « șatoul » promis — zicea că am s'o iau la fugă « ca otomobilu », dacă nu mă leagă de pat; și se făcea că umblă după chibrite, « să dăm foc la motor ». Eu, iar spaimă și bocet, până m'a liniștit tot mama, care veni degrabă din bucătărie. Insă mai iute pieri « tartorul cel mare », parcă i s'ar fi aprins călcâiele.

Înaintea prânzului, ea mă chema din fereastra bucătăriei, să-mi dea ficăței prăjiți, cotor de varză dulce cu sare, sau ca să fac saftea la uscățele, care se fărâmau fierbinți în gură, abia scoase din tigaie și prăfuite'n zahăr. Jucându-mă cât mă jucam, tot într'acolo alergam întins, la ceasul cuvenit, adulmecând pe nas de oriunde m'aș fi aflat. Bunătățile povestite și altele, pe care nu le-am uitat, erau plata « cuminteniei » mele, iar sărutările mamei, răsplata.

Zorind spre ea cu drag, cum o zărisem de departe în fereastră, treceam pe dinaintea celei de la dormitorul copiilor, încadrată cu lilieci, ca și fereastra următoare, la mijlocul zidului dinspre curte. Indărătul acesteia, în iatacul părinților, își făcea siesta zilnic, după masă, taică-meu. Vrând-nevrând, trebuia și noi cei mărunți să ne « odihnim » în odaia noastră de-alături, vegheați cu toții, mari și mici, de mama, pe care doar la masă o vedeam șezând. Niculae « făcea ochi » cel dintâi, iar Maruca la urma tuturor. Poate că-i făcea și mai devreme dar nu se îndura de pat, având « gălbinare lungă ». « Se cunoaște că ești fata lui taptu », zicea mama, care ne știa măsura fiecăruia; și potrivea cafeaua să dea'n clocot cam pe când isprăvise și taică-meu « să-și înghită gălbinarea ». Iar dacă înghițitul se prelungea uneori peste măsura obișnuită, « nu mai avea haz » cafeaua turnată'n ceașcă fierbinte, care se răcise așteptând.

La mofturi, nazuri și fasoane, mama punea cinci copii la socoteală, începând cu tatăl nostru mai ales cel de la masă, dinaintea căruia se înfățișa temătoare, cu bucatele, ca o școlăriță la examen. Iar cafeaua cu lapte pentru noi ceilalți, dimineața și după siestă, pe la 5, trebuia strecurată nu o dată ci de mai multe ori; și încă una, când se întâmplase vreun strop de smântână scăpat, căci nu ne-am fi atins atunci de ea nici picați cu ceară.

Am cunoscut, ca pe un gust oprit, și gustul cafelei turcești — de la maică-mea știind că « nu face bine la copii ». Așezați de-a dreapta și stânga tatălui, în capătul mesei, Rozeta și cu mine ne bucuram trăgând pe nas aroma binevestitoare dinspre ușa bucătăriei. Isprăvisem compotul de fructe din farfurie (mai ales vișine) sau plăcinta cu mere (care-mi plăcea « de două ori »), sarailia (« așa și-așa ») ori plăcinta cu brânză « și zahăr mult » (din care doar gustam, pentru hatârul mamei). Intra ușor, cu pași lunecați mărunt și privirea ațintită'n ceașcă, purtând-o ca pe moaște — iar din gură: « Ia seama că e plină ochi și dă peste răs-

coale». Taică-meu o mirosea întâi adânc, «cu caturi» (de trei ori), sprijinind-o apoi plecată înafară, pe fundul farfurioarei; și cât se îndura să lase din «răscoală» prelins pe marginea cestii, se cuvenea Rozetei. La rândul meu, lincheam din vârful limbii pisicește, lingând la urmă și farfurioara. Așa ne răsfăța taică-meu, sărutându-ne rar: de ziua numelui, la Paști, la Crăciun și de Anul Nou, când îl sorcoveam.

Într'o vacanță m'a luat și pe mine la recensământ — cred că-l făcea din patru'n patru ani — «să-i mai țiu de urît». Pe la case ne întâmpinau tot femei — bărbații fiind la muncă — deseori cu prunc în brațe și un copil de mână, ba chiar și alții, ciucure'mprejur. Apropiindu-se cu sfială îndărătul ulucilor, întrebau bănuitor: «— Ați venitără pentru dări?» «— Nu, am venit să scriu copiii. Eu sunt directorul Școlii de băieți». «— Așa, să trăiți, sânteți don derector dăla școală,» ofta femeia înseninată; «credeam că e priceptoru». Apoi, către copilașul de-alături: «— Auzi, mamă, vrei să înveți carte?» Cel întrebat răspundea în gura mare — câte unul aflase de tăbliță și condei — sau cu degetu'n ea: «îhî», ori s'ascundea rușinos după fusta măsii.

De atunci va fi intrat și perceptorul în mitologia copilăriei mele, ca o făptură cu atribuții vagi dar teribile; iar strânsul dărilor putea să fie cam ca strânsoarea lui frate-meu, când «îmi lua tăria»: trăgând adânc în piept, mi'ncrucișam deasupra mâinile cu pălmile la subțiori, iar Niculae mă strângea nițel în brațe, încă nițel și încă, până țipam ca'n gură de șarpe: «Ajunge, că pleznesc!»...

Într'o dupamiază, umblând prin marginea de sus a Olteniței, pe-o uliță desfundată de făgașe cu noroiul uscat, intrarăm în bătătura pustie a unei căscioare povârnite sub coperișul de stuf. Din fundul prispei a ieșit la soare o fetiță cu păr ciufulit, ținând la piept un mototol de cârpe — poate o păpușă — iar de mână un băiețel într'o cămașă tăvălită'n praf. Când se opriră, acesta își luă de la gură o coajă de pâine, apăsând-o peste lumânările de sub nas, și ne privi mirat. «— De ce-l lași?» o mustră taică-meu. Fetița dete peste mână băiețelului, încet, și-i șterse nasul cu poala cămășii; apoi se uită întrebător la taică-meu și parcă tremurând. «— Măta ce face?» «— Șade». «— Dar taptu, unde-i?» «— N'am». «— Frați, surori, mai mari, n'ai?» «— Țața». «— Ce lucrează?» «— Nimica. Șade». «— Ei! se minună tata, asta-i o familie de oameni așezați... Da' unde-i?» Fetița tremura de-abinelea și-i străluceau ochii,

arătând peste umăr cu mâna, spre casă: «— Zace dă friguri... Amândouă». După aceea, către băiețel, ștergându-l sub nas: «— Își mănâncă mititelu mucii pă pâine. Dacă n'avem ce...»

Aici se întrerupe amintirea. Mai văd gestul lui taică-meu, punând în mâna fetei o băncuță: cât îmi dădea la sorcovă — poate de-aceea n'am uitat. Dar scena mi-a rămas întocmai de atunci, cu înțelesul ei deplin, adăogat târziu.

Altădată, înaintea prânzului, tocmai când isprăvisem strada Mare, ne-am oprit la ultima casă, o bragagerie, în capătul dinspre Argeș al orașului, unde începea oborul vitelor și se ținea bâlci, vara, pe la sfântul Ilie. Am luat câte un rahat cu bragă de la gheață, cam turbure. «— E proaspete, don derector, d'aia nu e limpede», s'a desvinovățit bragagiul — mustăcios, cu șalvari pestriți și turban. Eu îi țineam partea mutește, mustrându-l din ochi pe taică-meu, care abia după ce termină de răsucit țigarea și-aduse aminte să mă întrebe: «— Mai vrei?» «— Mai vreau», am răspuns bucuros; «doar bragă». «— Să nu mă spui mătii, dacă te-o apuca burta».

Poate mă apucase căci ajunși acasă m'am repezit înaintea lui, pe portiță, trântind-o după mine. Am auzit un răcnet scurt: «Ai!» și întorcând capul, o clipă, l-am zărit pe taică-meu c'un deget în gură, clătinându-se ca un om beat; apoi am rupt-o la fugă. M'a găsit mai târziu mama: plângeam, cu capul înfundat subt pernă, pe lavița din sufragerie. «— N'am vrut! N'am vrut!» mă văicăream; dar ea, aproape în șoaptă: «— Știu. Du-te și-i cere iertare». Mi-era frică — mai mult decât de ce puteam păți — să nu-i fi ieșit mațele, cum auzisem de la Petruș a lui Nea Radu, servitorul școlii — un băiat de seama mea — că «dacă te tai la un deșt, o dată cu sângile iese și mațile-afară». Insă mama, după ce mă liniști că «doar s'a învinețit și o să-i cază unghia», stăruia de mine: «— Du-te și-i cere iertare că i-ai făcut rău». Eu mă îndărătniceam și aș fi fost bucuros să mă pedepsească oricum: să-mi cer iertare a rămas lucrul cel mai greu până azi, pentru mine. Maică-mea n'a mai stăruit dar tot m'am dus: oftatul ei de resemnare mă îndupleca până la urmă, biruitor pe urma vorbelor, fără să știe.

Tata ședea la măsuța lui, cu cafeaua dinainte, sub fereastra salonului, pe trotuarul de lângă zidul casei dinspre școală, unde nu-mi amintesc să-l fi văzut până atunci. Rareori mă jucam pe acolo, căci soarele nu

pătrundea și nici roadele pomilor — gutui și pruni — care se coceau târziu, nu erau pe gustul meu. De departe i-am zărit degetul mare de la mâna stângă înfășurat într'un bandaj gros. M'am oprit la câțiva pași în față, privindu-l pe furiș. Taică-meu își răsucea o țigară, atent, socotind parcă firele de tutun. După o vreme l-am întrebat cu glas pierit, fără să-mi ridic ochii: « — Mai doare? ». « — Niţel... Te-a trimis măta? ». « — Da, zice că... N'am vrut! » și începui să plâng. « — Să iei seama altădată... Vino încoa ». M'am apropiat cu sfială, până'n marginea trotuarului; nu-mi era frică. « — Soarbe încet, că frige »; și îmi întinse linguriţa plină...

Peste anii trecuți, aroma și gustul clipei de atunci stăruie'n fărătimp, mereu, ca nălucirea stelei ce-a murit, uitată'n golul ei, aprinsă. Ca și Grădina Raiului, pe care nu mi-o închipui altfel decât aceea din copilărie, unde petreceam în neștire la umbra străvezie tămâiată cu aromă de nuc, sau cuibărit în furca crengilor, mutându-mi sălașul și lenea după moare, din pom în pom, fără ca vreunul să-mi fi fost oprit.

Vișine începeam să gust pe la sfârșitul lui Mai și curând apoi cireșe turcești, cu pieliţa roz-înflorată ca obrazul Marucăi; după aceea venea rândul zarzărelor pistruiate, cu sâmbure amar și al caiselor care se pârguiseră bine. Mireasma lor plutea în aerul răcoros, după ploaie, adiată c'o boare de liliac, peste răsufletul amărui de crăiţe și tufănele din grădină. Mai târziu, o dată cu prunii goldani se coceau și cireșele galbene pietroase din cireșul de lângă magazia de lemne. Străluceau în soare ca borangicul, topindu-se'n gură c'un gust de miere — pe care-l regăsesc cu ochii închiși: cum le ciuguleam odinioară, întins la umbra crengilor, pe acoperișul magaziei.

Când se nimereau câte două lipite mâncam numai una, pe cealaltă aruncând-o « ca să nu chelesc ». Poate că n'am luat bine seama sau voi fi uitat măcar o dată să mă trag de păr trecând pe lângă vreo mortăciune de pisică ori de cioară și să stupesc de trei ori, cu capul întors: firele din creștet mi se răresc mereu iar deasupra tâmplelor, fruntea s'a desgolit adânc...

În fundul curții, alături de magazia cu lemne, se afla coteţul păsărilor și curticica lor, astupând o bună parte a împrejmuirii de uluci înalte; iar după aceea, zidul din spatele casei vecinului, anume Zorzor. Acesta venea rar la Olteniţa, într'o caleașcă lăcuită, cu roți și ulube roșii, trasă de cai negri ce-mi păreau năzdrăvani sub hamuri ferecate în alămuri

scânteind la soare. Mi-a rămas imaginea copiilor lui, Dinda și Vladimir, îmbrăcaţi în catifea, la fundul trăsurii ca într'o vitrină: fata cu păr blond retezat deasupra frunții, băiatul purtând manșete și guler de dantelă, cum mi-l închipuiam pe micul lord din cartea lui Burnet, pe care o citeam atunci. De pe acoperișul magaziei zăream uneori făptura pipernicită a unui bătrân ascuns într'o căciulă ţuguiată, umblând la vie, dincolo de care se întindea pădure de pometuri.

Noi aveam doar câteva șiruri de viță, pe care-o dezgropa taică-meu primăvara, ca s'o întindă pe treptele cadrului de șipci — câte trei de-a lungul fiecărui șir — legând-o cu sfoară de rafie, după ce-i tunsese coardele uscate. La tăieturi, pe unde începea să plângă vița, îi culegeam în sticluțe lacrima de leac pentru urcioare și pentru limpezitul pleoapelor de urdori. Mă bucuram când îi dădea frunza, căci începusem a jindui la sărmăluțe'n foi de viță cu vrăbioare de iaurt, aduse de maică-mea la masă, parcă o dată cu vestea primăverii din grădină. De-acolo soseau apoi, la rândul lor, ardeii grași, salata, ridichile și usturoiul verde, mâncat cu miel la tavă, leușteanul din ciorbă, mărarul și pătrunjelul din bucate, dar mai ales roadele pomilor: lauda mamei, lăudată în compoturi și dulcețuri de vișine și de caise coapte sau verzi.

Dinapoia șirurilor de viță, după cuiburi de cartofi și pătlăgele roșii, cotropise hreanul bălărit de-a lungul casei lui Zorzor, unde mă trăgeam la umbră, vara, sub foile late, din care îmi făceam umbrele de soare. Taică-meu n'ar fi mâncat rasol din supă fără tocătură de hrean cu oțet: o rădăcină, cât să-și facă gustul. Abia sosea pe masă, și fetele se ștergeau la ochi plânse nevinovate, mie mi se tăia răsuflarea dintr'o fărâmă pân'a nu o pune'n gură, iar Niculae, fiert în obraji, c'o mână de nas, bătea'n aer cu palma celeilalte; însă taică-meu, întingând tacticos în hrean, se mai și plângea că « nu e tare » ori că « s'a trezit ». « — Ce fel de nas ăi fi având — se mira înciudată mama — că eu mi-am ispășit păcatele până să-l dau prin răzătoare. De-acu încolo să-l boceşti tu, că eu m'am săturat... ».

Tăria hreanului din rădăcini se răsufla în aer c'un miros fad de crudătură, când îi zmulgeam vreo foaie ca să-i rod cotorul cărnos; mai cu plăcere însă ronţăiam cârcei de viță fragezi-acrișori. Iar de gătea mama carne cu varză, mă înfiinţam și eu într'ajutor la tocat — mai mult din gură — primind plată cepul căpățânii dulceag la gust, prevestitor

al gustului clocit din murături. Dulci erau și morcovii cruzi dar mai dulce gulia cu miez de caș, mirosind a migdale. Hreanul mă făcea să lăcrămez înainte de a-l gusta, însă ridichile de lună le pomeneam râgâind, și după aceea. Ca să-și mai lase din tărie, svântam pe tocător felii tăiate subțiri: scurse de sucul iute, li se frăgezea și carnea îndesată, cam teioasă.

Devălmășia de senzații a nasului și-a gurii — lămurită mai târziu, din carte, în studenția mea bucureșteană — o cunoscusem ca pe-o taină la Oltenița, mâncând strugure ananas, de care toți se lepădau. Rozetei i se apleca din ochi, Maruca nici să-l vadă, iar Niculae îmi descânta cu mâna la « cârmă »: « — Ananas, te ia de nas! » — râzându-și de mine că « mănânc păduchi ». Totuși nu mirosea, nici când jupuisem pielița neagră în jurul boabei cărnoase; strivind-o însă cu limba de cerul gurii îmi ieșea pe nas — ca un miros gustat, al « nasului din gură » — putoarea de păduche.

Uimirea mea de-atunci se nesfârșește prin înțelesul pe care i-l desprind acum. Alchimia senzațiilor îmi sugerează arta răscumpărătoare prin expresie a înțelesului vulgar fățiș, într'o nouă identitate, în felul fostului miros respingător, din împerecherea inedită cu gust suav de ananas. O *nevinovăție* asemănătoare mi se revela, descoperind — după vreo zece ani — într'o pagină din *Inchisorile* lui Arghezi, cuvinte ca acestea, neuitate de atunci: « plosnițe cu tărtița ardeiată de o putoare grasă »...

Lumea simțurilor oarbe, din copilărie, mă învăluie dintr'o apropiere deslușită până azi « cu ochii închiși » — nu mai puțin decât priveliștile văzului. Citeam în frunză fără greș — mai silitor la roduri — și floare cu floare, ca din carte. Prima pagină mi se deschidea la fereastră, după somnul de peste noapte, în culori de liliac: vânăt, alb și mov. Ca să-mi poarte noroc până seara ciuguleam floricele cu câte cinci sau șase petale, iar dacă n'aveau decât trei le striveam iute pe glaful ferestrei.

Florile din grădină le învățasem văzând cu ochii, bâzâit de albine, prin brazde și ronturi înșirate cât ținea trotuarul de sub ferestrele din curte sau printre pomii încinși de ninsori albe și roz. Câte-o boare de vânt se isca suspinând peste vârfuri, stinsă pe poale c'un răsuflet adiat de primăvară dulce. Pe urma ei tăcută ascultam freamătul albinelor, revărsat într'un murmur de apă curgător în loc.

O dată cu chipul florilor, zilnic, recunoșteam și felul mirării mele din ajun, după mireasma fiecăreia: discretă la petunii, tare la garoafe

și afânată'n dulcele-ca-somnul trandafirilor de lună, pe cât mă'ntâmpina de amăruie din tufănele și crăițe; apoi micsandra pipărată în iz de scorțișoară, busuiocul — spirtos ca izma — o leacă pișcător, regina nopții amețitor de tămâioasă, crinul, și el, ascuns în sine. La nalba voinică, de trei ori cât mine — cu flori albe și roz înșirate ca pe sorcovă până'n vârf — mă uitam dând capul pe spate; dar sora ei pitică, turta popii, o căutam pe brânci, în iarbă, ca să-i culeg turtițele verzi, sălcii la gust. Prin crăpăturile trotuarului încolțiseră flori de piatră, cu ochi adânci de anemone, deschiși deadreptul parcă din pietrișul bătăturii, peste care se târau, oloage, tulpini cărnoase roșietice ca niște râme. Erau primele flori, împreună cu macii, pe care începusem să le colorez pe hârtie, în vopseluri tari, încumetându-mă « să fac la fel ».

Învățătura mea în aer liber se mulțumea cu întrebuințări de la mână la gură, trecute pe sub nas. O culegeam din pomi și'n iarbă, de dimineață până seara neștiutor de harnic, din fire, și — ca firea — niciodată în vacanță. Din fundul grădinii, de-a lungul gardului către ulița Pompierilor, peste drum de Școala veche, se înălțau tufe de albăstrele — floarea sfântului Alexandru — cuprinse la marginea brazdei într'un chenar de stânjenei cu foile cărora, ca niște săbii, făceam prăpăd în muște; iar mai departe, până'n celălalt capăt, un hățiș neîntrerupt de cuișori cu ciorchini de floricele galbene și hurmuzi ce înfloreau în spice roz mărunte, la subțioara frunzelor. Din bobițele fructelor albe se înfruptau vrăbiile; noi copiii le ziceam « pliciuri », căci ne plezneam cu ele'n frunte sau le înfigeam în țepii sârmei întinsă pe vârful șipcilor. Peste hurmuzi și cuișori se cățărau până'n crengile teiului din unghiul împrejmuirii, zorele vinete sau mov și rochița rândunelei, căreia-i beam lacrima de rouă îndulcită'n suc pe fundul florii gingașă de ceară, luându-mă la întrecere cu soarele; iar pe subt poala gardului viu din fața casei se revărsa în brazdă o fulguire albastră de merișor, din care-mi împleteam cununi ca ale feților frumoși și năzdrăvani.

Uimirea lumii în miresme și culori era și a mea, când pătrundeam sub dușul dimineții, lăsând răcoarea ei să-mi curgă pe obraji și printre degetele răsfirate'n dreptul ochilor, la soare. Beat de lumina ca un har, mă îndemnam cu drag în lume, atotneștiutor și necuprins de margini ca și ea. De fiecare dată era ca niciodată, cum n'a mai fost de-atunci, când zările Olteniței se deschideau în zarea celuilalt tărâm: albăstrind

la îndemână, tainic, prin frunzișul pomilor sau promisă de basmul Dunării, cu munții de cremene ai Zgripțoroaicei, cum mi se năzăreau pieptoasele dealuri de la Turtucaia; iar peste Argeș — unde nu m'aș fi încumetat singur — hăt departe spre miaza nopții, Căscioarele tușii Somia gândeam să fie curțile sfintei Vineri.

Planul « urbei Oltenița » — despre care învățasem la școală că e « reședința plășii cu același nume » — se desfășura simplu, ca un țintar, cu ulițe întretăiate drept și răspunzând fie în strada Mare fie în strada Gării. Cred că numai pe aceste străzi, care se'ncrucișau chiar prin mijlocul orașului, găseai pavaj de piatră cubică și trotuare din plăci de granit, celelalte fiind pavate — când erau — cu bolovani de râu.

La Atârnați — mahala sau comună rurală — ajungeam ținând tot miazănoaptea; după aceea, către apus, case răzlețe se zăreau până aproape de Argeșul arcuit într'o buclă largă, care se îndrepta curând apoi, vărsându-se după vreo doi kilometri în Dunăre. Zăvoaiele de sălcii din gura Argeșului, unde șuvoiul turbure pătrundea clocotind în apele tescuite mărunt ale Dunării, mi le amintesc bine căci pe acolo umblam cu Niculae după cuiburi de păsări, melci codobelci și gângănii care foșgăiau prin iarba afânată cu pufuri de mâțișori.

Tot în acel loc, peste gura Argeșului, răspundea și slomul Greaca, pe o pârtie de apă lină verzuie, cu maluri înecate sub trestii și păpuriș. Vara, după răpăieli năpraznice de ploaie cu trăznete, porneau să curgă dinspre slom plăvii purtând uneori câte-o salcie întreagă cu frunzișul muiat în apă și rădăcinile'n vânt; deasupra, la cârmă, se cumpănea un stârc moțat privind nepăsător, de sus, la forfota și larma păsăretului de pe insula plutitoare. Bucăți rupte din plăvii, cu cioturi calcinate parcă și bărbi de ierburi putrede se împotmoleau aproape de mal, unde le trăgeam cu prăjina, scotocindu-le apoi ca pe comori din care alegeam scoici de sidef sau roz ca unghia și găoci de melci, unele bulbucate rotund, altele răsucite cu vârf. Uneori descâlceam din iarba murată « aghiuți » sau « drăcușori » — cum îi botezasem — ciudate roduri ale unei buruieni, pe cât se părea: niște măciulii spinoase, împungând din câte trei, patru coarne tari, negre ca smoala și seci, ușoare'n palmă. Asemănarea diavolească se făcea și mai turburătoare, când înfigeam drăcușorul pe gâtuitura scobită dedesubt, într'o nuieluță pe care-o clătinam ușor din vârf: pocnit în unghie, încornoratul suna uscat, a oase.

La Dunăre ne duceam pe ulița Pompierilor sau pe cea din dosul școlii, până la șoseaua prin capătul căreia veneau trăsurile din centrul orașului, pe strada Mare. Multe nu întâlneam — goale și-acelea — clienții lor fiind mai ales de pripas: copii de seama noastră, ghemuiți între arcuri, pe osia de sub coșul trăsurii. Alergând din urmă, pe marginea șoselei, strigam la birjar cât ne ținea gura: « — Nene, dă cu biciu dîndărăt! Dă cu biciu dîndărăt!». Birjarul se răsucea pe capră și pleznea la nimereală pe deasupra coșului trăsurii, uitându-se urît la noi. Călătorul « dîndărăt » scotea limba cu năduf, ocărându-ne: îl vedeam doar cum se încruntă și bate din buze, fără să-l auzim, până pierea într'un nor de praf, cu trăsură și cai cu tot.

Într'o vară, când veniseră apele mari, m'am dus cu Niculae la pescuit, pe o potecă de-a lungul căii fierate, printre lanuri de grâu de-o parte — cea dinspre șosea — iar de cealaltă, bulgării și bostane. De pe taluzul înalt, cu sălcii pe margine, zăream din loc în loc pe luciul apelor revărsate cât prindeai cu ochii, sub cer, chica răzleață a unui salcâm plutind nemișcat. La vreun stat de om sau mai adânc, printre șiruri de varză și cuiburi de cartofi și pătlăgele înecate, înotau până'n poala taluzului roiuri de pești mărunți: somotei și bobleți.

Din strada Școlilor vedeam spre răsărit, departe, pragul înalt al căii fierate la orizont și uneori o locomotivă cât un greier, învăluită'n aburi, ducându-se la Dunăre « să bea apă ». Peste calea fierată mi-aduc aminte să mă fi dus o dată, cu Petruș, după « sacâz ». Așa-i ziceam unei buruieni scurte, căreia-i frângeam tulpina deasupra pământului, ca să-i culegem sucul lăptos cu gust vag de migdale, ce se învârtoșa numaidecât la aer, în palmă și pe care-l mestecam cu plăcere. Creștea de-a lungul șanțului din marginea unor lanuri de floarea soarelui și plantații de tutun, de care n'am îndrăznit să mă apropii: mă speriase Petruș, că « tutunu e a lu Regile » și pe cine se atinge de el, îl împușcă pândarii.

Văzusem, acasă la un pescar, « Ivan al Linei » — care Lină Vlăsceanca, nevastă-sa, venea s'o ajute pe mama la « spălatul mare » — foi de tutun înșirate pe sfoară, între stâlpii de sub acoperișul prispei. Gândeam să fie niscaiva pește pus la uscat pentru iarnă; însă nea Ivan, ca să mă încredințeze, a crestat cu briceagul o foaie pe margine, din care mi-a dat și mie o fărâmă, îndemnându-mă s'o mestec, cum face el, « că-i mai sănătos așa, dăcât să te-afumi cu el, ca boierii ». Știam de la țața Lina

că Ivan al ei « se afumă » cu țuică, dar socoteam că-i dă foc și-i « bea » fumul, cum văzusem că fac turcii la bragageria lui Barbu Cioacă, unde ședeau pe rogojini sugând cu rândul dintr'o narghilea.

Taică-meu fuma « tutun regal », din cutii de tablă cu stema monarhiei pe capacul galben, într'un chenar împletit albastru și roș; dar numai datorită lui Petruș — care avea răspuns la toate nedumeririle mele — am prins legăturile ce-mi lipseau, aflând de la el că « tutunu lu Domnu îl face Regile la București ». I-adevărat că Gheorghiță librarul, care era și « tutungiu », aducea din capitală o dată pe săptămână, și o cutie cu tutun regal, anume pentru taică-meu, care-l fuma numai cu foițe « Job de lux », învelite în hârtie neagră cu lustru și litere poleite.

La un Zece Mai, mi se pare, au venit de la București chiar Maiestățile Lor. Noi copiii, de la școlile de băieți și fete, purtând stegulețe de foiță tricoloră, așteptam nerăbdători în curtea bisericii sfântul Niculae, de pe strada Mare, sfârșitul slujbei. După o vreme care ni s'a părut din calea-afară lungă, văzduhul se umplu deodată de vuetul clopotelor și perechea regală ieși din biserică, oprindu-se'n pridvor, în timp ce noi răcneam « uraaa! » și scuturam sus din stegulețe, îmbulziți unii peste alții, ca să vedem mai bine pe Măriile Lor. Mi-a rămas imaginea chipiului alb ca un fâlfâit de porumbel, cu bărbuța căruntă dedesubt, a lui Vodă Carol, iar alături, ascunsă într'o spumă de văluri, Doamna Sa Elisabeta. Niculae, care-și făcuse loc până la pridvorul bisericii, ne povestea cu însuflețire acasă, după aceea, că « Regele a dat mâna cu tăticu, da' numai un deget ». Cum a intrat pe ușă taică-meu ne-am repezit la mâna lui, căutându-i în palmă urma degetului regal și-l îndemnarăm în gura mare să nu se mai spele pe mână. Lui Niculae nu-i plăcuse regina, « smochinită ca madam Dumitrescu » — directoarea Școlii de fete de peste drum: « coana Aglăița », cum îi ziceam între noi; iar fetele ei, Natalița și Cocuța, o chemau « Smochinița », spre indignarea mamei: « — Auzi obrăznicie! Unde-ar îndrăzni copiii mei să-mi zică așa?... ». Tot de la ea mi-a rămas că « lumea te judecă după cum te porți și întreabă cine te-a crescut, nu câtă carte știi ».

Celălalt capăt al străzii Școlilor, dinspre apus, răspundea — printre Școala veche pe stânga și Jandarmerie pe dreapta — după ulița Pompierilor, în strada Mare, cu Poșta la răscruce, dacă mi-aduc bine aminte.

Gara se afla în marginea dinspre răsărit a orașului. De la clădirea stației de cărămidă roșie — purtând numele OLTENIȚA în litere mari albe, pe o tablă smălțuită albastru, deasupra peronului cu trepte al intrării — ajungeai, pe strada Gării — paralelă cu a Școlilor — și printre șiruri de plopi subțiri, în centru, după două răscruci: prima, cu magazii de grâne în paragină, înconjurate c'o prispă de scânduri putrede, la înălțimea căruțelor care încărcau și descărcau odinioară. Trebuie să fi fost de mult pustii, căci tăbliile porților cu drugi și lacăte grele erau mâncate de rugină, tencuiala zidurilor cojită, iar ferestruicile înguste de sub streșini, astupate cu păinjeniș între zăbrele.

A doua răscruce dădea ocol Grădinii Publice, cuprinsă cu gard viu; la mijlocul luminișului dintre copacii pădurоși, sub un chioș de lemn cu podina înaltă, cânta muzica militară, în serile de vară. Ne duceam și noi câte odată, Duminica, « la Grădină », cu tot cârdul; însă rareori căci — vorba mamei — « nu ne scoteau banii afară din casă ». Taică-meu o trata cu înghețată de fructe sau șerbet, iar el lua bere cu alune prăjite. Pe noi, copiii, ce să ne mai întrebe? căci hotărîserăm de-acasă și nepoftiți: limonadă roșie în « sticluțe cu goambănă ». Abia așteptam să le destupăm, apăsând cu degetul mare bila de sticlă prinsă într'o brățară de gumă. Odată cu pocnetul auzeam și goambăna sunând sub gâtul sticluței, în șanțul scobit anume spre a lăsa să curgă limonada, care dădea peste răscoale c'un foșnet de spumă înțepată de bășicuțe. « — Așteaptă nițel să-i treacă damful, că nu ți-o ia nimeni de la gură », mă îndemna mama; dar eu trăsesem o dușcă și mă zbuciumam sughițând, cu lacrimile'n ochi. Niculae mă speria că o să fac țâfnă și va trebui să mi-o scoată, ca la găini, cărora le smulgea bătătura cornoasă de sub limbă. De frică, uitam să mai sughit...

După aceea mergeam amândoi să căscăm gura la muzicanți. Șeful muzicii, un sublocotenent pirpiriu și țigărit, bătea'n aer c'un bețișor, și la dreapta și la stânga, egal, cum făcea Niculae când « plimba » zmeul. Deodată se opri pe vârfuri, cu mâinile întinse, trăgând parcă de hățuri. N'auzeai o șoaptă, în toată copilimea îmbulzită de-a lungul gardului viu care da ocol podinei chioșcului. Uitasem și să răsuflu, cu ochii la sublocotenent, care scutura ușor din nuielușă, bătând și din pleoape. Când se zmuci'n loc, cu gura căscată, deșirându-se arcuit după vârful nuielii întinse, muzicanții își umflară bucile și, într'o clipă, peste răpăiala

mărunță a tobelor mici și bubuiturile tobei mari, troznire mânios trom-boanele, răzbite la răstimpuri de zornăitul talgerului de pe tobă, în care să năpustea c'o tipsie, un copil de trupă ca un înger păzitor lângă umărul toboșarului. Până la urmă, el rămânea biruitor și îmi aduc aminte fața lui rotundă ca luna și luminoasă parcă dinăuntru, în care-i sticleau ochii de bucurie. Odată, la sfârșit, trebuie să-l fi luat mâna pe dinainte, scă-pându-i un talger care nu era scris în caet, fiindcă sublocotenentul se răsti c'un fel de jale: « — Ajunge, bă, că s'a termenat! ». Băiatul s'a înroșit la față cu frunte cu tot și lumina din ochi i se stinse.

Petruș zicea că nu-i mare lucru « să baţi tingirea » — adică talgerul deasupra tobei — ori « să pârţâi dîn trombon » și că « muzicanţi de-adivărat sântără ăi dă cântă la clanaret și piculină ». Pe mine mă uimeau tromboniștii, încinși peste umăr cu pâlnia lărgită sus deasupra capului și clapele pe piept, ca niște decoraţii; mai ales unul, c'un trombon argintiu, pe-al cărui horn aș fi încăput întreg și care strălucea mai tare, alb, printre celelalte alămuri, galbene.

Într'o seară l-am rugat pe Niculae să mă ia la Grădină; părinții ne dădeau voie sa mergem și singuri, dar fără el nu mă încumetam. Venise cu noi și Vanghele Purcaru, conșcolar de-ai lui frate-meu, care știa că în seara ceea are să cânte « haida ». « — Ce-i aia? » l-am întrebat. « — Așa-i zice la muzică », a răspuns el convins. Poate să fi fost *Aida*, care de la muzicant până la porcar se făcuse « haida »... Ne-am oprit tustrei cât se putea mai aproape de trombonist, ca să-l vedem: nu chiar din față, dar bine. Cum începu muzica, Vanghele scoase din buzunar o jumătate de lămâie și, cu ea în dinți, prefăcându-se c'o suge, ieși mai la iveală, dinaintea trombonistului. Acesta trebuie să-l fi zărit căci tot lua gura de pe mușțiuc și scuipa rotund într'o parte, peste gardul viu, aruncând priviri crunte către noi, în umbră, de unde mâna lui Vanghele se ridica la răstimpuri, cu lămâia între degete. Inima îmi bătea repezit, presimțind ceva de neînlăturat, ca o soartă, în timp ce ascultam piuitul piculinelor fugărite de răpăieli ca grindina, răzbind printre bubuituri înfundate și trăznete, apoi zăngăniri de talgere, care vesteau sfârșitul apropiat; dar pân'a nu se isprăvi « haida », văzui pe muzicant — un plutonier cu ochi bulbucați și fălci vinete — că zmulge mușțiucul trom-bonului și-l azvârlă cât poate spre noi, repezindu-se îndată pe scărița podinei, afară din chioșc.

Totul s'a petrecut mai iute decât spun. Vanghele pierise și vedeam cu spaimă, în aer, mâna plutonierului, enormă, gata să cadă asupra lui Niculae, dar el a strigat repede, neclintit: « — Nu sânt io, să nu dai! ». « — Care-i ăla cu lămâia? » s'a răstit trombonistul. « — Nu știu, a fugit. Noi sântem ai lu domnu director de la Școala de băieți ». « — Așa? bine », se muie celălalt; « am și eu o fetiță de școală, da'i cam bolnă-vioară »; și oftă, aplecându-se în jos, după mușțiuc. L-am revăzut, curând apoi, sub chioșc: ținea trombonul cu țeava'n jos, ca să-l scurgă de apă. Ceva ascuns până atunci parcă i se dădea pe față, fără să pot spune ce: uitându-mă în fața lui, uitasem de trombon și nici de muzică nu mai aveam chef...

Aș fi vrut să mă întorc acasă dar singur îmi era frică: trebuia să trec pe lângă un puț, de unde — zicea Petruș — « cheamă ielele în puterea nopții pă trecători, le ia mințile și-i trage înăuntru dă să înecă ». Niculae m'a înduplecat să mai stau, promițându-mi să mă ducă'n cârcă și așa am rămas până la urmă, plecând de la Grădină o dată cu muzica. Până la noi era o bucată bună de drum și mai ales pe întuneric mi se părea plină de primejdii, dar în cârca lui frate-meu mă simțeam la adăpost și chiar adormisem, când m'a dat jos în poartă, binișor, să nu-mi sperie somnul.

În serile de vară cinam uneori în curte, sub mărul din fața ferestrei de la bucătărie. După zăpușala de peste zi, aerul începea să se răcorească lângă pământ, dar pe obraji îi simțeam adierea caldă și moale ca un răsuflet îmbălsămat de mireasma florilor stropite de tata, după apusul soarelui. Era o liniște că s'auzeau cărăbușii pocnindu-se — întâi de zidul casei, apoi pe trotuar — și freamătul de cârpă al vreunui fluture amețit de lumina lămpii cu abajur de pe masă. Pe-o boare de vânt iscată sus, în văzduh, ajungea dinspre grădina publică, oprindu-se în creștetul mărului, o răbuf-nire sonoră, ca un zumzet de roiuri săltat de-adura peste bubuituri răspunse adânc. Mama zicea: « — I'auziți, scutură rogojina »; iar Niculae, făcându-mi cu ochiul: « — Cântă haida ».

Auzeam de-acasă și păcănitul ritmic, ca un tic-tac de ceasornic, al motorului electric de la cinematograful lui Vornicu; vara « juca la gră-dină » — tot pe strada Gării, după Grădina Publică, mai aproape de centru. Stalul I era în fund, sub un șopron cu mese de tablă pentru consu-matori, unde se adăpostea și restul publicului — mai ales copilime — când

se stârnea vreo ploaie năpraznică. Reprezentația continua după întrerupere căci la Oltenița, ploile, deși cu găleata, erau scurte. Noi copiii ne duceam în primele rânduri de scaune, aproape de ecranul în chenar de doliu, lângă podina sub care cânta pianistul.

Filmele erau pe-alocurea în culori: când scena se petrecea noaptea, în aer liber, pânza ecranului se întuneca albastru de cerneală și pianistul cânta ceea ce nu știam pe atunci că este *Sonata Lunii*; iar când cavalerul, cu « amureaza » strânsă la piept, o lua razna călare peste semănături, în cadența *Califului din Bagdad*, trăgând cu « livorveru » în bandiți, ecranul se colora verde și, în pădure, dacă lua foc, roșu.

Încă mi-aduc aminte pălăria « cu zarzavaturi » purtată de Francesca Bertini și ce jale mi se făcea de Pina Menichelli (îndrăgostit de ea în taină), văzând-o neputincios cum suspină cu lacrimi cât goambăna, într'o batistă ca spuma laptelui când dă'n foc. Malec nu râdea niciodată, dar mă făcea să râd mai mult decât Rigadin și Max Linder, căruia-i ziceam Măslină. Pe Stan și Bran, Zigoto și El, i-am văzut mai târziu, pe calea Rahovei, la București; dar pe « Șarlă » și « Fătu » (Fatty) îi știam de la Oltenița, ca și pe « Făină » (Farina), negrișorul din « Banda veselă ».

Cinematograful lui Vornicu era una din puținele clădiri oltenițene cu etaj, toate în centrul orașului. Alta, de care mi-aduc aminte, se afla peste drum, având magazin de « coloniale și delicatese » la stradă, ținut de un grec, Eralău, al cărui Georgică îmi era bun prieten și premiant al doilea într'o clasă cu mine. O dată — poate singura — știu că am cinat « La Mihai », care avea cafenea și birt cu gustări pe strada Mare, aproape de centru, iar seara grătar, într'o grădină cu leandri înfloriți, în hârdaie de lemn vopsite verde și boschete de viță.

La cafenea veneau să joace biliard sau table, ori numai pentru taifas, ofițerii din garnizoană și notabilii orașului: judecătorul Anghel Dociulescu, doctorul Wortman și domnul Dumitrescu, institutor la Școala de băieți, bărbatul coanei Aglăița. Taică-meu se ducea și el, rareori, după siestă, mai către seară, însă nu juca. Aflasem de la mama, că în tinerețe îi plăceau « foițele »; dar după ce pierduse o dată gros, la pocher, s'a jurat să nu se mai atingă de ele, ținându-și de atunci jurământul. Juca numai cu noi, acasă, tabinet și rum adevărat, pe boabe de porumb sau de fasole.

Patima jocului de cărți trebuie să fi bântuit și la Oltenița, ca în multe orășele de provincie, unde oamenii își omorau timpul ce le prisosea mutându-și pustiul și căscatul de la unii la alții, potrivit unui ritual neschimbător, cu dulcețuri, cafele și nelipsitele foițe. Rozeta își amintea o scenă povestită de taică-meu, în legătură cu unchiul domnișoarei Marieta (institutoare la Școala de fete), anume conu Iancu Slăvescu, în casa căruia se ținea *jour fixe*: « Obștescu-i sfârșit nu schimbase cu nimic obiceiul casei — îmi scria soră-mea (22.4.1956) — așa că voluminoasa-i soție neconsolată, resfirând cărțile în evantai, putea fi auzită: « Bietul Iancu! Pas! ».

Cum să nu mi-aduc aminte de « bietu-Iancu-pas »! ca și de-atâtea alte vorbe prinse în auz lăutărește din gura celor mari și pe care le îndrugam apoi luându-mă la întrecere cu frate-meu, pân-o scoteam din răbdări pe biată mama: «— Ajunge, că mi-ați împuiat urechile! ». Ce să ne-ajungă... Sătui de « bietu Iancu », săream cu gura la « birio-puchea » — mai ales Niculae, c'o îndemânare ce mă uimea: trecându-și iute degetele mâinii drepte peste buze, de sus în jos, le făcea să zbârnâie ca niște coarde — « birio »; apoi, cu mâna strânsă'n vârful degetelor se pleznea în obraz, golindu-l — « puchea » — c'un pocnet destupat răsunător. Mama, care apucase a-i promite: « — Numai una-ți dau », se ținea de cuvânt. Pe-a doua, știind cui se cuvine, n'o mai așteptam. Răbdarea ei, lungă, deprinsă cu apucăturile noastre ca pisica cu șoarecii, o încercasem noi cam cât se putea întinde fără să pleznească; însă față de taică-meu nu am fi îndrăznit să ne facem de cap. Avea un fel cercetător de a privi peste ochelari — parcă atunci m'ar fi văzut întâia oară — pe care nu-l puteam înfrunta: mă fâstâceam, împleticit în limbă. Dojenindu-mă și cu vorba — « ce te izmenești? » — amuțeam de-a binelea...

Ironia împerecherii dintre suspin și regula jocului (de cărți) aveam s'o "gust" mai târziu, amintindu-mi de ea ca o prefigurare la jocurile comediei umane; pentru copilul de odinioară tâlcul vorbelor rămânea ascuns, ignorat ca și bietul Iancu — un nume. Însă nepoată-sa, domnișoara Marieta, a fost neîndoielnic prima mea dragoste « de-adevărat » — și nefericită. La cele spuse în *Povestea Vorbelor* n'am de adăogat, acum, decât un scurt *post scriptum*. Revederea cu domnișoara Marieta — doctoreasă Wortman, prin măritiș — s'a petrecut în vara anului 1927, după ce-mi luasem bacalaureatul, când m'am dus la Oltenița, făcându-

mi-se dor de locurile copilăriei. Trecuseră opt ani. Mergând în vizită la *Ea*, îmi bătea inima « ca atunci »... Am găsit-o pe « Wortmănoaia » jucând pocher, nu mai știu cu cine: în amintire mi-a rămas doar chipul ei, tânăr încă, pufos în obraji, cu bărbia rotundă, îngroșată moale pe dedesubt. Ochii — pe care-i știam mari și umezi — îngreunați acum de pleoape, căzuseră la fund în fața plină; ridicându-i peste cărțile răsfirate'n evantai, în mâna dreaptă, mi s'a părut privirea lor contrariată — dar numai o clipă. Și-au regăsit îndată zâmbetul: același care mă turburase odinioară, când o iubeam. Sculându-se volubilă din scaun, să mă îmbrățișeze, mi-am dat seama cât se îngrășase, deși corpolența-i vădită nu s'ar fi zis c'o stânjenește. I-am sărutat ceremonios mâna, spunându-i complimente de la maică-mea. Imi părea rău că venisem...

La 18 ani începeam să iau bine seamă — c'o ironie îngăduitoare — cât sunt de vulnerabil la farmecul « eternului feminin »: credincios dragostei mai mult decât femeilor, despre care, mai târziu, afirmam sentențios că « îmi plac prea mult, ca să le pot prefera una singură »; deși, o dată cel puțin, m'am dezis: o dată și bine...

In copilărie, pe cât mi-aduc aminte, eram deopotrivă de aventuros și iubăreț — deopotrivă și nedespărțit, căci aventurile mele imaginare ca și dragostea se petreceau mereu sub semnul și din imboldul erosului. Singur într'o barcă sau pe o plută navigam în susul Amazonului, înfundându-mă curajos la umbră sub jungla deasă, până la un ostrov tăbărît cu sălbateci despuiați, care se pregăteau să fiarbă într'un ceaun uriaș o captivă blondă, ascunsă'n plete lungi peste cămașa albă, până'n călcâie și priponită în picioare de un țăruș, dreaptă și plânsă, în bătaia focului. Pentru ea înfruntasem primejdii fără număr: crocodili, pe care-i păleam cu lopata în țeastă, se' mprăștiau speriați ca mormolocii, iar un hipopotam, atins între ochi c'o salvă de câlți din pușcociul nelipsit, luat cu mine, se dăduse la fund bolborosind, într'un vârtej de spumă bășicată. Pentru sălbateci pregătisem un pistol de tinichea, cu capse și măciulii de chibrit: doar să-i sperii, căci n'aveau cum să știe că gloanțele mele asurzeau, fără să facă rău.

Locul peripețiilor era băltoaca de sub ferestrele clasei dinspre grădină, unde se adunase apă, după ploaie, la umbra dintre vișini. Puteam întârzia acolo un timp nemăsurat, povestindu-mi pe tăcute și închipuite câte cu gândul mă încumetam. Dar mai ales, ca într'o vrajă, la urmă, după

biruință, când coboram cu pluta Amazonul: eu la picioarele ei, privind-o sfielnic în adorație, ca pe o nălucire de văpaie a pletelor blonde, promisă nesfârșit jindului meu amoros. Totuși, întruchiparea promisiunii — domnișoara Marieta — era brună: poate că așa a fost să fie, atunci întâia oară și'n alte dăți, după aceea; însă culoarea dragostei pe care mi-am visat-o a rămas de-a lungul vârstelor, până azi, blondă, ca și sfiala mea dintâi.

Incepusem să umblu la școală, când mi-am « ales » în taină, din ochi și de departe, o școlăriță de peste drum. Il știam doar numele mic — Viorica — pe care i-l aflasem în ziua când mi-a căzut cu tronc. Trecea pe trotuarul Școlii de fete, într'un cârd de eleve și, strigată de una din ele, a întors capul. Cosița-i galbenă de borangic, împletită în codițe scurte pân'la umeri, cu funde roșii, se'nvăpăie brusc la soare, fulgerându-mă adânc... Din ziua următoare am așteptat-o zilnic, ascuns îndărătul gardului viu, s'o văd când iese de la școală, petrecând-o apoi cu ochii până dispărea, ca un fluture în șorțul alb de uniformă, înspre strada Mare. Tresărirea de-atunci a inimii mele o recunosc: nu seamănă cu niciuna din cele pe care mi le-aduc aminte — toate — fiecare altfel. Jurându-i fără vorbe să n'o uit, i-am rămas credincios o săptămână sau o lună, poate două — de ce atât, ori numai atât? — deși într'un fel, *acela*, îi sunt și acum, mereu. « Iubind în taină am păstrat tăcere » — ca Eminescu, de care n'auzisem încă — fără să-mi pese că « astfel » ar putea să-i placă ei: de-ajuns era să mi se potrivească mie...

Poate că Viorica mea dintâi va fi semănat, pe la 16 ani sau mai târziu, misterioasei « logodnice » a lui Pollaiuolo, pe care aș fi răpit-o din muzeul Poldi-Pezzolli, la Milano, unde-mi luase și mințile o dată cu ochii, în 1936, la prima vedere. In tren, după aceea, când mă cuprinse din fereastră, brusc, priveliștea Padului întins de revărsări ca o mare, mi se năzări într'o clipă care începu să țină, că în plutirea legănată a vagonului pe loc timpul încetează ca și cum totul s'ar petrece împreună cu el; doar suflet rămăsese'n mine, încins de aleanul unui dor neiubit, căruia mă rugaui fără vorbe, promițându-i orice: să nu uit, poate, să nu-l întinez.

...N'am uitat. Din urzeala vieții perindate, firul blond se alege statornic, pe-o dâră de văpaie mereu promisă'n așteptare dorului meu, copilăresc și-acum. Pe-același fir de aur m'am logodit rămânând credincios

de atunci — după Viorica din copilărie — și Ginei Pietranera, contesă de Sanseverina: mai blondă pentru mine, răzbunător de blondă chiar, de când Maria Casares — uzurpatoare brună — și-a permis să o întunece cu chipul ei opac. Dar numai cât a ținut filmul, topindu-se apoi în amintirea fără chip a Ginei din carte, ca luna după eclipsă în văpaia chipului solar: de fapt — ca soarele, căruia nimeni nu-i poate privi'n față — frumoasă de ne-închipuit. Ca și *the beautiful Annabel Lee*, sau cea « atât de fragedă », a cărei asemuire c'o floare albă de cireș îmi era de ajuns ca să o pot visa în neștire, « plutind ca visul de ușor » și tot ca el de ne-văzută, căci se făcuse una cu văzul somnului meu treaz.

Vederea mi-o luau — văzând cu ochii — chipul Gretei Garbo și al « Necunoscutei » lui Pollaiuolo. Cu alta am călătorit o dată aevea, de la Paris la Robinson: se ținea dreaptă, din profil și nemișcată sub casca părului de aur strălucitor, în soare — iar eu, de lângă cealaltă fereastră, din umbră, a compartimentului, visam că o privesc în clipa ce se nesfârșea, bolnav de-o suferință fără nume, mai dragă și mai tare decât dragostea durută. « Iubind în taină am păstrat tăcere ». Necunoscuta de la Robinson n'avea să știe — mai mult ca prima Viorică neculeasă, ori alftel decât « trecătoarea » lui Baudelaire — că dorul meu de ea cutreeră mereu logodnic, nenuntit și-acum, la cărunțețe. Poate că domnișoara Marieta să fi avut o vagă bănuială; Wortmănoaia, însă, uitase.

Numele din domnișorie nu i-l mai știu: o chema ca pe unchiul ei, Slăvescu, ori Crasan? Sau acesta era numele altei institutoare, de la Școala de băieți? Oricum, din « corpul didactic » al școlii — împreună cu părinții mei și domnișoara să-i zicem Crasan — mai făcea parte domnul Dumitrescu, bărbatul coanei Aglăița. Pe orice vreme, umbla într'o redingotă neagră ca și gambeta rotundă, tare, trasă pe ochi — vara c'o pălărie moale de pai alb — nedespărțit de ochelarii înrămați în aur, cu șea înaltă și căpăstru de șnur atârnând larg din butonieră peste reverul redingotei. Nasu-i mic, bont, încins de vinișoare sângerii până la rădăcină părea vopsit, roșu ca vișina. Aflasem din gura lumii, că « se cam țuicărește ».

Mi-l aduc aminte mai ales umblând: cu fereală și pe alese, pas cu pas, poate de miop, fără a-și lua ochii de la vârful ghetelor. Salutându-l cuviincios, când îl întâlneam, de obicei pe trotuarul din fața școlii: « — Bună ziua, domnu Dumitrescu », se oprea zmucit, o clipă, cu gura căscată și capul între umeri, fără gât, strâns de guler pe sub fălci. Îi auzeam

apoi răsufletul greu, pufnit pe nas, în timp ce bâjbâia prin buzunarele vestei, după ochelari, încurcat în căpăstru. Abia când mă recunoscuse după o cercetare amănunțită răsufla ușurat, lăsând să-i scape « bicicleta » spânzurată'n aer la capătul șnurului: « — Aha! tu erai, piciule? m'ai speriat »; și mă bătea ușor cu două degete peste obraz. Cu alte două, de la mâna cealaltă, își răsucea semeț mustățile aduse'n sfârc rotund — « ca penele din coada rățoiului », băgam de seamă eu, în gând.

În amintire, mai târziu, găseam că-i seamănă lui Caragiale, imitând la chip un tipar, același, pe care-l inventase scriitorul; sau, într'un fel, ca o victimă a mușcăturii caragialiene, ce s'ar fi răzbunat pe autor îngânându-i chipul și înfățișarea.

Pe băiatul lui, Pituță — locotenent sau sublocotenent de infanterie — l-am zărit într'o dimineață alături de maică-sa, la o masă în curte, lângă pivniță: în picioare, svelt, strâns ca o viespe în tunica uniformei albastră ca și chipiul rotund. Cea mai mare din cele două fete, Natalița, cred că era studentă'n medicină la București. Mi-o amintesc în dimineața — poate aceeași — când a întrebat-o din bucătărie autoritar, aproape poruncitor, pe coana Aglăița: « — Smochiniță, vrei cafeaua? ». Venind apoi afară, la iveală, silueta ei se încadră tabloului matinal în culori, alături de-a lui Pituță, așa cum o văd până azi, ca într'o poză de album: plinuță, cu ochi negri catifelați, îmbrăcată c'o rochie pipită și parcă tot de uniformă — de orfelinat. Semăna leit doamnei Dumitrescu, și din asemănarea lor am știut deodată, pentru prima oară, că va îmbătrâni și ea. Până atunci nu mă gândisem — și de fapt nici nu a fost un gând, căci gândurile vin abia cu timpul iar în copilărie timp nu e, nimic nu se petrece: numai o clipă care ține. Mai târziu, când am înțeles că oamenii îmbătrânesc și trec, mi-am dat seama că știam, amintindu-mi și de când.

La soră-sa Cocuța mă gândisem stăruitor citind — prin clasa a șasea sau a șaptea de liceu — primul volum din *Medeleni*, care începuse să apară în *Viața Românească*: sub înfățișarea ei brună și în firea-i băiețoasă mi-o închipuiam pe Olguța. Admirând-o în carte și numai literar, suspinam aevea după blonda Monică mălăiață, gelos de norocul lui Buftea. Trăsăturile Cocuței una câta una le-am uitat, deși chipul rumen la obraji aș putea să i-l recunosc dintr'o mie și negreșit ochii, catifelați ca și ai soră-sii, urmând tiparului matern. În album poartă șorț alb oprit deasupra genu-

chilor agresivi, șosete scurte și o fundă roșie mare pe creștet. Era de-o seamă cu Maruca și prietena ei, nu însă cât Despina, fata « comandantului » de pompieri, cu nume potrivit boiului mlădios și coadelor lungi care-i băteau șoldurile'n mers — iar ochii poate castanii, căci își ținea privirea tot plecată sub arcul sprâncenelor subțiri. « — Parcă-i o domniță », zicea mama; iar Niculae, mai anume: « Domnița Pompița ».

Pe Marioara « jandarmărița » — taică-său Mazilescu era șeful Postului de jandarmi — cea mai bună prietenă a Rozetei, am întâlnit-o mai târziu la București, când a venit s'o vadă. Se măritase codană, înainte chiar de a-și fi terminat liceul, după un ofițer din Pitești. Avea tot aerul de fetiță pe care i-l știam din copilărie: bălaie, cu părul împletit ca o turtiță deasupra capului și ochi plini de râs, mari cât nasturii de palton, c'o cicatrice rotundă pe dedesubtul celui stâng. Se repezea'n vorbe, nițel îngăimat, poticnindu-se de câte o silabă pe care-o repeta: « — Vai tu Rozeto, mai ți-ții minte?... ». Pe toate le ținea. Cum m'a văzut: « — Uite-l și-și pe Zgabercea! » — vorbă de-a mamei, o uitasem...

Din coconetul care venea în vizită la maică-mea, afară de domnișoara Marieta mi-o aduc aminte pe madam Baboianu, văduvă oacheșă, ochioasă și sprâncenată, cu părul strălucind albastru de întunecos și tot în doliu îmbrăcată. Glasu-i de trâmbiță l-auzeam prevestitor din poartă, ca buzduganul zmeului, dar până să intre ea pe ușă, eu tocmai în hrean, la fundul grădinii, mă tupilasem. O dată, neavând timp să mă îndepărtez, nimerii sub canapeaua din antreu. « — Unde ești, pârțule? » mă căuta de zor — și scoțându-mă la iveală mi-a tras niște pupături de amețisem. Numai atunci își ridica voaleta « cu purici » (picățele negre) și când lua dulceață, trăgând apoi la loc « oblonul » — iar pălăria tot pe cap, sprijinită'n coc. Mama o lăuda, că « așa femeie bună de pus la rană n'am pomenit », căinând-o că n'avusese parte de răposatul Baboianu; iar când s'a măritat cu doctorul Dumitrescu, văduvoi și el, se bucura: « norocul lor unul de altul » și « știe Dumnezeu ce face ». Mie mi s'a strâns inima, căci țineam la « nenea Doctoru » și n'o puteam suferi pe Baboianca, însă maică-mea știa ce spune: devotată ca o roabă, dar și el, casnic deprins, îi mânca din palmă, fără să-i iasă din cuvânt.

I-am fost și lui copii, nu numai părinților — nenea Doctoru îmbinând pentru mine prestigiul tainic al Tatălui Ceresc, alinător de suferințe,

cu prezența celui din casă, mereu ocrotitoare. Capu-i cărunt mi-l amintesc, alături de al mamei, când am zăcut de pneumonie, plecat la căpătâiul meu, privindu-mă blând, cu ochi bulbucați de cal îndărătul ochelarilor. Avea un cap uscat de rege scandinav cum se vede pe mărci poștale, tuns perie, mustața retezată scurt, la umbra unui nas puternic și obrazul veșted însă nu zbârcit. « — Codeiu! vreau codeiu! » mă rugam de el să-mi dea termometrul, îndată ce intra pe ușă, mirosind a camfor. Imi plăcea mirosul; într'o vreme, noi copiii purtaserăm de gât, pe sub cămașă, o punguță cu camfor — ca să ne ferească de holeră, mi se pare. « — Te mai ține? » mă întreba nenea Doctoru. « — Așa, nițel », răspundeam — și mă punea să scot limba, ciocănindu-mă apoi în piept și pe spinare. « — Tușește! Respiră adânc! Tușește! ». Eu tușeam și răsuflam, iar el mă cuprindea în brațe, lipindu-și urechea de pieptul meu: râdeam, gâdilat de mustață, cu gândul tot la « codei ». In sfârșit se căuta prin buzunarele vestei și scoțând termometrul mi-l potrivea la subțioară, unde-l strângeam fericit. Ca să-l capete înapoi trebuia să-mi promită că mi-l va da să scriu cu el, după aceea. « — Mai are puțină fierbințeală — citea nenea Doctoru, răspunzând întrebării tăcute din ochii mamei — dar peste câteva zile îi trece ». Până se spăla pe mâini și mai stăteau de vorbă, eu întorsesem « codeiul » pe toate părțile, încercându-l și'n palmă, dezamăgit că nu scrie.

Cât am zăcut, venea să mă vadă prietenul meu de joacă, Petruș, conșcolar « din coada clasei », adică leneș la carte dar știind o mulțime de istorii cu strigoi, întâmplate « de-adivărat », pe care mi le povestea lacom la vorbă și lătăreț: « — Auzi, dom' Mehae, ce-a pățit ăla, într'o noapte... ». « Ala » era un oltenițean, care ieșind o dată de la cârciumă în puterea nopții și întorcând capul să vadă cine-l strigă pe nume, din întuneric, a rămas cu gâtul strâmb. Își uitase și numele, iar de-atunci i-au zis « Apă'n cap ». Petruș avea ochi albaștri spălăciți, lumânări sub nas și păr zbârlit parcă de spaima lumii, care-i părea plină de primejdii, năzărite la tot pasul. Părinții lui, nea Radu și țața Anica, erau servitorii școlii. Veneau împreună cu Dumitra, sora lui Petruș, zilnic pe la șase, după ce plecaseră școlarii, să curețe clasele și « cancilarea ». Anica, mai înaltă ca bărbatu-său și la fel de voinică, îmbrobodită mereu c'o basma, îi mai ajuta mamei la gospodărie și la « spălatul mare » — spălătoreasă fiind Lina Vlăsceanca.

Nu-mi dădeam seama pe-atunci că ţaţa Lina, lăudată de mama că-i « vrednică de nu-i găseşti pereche », are pe vino'ncoace; însă de ea mi-am adus aminte căutând pentru *Omul şi Pământul românesc* un chip de româncă tipic şi, dacă aveam fotografia ei, aş fi reprodus-o în locul « ţărăncii din Prahova » din antologie. Cu vrednicia, mi-a rămas în amintire şi demnitatea ei, firească, în purtare ca şi în vorbă. Respectul arătat maică-mii n'avea nimie slugarnic, dar condescendenţa-i vădită faţă de servitorimea casei sugera o distanţă — a soiului ales, printre orătănii. Subţire şi dreaptă, mijlocie la statură, părea înaltă; iar testimelul de cârpă — înnodat cu graţie — podoabă. La soare, ochii Linei, căprui, se'nvăpăiau punctaţi în aur şi zâmbetul şăgalnic al privirii se ascuţea zeflemitor, împuns din arcul buzelor subţiri.

Spălatul mare ţinea o zi întreagă, apoi uscatul rufelor alte două. Nea Radu spărgea butuci pentru soba rotundă de tablă în trei picioare, deasupra căreia fierbeau rufele într'un cazan cu toarte, afară sub nuc, lângă magazia de lemne din fundul curţii; în timp ce nevastă-sa şi ţaţa Lina întindeau frânghii între pomi, iar Petruş cu mine aruncam vreascuri în jăratic, pe uşa sobiţei, târnind vâlvătăi scurte. Tăcut de obicei, nea Radu prinsese chef la vorbă, poate de dragul Linei, care râdea încet, ascuns în gură şi din ochi. Nu pricepeam ce spune ori nu luasem seama, însă o dată l-a înfruntat nevastă-sa în gura mare: « — Ptiu, omule! da' nu ţi-e ruşine măcar de copiii ăştia? ». El n'a zis nimic; doar s'a şters cu dosul mâinii pe sub mustaţa groasă, galben-roşcată ca şi sprâncenele, uitându-se întrebător la noi, cu ochi miraţi albastru.

Tot la un spălat de-acela, hârjonindu-ne printre rufele întinse pe frânghie, a nimerit Petruş drept într'o prăjină, dând-o la pământ — şi două cearceafuri de-o parte şi alta, abia svântate. Ţaţa Lina l-a prins în poală, iar când se îndură să-l scape din palme, năuc şi zburlit ca o cloşcă, îi meni: « — Acu, băiete, măta să te pieptene că eu te-am scărmănat » — şi menirea i se împlini.

Auzisem că bărbatu-său, Ivan pescarul — cel care usca tutun pe sfoară, între grinzile prispei — om blajin de fel, o bate la beţie. Mamei nu-i venea să creadă: « — O pişcătură de om, să ridice mâna asupra ei! ». Era c'un cap mai mărunt decât Lina, care zicea, pomenindu-l: « omul meu ». Băiatul lor, Gheorghiţă, flăcău chipeş pe vremea copilăriei mele, « îşi scuipase un plămân », aşa că nu l-au mai luat « de răcute»

când a fost să tragă sorţii; dar a trăit mult şi bine, însurându-se după aceea, poate mai trăieşte şi-acum.

Radu Grosu şi Anica aveau două fete, înaintea băiatului: cea mai mare, Elena, se măritase cu David tâmplarul, care a murit tânăr, de oftică. Băieţelul lor, Costică, mai mic cu doi, trei ani ca mine, era slăbuţ, sfios şi palid, cu ochi trişti, strălucitori parcă de friguri. « — Mai taci mă şi tu! » îl zgândărea Petruş, că vorba i-o scoteai cu cleştele din gură; « acu dă ce bâzâi? » când îl vedea că începe să smârcâie, trăgându-şi nasul. « — Păi dacă sânt orfan », suspina Costică.

La înmormântarea lui David, înaintea sicriului purtat de patru oameni, călca îndesat în opinci nea Radu ţinându-şi ostăşeşte pe-o mână căciula de oaie cu vârful sumes înăuntru iar în cealaltă, sprijinit pe umăr, prapurul de la biserică. Mai mult decât bocetele femeilor îmbrobodite'n negru, care se bălăbăneau după sicriu, mă'nfiorase jalea lui tăcută. Cu capul în piept, părea că nu vede pe nimeni. Am simţit o tresărire, nu de spaimă ci de taină, zărindu-l pe nea Radu la un pas înaintea convoiului şi măreţ ca niciodată în singurătatea lui (1). Parcă era Ştefan cel Mare din *Cartea de Citire*...

Cealaltă soră a lui Petruş, Dumitra, o fetişcană pietroasă, venea deseori pe la noi. Umbla în picioarele goale, tot ca el — noi în târlici cărora le ziceam « cioci », făcuţi de mama — şi mirosea a gaz. Imi destăinuise frate-său că are lindini şi de-aceea îşi spală părul cu gaz, ca să-i omoare. Avea şi Petruş, chiar « mişcători », cum le spunea pe ocolite; luasem şi eu de la el, într'o vreme şi ne puricam unul pe altul ca maimuţele, pocnindu-i între unghii. Până a prins de veste mama, văzând că mă tot « jarcăi » şi îngrozită că ar putea fi păduchi de tifos m'a spălat în nu ştiu câte ape, fierbându-mi şi rufele cu leşie; apoi a trimis după Fănică bărbierul, care m'a tuns cu maşina zero. Cu « păduchiosul » m'a oprit să mă mai joc şi nici pe soră-sa n'am mai văzut-o prin casă câtva timp.

Dumitra se măritase la 16 ani sau mai devreme, îndată după război, c'un negustor bulgar din Turtucaia, pe care-l ştiu de la o vizită făcută mamei. Pentru prima oară o vedeam încălţată, purtând pălărie şi o

(1) *Moarte* era o vorba pentru mine, ca oricare, şi un joc de copii, când îngropam în cutii de tutun "regal" câte-o vrabie doborîtă cu praştia de Niculae, ori vreun piţigoi degerat, iarna, presărându-le flori şi iarbă deasupra sau beteală de la pomul de Crăciun.

blăniță roșietică la gât — « de pisică », după Niculae. Negustorul înțepenise pe marginea scaunului, cu fălcile strânse într'un guler tare și fără a scoate o vorbă — poate că nu știa românește. Doar ghetele din picioare, cu șireturi și capse, și le ștergea una de alta sub scaun. După ce plecară, mama veni cu fărașul și mătura, să curețe prețul de noroi unde șezuse: « — Bulgarul tot bulgar! » o auzii bombănind.

Uneori mergeam la târguieli tustrei: Rozeta cu mine și Dumitra, care ne purta de grijă, în lipsa mamei. Măcar o dată însă le-am purtat-o eu, când s'au dus într'o seară, înaintea Crăciunului, să « cumpere » un puiet de brad din Grădina Publică, vrând să-și facă pesemne pomul lor. Mama își amintea întâmplarea — mândră de cumințenia mea timpurie — ca să mi-o scoată pe nas mustrător mai târziu, când îmi dădeam în petec. Mă găsise cu nasul în fereastră — afară începea să se întunece — și neliniștit. Mirându-se ce am iar eu că n'am nimic, fetele tot nu veneau și întunericul se îngroșase; până ce, nemai putând răbda îi mărturisii isprava pusă la cale. Mă simțeam eu mai vinovat decât « proastele de Rozeta și Dumitra », căinându-mă amar, că « nu trebuia să le las ». Insfârșit se întoarseră și « proastele », cu mâna goală, iar eu am rămas de atunci « cumintele mamei » și « înțeleptul mamei » — urări de care mi-aduc aminte de câte ori dau în gropi de cumințenie, sculându-mă însă cu nădejde că măcar n'am să uit.

Totuși, nu-mi vine-a crede că soră-mea era în stare de-o ispravă ca aceea și nici că ar fi îndemnat-o Dumitra nu cred. Chiar dacă le trecuse prin gând, se vor fi răsgândit pe drum. Rozeta știa ca din carte ce se cade și ce nu, în orice împrejurări, mai bine ca noi copiii și uneori deopotrivă cu cei mari. Când veneau chivuțele cu zimbiluri doldora de pahare, castroane și farfurii, maică-mea se bizuia pe gustul ei, lăsând-o să aleagă câte-i spunea că trebuie din fiecare, în schimbul vechiturilor; iar la tocmeală, una pe alta se îndemnau, ținând piept chivuțelor. Până la urmă, Rozeta ar mai fi vrut și un castronaș înflorat, dar se isprăviseră « țoalele » de schimb. « — Hai, mai dă ș'o pălărie d'a lu boieru, mâncate-aș! » se milogea de maică-mea o țigancă tânără, cu bani de aur la urechi, frământând în colțul gurii un chiștoc stins. « — Dacă-mi dai și castronașu ăsta », trăgea de el Rozeta din gheara țigăncii — dând apoi fuga s'aducă pălăria. « — Poate că o mai poartă și la iarnă », șovăi mama, cu mâna întinsă după ea, în timp ce chivuța se uita chiorîș prin fundul

pălăriei, să n'aibă găuri. « — Las' că-i *luăm* alta », era ultimul cuvânt, tot al Rozetei, pecetluind târgul.

Cu ea de mână și-o sticlă în cealaltă, ne duceam uneori spre seară la baba Lucsa, după lapte, când se isprăvise cel pe care ni-l aducea zilnic, dimineața, cu faetonul, înainte de-a fi făcut noi ochi. Intr'o vreme, când îi fătaseră vacile, ni se păru nouă copiilor că laptele adus de baba Lucsa își schimbase gustul, ba chiar că miroase « a bioliță ». « — E botezat », se posomorî gustându-l taică-meu, care n'avea mai multă încredere în lăptari decât în cizmari: bănuindu-i pe unii că pun apă'n lapte și margarină în unt, iar pe ceilalți, meșină în loc de piele de bou. Așa se face că « margarina » și « meșina » ajunseseră vorbe cu tâlc în gura noastră mare de la Oltenița, pomenindu-le ori de câte ori ni se năzărea din bucatele mamei vreun gust sau miros anume. Cât despre vaca bănuită, « o fi luat în gură cevași cătină », după cum ni se lămuri curând prin însuși glasul babei Lucsa, gros ca din butoi și spre mulțumirea tuturor, mai ales a mamei, care se punea chezașă pentru cinstea lăptăresei.

Tudor iaurgiul făcea parte și el din tagma celor puțini aleși — « pe sprânceană » — binecuvântată de mama și în care avea încredere. De departe-l zăream, călcând harnic noroiul pe ulița Pompierilor, înalt și spătos, nițel adus din umeri sub cobilița'n capetele cărei atârnau din sfori până aproape la pământ, două funduri de lemn cu două castroane largi smălțuite, deasupra. Se umplea văzduhul de vestirea lui promițătoare: « — Iaurt căimăceluuu! » — iar noi copiii răspundeam chiuind bucuroși ca niște iezi cucuieți, după gardul cu hurmuzi și cuișori.

Oprindu-se în dreptul nostru, pe uliță, lăsa jos fundurile și cobilița alături, lângă gard. « — E proaspăt, Tudore? » întreba mama, de formă. « — Vai dă mine, doamnă! ma'i vorbă? » protesta, dând la o parte capacul unui castron: alb ca zăpada și făr'o zbârcitură. « — Nea Tudore, câte vrăbiuțe dai d'o băncuță? » mă prefăceam că nu știu. « — Păi, tot cinci »; însă Rozeta, iute: « — Da' fincă-i facem saftea, șase ». « — Fie », se'nvoia el. « — Atunci douășpe d'un leu », încheia soră-mea socoteala, întinzându-i peste gard două farfurii adânci. « . . . Și să n'aibă smântână, nea Tudore », adăogam îngrijorat. « — Las' că vă cunosc eu ». Apoi scotea de sub șorțul alb încins pe dinainte, o lingură de tablă lungă'n coadă și c'o limbă plată în loc de găvan, tăind cu ea vrăbioare groase, pe care le rânduia ca spițele în farfurii.

Punea și mama lapte la prins, dar fără să-l izbutească legat ca o cremă, limpede și răcoros la gust ca vrăbioarele lui Tudor. « — Trebuie cheag de vaci și meșteșug de iaurgiu », o îmbuna taică-meu, în felul lui. Ori poate că botezase baba Lucsa laptele...

De dragul iaurtului m'aș fi lipsit de cină, însă nu și de compot; nici de fructe, la vremea lor, căci îmi erau ca pâinea și apa, nelipsite. Afară de cele din grădină, știu încă gustul și mai ales aroma portocalelor, cumpărate de la Ali. Din negustor mi-a rămas doar fesul cu ciucure, deasupra unor mustăți lungi și blegi — fără chip, fără trup; și-o mână cu unghii boante, care scotea pe rând câte-o portocală din sac și din foița tipărită cu moschei lângă țărmuri de mare, în culori și poleiuri de aur și argint. Erau scumpe: o pataşcă una — cum le ziceam monetelor de 20 bani.

Alte fructe străine nu cunoșteam, decât fisticuri prăjite cu sare, smochine tescuite și curmale, care nu-mi plăceau. O dată ne-a adus tanti Viti o banană, pe care-a jupuit-o cu îndemânare, din furculiță, tăindu-ne apoi delicat, fiecăruia, câte-o îmbucătură. Abia o gustasem că am și strâmbat din nas: « — Miroase a odicolon ». « — Nu știi ce-i bun! » protestă Viti; dar poate să fi avut eu dreptate, căci banana ieșise la iveală din poșeta mătușii-mei, dintre cosmeticuri.

Ali nu e singurul purtător de fes din amintirile mele. Când suna « de lecrație » clopotul școlii, dădeam busna la gardul dinspre cârciuma lui Sarafof, unde se adunaseră bragagii fioroși la înfățișare, cu șalvari și turbane, care vindeau « braga reci » din donițe, în căni de sticlă ca țapii de bere și rahat — verde, roz și alb — pe tablale de lemn. Iar într'o vară, când se făcuse bâlci ca în fiece an pe oborul de lângă Argeș, a trecut pe trotuarul Școlii de fete un scamator chinez de la panoramă, c'o droaie de copii după el, îmbrăcat muierește într'un halat de mătase galbenă până'n călcâie, cu fireturi la piept și o tichie de catifea roșie pe cap. Câte un copil, din urmă, întindea o mână spre coada chinezului, trăgându-și-o însă iute îndărăt parcă s'ar fi fript. Deodată scamatorul se opri pe trotuar și scoțând din mâneca dreaptă a halatului două ouă începu să le arunce în sus pe rând și să le prindă; apoi la fel și totodată, cu alte două, scoase din cealaltă mânecă, iar la urmă cu toate patru ouăle, schimbându-le dintr'o mână în alta. Noi amuțiserăm, holbați la el.

Acasă ne-am rugat cu Niculae de mama să ne lase să încercăm cu niște cuibare, dar eu m'am lăsat păgubaș — după ce spărsei câteva —

scârbit de mirosul clocit. Însă Niculae tot izbuti « să facă », numai cu două și din mâna dreaptă; până să-și deprindă și stânga, s'au isprăvit cuibarele. Incercase el și cu bile dar n'avea haz, că nu se spărgeau.

Altă dată, tot pe strada Școlilor, am văzut venind dinspre Jandarmerie un negru. Jucam țurca în drum, vreo șapte voinici. « — Uite, mă, arapu! » răcni careva — și nici nu știu când am ajuns, gâfâind, cu Petruș alături după călcâiele lui Niculae, tocmai în hreanul din grădină; știu doar că arătarea de spaimă era neagră ca fundul cazanului de rufe. Petruș cu Niculae se învoiseră îndată că « arapii mănâncă copii », susținând însă morțiș: unul că fierți sau fripți, iar celălalt cruzi.

De oameni mi-era frică doar când se îmbătau, că « omu la beție face ce nu știe », cum învățasem din carte. Totuși mă feream din calea unui sărac cu duhul, Ioniță Pavelescu, vânzător de ziare, care nu bea și nici nu făcuse vreun rău nimănui. Vindea și plăcintă cu mere, strigând pe rând numele ziarului și al plăcintei. Niculae îl îngâna de-ai fi zis că e chiar Ioniță, care nu-l putea rosti pe *r*: « Univeeesu! » și « păăjitui cu meee! ». Mi-l amintesc, într'o « jantilică » largă, prea lungă'n mâneci, țepos în barbă și pe obraz, sub o gambetă dată pe ceafă — poate de-a lui domnu Dumitrescu, de căpătat — care ieșise de soare și ploi, mai mult fumurie decât neagră. Avea ochi apoși cu priviri rătăcite și-i curgeau bale.

Nu făcea rău nimănui nici Șerbana nebuna, care-și înnoda cârpe colorate în păr: e tot ce știu despre ea, dintr'o scrisoare a Rozetei (8.8.1956). Dar într'o seară s'a oprit în întuneric lângă mine o femeie, întrebându-mă rugător c'un glas pe care-l recunosc și acum, vorbă cu vorbă, în auz: « — Baețelo, baețelo, n'ai vazuta un cațelo mic? ». Iar după o clipă, mai stăruitor: « — Te dau un franco! Te dau due franchi! ». Apoi dispăru brusc, într'un foșnet de rochie, poate albă, ca o pată pe întuneric... Să fi fost Șerbana nebuna? Sau vreo străină — italiancă, după grai — care-și pierduse câinele? Iar eu, de ce atunci, la ora ceea târzie și acolo? Tocmai treceam pe lângă puțul cu roată, parcă întorcându-mă acasă de la Grădina Publică...

Totuși n'am visat: scena se petrecuse într'o seară de iarnă — de altfel *singura* iarnă din amintirea mea, în care nu găsesc (oricât pare de necrezut) niciun bulgăre de zăpadă sau măcar un fulg, ca și cum în Oltenița copi-

lăriei mele n'ar fi nins vreodată... Despre zăpezile de acolo și de odinioară îmi povestea maică-mea luna trecută, scriindu-mi la Londra (14.3.1962) că « ...într'o Duminică a Tomei, cam pe la sfârșitul lui Aprilie, când să iasă lumea de la biserică, pas de mai deschide ușa: în timpul slujbei ninsese și viscolise, așa că au trebuit să vină vecinii cu lopeți ca să poată ieși lumea ».

De la Oltenița știu însă năpraznica tărie a primăverii, care mă amețea; verile răscoapte'n soare, cu gustul de caise afânat și lene toropită la umbră; și nesfârșirea toamnelor de aur încins în frunzișul pomilor ca niște policandre din Grădina Raiului meu copilăresc, arzând nemistuit frunză cu frunză, într'o văpaie fără flacără... Dar pentru mine, până azi, orice ninsoare aevea, pe orice meleaguri m'aș găsi, coboară ca un har din copilărie, de unde nu-mi aduc aminte, cum spun, măcar un fulg.

Copilăresc mereu, și-acum, în fiecare iarnă cu zăpadă; de pildă, ca în prima iarnă a războiului, o dată, după ce ieșisem din spital. Mi s'a părut în dimineața ceea, trezindu-mă, că nu mai sunt pe lume — cea știută, din ajun. Zăpada ninsă peste noapte crescuse până la fereastră, acoperind grădina din față și gardul de beton; un brâu alb, cu noduri groase de puf în dreptul stâlpilor, arăta locul fostei împrejmuiri. Cerul sticlos deasupra, îl zării o clipă. Am strâns pleoapele, ascultând din pat liniștea goală. Pe maică-mea n'o auzisem intrând — atunci sau mai devreme — însă știam că e acolo. Când am simțit aerul moale pe obraji ca o mângâiere a ei, mi-ajunse în auz și ronțăitul lemnelor, din sobă. Apoi, de-afară, târșiindu-și pașii, taică-meu — și bătaia stinsă a lopeții în zăpadă. Focul povestea spornic, mărunțind clipele egal dar nu-l mai auzeam, nici sunetele de-afară, băute de liniștea vastă înăuntrul căreia ascultam dincolo de auz, în neștire, povestea negrăită a copilăriei mele...

Mihai Niculescu

ORA AȘTEPTĂRII

Aștept
ca cineva să vie
să scrie
Noul Testament
al unei vremi noi
cu vorba lui
cu fapta lui
cu sângele lui

Aștept
ca cineva să fie răstignit
pe o nouă Golgotha
pentru păcatul meu
și-al tău
și-apoi să învieze din morți
ca să redea speranța
într'o nouă înviere
neamului meu
și-al tău

Aștept parcă de o mie de ani
să te revăd, România

Aștept!...
Aștept!...
Aștept!...

Nicolae Novac

STÂNCI ALBE ÎN NOAPTE

Stânci de calcar,
Albe singurătăţi —
Oseminte...
Stele în priveghiu.
Jur împrejur
Nici fir de iarbă,
Nici vultur...
Arar
Se desprinde din cer
Un bolovan
Şi în cădere
Şopteşte fărâmiţându-se:
Tăcere, tăcere...
Stânci albe în noapte
Până la cer —
Singurătate.
Cum aş vrea să nu-mi aud
Inima că bate!

EPITAF DE AZUR

Stejarii
Poartă pe umeri
Epitaf de azur.
E o singurătate
Cu ziduri crenelate
Jur împrejur
Şi un turn
În care inima mea bate.

Theodor Zuca

Poeme scrise în lagărul de exterminare n. 1 dela Midia, 1950-1954.

C. AMARIUTEI

CERCUL DE LUMINĂ

— poveste cu Inorog —

— Apropie-te!

Omul făcu doi paşi. Pe urmă încă unu. Încet şi fără sgomot, ca şi cum i-ar fi fost frică.

— Mai aproape!

Cel chemat rămase neclintit.

— Bine, măi omule, izbucni negustorul, dacă nu vii lângă mine, cum am să ştiu ce mi-ai adus? Mi-s ochii slabi, deabea văd în jurul luminii. Iar tu rămâi în umbră, la margine de codru. Hai, grăbeşte-te, să sfârşim odată!

Omul înaintă. Vorbele negustorului îl convinseseră. Dar de frică — mereu aceeaşi frică din prima zi — închise ochii. Ştia că lumina, prea tare pentru el, îl orbea cald şi acid.

Negustorul îl privi fără milă:

— Ce mi-ai adus? Ce jivinie mai e şi asta?

Omul nu răspunse; se opri doar din mers şi încercă, cu grijă, să redeschidă ochi tăinuiţi de focul luminii. Efortul era dureros. Dar pleoapele se'ndepărtau încet, cuprinzând fântâna aurită din lampă. « Ce râu repede şi alb, la izvoare, murmură pădurarul ».

— Mai bine nu mai veneai, se răsti la el negustorul. Ce pasăre ţii în mână? Ce animal? Parcă doarme, parcă-i mort... Poate că nu-i nici animal şi nici pasăre... Un fel de pădureţ, un copăcel, în faşe... netrezit. Pe unde naiba ai mai colindat? Un pietroi dacă mi-ai aduce, ar fi tot una. Un pietroi!... Şi mai vrei poate să ţi-l plătesc?

Pădurarul îşi deschisese complet ochii. Privi şi el corpul pe care îl ţinea în braţe. Plin de nelinişte, articulă:

— Poate că e oaie...

— Ce oaie, române? Un lup mort ar avea mai multă viață. Un pin sau o mătrăgună vestejită... Privește: e un bolovan. Apropie-l de lampă. Uite, la lumină, el răsare simplu, așa cum este: un pietroi.

Deabea atunci se dezmetici pădurarul. Lăsă bolovanul să cadă, cu greutate. Pe urmă privi lampa. « Lampa » murmură el, muncit de un gând neștiut de negustor. Obiectul acesta pe care îl văzuse, pentru prima oară, acum o săptămână, din întâmplare... O lampă? Nu, zeci de lămpi, sute de lămpi, mii de lămpi, toate aprinse, aninate de parmacii casei, de grinzi și uși, prinse'n cui. Și'n mijlocul bătăturii, cât negustorul de înalt, un stâlp cu o singură lampă, mare, luminând ca un soare, în noapte. Cum de se pripășise în codrul acesta un vânzător de lămpi? Și cine era acest om, slab și cu barba nerasă, îmbrăcat ca vai de el? Un târgoveț, desigur, venit să se îmbogățească. Un jidov cum sunt mii prin Moldova. Dar pădurarului, în acea noapte când a dat de el, i s'a părut că omul acesta ascundea ceva, un fel de neliniște.

— Dă-mi și mie o lampă, îi ceruse el.

— Ai bani?

— Bani? Cum, Doamne, să-i fabric?, se mirase pădurarul.

— Dacă n'ai bani, trebue să-mi aduci ceva în schimb. Pădurea ta e mare și bogată, plină de animale, de paseri. Eu nu pot să vânez, nici să alerg, îs prea bătrân. Tu ești încă tânăr. Adu-mi paseri și jivine. De fiecare dată îți dau o lampă, după cum ți-e adusul.

Așa s'a întâmplat. E deja o săptămână de atunci. Neobosit, pădurarul aleargă prin întunericul fără zare al pădurii și caută, caută... I-a adus jidovului (« poate c'o fi armean, sau chiar neamț, numai român, nu... ») diferite paseri cu pene și jivine cu păr sau blană. O oaie, un pui de urs, o vulpe. Mai multe bufnițe. Negustorul a fost mulțumit. Le-a închis pe toate în cotețe și cuști pregătite dinainte.

« Îmi dai o lampă? » I-a dat o lampă. Una mică, ca o steluță îndepărtat aprinsă, când luminând, când stingând izvorul gălbui. Dar el a plecat mulțumit.

Pe urmă, spre zare, lampa s'a stins.

— Domnule negustor, mi s'a stins lampa. N'avea destul *olei*. Să-mi dai alta, te rog, mai mare.

Dar și lampa mai mare s'a stins. Au năvălit fluturii peste ea, mulți, puzderie, toți fluturii din pădure. A fost ca un nor care s'a și prefăcut

în scrum, cu aripile arse de sticlă. Și scrumul s'a întins ca o pastă, un fel de mâl negru și grețos ce-a stins complect lampa. A aruncat-o și pe asta.

— Ascultă, făcu brusc negustorul, să ne despărțim. Mai bine să nu te mai văd. Cu tine nu mai pot face comerț; de câteva zile nu-mi aduci decât coțofene, arici și broaște. Iar azi nici măcar atâta...

— Nu încă, domnule negustor, strigă disperat pădurarul. Îți aduc ce poftești. Numai să mă lași să caut. Dă-mi și-o lampă, mai mare. Pot să-ți prind mistreți cu colți care sfâșie, urși cu laba grea, tot ce vrei. Dă-mi o lampă...

— La ce bun? Și. pe urmă, ascultă bine, române: vezi acareturile astea? Mi-s pline de nu mai încap de-atâtea jivine. Tot ce pământul ăsta poate să dea. Nici nu mai pot să mă mișc; parcă-s condamnat să veghez lângă lampa cea mare aninată de stâlp. Iar tu vrei să mai cauți... Tu crezi poate că numai tu faci comerț cu mine? O, nu. De ani de zile toți pădurarii de pe unde merg vin să-mi ceară lămpi. Și-mi aduc, și-mi aduc, tot greul si ușorul pământului. Ce să mă mai fac de-atâta viețuit? Am să vând o parte. O alta am s'o las să moară; pe cele mai mici am să le tai eu, cu toporul. Iar tu, tu vrei lumină. Ți-e frică de noapte, hai? Negustorul râse, încet: — Ei bine, am să-ți dau o lampă.

— O lampă!

— Una mare, cu lumină multă. Care să ardă nesfârșit. Căreia să nu-i fie grijă nici de vânt, nici de noapte, nici de petrecerea vremii. Uite, lampa asta de lângă mine.

Pădurarul era cât p'aci să leșine de bucurie. Căzu în genunchi, gata să sărute mâinile târgovețului vânzător de lămpi.

— Nu te pripi, îi strigă acesta. Ai să-mi mulțumești mai târziu. Pentru moment, ascultă: trebue să-mi aduci în schimb ceva.

— Ceva?

— Ceva nemaiîntâlnit. Ceva de care am nevoe și eu, sărac negustor de lămpi. Un animal — poate c'o fi ne-animal —, o pasăre ne-pasăre, un copac ne-copac. I se spune: *Inorog*.

— Inorog?

— Da... Îi știu numele dela un negustor de prin părțile Deltei. Ani de zile m'am rătăcit prin stuf și prin mlaștini, așteptând să-mi cadă în brațe, Inorogul. Ca un cocostârc cocoțat pe cotonoage. Și tăcut,

tăcut ca un peşte... Ce folos! Am aflat apoi că Inorogul se află prin ţinuturile Vrancei, pe aici, pe la tine. Spune, ai auzit vorbindu-se de el?

— Un Inorog, murmură pădurarul... În glasul lui se amestecau frica şi dorul, teama de acest ceva, dorul de Inorog...

— Ţi-l aduc, făcu el. Imediat fu pe picioare. — Ţi-l aduc, aşteaptă! Un Inorog, singurul care trăieşte pe aici. L-am întâlnit odată, când eram copil. Am fugit: parcă era melc, îşi ascundea coarnele. Dar nu era melc, şi nici curcubeu. L-am văzut oglindindu-se în râu, ca mine. E mult de-atunci şi eram mic. Dar în noaptea asta, ţi-l aduc. Însă să-mi dai lampa promisă.

— Ţi-o dau. Du-te, grăbeşte-te. Mâine plec. Dacă nu-l prinzi în noaptea asta, mâine nu mai mă găseşti pe aici. Mă urc în munţi, să-l caut.

Pădurarul plecă. Părăsi în grabă casa şi bătătura unde ardeau lămpile, ca un cerc alb şi rotund de lumină. Intră în noapte. Cu ochii deschişi sau închişi, nu-i păsa. Era pădurea lui, unde se-ascundea Inorogul copilăriei sale.

Grăbi pasul. Pe urmă alergă. « Trebue să-l prind, gâfâi pădurarul ». Vântul se puse a urla în jur. Picioarele omului se poticneau de tufe şi vreascuri, crengi legănate îi loveau faţa. Din când în când, fâlfâituri de paseri, ţiştuit de iepuri fricoşi, îl atingeau, orbeşte. « Nu, nimic din astea, toate nimic, doar un Inorog... ».

Fugea. Cu mâinele întinse, căuta. Încetase să mai respire. Pâsla din jur era grea. Doar un gând îi lămurea drumul, un gând făcut dor în el. « Un Inorog! » Toate vâjâiau în jur. Iar jivinele gemeau, paserile strigau, arborii încremeneau. « Un pădurar, un pădurar », strigau cu toţii. — « Un Inorog, un Inorog », răspundea ecoul. Ştia că fericirea, taina din el, putea să se întâmple în noaptea asta. Va avea lampa cea mare. Pe urmă şi casa, cu toată bogăţia ei. Numai de-ar găsi Inorogul, cel de demult, când era copil. Îl va da pentru o lampă; pentru lumină şi pentru casă. « O să mă chiaburesc, gândi pădurarul. Pe urmă îmi aduc şi femeie. Cu atâta lumină, pot întocmi o lume... Cu copii mulţi... ».

Atunci, fără să ştie cum, pădurarul chemă la el Inorogul. Din fund de inimă şi de gând. Îl chemă ca o rugăciune, sau o amintire. Îl chemă prelung, apel de om ce se îneacă în apele verzi ale pădurii, strivit de greul pământului umplut de jivine şi de paseri.

Iar Inorogul ascuns, îmbătrânit ca melcul, veni la el. Îl simţi lângă trupul deja istovit de căutare, trup neistovit ca vremea. Doar inima svâcnea, prinsă.

Poate că nu era decât propriul său trup, sufletul său nedesluşit, inima sa obosită, taina vieţii sale pe care o întâlnise în clipa aceea când chema la el Inorogul. Poate că era chiar Inorogul... Era prea noapte şi pădurarul nu putea să ştie. Dar îl simţea. Cald şi învins, dăruit lui, ca un har. Şi bucuria îi fu arsă de lumina lămpii spre care se îndrepta deja.

Tăcea... Dar cum ar fi vrut să vorbească! Nu îndrăznea să privească Inorogul pe care îl strângea în braţe... şi cum ar fi putut să-l vadă fără lampă?! Şi totuşi, cum i-ar fi vorbit! Vorbe de mângâiere, de încurajare pentru Inorogul atât de căutat de-un negustor dela târg. « De ce-l vroia omul acela, vânzător de lumină? La ce-i servea? Poate că... » Îi fu frică să continue gândul: dacă drumul acesta era spre moarte?

Inima bătea, a agonie. Inima lui, sau a Inorogului, tot una. Pădurea tăcea, înlemnită; îl privea cu ochi de licurici ce se presting.

— L-ai adus, l-ai adus, strigă negustorul îndată ce pădurarul fu în bătătură. L-ai adus. Vino mai aproape, lângă mine.

Ochii negustorului păreau înghemţaţi; gura, larg deschisă, nemăsurată, ca o peşteră; braţele întinse, crăci uscate; degete multe, nenumărate. Aşa îi apăru pădurarului.

Pe urmă, cu multă agilitate, negustorul apucă lanţul de sfoară pe care îl pregătise lângă lampă. Făcu un ochiu, în formă de laţ, pe care îl potrivi peste capul pădurarului.

— Aha, se bucură târgoveţul, v'am prins. Pe veci, sunteţi ai mei, pe veci mie dar.

Cu mişcări măsurate, se puse să tragă sfoara. Victimele, fără glas, se apropiau de el.

— Inorog, pui sau tată de Inorog, pe unde îmi fuseşi! Te-am căutat prin ţinuturi, pe Bărăgan şi'n Deltă, în Apuseni şi în râuri, peste tot te-am căutat. Aici îmi fuseşi? În pădurea Vrancei? Vin' la mine, Inorog, vin' la tata, puiuleţ, vin' precum ţi-e scrisul.

Vocea târgoveţului trezi pe pădurar. I se păru că omul cu lămpi vroia să-l strângă la piept, să-l sufoce, să-i ia viaţa. Nu mai era Inorogul, ci el, pădurarul, care era prins în laţ. Şi apoi, cum putea el şti, în acel moment, până unde era corpul Inorogului şi unde începea al lui? Strânşi

unul la altul, un singur trup, pădurarul era acum asemenea Inorogului apărut pentru întâia oară în cercul de lumină. Și de atâta taină isvorîtă, se mira.

Negustorul se agita în jurul lui. Vroia să-l înfășoare, ca un paianjen, murmurând vrajă și venin. Cânta, chiuia, boscorodea vorbe de farmec, îl descânta. Și tot mai mult, tot mai adânc se insinua jidovul, venit de dincolo de zare, în trupul pădurarului. Vroia parcă să-l farmece și să-l sfarâme. Dar pădurarul se scutură. Mâinile late și arse de lumina căutară gâtul negustorului de lămpi. Un gât scorojit, ars de ani și de secetă, de seceta lămpilor. Strânse. Mai tare... mai tare... Și ochii — nu ai jidovului, ci ai pădurarului — se deschideau mari. Și mai tare stringeau mâinile, mai adânc se scufundau luminile ochilor. Și, ca la un semn (poate al negustorului ce murea încet), lămpile se stingeau una după alta. Cele mai mici, întâi. Pe urmă, cele mai mari, pe lângă parmaci. Vitele răgeau în staul... Coțofenile strigau. Un fel de bucurie, a lor. Ci pădurarul răsucea gâtul celui ce vroia să-i ia Inorogul.

Și în momentul când sufletul unui vânzător de lămpi ieși pentru totdeauna din trupul fără viață, lampa din mijloc, cea mare, pocni.

Cercul de lumină dispăru.

...Iar Inorogul era din nou liber, în taina pădurii...

C. Amăriuței

PASĂRE ÎN GUATEMALA

Priveam dintr'un turn
cu paianjeni și liniști
iederi și praf urcând pe scări
la întrecere cu timpul

acoperișuri de țiglă înnegrită
de ploi
înverzite pe-alocuri
de mușchi

în fața noastră
tăcerea o rupea în bucăți
făcând-o să fluture în aer
ca pe un smeu
sau un drapel sdrențuit
El Clarinero.

Ștefan Baciu

LUCEAFĂR

Nu știu de când cu aripi avântate
Am fost sortit în tremur de lumină,
În nesfârșit să am vieață senină
Și soți în jur doar stelele curate.

Dar visul meu de-azur a luat ființă
Din haosul din care m'am născut
Și lumilor m'am fost făcut văzut
De cum ieșii din marea neființă.

Pe frunte am cunună dumnezee
Și ochii mei sunt pururea de foc
Mi-e greu că pe pământ eu n'am noroc
Să-mi simt prin plete o mână ca de fee.

În nopțile când singur stau de strajă
Din nesfârșit eu cat la voi cu drag
Cât de dorit mi-e sufletul pribeag
Cuprins să fie de-a iubirii vrajă.

Când sufletu-mi de doruri e încins,
Strunesc din liră-acorduri care'nvie
În mine lumea ce ți-e dată ție
Ca s'o trăiești pe'ntinsul ei cuprins.

Să știi, că dorul când vreau să mi-l cânt
Rămân pe cer târziu, bătut de gânduri,
Și'ndurerat ca și'n atâtea rânduri
Apun încet cu ochii spre pământ.

I. G. Dimitriu

I. POPPER

OMUL ȘI UMBRA

(fragment de roman)

Mai e oare cu putință să mă regăsesc?

Când se lasă seara, mi se pare că aud dinspre Florența dangătul clopotelor. Închid ochii și le aud mai limpezi, în amintire: grav, din înaltul Campanilei, clopotul de la Santa Maria del Fiore, cu bătăi mai domoale, cel dela Santa Reparata, sonuri argintii, gonind în dezordine, parcă zorite să se ajungă unele pe altele, vin dela San Lorenzo; clopotele dela Santa Croce și Santa Annunziata stau de vorbă ca niște cumetre, împărtășindu-și cu glasul lor răgușit nouțățile aflate de prin vecini. Clopote, clopote... zgomot de obloane trîntite, scrâșnet de drugi de fier și de chei în lacăte grele: cinstiții negustători de pe Via Calimara se grăbesc să-și închidă dughenele și se îndreaptă ca în fiecare zi spre piața Senioriei, unde se vor întâlni cu alți negustori ca să afle dacă vasele cu mărfuri franțuzești au acostat cu bine în portul Livorno sau dacă nu cumva au fost oprite în drum de piratii mauri; dacă s-a urcat sau a scăzut prețul lânei la Londra, cel al stofelor de Damasc la Veneția și al mătăsurilor țesute în fir de aur la Amsterdam; dacă serenissimul nostru duce a binevoit să asculte rugămințile supușilor săi și să mai ușureze povara impozitelor și a taxelor vamale; dacă au scăzut ori au crescut titlurile de rentă, precum și alte vești, care pot bucura sau necăji pe niște cinstiți negustători florentini. Cu toate că era consul al corporației mătăsarilor și mai avea pe cap și alte griji pe lângă ale lui, tatăl meu, Achille Argenti, nu zăbovea mult în piață sau în viermuiala de oameni de pe podul Santa Trinita. Încă înainte de a se întuneca, mă lua de mână căci îl întovărășeam în fiecare seară — și porneam prin ulițele înguste și murdare din jurul bâlciului vechi, spre Via Maggio. Acolo se găsea farmacia lui Francesco

del Vecchio, un evreu bătrân, meșter în extragerea sărurilor aromatice și a parfumurilor din rădăcinile crinului sălbatic și ale altor buruieni de pe colinele din jurul Florenței, meșter mai ales în distilarea Alkermesului, lichiorul de culoarea sângelui, vestit până departe dincolo de hotarele Toscanei. În fiecare seară se adunau acolo la sfat, în încăperea din spate, boltită și cu fresce burlești de Vasari pe pereți, câțiva prieteni de-ai tatei, oameni învățați și cu duh. Mi-i amintesc destul de bine pe Benedetto Buonmatei care preda *Lectura Dantis* și limba toscană la Academia florentină și pe Silvio Guadagnini, care mai târziu mi-a fost profesor de geometrie la Academia de arte. Mai veneau și câțiva negustori de stofe și mătăsuri: printre ei și bătrânul Vincenzo Galilei.

Mi-ar fi plăcut să rămân mai mult în farmacie, unde pe o poliță, printre borcane de porțelan cu ciudate inscripții latine, înota într'un vas de cristal un peștișor portocaliu cu o coadă lungă și unduitoare ca de păun, adus, după cum spunea messer Francesco, tocmai din Indii; îmi plăcea și să mă strecor într-o chilie strâmtă, unde, la lumina unui opaiț, farmacistul își cântărea prafurile în talerele minuscule ale unei balanțe de argint. Mi se părea că mă aflu într-o peșteră pe muntele Gibel, iar messer Francesco, uscățiv, cu nasul coroiat și ochii arzători sub sprâncenele stufoase, într-un halat negru cu mâneci largi fâlfâind ca aripile unei mari păsări de noapte în jurul brațelor ce se agitau mereu deasupra vraiștei de flacoane, piulițe și castroane smălțuite, era însuși Merlin vraciul. Încă puțin, și pereții afumați aveau să se destrame. Mă voi trezi dintr-o dată într-o sală de necuprins cu tavanul sprijinit pe pilaștri de marmură; feea Melusina, zâmbitoare, va coborî de pe tronu-i de aur și-mi va întinde mana... Dar, în chiar clipa când ar fi trebuit să se săvârșească miracolul, în peștera vraciului Merlin intra tata și mă trăgea afară. Nu ca să-mi pierd vremea mă adusese el acolo, ci pentru a asculta vorbele de spirit ale unor bărbați străluciți și pentru a învăța, ascultându-i, arta de a susține o conversație aleasă.

— Un tânăr de familie bună trebuie să devină un om desăvârșit, declara tata pe un ton foarte hotărît, după ce mă lua de subsuori și mă urca pe un scaun înalt. *Un uomo universale*! Să știe să râdă de o glumă fără perdea, dar să discute și filosofie platonică, să compună în latinește o disertație despre frumusețe sau despre Homer, și să dea lovituri de lance în timpul jocurilor publice, să înoate, să sară, să ridice greutăți,

să lupte cu pumnii și mai ales să vegheze ca nici unul dintre aceste talente să nu le pună în umbră pe celelalte. Așa e?

Prietenii săi încuviințau cu gravitate și mă măsurau din priviri sorbind licoarea rubinie a lui messer Francesco din cupe de Murano, cu picior lung. Eu mă foiam și mă răsuceam în scaun de parcă aș fi stat pe jăratec. În ceea ce privește loviturile de lance, nu avusesem încă prilejul să-mi formez o părere, dar eram încredințat că pentru lupta cu pumnii nu aveam nici o înclinație: de câte ori cutezasem să mă măsor cu băieții vecinilor, fusesem snopit în bătaie și pus pe fugă. Cât despre greutățile pe care voi trebui să mă deprind să le ridic în calitate de tânăr de familie bună... Mă uitam la tata: mărunt de statură, cu capul mare, înfundat între umeri, cu pieptul îngust și cu picioarele subțiri, nu părea să fi ridicat în tinerețe greutăți și să se fi luptat cu pumnii și cu lancea. Dacă el nu se arătase vrednic de vitejiile astea, de ce-mi tot împuia capul cu ele? În afară de messer Galilei, mătăhălos, cu ceafă de taur și pumnii cât capul de copil, nici prietenii tatei nu prea semănau a luptători, și cred că aș fi fost în stare să le-o spun în față, furios cum eram; dar încă de pe atunci, cu cât mă frământa mai mult un gând, cu atât eram mai puțin în stare să-l tălmăcesc în cuvinte. De aceea am fost nevoit și în acea zi și în altele să tac și să urmăresc ghemuit în scaunul meu înalt o aleasă conversație despre omul universal.

— Mă bucur, mărturisea messer Buonmatei, cu glas sumbru, potrivit mai degrabă să anunțe nenorociri de cât bucurii. Mă bucur că n-ai uitat, dragă prietene, sfaturile compatriotului nostru Baldesar Castiglione. Mai ales în ziua de azi, din ce în ce mai puțină lume le dă ascultare. Oamenii au început să-și neglijeze și trupul și sufletul. Pe vremuri, un nobil care nu se pricepea să rostească o cuvântare latinească era socotit un țărănoi. Dar, ce spun, am cunoscut în tinerețea mea, la Modena, un bărbier care știa pe de-a rostul toate operele lui Virgil. Astăzi până și polemicile între erudiți au început să se poarte în limba toscană — adăuga el, boțindu-și într-un rânjet batjocoritor fața spânatecă. Cu toate că și toscana au stâlcit-o în așa hal încât, după cum știți, Academia noastră s-a văzut nevoită să înceapă alcătuirea unui dicționar *Cui prodest*? Adevărații cărturari n-au nevoie de el, iar ceilalți sunt atît de plini de ei înșiși că nici nu vor binevoi să-l consulte. ...Făcea cu mâna un semn a lehamite și, fără a mai încheia, își apleca privirile spre

carafa cu Alkermes, aproape goală; își turna în cupă ultimile picături de licoare și pronunța cu dispreț *Odi profanum vulgus*..., dar se întrerupea iar, convins pe semne că pe întreg pământul nu se mai găsește o o ființă în stare să înțeleagă un vers al lui Horațiu.

Parcă-l văd pe messer Silvio Guadagnini ridicându-și fruntea și aruncând în jur o privire mirată, apoi lăsându-și iar privirile în pământ. « Domniile voastre ar fi mai puțin sceptice dacă n-ar trece cu vederea...» articula el după un răstimp, cu o voce tremurătoare. Mi-e greu să-mi dau seama astăzi dacă messer Silvio se pregătea să răspundă prietenului său de la Academia florentină sau altcuiva, cu prilejul unei alte întâlniri în încăperea din spate a farmaciei din Via Maggio; mi-ar fi greu să precizez, și de altfel cred că n-are nici o importanță: acest om șovăelnic și timid ca o fecioară, era întotdeauna gata să combată scepticismul pe care-l atribuia cu drept cuvânt sau nu tuturor celor din jur; și întotdeauna i se părea că ceilalți trec cu vederea ceea ce el punea mai presus de orice: nobila știință a matematicii.

— Un *Cortigiano* mai desăvârșit decât Leon Battista Alberti n-a cunoscut Florența, spunea el. Dar mi-aș permite să observ, mult stimați prieteni, că, fără a disprețui limbile și literatura celor vechi, acest bărbat neîntrecut a cultivat cu mai multă ardoare știința numerelor și figurilor. Exemplul său nu prea e luat în seamă în incinta Academiilor unde această știință mai e tratată ca o fiică vitregă. Dar dincolo de zidurile lor ea dobândește discipoli din ce în ce mai numeroși. Despre fiul domniei voastre, messer Vincenzo, se spune că a făcut la Pisa descoperiri extraordinare...

Messer Galilei se încrunta, ridica din umeri. Aceste semne de nemulțumire nu erau luate în seamă de Silvio Guadagnini, care continua din ce în ce mai aprins:

— S-a născut o soră a parabolei și a elipsei, domnii mei, o curbă despre care Euclid nu știa nimic: cicloida lui Galileu! Fericită Universitatea care numără printre profesorii ei un om cu o minte atât de ageră, fericit orașul care l-a crescut, fericit mai ales părintele...

— Fleacuri! îl întrerupea messer Vincenzo. Profesorii de la Universitatea din Pisa sunt furioși din pricina unor terține împotriva togei academice, pe care neisprăvitul meu de fecior nu s-a mulțumit numai să le compună, dar le-a și citit în fața studenților. Ce neobrăzare din

partea lui și ce rușine pentru noi! Florența n-a fost onorată de faima murdară a Aretinului, și nici urmașii mediocri ai acestuia n-o pot onora! Iar părintele... ei bine, domnilor! — un părinte e fericit atunci când copiii îi dau ascultare. Dacă Galileo m-ar fi ascultat, ar fi absolvit cursurile Facultății de medicină și ar fi fost astăzi doctor la Florența, respectat de toți și cu venituri respectabile. Și-ar fi ajutat și tatăl, împovărat de o familie numeroasă, și, după cum prea bine știi, messer Achille, la doi pași de ruină din pricina concurenței mătăsurilor franțuzești.

— Galileo n-are decât douăzeci și cinci de ani, șoptea messer Silvio, e lector la o universitate renumită. Are tot viitorul în față și...

— ...Cinci scuzi de aur pe lună, preciza messer Vincenzo. Pentru a dobândi același salariu, Antonio, calfa farmacistului, n-a avut nevoie să-și tocească coatele de băncile universităților. Dar ce să mai vorbim... Hei, nu e nimeni aici? Sticla e goală! Antonio, messer Francesco, ați surzit? Pe cele șapte răni ale lui Crist, mă jur că nu mai calc în taverna voastră blestemată. Messer Francesco!

Farmacistul se grăbea să-și trimită calfa cu o sticlă de Alkermes, sub a cărui înrâurire messer Vincenzo începea să se potolească. Messer Silvio încerca să-l câștige cu argumente ceva mai diplomatice:

— Nu-mi vine a crede, dragul meu prieten, că autorul dialogurilor despre muzica antică și modernă este un dușman al matematicii. N-ai dovedit dumneata că matematica și muzica sunt științe înrudite? Nu ne-ai spus și nouă de atâtea ori că muzicianul e dator să cunoască știința numerelor și a proporțiilor armonice? Și dacă dumneata însuți n-ai fi stăpânit încă din tinerețe această minunată știință, ai fi izbutit oare să dobândești cunoașterea deplină a artei sunetelor care ți-au adus faimă? Galileo ți-a moștenit talentele.

Abea acum îndrăznea să-și ridice privirile, dar le lăsa iarăși repede în pământ. Odată cu aprobarea plină de recunoștință a bătrânului Galilei, stârnise mânia unui nou adversar. În calitate de prieten, tata apăra de câte ori era nevoie interesele comerciale ale lui messer Vincenzo; ca amator de muzică, era un dușman înverșunat al teoriilor acestuia. Messer Silvio, pe care de fapt farmecele Euterpei îl lăsau indiferent, fu deci nevoit să respingă învinuirea că s-ar număra printre nevrednicii zelatori ai monodiei antice, precum și alte acuzații pe cât de severe pe atât de nedrepte. Era un bun prilej ca messer Vincenzo, înfierbântat

de aburii Alkermesului, să înceapă să tune și să fulgere împotriva « barbarilor » și « goților », care încercau să izgonească din Florența, în folosul stilului contrapunctic, simplicitatea imnurilor grecești, reînviată după milenii, prin bunătatea Sfintei Fecioare și a Sfântului Zanobi, patronul orașului nostru.

Acești păgâni plănuiau și alte fărădelegi: vroiau să impună în atelierele florentine supremația coloritului, socotit la Veneția superior desenului, principiu sever și nobil, ilustrat de toți maeștrii noștri.

Asemenea calomnii nu puteau fi îngăduite nici de tata nici de alți admiratori ai lui Tizian și Carpaccio. Prietenii se despărțeau în două tabere, nu tocmai însuflețite de bunăvoință una față de cealaltă. Conversația era din ce în ce mai puțin aleasă, în locul cuvintelor de spirit se auzeau, bănuiesc, vorbe destul de grele. Spun « bănuiesc », pentru că nu mă mai aflam acolo: îngrozit de furtuna pe care o stârnise fără voie, messer Silvio se salvase prin fugă, și în urma lui mă strecurasem și eu afară din farmacia de pe Via Maggio.

* * *

Mă înduioșează amintirea oamenilor acestora printre care am crescut. Îi văd ca pe niște copii, jucându-se cu ideile, neștiutori de aspra sentință a timpului ce avea să vină. Atunci mă scoteau din fire: tata în primul rând, pentru că ținea morțiș să facă din mine un om universal; messer Buonmatei pentru că-mi dădea lecții de greacă și latină și mă silea să memorizez sute de hexametri din Eneida; messer Vincenzo pentru că înjura ca un măcelar din Mercato Nuovo și avea prostul năravă să mă ciupească de obraz. Numai pentru Silvio Guadagnini simțeam oarecare simpatie. După ce ne furișam noaptea târziu afară din farmacie, mă petrecea întotdeauna până acasă, căci nu se îndura să mă lase singur pe ulițele pustii și întunecoase. Cu acest prilej își desvolta în fața unui interlocutor docil argumentele pe care prietenii săi nu se învredniciseră să le asculte până la capăt.

— Zadarnic ne irosim vremea căutând să stabilim ce e frumos și ce e urît, ce e bun și ce e rău — spunea el. Nu vom dobândi decât păreri, cărora alții le vor opune la rândul lor păreri nu mai puțin întemeiate, și așa *ad infinitum*. Numai geometria stă pe temelii de neclintit și cine

știe că se sprijine pe ele nu va greși niciodată. Se poate concepe ceva mai frumos decît înlănțuirea armonioasă a raționamentelor într-o teoremă? Oare nu va domni virtutea în lume atunci când oamenii vor asculta de principii tot atât de evidente ca acelea care ne învață că printr-un punct se poate duce o singură paralelă la o dreaptă dată? Veacul de aur e mai aproape decât s-ar crede. El va fi, fără îndoială, un veac matematic, în care vor cârmui nu regii, ci experții în *magia naturalis*, cei ce vor îmblânzi firea, prinzând-o în rețeaua nevăzută dar atotputernică a calculelor: oameni ca Niccolo Tartaglia, care a reglat tirul artileriei venețiene fără a fi văzut vreodată un tun trăgând și a ridicat la suprafață două vase scufundate în portul Malamocco fără să se deplazese la malul mării. Tot el a descoperit metoda de a rezolva ecuațiile cubice și calculul tuturor combinațiilor posibile ale zarurilor. Descoperiri fără folos, vor spune unii, dar, he-he, va veni o zi când un alt Tartaglia va calcula toate combinațiile posibile ale destinelor omenești, și atunci, he-he, cine-i va mai sta în cale? Poate că el trăiește, încă necunoscut, în mijlocul nostru, poate că este, cine știe, chiar lectorul cel tânăr de la Pisa, fiul lui messer Vincenzo!

Își însoțea cuvântarea cu gesturi largi ca și cum s-ar fi adresat unui public numeros și nu unui copil de nouă ani. Glasul său de stentor, hohotele sale triumfătoare, răsunau până departe, sporite de ecoul străzilor pustii. Prietenii săi ar fi fost uimiți văzându-l. Pe mine mă cucerise. Omul acesta era un vraci. Tartaglia, expertul în *magia naturalis*, era, de bună seamă, un demn rival al lui Merlin, iar urmașul lui avea să fie un vrăjitor și mai puternic. Galileo Galilei va fi stăpânul naturii și al destinelor omenești?

N-ar fi fost de mirare.

Michelangelo, fiul mai mic al lui Vincenzo, îmi arătase câteva mașini construite de fratele său în copilărie: printre altele, o moară de apă nu mai înaltă de un cot. Dacă o cufundai în undele Arnului pînă în dreptul roții, nu numai că măcina grâu, dar puteai vedea înlăuntrul ei, morarul și morărița umplând sacii cu făină, pe care niște argați cât palma îi cărau afară. Mai făurise un Cassandrino — o păpușă care se dădea pește cap și juca singură — precum și alte jucării năzdrăvane. E drept că Galileo nu-mi făcuse cine știe ce impresie atunci când venise pentru ultima oară la Florența cu doi ani în urmă. Trecea pe seară sub ferestrele

noastre, cântând și vorbind tare cu alți flăcăi de vârsta lui: un vlăjgan spătos, cu ceafă de taur ca a lui messer Vincenzo, cu un mers legănat de marinar. Tata spunea că se duc să chefuiască în tavernele de lângă poarta San Frediano, unde vor provoca bătăi și dueluri. Probabil a doua zi dimineață messer Vincenzo va trebui să se roage de *podestà* să-i dea drumul lui fecioru-său din închisoare. Familia Galilei locuia la o aruncătură de băț de noi, pe via Calimara, în câteva încăperi, deasupra dughenei unde messer Vincenzo își vindea mătăsurile. De acolo se auzea uneori, duminica după-amiază, flautul lui messer Vincenzo, acompaniat de violele d'amore ale celor doi fii. În alte dăți, întreaga stradă era trezită în toiul nopții de glasul mânios al Giuliei Galilei: cu acest prilej aflam că fiul ei cel mare e o bestie, un netrebnic, un fluieră-vânt, un muieratic, un bețiv, un înfumurat și un nebun care-și va ruina părinții. După un asemenea scandal, Galileo fugise de acasă numai în cămașă și de atunci nimeni nu-l mai văzuse în Florența. Mașinile și jucăriile construite de el erau însă păstrate pe un raft în prăvălie și messer Vincenzo, uitându-și din cînd în când supărarea, se lăuda în fața clienților cu ele și cu cel pe care-l numea « șarlatanul de fecioru-meu ». Tata spunea că bătrânul ar fi fost gata să se împace, dar că și el și fiu-său și signora Giulia erau prea mândri ca să facă primul pas. Oricum, lumea începuse să-l vorbească de bine pe Galileo: se știa că fusese numit lector la Universitatea din Pisa datorită sprijinului marchizului Guidobaldo del Monte, savant cunoscut în întreaga Italie și om cu mare vază la curtea ducală. Și acum iată că descoperise cicloida, o curbă extraordinară, după cum spunea messer Silvio. Aș fi vrut și eu să descopăr o cicloidă, sau măcar să aflu ce se ascunde sub această denumire enigmatică.

I. Popper

PASTORALĂ

Casă albă cu pervaz
Și grădină cu pârleaz,
Sus, lucarnele sunt stele
Pentru dorurile mele.

Iele multe la răscruci,
Lăstunii, negre năluci,
Ape argintii de lună
Sunt a patemii genună.

Uhuhui, inimă grea
Ție-ți plânge Dunărea,
Dunărea și râuri line,
Toate apele's suspine.

Apă vie de'nceput,
Drumul în necunoscut.
Zarea soarbe zori de zi
Din balcoanele pustii.

Casă albă, casă mută,
Inimă nepetrecută,
Mii de suliți te așteaptă:
Cânt al nopții fără șoaptă.

Cerul cu imagini râde
Desbrăcându-și frumusețea,

Bradul crește'n amintire,
Amintirea-i foc ce arde,

Cântec adormit în stele,
Paloș pironit în suflet,

Cale suspendată 'n zare,
Lume ferecată 'n lanțuri,

Codru ce-ți refuză umbra,
Munte ce-ți arde urcușul,

Mare ce-ți respinge luntrea.
Cerul cu imagini râde
Desbrăcându-și frumusețea,

Cer străin ți-îmbie taina;
Fagure de-azur și aer.

George Uscătescu

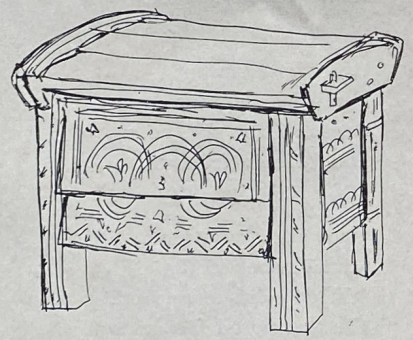

CÂNTEC DE DOR

Cântă fluerul în vale
Cânt de dragoste și jale.
Cântă apele'mpreună,
Frunza'n codru de răsună...
... Ei și câte-ar mai cânta
Pentru mândra ce-ndrăgea,
I-ar trimite glasul lui
Pe-aripile vîntului,
Și-ar trimite'n vânt o floare
Pân'la ea c'o sărutare.
Cântă fluere, mai cântă,
Și de dragoste-mi descântă.

DEZILUZIE

Am săpat fântână — adâncă
Într'o creastă sub o stâncă.
Am săpat în asfințit
Setea de mi-am potolit.
Mi-am umplut atunci ulciorul
Și cu apă și cu dorul.
Și-am plecat apoi în vale
Dar mi-am spart ulcioru'n cale...

JOC

Foaie verde busuioc
Prinde-mă după mijloc
Ard opincile în joc
Cum ard cărbunii pe foc.
Sări, bădiță, joacă-mi brâul,
Cum își joacă apa râul.
Joacă, bade, aplecat,
Cum te'ndoi la secerat,
Din călcâie apăsat,
Cum ții plugu la arat.
Zi-i, cobzare, mai cu foc
Ca să n'adormim la joc.
Zi-i să dudue pământul
Să nu ne'ntreacă nici vântul.
Bate talpa când joci brîul
Cum bați în arie grâul,
Câte unu, câte doi,
Să se facă păpușoi.
Zi-i să tune și să plouă
Să răsară luna nouă
Și-un luceafăr mititel
Să se prindă'n joc și el.

Nicoletta CORTEANU-LOFFREDO

VIRGIL IERUNCA

JURNAL
— 1949 —

1 Iulie. — La Mircea Eliade. E un fel de « serată literară ». Găsesc acolo pe Michel Carrouges, Aimé Patri, încă un francez al cărui nume nu-l reținu, Emil Cioran, Al. Vona, Monica Lovinescu, care ajută pe Eliade să fie gazdă bună. Uitasem pe domnul, dar, mai ales, pe doamna Umwald, care vorbește toată seara despre sexualitate, despre sfârșitul lumii și despre UNESCO (unde e funcționară). Totul se petrece într'o atmosferă apăsătoare, cu toate eforturile lui Mircea Eliade de a însenina ceasurile care trec greu. Michel Carrouges tace toată seara. M'ar fi interesat să-l ascult pe Aimé Patri. Mi-amintesc cum, încă din primele momente ale sosirii mele la Paris, i-am citit un articol despre Koestler în « L'Arche », în care am apreciat în deosebi distanțele pe care le lua în atitudinea rău voitoare a lui Merleau-Ponty față de Koestler.

Târziu, după plecarea francezilor, rămânem noi ceilalți. Parcă e mai bine. Pe la orele trei ajung acasă după o frumoasă plimbare în noapte cu Emil Cioran, vorbind chiar despre literatură.

2 Iulie. — Trec să-l iau pe Cismărescu de acasă și să intrăm într'o cafenea din Cartierul Latin. Vorbim despre lucruri banale. Binefăcătoare. Continui să mă simt bine lângă prietenul meu pierdut pentru tot ce e sgomot, gest, aranjament, expresie. Contactul cu el pune măsură în agitațiile mele care trebue să fie de un baroc insuportabil.

În « Le Figaro Littéraire », Koestler dă o lecție — pe care o aștept de când am sosit în Occident — acestor *demi - vierges* ale stângii pocite, care, fără să se fi angajat vreodată serios în istorie — cum se spune —, procedează la o jalnică intoxicație dialectică în ziarele și saloanele lor « progresiste ». « Asistăm, constată Koestler, la o nouă *trahison des clercs*,

care ne propovăduește, când amenințător, când cu dulceață: nici comunism, nici anti-comunism. Atmosfera e, de fapt, contaminată de emanațiile radioactive ale acestui laborator de fissiune morală și intelectuală care este Kremlinul». De aici, «confuzia semantică» a «stângii», întreținută de toți cei care, tocmai pentrucă n'au trăit experiența comunistă, o transformă într'un flirt frivol cu «revoluția». Peste toți aceștia, diagnosticul lui Koestler se lipește implacabil și inspirat: «Ils resteront les demi-vierges des flirts totalitaires; les voyeurs lascifs qui contemplent les débauches de l'histoire par un trou dans le mur; les tricoteuses tricotent leur tissu dialectique dans les bureaux de rédaction à l'ombre de Lubianka». Curios, lectura acestui articol are asupră-mi efecte aproape fizice: mi-am redobândit un fel de sprinteneală nebănuită. Cobor din mansardă, mai bine zis plutesc și mă plimb îndelung. Până și cartierul Pigalle — am blestemat totdeauna aterizarea mea forțată aici — mi se pare curat, altfel luminat. La locul lui. Pe toți acești sub-desvoltați ai plăcerilor facile care se îngrămădesc pe bulevardul Clichy îi transport repede pe Calea Victoriei. Ca să-i salvez. Ca totul să devină transparent, posibil. Sunt sigur că în noaptea aceasta voi dormi ca un copil. Împăcat.

3 Iulie. — Împreună cu Iulian Petrescu, soții Cerbu și Marcel Leibovici, la sculptorul Băeșanu, invitați probabil în amintirea ședерii întâmplătoare — și atât de penibilă pentru mine- la Fontenay -aux -Roses, la Școala Română. O seară grea, din pricina convorbirilor savante dintre Cerbi și Marcel Leibovici despre aceleași și aceleași subiecte: diftongi, declinări, sintaxe sau așa ceva, în limbi îndepărtate, moarte sau amorțite. Doamna Cerbu, mai ales, reușește să mă facă să sufar: apără — cu o voce mult prea ascuțită — nu știu ce dialect caucazian. Simt că s'ar putea să devin misoghin din motive... eufonice.

4 Iulie. — Văd cu Bernard Dort «Le Maître de Santiago». Ce păcat că n'am fost singur! Și, dacă s'ar fi putut, într'o sală goală, fără public. Să n'aud nicio respirație omenească. «Omenescul» era în sală o anomalie, o sfidare; piesa, o rugăciume a imposibilului. Montherlant — numai acest Montherlant — îmi vorbește cu adevărat. Disprețul lui de lume, disprețul acesta precis si crâncen — nu prin țipăt ca la Artaud, ci prin verb neo-cornelian — e singurul care reabilitează

urcușul, voința de înălțare. Numai strivind atât de necruțător ispitele lumii, creaturilor ei, poți încerca privirea — dreaptă — spre Creator. Pentru această privire e nevoe de înrădăcinarea în singurătate a lui Alvaro, de ruperea lui, nu numai de istorie, ci și de natură. Alvaro e din rasa acelor încăpățânați și intransigenți care, stingându-și sistematic existența, justifică, dacă nu împărăția cerurilor, cel puțin zădărnicia pământului, neantul lui rotund, singurul pe care se poate însă împlânta, la rigoare, o scară la cer.

În câteva momente doar, numai câteva, am avut impresia că Montherlant alunecă într'un fel de apel estetic al religiosului. Cred însă că mă înșel. Nu trebue să confund frumusețea atât de «clasică» a textului cu semnificațiile care învălue și topesc «literatura». Și apoi, probabil, mi-am adus aminte că sunt la teatru. Când, de fapt, sunt încă la Avila.

5 Iulie. — După amiază, la Biblioteca Națională. Basil Munteanu, mereu la locul lui. Desigur pentru sintezele care vor pregăti — se spune — o impunătoare istorie a pre-romantismului francez. Citesc o broșură recentă a lui Céline despre pierderea ideii de patrie, publicație apărută clandestin și fără numele autorului. Mult mai searbădă, mai cuminte decât mă așteptam. Exilul să fi făcut din Céline un «înțelept»? Ar fi păcat. Pentru verbul lui de otravă și de muzică.

6 Iulie. — Tocmai când voiam să intru în Biblioteca Sainte-Geneviève — pe unde n'am mai călcat de atâta vreme —, mă oprește și mă confiscă profesorul H. Sascuteanu. Mă informează că și-a înscris o teză la Sorbona despre Nicolae Iorga și că o va termina repede: până'n toamnă! Ține morțiș să mă convingă de «zăpăceala» lui Iorga. Dar asta nu e nimic: H. Sascuteanu va dovedi — până'n toamnă — că Nicolae Iorga a falsificat toată istoria Românilor!

8 Iulie. — Căldură înăbușitoare. În loc să mă răcoresc într'un parc — nu-mi mai dă mână să intru într'o cafenea — mă întorc din nou în mansarda mea în care s'a cuibărit — sunt sigur — arșița de pe toate acoperișurile Parisului. E atât de bine (!) să primești răul cu și mai răul din el. (Mazochism solar? Homeopatie a resemnării?). Încerc să

mă afund în smoala unui somn care întârzie, întârzie... Și, totuși, la orele șapte trebue să fiu în Luxemburg, să-l văd pe Muselli. Cum să-l fac să priceapă că prietenia lui mă stinghereşte?

L-am văzut. L-am suportat mult mai ușor fiindcă mi-a povestit, cu amănunte, cum trăiește unchiul lui, poetul Vincent Muselli. E un fel de *clochard*. Cu chică și umbrelă, însă. Locuește într'un apartament în care nu pătrunde nimeni, și din care murdăria se scoate odată la un an. Mi se pare că la o dată fixă. Poetul nu vede pe absolut nimeni dintre confrații săi. Ia masa, invitat de prietenii lui care sunt băcani, cismari, mici negustori. Nepotul a vrut într'o zi să-și prezinte unchiul lui Gabriel Marcel. S'a fixat un prânz în trei. Cu două zile înainte, Vincent Muselli anunța că nu poate veni. Și nu e prima oară. Tot așa s'a întâmplat, cu ani în urmă, și cu alegerea lui la Academia Franceză. Trebuia să facă numai câteva vizite de curtoazie unor mari personagii, restul fiind aranjat. Atunci, Vincent Muselli a dispărut din Paris pentru șase luni. Și totuși nepotul pretinde că unchiul nu e cu desăvârșire sălbatec: nu lipsește, de pildă, dela nicio înmormântare din cartier. Nicio înmormântare de clasa treia.

10 Iulie. — Îmi propun să mă duc să-l văd pe Eugen Ionescu. Mi s'a făcut dor de el. Abia mă urc în trenul spre Robinson și-l întâlnesc pe Mihai Niculescu, care mă anunță că Eugen nu e acasă, ci în vizită la Lucian Boz. Același Lucian Boz, pe care-l detestă destul, dar pe care și-l apropie numai pentrucă e imunizat de obsesia românească. Mă dau jos din tren și nu știu ce să fac. E adevărat că e duminecă. Până la urmă, mă hotărăsc să iau trenul următor și ajung în Parcul Sceaux. Unde e răcoare. Mă întind pe jos (sunt și colțuri mai sălbatece) și mă scufund într'o toropeală fără început și fără sfârșit.

11. Iulie. — Căldurile au luat proporții greu de îndurat. Arșita e nemiloasă. Mai ales cu mansardele. Nu pot aținea decât spre dimineață. Nici măcar nu mai pot citi. Și descoperisem doar un leac « obiectiv »: ori de câte ori mă torturau insomniile, mă luptam cu Logica lui Hegel. Un fel de pace ciudată, pace de orgoliu, pace abstractă, mă ajuta atunci să petrec cu bine nopțile. Acum e cu neputință. Logica e leoarcă. Iar eu, prăpădit de vid.

12 Iulie. — Seara, la Mircea Eliade. Ultima, înainte de plecarea lui în vacanță, la Capri. Mai sunt de față Emil Cioran și una din fetele doctorului Voiculescu. Sunt atât de trist — ca un adevărat adolescent — că nu-l voi mai vedea pe Eliade o lună și jumătate. Voi rămâne cu singurătatea, cu Logica lui Hegel și cu soarele. Va fi foarte greu.

13 Iulie. — La Clamart, invitat de L. M. E reprezentant de cărți și-mi vorbește de cărți. Amabil. Cum e însă național-țărănist, ghiața nu se rupe cu totul. Pentruce oare nu suport pe tinerii național-țărăniști? Știu pentruce: au un fel de certitudine de a reprezenta ceva. Ceva precis: viitorul lor de portofoliu. Privesc spre România dintr'un club. Ei nu sunt în exil, ci în... opoziție. Nu atât L. M., care e de o reală finețe, cât colegii lui, toți importanți, toți învestiți.

14 Iulie. — Sărbătoarea aceasta — acum bag de seamă — n'a avut sens, pentru mine, decât la București. Aici, de trei ani, ziua de 14 Iulie vine mereu ca un incident. Ca o zarvă. La început, am încercat să mimez sărbătoarea. (Anul trecut, de pildă, când mă lăsam sărutat pe străzi de fetița asta proastă și respectuoasă, Janine, pe care am cunoscut-o, vedeți dumneavoastră, la « Collège Philosophique »). Acum îmi dau seama de ridicolul situației: a mima sărbători naționale. Piața « Concorde » e plină de artificii, de lume, adică tot de artificii. Trec prin această adunătură festivă ca o umbră care a greșit drumul. Spre casă, în Montmartre, și mai insuportabil: acordeon, prostituate, popor.

15 Iulie. — « Le Figaro Littériare » publică pe prima pagină fragmente din « Jurnalul » Soranei Gurian. Nu e, de bună seamă, un « jurnal » autentic, ci numai unul necesar: S. G. arată opiniei publice occidentale drama scriitorilor și artiștilor pe care partidul comunist îi supune cenzurilor de tot felul, amenințărilor, lașității, pierzaniei eficiente. Răfuelile Soranei Gurian cu Lucia Demetrius, devenită o dramatică autoare comunistă, sau cu Ștefania Zottoviceanu, care dela Krishnamurti a ajuns la mărețiile literaturii « muncitorești », evident, că nu mă stingheresc. După cum nu mă emoționează nici autocritica Ninei Cassian, chiar dacă poliția regimului va deslușì — și e lesne de deslușit — cine se ascunde sub inițialele scriitoarelor pomenite. Coanele Chiriță progresiste nu mă inte-

resează. Sunt însă înspăimântat la ideea că aceeași poliție ar putea lesne identifica pe un autentic rezistent ca (...) sau pe Tudor Arghezi, de pildă.

Altfel, «jurnalul» e conceput anume pentru o revistă franceză în general, și pentru «Le Figaro» în deosebi. Sorana Gurian vorbește și de Dumnezeu.

16 Iulie. — Sfârșesc «Dotla» de Pamfil Șeicaru. Sub-titlul cărții e, de fapt, și o concluzie: «rien que des cendres».

17 Iulie. — Cu duminicile, hotărît lucru, e greu de luptat. Mă'nchid în mine și'n mansarda mea, care e din nou primitoare din cauza cerului parizian, revedenit ceea ce trebue să fie — posomorît de nori. Îmi pregătesc mâncarea pe lampa de petrol și mă apucă un fel de voioșie stupidă: azi beau cidru. În definitiv, trăesc ca o bonă sau ca o sub-bonă, fiindcă nici măcar bonele nu beau cidru dumineca. E un snobism al meu (desigur) de a sfida toate alcoolurile Parisului!

Mai târziu, ceva mai liniștit. E un fel de potolire temporară, în care visez că ar trebui să-mi reîncep viața. Sunt orele puține, ca acelea când, rătăcind pe străzi, îmi plac străzile; când, uitându-mă în oameni, le stimez inima. Sunt orele restrânse în nădejde, acoperite de memoria prepierzaniei, orele când prevăd poate șansa de a nu muri cu totul. Uite, acum, în după amiaza asta, când pe fereastra mea cât o pagină de carte intră vântul, când soarele e învins, când încep să pun în paranteză ruperile, când rămân numai cu Hölderlin, când citesc, aproape tare, din René Daumal («maîtresse de la peur - maîtresse de la fin»), când încerc să-mi potrivesc respirația după Mozart, parcă aflu ceva nou și înoitor în identitatea zilelor, Ce-ar fi să le pun una lângă alta, într'o rânduire nouă? Ce-ar fi?

18 Iulie. — Întâlnire cu prof. Herescu la Grand Hôtel, de lângă Operă. Profesorul sosește cu întârziere. Mă uit la sud-americanii din jur. Cine-mi dă dreptul să-i consider imbecili? Să fie doar gălăgia lor indecentă, gesturile lor colorate? Poate. La ieșire, profesorul se salută cu un român. E un fost ministru al României într'o capitală străină — una din greșelile de tinerețe ale lui Titulescu, îmi șoptește, malițios, profe-

sorul. Dela hotel, iau fuga metro-ul ca să aud transmiterea lui «Don Giovanni». Ce curios: pe drum, m'am gândit mereu la Titulescu. Ce știu eu despre Titulescu? Aproape nimic. Numai că a fost «un om mare», așa cum mi-a spus într'o seară, acasă, taică-meu.

19 Iulie. — Invitat la masă de Al. Vona. Romanul său se află în lectură la Grasset. M'așI bucura să-i apară. Să-l văd mulțumit, împăcat. De data aceasta îmi citește. Scrie despre timp, despre el, despre lucruri. Un fel de «jurnal» cum trebue, un jurnal literar, nu ca acesta, în care mă silesc să nu însemn decât incidente care mă definesc probabil anapoda. Când mă surprind consemnând în caietul acesta tot ce intră în mine ca să nu rămână, când aproape totul îmi e străin, un fel de farsă al unei false indiferențe, îmi dau seama că totul, absolut totul, mă pierde. Joc teribil: am oare dreptul să cedez cuvintelor o inițiativă, în care nu cred, sau cred că nu cred?

20 Iulie. — O turburătoare scrisoare dela Lucian Bădescu. Păcat că e scrisă în franțuzește (probabil dintr'o deferență supremă față de limba română pe care se teme să n'o păteze): «nous vivons à une époque et avec des gens qui ne nous permettent que des consolations négatives. C'est pourquoi en pensant à tous à la fois et à chacun séparément, je me sens envahi par un sentiment de dégoût contre lequel il faut réagir d'une façon autre que purement verbale. Venez donc voir ce qui nous reste à ne plus faire, en d'autres termes quel genre de prostitution nous devons encore adopter. Il ne faut pas désespérer tant que les sources d'indignation ne sont pas encore taries; peut-être serons-nous obligés, pour conserver intacte la seule chance de salut qui nous est destinée, de ne plus tricher, donc de ne plus collaborer à aucune espèce de mascarade et de garder en nous suffisamment de violence pour pouvoir les dénoncer toutes. Moi qui ai toujours recherché la pureté, non dans un absolu reposant qu'on situe avec complaisance comme point de repère, tout en sachant parfaitement qu'on ne peut jamais l'atteindre, mais dans le détail de la vie de tous les jours, il faut que je commence enfin à pratiquer effectivement cette pureté, et comme je ne pourrais le faire qu'un déblayant les routes où se sont accumulées tant d'immondices, je vous invite à être mon compagnon de vertige, mon confident. Nous vivons

l'époque Gheorghiu, nous descendrons encore plus bas... J'arrête ici mes colères à moitié injustes seulement... »

Prietenul meu simte cât sunt bolnav de ura de impostură. El vrea probabil să nu mă lase singur. Să urîm împreună. Ca să supraviețuim.

22 Iulie. — Urmarea, în « Le Figaro Littéraire », a « Jurnalului » Soranei Gurian. Un « jurnal » romanțat și aranjat, dar destul de elocvent pentru a desvălui, aici, mizeriile morale ale scriitorilor de acolo. Câteva personagii importante ale regimului, un Leonte Răutu, un Mihai Beniuc, un Zaharia Stancu, vor înebuni, sper, de ciudă când vor citi paginile necruțătoare ale « fugarei ». Și nu e puțin lucru.

— O lungă scrisoare dela Contesa Collorado, care mă invită stăruitor, și pe toate tonurile, să merg la Saint-Lary. Refuz, pentrucă scrisoarea e însoțită de un cec, probabil ca să-mi pot plăti drumul. Înapoiez cecul cu multe scuze ipocrite.

23 Iulie. — Au năpădit iar căldurile. Mansarda e mai insuportabilă chiar decât asfaltul de afară, de sub soare. Cobor în parcul din fața bisericii Trinité. E însă prea mult sgomot. Sunt prea multe automobile. Sgomot și năduf. Parisul e un infernal cuptor al săracilor.

Și cu toate acestea nu trebue să cad în capcanele revoltei neîntrerupte. Instalată în propria ei zare. Mai ales acum când citesc « Forța renunțărilor » de Gilbert-Lecomte, în această minunat de discretă revistă care-și spune « Troisième Convoi » (« Car la révolte qui se prolonge risque de devenir un appui pour elle-même. Il faut savoir renoncer à cet appui comme à tous les autres »).

25 Iulie. — La profesorul Herescu, care s'a mutat — pe tot timpul verii — la un marchiz de pe Quai de Passy. Un interior de răcoare și liniște. Uitasem că există așa ceva la Paris. Că, de fapt, oamenii părăsesc în Iulie până și asemenea interioare pentru a pleca departe, la munte sau la mare. Trebue să fiu atent: să nu se deștepte cumva în mine virusul « luptei de clasă ». Nicio grijă! Cu cât sufăr mai mult pe plan material, cu cât mă surprind mai năpăstuit de soartă, cu atât simt crescând în mine ura implacabilă împotriva comunismului. Îmi iubesc chiar sărăcia, pentru a putea urî liber. Profesorul mă roagă — e un fel de a

spune — să schimb ordinea paginației « Luceafărului », stabilită cu Mircea Eliade. El ține neapărat ca revista să înceapă, nu cu articolul lui Mircea Eliade, ci cu un poem, « Adio libertății », semnat Valeriu Anghel. Mă consolez cu ideea că sub numele acesta se ascunde — se pare — V. Voiculescu.

— « Paris-Presse » anunță, după o telegramă dela New York, o rebeliune armată împotriva regimului dela București. Comuniștii ar fi fost siliți să trimeată două brigăzi de șoc ale miliției pentru a captura pe răsculați. Corespondentul lui « New-York Times » la Praga scrie că forțe neregulate, alcătuite din foști ofițeri, din membri ai partidului național-țărănesc, ar fi isbutit să ducă o acțiune limitată, mai ales în Transilvania și în Moldova, pe Prut. Șeful acestor forțe, colonelul Ion Uță, arestat recent în apropiere de Timișoara, ar fi mărturisit că obiectivul general era deslănțuirea unui război civil, care, cu ajutoare din exterior, ar fi putut duce la liberarea României. După ziar, această situație ar motiva și recentele măsuri luate de guvernul comunist român de a interzice deplasările diplomaților străini pe teritoriul românesc.

26 Iulie. — La tipografie, întâlnesc o grecoaică, un fel de ziaristă pentru reviste de modă, care-mi vorbește românește cu o imensă dragoste despre un București de altădată, un București parcă înecat. Când îmi citează strada Sărindar, biserica Silvestru (am locuit câțiva ani de studenție pe aleea Procopie Dumitrescu), mi se împăienjenesc ochii de dor.

28 Iulie. — Văd filmul « La Symphonie pastorale », nu atât pentru el în sine și nici pentru Gide. Ci pentru faptul că se anunțase cu puțin înainte de plecarea mea spre Paris pe unul din ecranele Bucureștiului. Și, dintr'odată, îmi apare toamna bucureșteană a acelui năpăstuit 1946 cu incendiile ei construite, cu ruperile, tristețile, amăgirile și otrăvurile ei nerepetate, neconsumate, nemeritate.

29 Iulie. — Azi, lecturi serioase: « Organul Oficial al Centrului Național de Astrologie Stiințifică și al Prietenilor Astrologiei », închinat în întregime zodiei mele. Printre atâtea prevestiri, unele mai « fericite » decât altele.

31 Iulie. — Iulian Petrescu și Marcel Leibovici m'au târît, aproape cu forța, tocmai până în pădurea dela Vincennes. Numai pe aici nu mai călcasem. Marcel începe un curs despre Claudel. Dar eu nu-l aud. Sunt undeva în pădurea Cotoșmanului. Există și un lac pe aici? Ape moarte.

1 August. — În « Dieu Vivant » găsesc tradusă în franțuzește concluzia din importanta lucrare a lui G. Florovsky despre « Căile teologiei rusești »: lucrare care, în ansamblul ei, n'a apărut decât în rusește. Un prim paragraf nu uită să amintească de « ispita răspântiilor » poporului rus, care nu și-a asumat calea adevărului prin sacrificiu și dragoste. Nu lipsite de interes sunt considerațiile lui Florovsky nici despre prestigiul împuținat al teologiei rusești atins de gnosimahie. În schimb, deși juste, mai puțin originale, vederile sale asupra rolului teologiei ortodoxe nu de a *polemiza*, ci de a *mărturisi* (« mărturia memoriei intime a Bisericii »).

— C. Amăriuței îmi trimite o poză a lui din sanatoriu. E restabilit și un oarecare calm plutește peste chipul lui regăsit. Ține ochii închiși, ca într'un fel de rugăciune a lui. Peste câteva zile va fi la Paris și n'aș vrea deloc să-l reîntâlnesc agitat de atâtea lucruri exterioare. Îl aștept schimbat și grav — ca și scrisorile lui din sanatoriu, care mi-au sosit dintr'o altă lume, mai reală.

2 August. — Două ore la sfârșitul dimineții într'o cafenea din piața Denfert Rochereau, cu Horia Stamatu, Octavian Vuia și Titus Bărbulescu. Sosit cel dintâi, Vuia mereu falnic, îmi destăinue — numai pe jumătate — niște proecte mărețe despre un « centru » cultural, patronat, se pare, de Prințul Nicolae, și el falnic. Un centru care ar cuprinde tot felul de personalități franceze și românești. Când sosesc și ceilalți, Vuia povestește anecdote cu Heidegger. Afară Parisul se schimbă la față. Ploaia — pe care o așteptam de patruzeci de zile și patruzeci de nopți — e acum pe străzi, răscolește piața, pătrunde în pietre, bate în geam. Mă bucur copilărește de picături.

La plecare, Horia Stamatu îmi desvălue și el — numai pe jumătate — proectul unei reviste de literatură (« poezie și idei »), care va să apară în dimensiuni « europene ». Stamatu mi-e acum mult mai drag, deși îi bănuesc de un fel de diplomație lirică. Mă asigură că o să-mi scrie

săptămâna viitoare pentru ca să mă invite la o consfătuire redacțională. Nu știu dece nu-mi prea descopăr entuziasme. Prea multe secrete, prea multe dimensiuni. Și încă « europene ».

3 August. — Mă duc să-l văd pe Emil Cioran în urma unui bilet al lui, în care-mi amintește că locuesc parcă « pe un alt continent ». Conversația cu Cioran e o neîntreruptă încântare. În plus, finețea, curtoazia lui, mă dezarmează. Acum scrie « maxime » pentru « persoane obosite ».

— Citind « Fragments d'un journal avec Bernanos » de Michel Dard (omagiul apărut la Seuil e excepțional — de n'ar fi decât contribuțiile unor Piovene și Carlo Bo), mă opresc îndelung la această frază de Bernanos, comentată de fostul meu profesor dela București: « La Foi, c'est aussi vingt-quatre heures de doute, mais une minute d'espérance ». Îmi caut, îmi caut mereu, minutele nădejdii...

4 August. — Paul Celan îmi supune niște planuri, care ar putea să mă salveze de o sumedenie de mizerii materiale care se țin lanț. Cum e cunoscut și apreciat la un mare ziar elvețian, « Die Tat » (mi se pare), mă invită să scriu orice și să mă traducă el; răspund că n'am de spus lucruri atât de importante. Atunci — zice — să scriem împreună tot felul de reportagii, pe care să le semnăm oricum! Zădărnicii.

5 August. — Mă bucur de apariția unui nou ziar românesc, « Patria » — foaia românilor din Germania. Este, după câte cred, sub direcția generalului Ion Gheorghe. Din nefericire, prea puțin loc pentru problemele de cultură. Și apoi, ce rost are aici un poem de Demostene Botez? Nu pot verifica dacă e vorba de un poem inedit sau nu; în orice caz, dacă e trimis clandestin — ceea ce m'ar mira din partea acestui satelit al lui Ralea —, trebuia publicat sub un alt nume. Dacă e pur și simplu reprodus, alegerea mi se pare arbitrară. E adevărat că « Pustiul » acestui poet mediocru are totuși câteva accente de desnădejde, desprinse parcă din viața înăbușită a României noi.

6 August. — Bernard Dort înlocuește pe patronii librăriei « noastre » din Cartierul Latin pe tot timpul lui August. Mă poftește la un prânz pregătit de el, și, după cafea, coborîm repede în librărie. Puțini clienți,

astfel că putem petrece o frumoasă după amiază răsfoind cărți de artă: Vermeer, Georges de la Tour, etc.

Seara, acasă, nu mă pot împiedeca să transcriu din « Entretiens sur le bon usage de la liberté » de Jean Grenier, pe care-l regăsesc cu atâta bucurie, această « Rugăciune către Desăvârșire »:

« Desăvârșire, pe care nu te pot concepe
astfel decât existentă, fără de care
gândul m'ar purta spre una nouă mai
presus de tine
Nădăjduiam să te cuprind, deși nu știam că,
prin natura ta, ești necuprinzătoare.
Ci mă voi îndepărta de tine, nu pentru a
renunța la tine, ci pentru a-ți aduce
prinosul.
Vreau să fug de tine, fiindcă voiam stin-
gerea ta, să te părăsesc, fiindcă voiam
cutropirea ta.
Nu mai vreau să fiu nici om, nici dobitoc,
nici nu-știu-ce în lume, ci un
neant care să-ți oglindească mai
bine ființa.
După cum oglinda oglindește cu atât
mai bine un lucru, cu cât fața
lucrului e netedă, cu totul aceeași.
La ce-mi poate sluji libertatea? Nu
pot atinge decât țeluri stricătoare
față de înălțimea ta.
Revelația unei singure seri, mi-a zădăr-
nicit strădania tuturor dimineților ».

8 August. — Într'o cafenea murdară din piața Contrescarpe, atât de scumpă lui Verlaine, cu Paul Celan. E o noapte cu nori care se gonesc și care anunță, din fericire, o zi mai puțin înăbușitoare. Noapte tipic pariziană, cu ploi promise, cu bețivi, umbre și alte răspântii.

9 August. — Văd în « La Nation Roumaine » că la Lyon a avut loc un concert dat de dirijorul român Celibidache. Un român exilat. Care a obținut, prin concurs, postul deținut mai înainte de Furtwängler,

de dirijor al Filarmonicii din Berlin. Acum a cântat cu el și violonistul Jacques Thibaud. Visez? Dacă aș fi știut, aș fi plecat la Lyon chiar și pe jos!

11 August. — « Querelle de Brest » de Jean Genêt mă transportă într'o lume aparte, în care puntea dintre inversiune și literatură devine stil. Și, totuși, ceața e aici un personagiu extraordinar, un fel de a-tot-făcător de destine. Prin ceață, riscurile crimei și păcatului devin semne, înalte semne. Peste toate șuvoaiele de abjecție care curg în universul lui Genêt se revarsă, însă, acidul unei purități a frumosului, orgoliul nemai-pomenit de triumf al frumosului. Prejudecată sau distanțe? Pentru mine, frumusețea are alt chip. Mi-e imposibil, de pildă, să-l trimit pe Dum-nezeu în portul Brest. Poate deaceea am, mai mult ca oricând, nevoe de o altă muzică. Mai precis, de muzică. De Bach. Deschid postul de radio și crainicul anunță — e un post străin — nu știu ce preludiu de... Bach. Ceva din tainele inverse ale cărții lui Genêt a trecut acum aici, în camera aceasta în care visul mă visează și în care eu încă trăesc.

12 August. — La Ion Ureche — la Cité Universitaire — îl găsesc pe Const. Lucrețiа Vâlceanu. Înțeleg greu bucuria lui de a mă revedea. Când a venit prima oară la Prais, îl speriase pe Eugen Ionescu cu « comu-nismul » meu. E adevărat că, pentru el, și eu și Ion Caraion și Geo Dumi-trescu eram « comuniștii dela *Timpul* ». Ori de câte ori urca în redacția ziarului — prin 1943 și ceva, nu știu ce făcea prin Direcția Presei —, se uita la noi încruntat, și deabia ne dădea bună ziua. Dealtfel, nici noi nu-l puteam suferi. Nu înțelegeam cum cineva dela « Cuvântul Liber » putea ateriza în Direcția Presei lui Antonescu. Ca și Eugen Jebeleanu, dealtfel. Numai că acesta juca jocul dublu al oportunismului și ne des-cânta cu atențiile lui « de stânga ». La Paris, aveam să descopăr însă, grație lui Mihai Fărcășanu, un Const. Lucrețiа Vâlceanu cu totul nebă-nuit. Mihai mă convoacă într'o dimineață să-mi prezinte pe cel mai « ne-cunoscut » și « neînțeles » filosof român, pe Vâlceanu. Într'o cafenea depe avenue Kléber, Vâlceanu îmi expune (lui Mihai i-l expusese în ajun) « sistemul » său. Spun « sistem », pentrucă totul, absolut totul, poate fi explicat — pretinde Vâlceanu — grație « filosofiei pericolelor ». Dela facerea lumii la bomba atomică, dela regula de trei simplă la Dum-

nezeu Tatăl, « filosofia pericolelor » desleagă mistere, așează legi, mătură probleme. Pericolul e mai vârtos decât « lucrul în sine », a conchis, după o pledoarie de două ore, Const. Lucreția Vâlceanu. Uneori Mihai — înfingându-și mai adânc pipa în colțul gurii — simula o contrazicere, căuta o spărtură în « sistem ». Atunci, argumentele filosofului începeau parcă... să cânte. O adevărată romanță a pericolelor punea sens în devălmășia lucrurilor... La plecare, « frunzele erau aceleași ». Mihai Fărcășanu nici măcar n'a zâmbit. Petrecusem o dimineață unică.

Acum Const. Lucreția Vâlceanu nu face filosofie. E furios. Cu proverbe, înjurături și oftaturi își pune la zid colaboratorii de până mai eri, din Asociația Ziariștilor, pentru care s'a sbătut de cum a sosit în Apus. În sfârșit, cu lacrimi în ochi, povestește aventurile lui din războiul spaniol, unde se dusese să lupte alături de comuniștii români, de care a fost până la urmă condamnat la moarte, pentru « deviații fasciste ».

Elegant, oacheș și sentimental, Const. Lucreția Vâlceanu e mereu pornit să facă ceva. Are, ne informează, o viață fantastică. Dealtfel, romanul lui, de mii de pagini, se intitulează — simplu — « Fantastica mea viață ».

13 August. — Cutremurat. Recitesc « Spațiul mioritic », pe care l-am găsit întâmplător la un prieten. Unde am rătăcit până acum? Dece nu l-am recunoscut pe Blaga dela el de acasă, dela noi de acasă? M'am pierdut lângă Montaigne și lângă Michaux și n'am simțit tot acest « foc îngropat » al unei spiritualități autentice. Lucian Blaga mă ceartă acum pentru întreg somnul meu de ieri. Privirea lui asupra « desnădejdii denecuprinsului », asupra « adâncimii prăpăstioase a proverbului » — « proverbe care înainte de a se preface în cuvinte au fost flori » — mă înfioară pentru tot ce am refuzat, pentru înstrăinare și pentru păcat.

Acum știu: am rădăcini.

15 August. — În această Sfântă Marie, îndepărtată din calendarul meu concret, un singur gând: ce face mama în această zi, în care nu-i pot săruta mâinile? Nu-i pot spune: la mulți ani! Am s'o fac icoană.

16 August. — Închis toată ziua. Scriu pentru « Uniunea Română » toate cele ce se cuvin scrise. Înfiorătoare, lipsa de ajutor din partea prietenilor și chiar ne-prietenilor, pentru a face un ziar bun. Și ce ușor ar fi dacă oamenii ar crede în ceea ce vor să fie!

Târziu, în noapte, deschid « Țara » din Roma și citesc, pe nerăsuflate, interogatoriul « acuzaților » dela procesul din Timișoara, de care auzisem, dar despre care nu aveam multe amănunte. Procesul dela Timișoara dovedește limpede că există o rezistență armată în România, că oamenii au luat calea munților, ca în toate vremurile de urgie ale istoriei noastre. Plin de semnificație e faptul că eroii dela Timișoara provin din clasele sociale cele mai deosebite și din toate formațiile politice. Suferința unește. Prin onoare și moarte, rezistența românească organizează marele exemplu. Va fi auzită cum trebue în Apus jertfa dela Timișoara? Mi-e teamă că nu, Apusul doarme și visează dialoguri.

17 August. — « România » din Buenos Aires publică un articol intitulat — simplu — « Țara ». E semnat de Ileana. Cu câtă emoție constat că Prințesa Ileana e o scriitoare autentică. În proza ei, niciun clișeu, nicio umbră. Dela această prințesă ar putea lua lecții nu numai de patriotism, dar și de stil, foarte mulți gazetari răspândiți în exil. Ciudat. Va trebui să citesc cărțile Reginei Maria. Poate că voiu descoperi — ca acum — o scriitoare. Și m'aș bucura. Cu atât mai mult, cu cât ar fi bun pretext să mă scutur de o seamă de prejudecăți.

18 August. — Răspund scrisorii de ieri a lui Cismărescu. Se află acum la sanatoriul din Château Galland, acolo unde a fost la început și Amăriuței. El îmi atrage atenția că nicio « eliberare » nu mai poate elibera și că a venit momentul să-mi scriu « tratatul că nu mai e nimic de făcut ». Întristat peste măsură de boala lui Cismărescu și de imposibilitatea lui de a se îngriji cum ar trebui, din cauza sărăciei. Câți vom supraviețui faptului de a purta cu noi plămâni, globule, măruntae? Nu erau deajuns relele celelalte? Sau poate că plata cea mare trebue să treacă neapărat prin țesuturi?

19 August. — N'am o clipă de răgaz. De data aceasta sunt nevoit să lucrez și pentru ediția franceză a ziarului pe care o scriu aproape în întregime. Seara, ies împreună cu Bernard Dort și cu o domnișoară bătrână, vagă scriitoare, vagă femee, să vedem un film polițist. Filmul e atât de stupid că nu-mi pot interzice un fel de încordare'n delicii.

20 August. — Ziarele anunță căsătoria religioasă a fostului rege Carol cu dna Lupescu, care devine — începând de azi — « Prințesa Elena ». Trecute vieți de Doamne și Domnițe.

— Seara, la Cinemateca franceză, un festival « Dada » cu « L'Entr'acte » de René Clair, « Le retour à la raison » de Man Ray și alte filme de W. Ruttmann, Eggeling, etc. Revoluțiile estetice nu mă interesează de fel. Simple arhive cu flacări de praf.

22 August. — Mă surprind plimbându-mă pe străzi, copleșit de o bucurie naivă, imprecisă — stinsă undeva în trecut, sau poate în viitor — în fața vitrinelor pe care oamenii își lasă ochii și agitațiile. Dealungul Senei, sub norii fertili care au împânzit cerul, îmi port singurătatea altfel: mă bucur de libertatea de a merge, de a fi încă. Cinstesc picăturile de ploaie ce cad pe cheiurile acestea, astăzi la locul lor. Ce- ar fi ca rătăcirea de azi să nu se mai oprească și pelerinajul meu fără scop și fără urme, să rămână pe drumuri! Să rămân cu pașii mei de azi, care mi-au redat rostul muzical al urmelor.

25 August. — Împreună cu Dort și Amăriuței, la Cinemateca franceză, să vedem « La Perle » de Georges Hugnet, « L'Etoile et la Mer » de Man Ray și Robert Desnos, și — pentru a doua oară — « Le Chien andalou » de Buñuel. Singurul lucru viu în mine e, de fapt, memoria dragostei mele pentru suprarealiști într'o epocă în care preferam pe Desnos lui Lucian Valea. Atât. Reținu totuși din autorul acelor prețioase poeme din « Corps et biens » cuvântul « l'éternèbre », pe care poetul îl flutură în spațiul dintre nu știu câte imagini.

26 August. — La Eugen Ionescu, seara, la masă, la Robinson. Marie-France împlinește cinci ani și mă ceartă că vorbesc prea gros. Mai sunt de față o tânără franțuzoaică, al cărui nume nu-l reținu, și soții Lambrino. Până la un punct, totul decurge normal. Mai târziu, însă, Eugen Ionescu revine la obseiile lui și se pornește împotriva mea cu răutatea lui crispant-lirică. De data aceasta nu mai discută, ci insultă. În serie. Pe nerăsuflate. Nu mă enervez. Mă înduioșez. Încerc să mă refugiez în ironii catifelate. Rodica e în panică și probabil mă blestemă. Ceilalți invitați, fâstâciți, neînțelegând nimic din această furtună născută din senin. Ceva mai

târziu ne pregătim de plecare. Eugen mă roagă să rămân noaptea la ei, pentru ca să-i lase impresia Rodichii că nu sunt supărat. Se scuză și nu știu ce mai spune, pentrucă accept propunerea, parcă fără voia mea. Dintr'un fel de somnambulism generos, pe care nu mi-l bănuiam. Dimineața, mă scol la șapte, și până la orele nouă, când coboară Eugen, mă plimb agitat prin salonul-bibliotecă (al lui N. A. Gheorghiu, unde Eugen și-a petrecut vara). O bibliotecă imposibilă pentru mine, cu cărți legate în piele, despre Bizanț, Grecia, etc. În cele din urmă, dau peste cartea lui Lucrețiu Pătrășcanu despre filosofia românească. Citesc înfuriat de atâtea considerații partizane. La nouă, plec. Eugen e afabil, mă conduce la gară, ca și când nu s'ar fi întâmplat aproape nimic. Pornesc amărît spre Paris. Nu știu ce să zic. Nu știu ce să fac. Nu știu nimic.

27 August. — Invitat la Lucian Bădescu la prânz. Mai întâi m'a anunțat printr'o scrisoare, pe urmă a urcat la mine să mă caute, să-mi spună că e prea singur, că vrea neapărat să mă vadă. Nici nu se putea mai bine. Și eu aveam nevoe de prezența lui. E același, poate mai cătrănit, mai nemulțumit de ceea ce nu face. Îmi descrie vidul existenței lui cu o forță, cu un cinism reconfortant. Și totuși, din vidul acesta desprind lecții mai pline decât plinătatea multora. De n'ar fi decât noblețea de a te pierde fără mari semne de exclamații, fără perfidiile și melodramele ratărilor prea vocative.

30 August. — Spre surprinderea mea, primesc o extrem de caldă și binevoitoare scrisoare din partea lui C. Vișoianu dela New-York, pe care nu l-am cunoscut personal. Mă roagă să-l consider « un prieten mai bătrân ». Emoționat.

— Noaptea, târziu, într'o cafenea din Saint-Germain-des-Prés cu Sașa Mușat, sosit recent din țară. Un trotzkist interesant.

31 August. — Obosit, după două nopți fără somn, fără liniște. Toate încercările de a mă alcooliza se dovedesc zadarnice. Nu-mi mai rămâne decât lectura, care s'ar putea să fie mai de grabă o formă de lenevie, decât — așa cum s'a spus frumos — un viciu. E drept că de data aceasta, studiul lui Blanchot despre Lautréamont și despre Sade este cel mai dens text critic pe care l-am citit de multă vreme. Dacă lectura lui Mal-

doror este, așa cum pretinde Blanchot, un « vertigiu », lectura lui Blanchot e o inițiere în esența însăși a vertigiilor literaturii. Sunt sigur că s'a născut nu numai un alt fel de « critică », fapt în definitiv divers, ci o altă modalitate de a ceti. După apariția lui Blanchot va trebui să se cetească în cărți așa cum se cetește în stele.

— Pentru prima oară văd filmul « L'âge d'or ». Am așteptat ani și ani această clipă. De câte ori nu l-am evocat, în strada Dogarilor, cu Sașa Pană! Ies aproape indiferent. Ce s'a întâmplat?

Virgil Ierunca

CÂTEODATĂ NOAPTEA...

Câteodată noaptea, în bucătărie,
Florile ne bat la geam ca îngerii.
Linguri, cuțite, constelații de cratițe
Ating o oră care-i smerenie.
Mătura-ți stoarce lacrimi ca Marta.

Atâtea proverbe de zăpadă
Licăresc din voroava tăcerii!
Parcă-i facere, parcă-i Crăciun...
Câteodată lucrurile simple
Noaptea primesc colinde 'nflorate.

O, tumult milostiv de petale,
Ce frumos îți răspunde covata
Şi câtă-i bună'nvoirea furculiţelor!
Dar caldul ista, cum vine, Doamne,
Spune-ne, cum vine că ne ia cu friguri?

Dai să cunoști tingirea cinstită
Și deodată-ți măsori nenorocul.
Lauzi bunătatea polonicului
Și ca Iosif afli 'n tine sfâșiere:
Ceva limpede, ceva scump te sugrumă.

Fir de stricnină 'n artera cântecului,
Nefericire! nefericire!
Am văzut oameni cu cap de porc,
Am găsit cuiere cu trup și picioare.
Pacea-mi deschide vinele, mamă 'mbrobodită.

Sângele meu, sângele meu pe cetate,
Sângele meu sunător pierdut,
Sângele meu muzicant la câini.
— Câteodată noaptea, în bucătărie,
Lucruri smerite te 'nconjură, te gâtuie.

Nicu Caranica

GEAM

O mare, o barcă, un val
Doi Mai sau Honolulu
Un lac, un pod, licurici
Un ghețar imaculat
Un vulcan stins
Berna, Guatemala sau Seattle
O femee plutind în apus.

Un fotoliu alb, o ceașcă de cafea
Mobila Bidermayer tocită
București sau un anticar la Vancouver
O femee potrivindu-și un șal imaginar
Pentrucă undeva după blocuri e apusul
Semafor roșu: când aprins când stins.
Ultimul turn al unei expoziții mondiale
Zid de sticlă suspendat în aer și timp.

Mira Simian

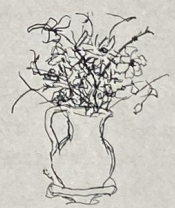

ALEXANDRE TREIZE

MARINĂ

Anumite caractere specifice se desvoltă în legătură cu mediul înconjurător. Lucrul acesta e știut de toată lumea, dar totdeauna face plăcere prilejul de a-l verifica pe realități. Așa, de pildă, mi se pare de netăgăduit că vecinătatea mării trezește sau cel puțin încurajează anumite facultăți, de care nici nu ne putem face o ideie noi, oamenii de pe uscat.

Vaporul nostru se pregătește de plecare. Se aud scîrțîind puternic scripetele întinse într'un su[illegible]em efort, și zornăind lanțurile grele care scot ancora din apă. Al treilea șuerat a cutremurat puntea, precipitînd cele din urmă sărutări și oftaturi de rămas bun. Peste cîteva clipe, tot vasul se va clătina, în cea dintîi sforțare de a se desprinde de digul de piatră.

Cabina mea cuprinde două perechi de paturi suprapuse. Eu am numărul 4, de-asupra unui 3 care a rămas neocupat. În cele două paturi de alături găsesc deja tolăniți, deși e devreme, pe cei doi tovarăși ai călătoriei noastre de o noapte. E opt și jumătate: doar n'au de gînd să doarmă douăsprezece ore?

În realitate, nu par tocmai dispuși să adoarmă. Îi găsesc discutînd despre cele mai felurite probleme ale zilei: despre starea recoltei, despre numărul de țigări de foi pe care le fumează în fiecare zi don Alberto, despre sgîrcitul de don Cipriano, care (închipuie-ți!) nici nu poartă ciorapi.

— Dumneata suferi de rău de mare? întreabă *ex abrupto* patul numărul 2.

— Eh! zice numărul 1.

Și după un răstimp, în care i se pare a înțelege că răspunsul lui ar suna mai bine dacă ar fi urmat de un codicil:

— Depinde, completează el.

— Eu n'am simțit absolut nimic, la dus. Am stat tot timpul afară, pe punte, fumînd.

— Aha! se miră numărul 1, cu oarecare respect. Dumneata fumezi pe vapor?

— La drept vorbind, nu totdeauna: nu de alta, dar nu-i simt gustul.

Și zicînd așa, duce mîna spre noptieră, pe care se vede un pachet de țigări; dar mîna se răsgîndește în timpul drumului, și se întoarce goală. Zice:

— Faci rău că ai ales patul de jos; acolo-i aerul mai greu și mai înăbușit.

— Ași! face numărul 1. Din contra: sus se adună mai multă căldură. Eu, în locul dumitale, aș trece în patul de alături, că tot a rămas neocupat.

— Nu, menține numărul 2. Prefer sus, e mult mai bine și mai comod. De altfel, să-ți spun drept, am făcut o injecție înainte de plecare, așa că n'am grije.

— Injecție? Pentru ce?

— Pentru scîrba asta de rău de mare. Mi-a recomandat-o don Francisco, farmacistul. A dat-o și lui nepotu-său, cînd a fost în America.

— Ce vorbești? Don Francisco, cel din piața bisericii? Și mie să nu-mi spună nimica!... Crezi că e bună la ceva? Eu am încercat rîndul trecut niște prafuri, dar acuma le-am dat dracului: nu sunt de nicio treabă.

— Cel puțin, zice numărul 2, care pare mai puțin neliniștit decît tovarășul de o noapte, știu că o să pot dormi cîteva ceasuri.

Și sublinieză acest program, căscînd cu o poftă care, în principiu, m'ar incita și pe mine să fac la fel. Dar mărturisesc că sunt, în clipa de față, mai neliniștit decît în momentul urcării pe bord. Așa dar, lumea ia prafuri, își face injecții; și eu mă urc așa, vesel și nevinovat, ba chiar dispus acum o clipă să dansez de bucurie că plec: ca Pieile Roșii, care dansau înainte de a fi sacrificați. Adevărul e că nici prin gînd nu-mi trecuse să iau măsuri de protecție. Și, culmea neroziei, luasem și patul de sus, unde se adună mai multă căldură. Dacă n'am trecut numaidecît în cel de jos, nu m'au împiedicat decît rușinea și ideea că, în fond, jos e aerul mai înăbușit.

În acest timp, vaporul se urnește anevoie, cu mișcări obosite și par'că supărate, în mijlocul unei vaste serii de surde bufnituri de motor.

Numărul 2 oftează, numărul 1 se întoarce pe-o rînă. De-odată vaporul se regăsește în elementul lui și se cufundă cu bucurie în valuri, apoi sare'n sus ca o capră, apoi iar lunecă șerpuitor pe pîrtii nevăzute. Aproape instantaneu, un fel de răget de fiară rănită de moarte mă surprinde, mă înfioară și mă jignește. Pare a veni din cabina de alături: trebuie să fie ecoul unei lupte crîncene, o tentativă criminală a cărei victimă se sbate cu disperare, în ghiarele monstrului de care s'a lăsat surprinsă.

— Asta, zice numărul 1, e domnișoara cu rochie verde.

— Și cînd te gîndești, pronunță amar celălalt, că nici n'am plecat bine!

— Mi se pare că vom avea o noapte agreabilă.

— Așa se întîmplă, zice numărul 2, cînd ai norocul să dai peste călători care vin de pe continent. Cum văd apă, încep să țipe și să dea ochii peste cap.

— Da, răspunse numărul 1, concesiv, cu ăștia nu e de glumă; mai ales cu femeile.

Domnișoara cu rochie verde ocupă desigur cabina alăturată. Ne desparte un perete subțire de tablă de fier; așa încît sunt sigur că nu voi pierde nimic din lupta epică de peste noapte. Chiar dacă aș pierde, m'aș putea compensa în parte cu spectacolul din propria mea cabină.

Adevăratul temperament se dovedește la nevoie: și mi se pare evident că numărul 1 are un temperament de jucător. Cu ochii închiși și cu pumnii culeși în palme, se silește să evolueze în același tempo cu valsul savant al vaporului ondulînd pe valuri, mergînd curajos înaintea primejdiei, legănîndu-se subtil la fiecare coborîș și apoi ridicîndu-se gingaș peste presupuse creste de spumă, cînd i se pare că a venit momentul ca vasul să răsară pe culmi. Gimnastica aceasta îi solicită toată atenția; dar succesul e îndoielnic. În adevăr, mi se pare că surprind în răstimpuri (deși privesc numai cu coada ochiului, ca să nu sucesc gîtul prea tare), gestul cu care numărul 1 dibue discret pe sub pat, unde mîna pioasă a camerierului a situat un receptacul potrivit cu astfel de împrejurări.

Vecinul din patul de sus a închis și el ochii. Injecțiile lui don Francisco nu sunt numai o vorbă în vînt; ba chiar cred că va trebui să mă informez și eu de adresa exactă a farmaciei. Pentru moment, mă mulțumesc să-l invidiez. Dar cum înfiorătoarea muzică de alături continuă, observ, la fiecare țipăt, o aproape imperceptibilă tresărire pe obrazul încleștat al numărului 2.

Domnișoara cu rochie verde nu produce decît două game, imposibile de reprodus: î-î-î-î-îc, îc-î-î-î-î. Dificultatea stă în faptul că nu se poate pune accent pe *î*. In realitate, accentul cade în mod automatic pe *îc*, ceeace produce o gamă ascendentă pînă la explozie, urmată de alta descendentă pînă la topirea într'un vast suspin de ușurare. Numărul 2 se cutremură în mod foarte precis în secunda accentului ascendent. Mi se pare remarcabil faptul că acest mic cutremur devine din ce în ce mai vizibil, transformîndu-se în spasm. La un *îc* mai pronunțat al domnișoarei, numărul 2 se dă jos din pat, cu o viteză vertiginoasă, și se repede pe ușe afară, în ciorapi, cu privirea bizară, fixă și absentă în același timp, a vînătorilor de fantome.

Despre mine însumi, nici nu mai vorbesc: e destul să cunoască cineva firea mea emotivă. Și cum sus se adună mai multă căldură... Așa că încep a înțelege că injecțiile trebuiesc făcute în orice caz, chiar dacă nu oferă nicio garanție; că trebuie făcut orice. Drept urmare, sun pe camerier.

Camerierul bănuiesc că nu vine de pe continent. Stă drept în fața patului, înfipt pe picioarele puțin răschirate. Are o gură căscată pînă la urechi, care mă enervează: se vede bine că nu e un spasm, ci o obișnuință de pe uscat. Nu pare amuzat, nici alarmat de tot ce se întîmplă pe vapor.

— Auzi? zic eu, arătîndu-i cu degetul peretele de tablă. Nu poți chema un medic? Femeia asta moare pînă mîine de dimineață.

— Așă! zice el, rîzînd, cu gura dincolo de urechi. Nici n'avem medic, nici nu e nevoie. Pentru atîta lucru?

— Cum, pentru atîta lucru? Și dacă i se întîmplă ceva?

— Așa să fii dumneata sănătos, zice: ca și cînd ar bănui că am nevoie de astfel de urări. Auzi cum urlă?

— Bine înțeles că aud: doar de-aia te-am chemat.

— Ei, să vezi dumneata mîine de dimineață, dacă-și mai aduce aminte de ceva. Să juri că nici n'a văzut vaporul. Dumneata nu știi cum sunt femeile?

— Habar n'am, zic; dar știu ce glas au.

— Asta-i drept, mă consolează camerierul. Dar ce să-i faci? Încă zece ore, și s'a terminat.

Filosofia aceasta mi se pare insuficientă. Ușor de spus, zece ceasuri.

În realitate, sunt eternități ceţoase, care s'au pierdut în amintire, departe, dincolo de tot, dincolo chiar și de pragul împăienjenit al copilăriei. Dacă ar trebui să precizez, nu știu dacă aşi fi în stare să spun de cîte ori am ascultat gama ascendentă și descendentă, de cîte ori am văzut o mînă plină de ezitări scotocind pe sub pat, și de cîte ori a luat-o la fugă numărul 2.

Dar toate au un sfîrșit, pînă și noaptea cea mai lungă. Cum se face ziuă, descoperim pămîntul, cu bucuria indicibilă a tuturor marilor exploratori. E rușinos de aproape, și mustrarea lui binevoitoare are ceva matern. Cîteva minute, cîteva manevre iscusite, și ne aflăm deja în rada portului, într'o apă ca oglinda pe care vaporul alunecă cu grațiile de patinor. Vecinii mei se scoală oftînd, și eu, puţin buimăcit după o noapte de nesomn, imit mecanic toate gesturile lor. Pe urma lor, iată-mă însfîrșit pe punte, în aerul proaspăt al dimineții, savuros ca un fruct aburit de răcoare. Vaporul a aruncat deja funiile ce-l vor fixa la dană: s'ar zice că digul de piatră înaintează repede spre noi, cu ciorchinii de lume care ne așteaptă.

Alături de mine, sprijinindu-se grațios de balustradă — ce plăcută surpriză! — zăresc pe domnișoara cu rochie verde. E ea, sunt sigur de asta în felul cel mai absolut: dar cînd a avut timp să se fardeze? E tînără, nostimă de pică, brunetă ca o mură și foarte bine fardată. În mînă ține o batistă brodată cu flori, pe care o flutură spre chei. Și cu siguranţă că batista brodată care-i răspunde, e a prietenei care o așteaptă. Fără îndoială, e prietena ei: rochie verde și pantofi albaștri, vecina mea de azinoapte; rochie albastră și pantofi verzi, fata care-și flutură batista pe chei.

— Hola, Nieves! strigă cea de pe chei, făcînd mîna pîlnie. Bine-ai venit! Cum a fost călătoria?

— Extraordinară, dragă, strigă Nieves, aplecîndu-se peste balustradă. Închipuie-ți, o mare ca untdelemnul: n'am simțit absolut nimic.

Numerele 1 și 2 se privesc cu coada ochiului și schimbă surîsuri modeste. Cît despre mine, care n'am temperamentul insular, profit numaidecît de puntea care tocmai s'a coborît, pentru a pune cît mai repede un picior pe uscat.

Alexandre Treize

INSCRIPŢIE PE O ŢARĂ

Ce să cauți aicea unde
omul a înjunghiat mirarea...
Aicea vorba cade ca firul de prund
în apa cu luntițe a bălții

Și cerul ce scund e!...

Ce să mângâi aicea unde
ochiul și-a întors irisul spre spate...
Aicea înserările nu se mai roagă,
dimineţile nu mai așteaptă,

Și lacul e fără unde.

Ce să cauți aicea unde
toate sunt așa cum nu sunt?
Sau poate ai privire de ghicitoare
și mână uscată de sfânt?

Atunci,
o, numai atuncea vină
că până și durerile sunt cărunte.

STINGEREA

Stingerea, ah, stingerea, de când a sunat!
Buciumul s'a reîntors în copac. În ispită
cântecul ochii cum s'amăgească?
Eu sunt nesomnul din noapte chemat
Opaiț în veghe'mpietrită.

Pe râul de umbre ce curge de când
alăturea pașii ne duc în uitare
calea de stele-i doar chipul din gând.
Eu sunt meșterul ce-o plămade tăcând.
Drojdia-mi? Piatră și zare.

Stingerea, ah, stingerea a sunat în zadar!
Buciumașul își mistue coșmarul sub bundă;
Turma își rumegă foamea de lup.
Eu sunt nesomnul. Și ceasul pândar
pipăe ora rotundă.

D. Bacu

J. N. MANZATTI

DOMNIȘOARA DELA POȘTĂ

Au trecut câteva luni de când se stingea la Paris, în vârstă înaintată, cântărețul român Jean Niculescu, cetățean francez cu numele Jean Nico, de care ne leagă dragi și numeroase amintiri de adolescență. Nu-i știam vârsta exactă, dar cred că va fi avut cel puțin 75 de ani în clipa morții.

De mortuis nihil nisi bene... Publicațiile exilului au avut cuvinte de elogiu pentru răposatul compatriot, încărcându-i memoria cu răsunătoare merite artistice. Mai bine așa decât altminteri! În realitate, Jean Niculescu nu a depășit în artă nicicând linia mediocrității, iar cu plecarea sa din țară, acum patruzeci de ani, nu a lăsat un gol neîmplinit în lirica românească, precum fusese cazul unor Darclée, Gabrielescu, Viorica Ursuleac, Traian Grozăvescu, Stella Roman, Floria Cristoforeanu, Niculescu-Basu, Ștefănescu-Goangă, Grigore Teodorescu, Maria Cebotari, Dimitrie Onofrei, Lucia Bercescu, Petre Munteanu, și chiar a unora de mai mică proporție, cari prin talent și perseverență reușiseră să-și creieze o notorietate în importante teatre străine, de Operă și Operetă, de n'ar fi să citâm decât pe Leonard, Constantin Stroescu, Tomel Spătaru, Emil Marinescu, Bob Metaxa, Gaby Lupancea, Pia Boilă, Irina Frătitză.

Dar valoarea suvenirului nu se măsoară cu centimetrul adevărului intrinsec, fiind subordonată unor factori străini de disciplina exactă a ierarhiei. Văzut sub auspiciile unor vremi fericite, artistul mărunt se încrustează în memorie cu lumina marilor întâmplări. Acesta a fost cazul lui Jean Nico. Pentru bucureștenii îndepărtatei mele tinereți, el aparține celei mai binecuvântate tranziții de pace si bunăstare pe care a cunoscut-o capitala: aceea ce a urmat primului război mondial, cuprinsă între anii 1920 și 1927. După aceea, veniră preocupările. O crân-

cenă criză economică mondială întrerupse visul de argint al omenirii, ce sorbea pacea cu tihna pensionarului ce savurează cafeaua cu caimac, în filigeana de porțelan chinezesc. Apoi, cu aducerea lui Hitler la putere, începură a se profila zorile unui nou conflict, aplicând asupra cetățenilor universului cenzura invizibilă a neprevăzutului.

* * *

În Bucureștii de atunci, puținii ani de liniște fură ani de nemaiîntâlnit huzur. Cu un război pierdut din pricina destrămării armatei imperiale rusești aliate, după lupte de legendară vitejie, câștigasem o pace nesperată, ce venea să consfințească aspirații seculare și legitim orgoliu. Personal am trăit din plin acele timpuri de basme. Înapoiat de pe front, unde fusesem cercetaș de război la un spital de campanie, înmormântasem definitiv copilăria sfârtecată de țăcănitul mitralierelor și noianul suferințelor de tot felul. La cincisprezece ani, eram matur cât alții la treizeci.

* * *

Țiu minte cum l-am întâlnit pe comicul Constantin Tănase pentru întâia oară, în 1916, la un spital militar din Vaslui, instalat în incinta teatrului comunal, condus de soția lui Eduard Ghica, pe atunci director general al Siguranței Statului. Fu un adevarat potop de rîs și de aplauze, când apăru tinerelul ciupit de vărsat, cu un nas enorm ce nu se mai sfârșea, începând să cânte cu voce subțire un cuplet pentru ostașii ciuntiți de șrapnele și bisturiu:

« Tănase e-al meu nume,
Tănase-Tănăsel;
Un alt băiat pe lume
Nu veți găsi la fel.

Am un nas, am un nas
Cât un contrabas.
La Venus mama s'a uitat
Când m'a creat.
Am un nas, am un nas
Că pe toți v'am ras!
La Venus mama s'a ginit [1])
Când m'a'ncropit.»

1) Ginit = privit, în limbă, să spunem așa, periferică.

Pentrucă la spital se aflau și ofițeri francezi, făcând parte din misiunea militară a generalului Berthelot în România, Tănase se simți dator să cânte cupletul și în versiune franceză, compusă de el însuși, fără a provoca invidia lui Baudelaire:

« Tănase je m'appelle,
Tănase-Tănasel;
Suis beau et plein de charme,
Le sourire éternel.

J'ai un nez, j'ai un nez
Très bien façonné.
Venus maman a regardée
Quand je suis né.
J'ai un nez, j'ai un nez,
Très alifonfé,
Venus maman a regardé
Quand elle m'a né.»

Nu prea înțelegeau francezii pe *alifonfé*, necum pe acest *quand elle m'a né*, care contrazice oarecum limba lui Molière. Dar Tănase se gândise că la război toate cartușele sunt bune.

* * *

La teatrul băilor Eforiei depe bulevardul Elisabeta juca cu deosebit succes, începând din 1919, o trupă de Operetă din care făceau parte, între alții, tenorul Demetrescu de Sylva, Jean Niculescu, tenor comprimar, baritonul Ghimpețean, comicul Nae Ciucurette, Maria Miciora, soprană, Lily Tănăsescu, mai târziu soția lui A. de Herz, subretă, și Valeria Melivan, tot subretă. Erau două operetele ce au ținut afișul aproape un an: « Sylvia » de Kalman și « Domnișoara dela Poștă », operetă austriacă, de nu mai știu cine. În « Sylvia » triumfau doi cântăreți bine dotați, cu voci robuste, ce mai târziu s'au afirmat in Operă cu destul succes. L-am ascultat într'adevăr pe tenorul Demetrescu prin 1923 cântând în « Tosca » la Teatrul Liric, pe atunci sub direcția lui Scarlat Cocorăscu. Apoi, în scurtă vreme, dispăru de pe scenă. Încurajat de câștiguri în bursă, se lansă în speculațiuni ce-l duseră, paremi-se, la ruină totală. Cât despre Nae Ciucurette, drag prieten și vecin de casă pe strada Clopotarii Noi, muri nebun după câțiva ani.

Valeria Melivan, o frumușică unguroaică de origină, cu numele adevărat Hózo, avea foarte puțin talent. În schimb, avea o soră coafeuză, Margareta, care venea să-mi țesale partea femeiască a familiei la sărbătorile Paștilor și Crăciunului. Ferească Dumnezeu ca o făptură să se fi pieptănat de mai multe ori pe an la frizer, sau să-și fi văpsit părul! Ar fi fost arătată cu degetul și considerată « una d'alea ». Femeile oneste se dichiseau singure cu « fierul de frezat » încălzit la foc de tăciune sau la « mașina de spirt », pudrându-se apoi cu roz « Germandrée » și strângându-și formele în corsetul fabricat de « Mme Adine » de pe strada Regală, colț cu Academiei, peste drum de restaurantul Epurescu.

Opereta « Sylvia », cu titlul original « Die Zirkusprinzessin », este o piesă plină de arii inspirate, ce și astăzi se reprezintă cu succes la teatrele vieneze. În schimb, « Domnișoara dela Poștă » era o comedie muzicală agreabilă, cu melodii simple, ușor de reținut, plină de cuplete cu texte de îngrijorătoare platitudine. Publicul însă le rumega cu încântare, și le auzeai fredonate pe la toate colțurile străzilor, la « Montecarlo » din Cișmigiu și la « Bufet » la Șosea, interpretate de muzica militară, ori la « Flora », Terasa Otetelișanu, la restaurantul « Enescu și Andreescu », cântate de lăutele fermecate ale lui Grigore Dinicu, Buică sau Petrică Urziceanu.

Mi-au rămas în minte cuvintele celor trei arii principale, pe care jur că le transcriu fără a modifica o iotă. Le interpreta Jean Niculescu în duet cu Lily Tănăsescu, în respectivele versiuni, pentru băiat și fată:

« Cunosc un băiat
Ce m'a fermecat,
Căci dulce ca el
Un altul nu-i la fel.

O fată eu știu,
La dânsa eu țiu,
Căci dulce ca ea
O alta n'oi afla.

Maria, oh Marì,
Cum te iubesc
N'oi mai iubì.
Norocu'n tine voi găsì,
Maria, oh Marì, Marì, Marì!

Un alt cuplet, o altă perlă:

Pe'nserat când sunt stele sus,
Pe'nserat când tot doarme dus,
Pe'nserat când sunt numai eu,
Numai eu, numai eu.
Luna, numai ea,
Doar ne va vedea
Și ea nu ne va trăda.

Deci deși era singur, numai el, numai el, luna îi vedea pe amândoi, dar, blajină cum e, nu-i trăda.

Pe acest refren, Jean Niculescu dansa singur. Dar pe cel ce urmează, ieșea din scenă cu Lily Tănăsescu, pedalând, el ținând-o din spate pe dânsa de umeri, amândoi rânjind la public.

Un alt cuplet i-l cântau lui Nae Ciucurette, care în piesă era unchiul « Domnișoarei dela Poștă » și se lăsa greu la amorul ei cu Jean Niculescu:

« Unchiule, să facem pace,
Unchiule, dă mâna'ncoa'.
Unchiule, spune nu-ți place
Când te mângâiem asa?
Unchiule, să facem pace,
Unchiule, nu mai fi rău.
Unchiule, unchiule,
Dragă unchiule
Hai să ne'mpăcăm, hai, zău!

Să înebunești și mai multe nu! De opt ori cuvântul « unchiule », în nouă versuri.

Dar urletele de plăcere și ovațiile pentru cei trei interpreți acopereau poemul. Ceea ce confirmă că publicul de atunci, din care și eu făceam parte, era mult mai idiot decât cel de astăzi, înghițind inepția ca pe o delicatesă. Jean Niculescu introdusese în opereta « Domnișoara dela Poștă » și o compoziție personală, întitulată « Serenadă ». O arie drăguță, decentă, pe care o interpreta în penumbra albastră a scenei din actul al doilea, făcând fetele să lăcrimeze.

* * *

Era un bărbat frumos, fără îndoială, însă de o frumusețe pe care noi o calificam « bărbierească » având ceva din afișele de reclamă contra căderii părului, cu surîsul convențional al fericirii publicitare. Bucălat,

durduliu, cu un profil perfect, ochi albaștri, părul ondulat, gura mitică cu dinții albi, în sfârșit avea totul ca să placă unui anumit public, ce nu căuta nici spiritualitate, nici talent cu carul. Exigența este, în general, un produs al vremurilor grele. În ceasuri de fericire, omul se mulțumeste cu nimica toată. Cât despre Jean Niculescu, nu a fost niciodată idol, ca celălalt coleg de Operetă, Nae Leonard.

După spectacolele cu « Domnișoara dela Poștă », prin 1922 a dispărut și nu s'a mai auzit de el. Am aflat că plecase în străinătate să-și incerce norocul. Câte o rară notiță publicată în « Rampa » lui Faust Mohr și Scarlat Froda mai amintea uneori bucureștenilor despre prezența lui Niculescu, devenit Jean Nico, prin orașele de provincie ale Franței. Nu putea aspira la o carieră majoră, deoarece vocea era insuficientă pentru Operă. Un timbru agreabil, prea tremolat, de întindere aproximativă, îi putea asigura doar succes limitat. A trecut și Oceanul, cântând prin orășelele Americii fără să strălucească, precum o făceau un Dimitrie Onofrei la New York, Traian Grozăvescu și Maria Cebotari la Staatsoper din Viena, urmați apoi, la același teatru, de Valentina Cretzoiu, Dinu Bădescu, Șerban Tassian și Emil Marinescu ori Tomel Spătaru, de Viorica Urusleac pe marile scene ale Germaniei, de Floria Cristoforeanu, Stella Roman, și în măsură mai modestă Emilica Verea la Scala din Milano, apoi de Ștefănescu-Goangă la Opera regală din Bruxelles, Petre Munteanu, de departe cel mai cultivat cântăreț român, în marile concerte apusene, Constantin Stroescu la Opéra Comique din Paris, Lucia Bercescu la Roma, Irina Frătitza și Pia Boilă în turneele sudamericane sau nordafricane.

* * *

Revenit în 1953 în Europa, am organizat o serată românească la teatrul A.B.C. din Paris. Puneam programul la punct în locuința unui amic din rue Bazin, când, pe neașteptate, văzui apărând în prag un bătrânel de simpatică înfățișare, venit să mă salute. Din puținele cuvinte schimbate am înțeles că lui Jean Nico, fiindcă de el e vorba, îi mergea tare greu. Nu mă ruga deadreptul să-l ajut, dar privirea sa implora mai mult decât cuvintele. L-am îndemnat să poftească la spectacol, promițându-i o surpriză. Fără de știrea sa, am înscris în prezentarea programului un lung omagiu dedicat lui Jean Nico, înfățișându-l ca pe o auten-

tică glorie românească de odinioară, exagerându-i meritele, spre a-i acorda o consolare către apusul vieții. Dar, spre tristețea mea, nu a venit la teatru spre a culege ultimele aplauze ce i se cuveneau. Pasă-mi-te, nu avusese o haină potrivită pentru o elegantă serată pariziană.

* * *

De atunci nu l-am mai întâlnit. I-am recitit doar de curând numele în anunțul mortuar publicat de presa exilului. Mi s'a strâns inima. Mic sau mare, Jean Niculescu ducea cu sine resturile unei tinereți împrăștiate, ale cărei frânturi fuseseră rând pe rând înmormântate în vastul cimitir al aspirațiilor defuncte.

* * *

M'am revăzut copilandru, bătând prosteşte din palme, în 1920, la teatrul Eforia, unde un tinerel durduliu, cu ochi albaştri, cânta în « Domnișoara dela Poștă » un cuplet stupid, și totuși atât de frumos pentru vârsta de atunci:

« Pe'nserat când ies stele sus,
Pe'nserat când tot doarme dus,
Pe'nserat când sunt numai eu,
Numai eu, numai eu.»

Întocmai ca în cântec, singurătatea se face tot mai simțită. Am impresia că am mai rămas numai eu, numai eu, în așteptarea rândului ce va să vină.

J. N. Manzatti

LA SORBUL URÎTULUI

Cu codrii'n cap,
fierea'n proțap,
trei vânători,
nori de sudori,
de-omor flămânzi,
la minte mânzi,
cu frunza'n buză,
inima spuză,
pe Volga'n vad
la Stalingrad
spre noapte cad.

Oale de moși,
de moși păroși,
căpcânii'n prag
le ies șirag.
Fața din față
le dă bineață,
fața din dos
râde flocos.

Unul și unul
ți-i căpcăunul,
iar Mucea, hoț,
singur e toți.
Din vânători
mânați de nori,
bătuți de vânt,
s'aleg ce sânt:
în săptămâni,
pui de căpcâni;
la ani cumpliți,
căpcâni leiți.

OMUL ATOMICULUI

Cugetul, în fapt de joc,
râs-a lacrimă de foc.
Luntre-punte s'a făcut,
curcubeu d'eres, temut.
Cale frântă'n culmi de nor
taie dorul zburător,
cântărindu-și clipele
cu fierbinți aripile.
Trece'n ape vii de cer
liliacul făclier
și aprinde torțile
pe la grele porțile
omenescului destin
smuls din chin, sculat și din
legiuirile de fier,
spre un ev cu rost prier,
pân' ce'n vacul nou, atom,
omul își iese din om.
Gânduri ca tocitele,
măcinându-i zilele,
crescu-i dur, jur împrejur
și-l închid ca'n aspru mur.
Mormântat în viul zid,
cugetele îl ucid.

Petru IROAIE

MIHAI CISMARESCU

VORBE...

Regulă de viață: Să-mi spun în fiecare clipă, în fiecare moment, mai ales atunci când mă aflu printre oameni, că în realitate suntem totdeauna singuri și de nicăeri.

Dacă umanismul în accepțiunea lui clasică înseamnă încredere acordată omului, atunci el este un eșec total, căci în om nu mai există nimic din ceea ce ar putea legitima o iubire sau justifica o grandoare.

Tot ce este riguros este fals; tot ceeace nu este riguros este nul.

Nu poate fi pace în lumea spiritului.

Tot ceea ce spunem este aproape inutil; însă nimic din ceea ce spunem nu este niciodată complet indiferent. Între acest *tot* și acest *nimic*, viața însăși...

În definitiv, Bernanos are dreptate: « Tout est grâce ».

* * *

Nu am crezut niciodată în mod prea sincer în « drama », în « blestemul » exilului, al diasporei. Și nu spun aceasta « din cinism ». Exilul mi se pare a fi adevărata condiție a omului, condiția omenească prin excelență. Câte clipe de fervoare, de exaltare aș fi pierdut, dacă nu aș fi cunoscut exilul? Pe câți oare nu i-a « îmbogățit », nu i-a « ridicat » desrădăcinarea? Câteodată m'am întrebat ce aș fi făcut dacă aș fi fost într'o situație normală, orânduită, « fericită ». Pascal scrie undeva că « les malades n'ont pas encore le droit d'être pessimistes ». Nici exilații, frații mei.

Dacă ne gândim bine, cine poate pretinde oare cu adevărat că este « desrădăcinat », « exilat »? Exilat: « de unde »? Și: « de ce »?

Tot despre exil. Nefericirea istorică în care trăește România de douăzeci de ani, nu a impus o soluție de continuitate, cel puțin pe plan cultural. Aș putea chiar spune că exilul a sporit valențele, posibilitățile de expresie, de afirmare ale spiritualității românești. Într'un anumit sens, aceste posibilități s'au transpus pe un plan european, universal. A trebuit « fuga de acolo » pentru ca să aud pe un tânăr profesor universitar francez, la Besançon, spunându-mi odată, când a aflat că sunt român, că lucrurile cele mai profunde, mai pertinente despre mituri, în Franța, nu le-a scris un savant francez de specialitate, ci Mircea Eliade. Și a fost necesară « urgia exilului » pentru ca să citesc într'o zi, într'o revistă din Paris, că românul Emil Cioran este unul din cei mai mari scriitori de limbă franceză, care se situiază în tradiția cea mai valabilă a culturii franceze: aceea a moraliștilor.

Mihai Cismărescu

TRADUCERI

VICTOR BUESCU

Lucreţiu: *Despre Natură*

Viața nu-i nimic față de veșnicie

În sfârșit, de ce atâta în pericole să tremuri?
Și ce patimă de viață ne subjugă-așa de crunt?
Doară clipele din urmă de trăit, aproape sunt,
Iar când moartea ne vrea'n față, n'avem cum s'o ocolim.
Neputând ieși din cercul unde'ntr'una ne'nvârtim,
Cum ți-ar da plăcere nouă să dorești mai mult să viețui?
Dar, când vrei un lucru lipsă, mai presus de-oricè îl prețui,
Ș'apoi nici nu-l capeți bine, că dorești un altu 'ndată.
...Și ne ține setea vieții într'o poftă necurmată!
Soarta noastră viitoare nu ni-i dat a o cunoaște,
Nici ce-aduce întâmplarea, nici sfârșitul ce ne paște.
Dac' am duce-o viață lungă, n'am reduce nici c'un pic
Sorocita vreme-a morții, căci nu poți scurta nimic,
Ca astfel să dăinui — poate — mai puțin, în neființă.
Poți să 'ngropi, cât ești în viață, generații pe voință:
Moartea, totuși, tot atâta de eternă pururi fi-va
Și de-asemeni tot atâta'n neființă dăinui-va
Cel ce-află sfârșitul vieții adineaurea, și cel
Ce-a murit cu ani de zile mai 'nainte decât el...

(Din *Florilegiul Latin)*

YUNUS EMRE: *Setea de Dumnezeu*

Pe mine, mie m'ai furat:
Unice, eu de tine-s beat.
Nu-i clipă'n jar să nu mă sbat:
Unice, eu de tine-s beat.

În bine, nu găsesc huzur,
Răstriștii, nu voi să mă'ndur,
În tine pun orgoliu pur,
Unice, eu de tine-s beat.

Prin drag, omori pe cei ce-s dragi,
În marea lui adânc mi-i bagi,
De harul tău răsplini îi faci.
Unice, eu de tine-s beat.

Pocalul dragostei l-aș bea
Ca alt Meginun, pribeag m'aș vrea,
Mereu robești gândirea mea,
Unice, eu de tine-s beat.

Fariseenii vorbe vor
Și raiu cerșesc fidelii'n cor,
Leilă vrea Meginun, în dor,
Unice, eu de tine-s beat.

Prefacă-mă, pe rug, în scrum,
Cenușa, să-mi arunce'n drum,
Țipa-va lutu-mi, ca și-acum:
Unice, eu de tine-s beat.

Yunus, așa-s pe nume eu,
Învăpăiat sufletul meu,
Și sus și aici un scop am eu:
Unice, eu de tine-s beat.

EMINESCU: *Quatrième Epître* (fragment)

Lune, la lune intègre monte et rougeoie aux falaises,
Et d'une rive à l'autre dansent les sentiers de braise,
Que prodigue à l'eau dormante, et qu'en mille plis rallume
La merveille... songe d'or des éternités de brumes!
Et lorsque, dans ses rayons, surgissent le clair et l'ombre,
Les flots surpris frissonnent, se hausse la rive sombre,
Toute proche, la forêt tourne et frémit jusqu'en haut,
Allée avec l'illustre disque gouverneur des eaux.

Seule l'ombre des tilleuls est une douce tombée
Sur la barque immobile, dans les cheveux de l'aimée,
Flottants, dont l'or s'égare au remous de neigeuses branches.
Elle tend vers son amant ses deux mains, soudain si blanches,
Et envoûtée murmure: « Je m'y perds... et je m'envole!
« Oh, de quel pouvoir vibre sur ta lèvre la parole,
« Dolente, qui me domine et me porte dans la gloire
« D'une nuit où elle m'est une nouvelle mémoire!
« Comme un feu doux palpite, m'embrase et m'endolorit...
« Toute éclairée je passe dans un conte de jadis,
« Ou un rêve que tes yeux mélancoliques allument!
« Dans leurs humides lueurs, entière je me consume!
« Reste, ô reste devant moi! Que s'installe dans ma vie
« Cet abîme qui me laisse à jamais inassouvie!
« Tu m'aveugles de ta nuit!... Oh, vois comme se confessent
« Mille vagues, près de nous, aux étoiles prophétesses!
« Noir, le grand bois soliloque, et le jet des sources, bleu,
« Perpétue aux étendues nos silences, nos aveux...
« Et si l'astre Lucifer tremble aux faîtes des érables,
« Tout: les fleuves et les champs, les cieux, tout nous est semblable!
« Quitte, c'est l'instant, la barre, et les rames, qu'à leur guise,
« En clair délire d'ondes, les rapides nous conduisent,
« Car partout où nous entraîne, obscure, leur volonté,
« A tout jamais s'unissent vie, mort, et félicité.

WALT WHITMANN: *Aud c'am fost acuzat*

Aud c'am fost acuzat c'aș vrea să distrug instituțiile,
Dar, în realitate, eu n'am nimic pentru sau împotriva instituțiilor,
(Ce-aș avea eu, într'adevăr, comun cu ele? Și ce, cu distrugerea lor?)
Singurul lucru pe care aș vrea să-l clădesc în Manhattan și'n
Fiecare oraș din interiorul sau depe granițele acestor state,
Din câmpii și păduri și mai ales pe fiecare stâncă, mică sau mare
pe care-o roade apa,
Fără nici un fel de construcție și fără guvernator ori tutore
sau vre-un alt argument
Este instituția iubirii de aproapele.

EDNA ST. VINCENT - MILLAY: *Aș vrea să mă întorc*

Aș vrea să mă întorc iarăși pe malul pustiu
Și să clădesc o colibă mică în nisip
În așa fel ca o mână
De fragedă iarbă de mare să-i ascundă intrarea
Dar după o bucată de timp
Doresc să mă întorc și să te iau de mână;
Aș vrea să uit ceea ce pricepusem
Și să fiu bucuroasă ca niciodată.

Iubirea ce-a strălucit pentr'un moment în ochii tăi,
Cuvintele ce-au poposit o clipă pe limba ta,
Sunt la fel cu tot ce'ntr'o clipită moare,
Mai puțin decât un cuvânt și mai mult decât un cântec;
Ci eu aș vrea să aflu stâncile posomorîte și cerul
Neschimbate de cum au fost când eu eram tânără.

GEORG HEYM: *Priveghi*

Cât de întunecate îți sunt tâmplele
Și mâinile atât de grele, —
Ești oare deja departe,
Nu mai auzi cuvintele mele?

Sub pâlpâirea lumânării
Ce tristă ești și 'mbătrânită,
Ce stranie îmi pare crisparea
Gurii tale, pe veci amuțită.

Mâine va fi aici tăcerea;
Foșnetul cununilor, sfios,
Va mai pluti poate în aer,
Și reminiscențe de veșted miros.

Dar nopțile vor fi de-acum
Tot mai pustii, ani la rând,
Aici, unde îți odihnea capul
Și te simțeam respirând...

NEGRU PE ALB

Cronici, idei, fapte

Scriitorii nostri: amărăciuni si sperante. — Complexe de inferioritate față de neamurile vecine n'am avut — slavă Domnului! — niciodată, și motivele-s multe și toate binecuvântate. Dar de câtva timp ne bântuie îndoiala. Și o ocazie recentă ne-a agravat perplexitățile.

La un congres internațional de studii în legătură cu anul lui Dante ne-a fost dat să întâlnim o serie de delegați din spatele cortinei de fier, cu care am putut discuta pe larg și liber. Lipseau reprezentanții oficiali ai României, și, gândindu-ne că ar fi putut fi trimis mult prea modestul Balaci, din patriotism n'am regretat absența. Stând așa dar de vorbă, între o comunicare și alta ori la un pahar de vin, cu exponenții culturii din Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, am aflat cu surprindere că nici în cea mai aprigă perioadă de stalinism la Budapesta, Varșovia, Praga nu s'a ajuns la epurarea clasicilor. Interlocutorii au părut uluiți când, pentru a explica motivele de bază ale opoziției și rezistenței exilului nostru, a trebuit să le spun că în România « socialistă » au fost « reconsiderate » și cenzurate operele lui Eminescu, Creangă, Bălcescu, ba până și oarecari proze antiruseşti ale lui Sadoveanu. Niciun scriitor maghiar de ieri n'a avut de suferit, în toiul satrapiei lui Rakosi, sacrilegiul unei ciuntiri de texte. Niciun filolog polonez n'a jucat tontoroiul, pe vremea întunecată a lui Rokosovski, ca tovarășii români din același domeniu de studii, puși să-și renege convingerile și teoriile dela o zi la alta, după capriciile lui Stalin. Niciun istoric ceh sau slovac n'a răstălmăcit istoria națională cu sadismul de care au dat dovadă unii dintre istoricii noștri, pe care am făcut greșala de a-i considera, cândva, maeștri.

S'au comis și, în ciuda mult trâmbițatului « desgheț », se comit excese față de cultură și în celelalte « democrații populare ». Dar nicăeri, se pare, ca în România, scriitorii și artiștii, savanții, istoricii n'au întâmpinat opresiunea, cel puțin în public, cu atâta entuziasm și voie bună. Altundeva, chiar intelectualii mai dispuși la colaborationism au făcut-o cu o anumită gravitate și au interpretat cedarea ca un fel de supunere la destinul tragic al propriei țări. Ai noștri seamănă prea des cu sclavii fenicieni, cărora li se aplica pe față, chiar când erau mânați la jug, o mască veselă; dar aceia o purtau de nevoie si nu și-o aplicau, oricum, ei înșiși. (Excepții foarte onora-

bile au fost și sunt și în România, dar aici e vorba de o observație generală, de o constatare medie, care din nenorocire cu greu poate fi contestată).

Alte și alte diferențe, și toate în defavoarea păturii noastre intelectuale, au reeșit din convorbirile cu oamenii de cultură din spatele cortinei de fier. În așa măsură că, până la urmă, a lipsit puțin să nu le luăm noi apărarea, încercând să aflăm, totuși, ceva justificări pentru a potoli, măcar de ochii lumii, roșeața din obraz. Și am tăcut asupra altei circumstanțe agravante, pe care aici însă o putem desvălui, fiindcă e locul cel mai potrivit: revistele de exil ale polonezilor și ungurilor sunt pline de colaborări sosite mai mult sau mai puțin clandestin din țările respective, scrieri ale unor autori care, ca rusul Pasternak, neputând sau nevoind să colaboreze la maculatura oficială, în care literatura *trebuie* să fie propagandă, și-au trimis opera, cu prudența necesară, dar uneori chiar fără niciun fel de prudență, la publicațiile din lumea liberă, unde au apărut să dovedească existența, totuși, a unei poezii autentice în răsăritul Europei. Ce s'a publicat din România în presa de exil sunt, mai ales, versuri din închisori și din lagăre, datorite nu unor poeți de profesie, ci unor deținuți la care suferința a trezit coarda lirică. Au lipsit, cu puține excepții, glasurile scriitorilor neconformiști, care să fi avut grija să lase, precum confrații lor din alte țări « socialiste », o altă mărturie decât cea sarbădă a literaturii oficiale. E exemplar și sub acest aspect cazul lui Camil Petrescu, ale cărui inedite, publicate fragmentar de noi, aparțin nu epocii de opresiune, pe care totuși o prevăd și în vederea căreia sunt scrise și au fost lăsate, aproape cu limbă de moarte, în Occident, ci unei perioade precedente. De unde se vede încă odată că *poporul* român e mult superior clasei sale intelectuale...

Mulți ani după revoluția din octombrie o serie de scriitori ruși și-au trimis manuscrisele în Apus, în semn de protest contra interferențelor politice în domeniul culturii. Boris Pasternak, cu « Doctorul Zivago », a avut deci predecesori, cum are astăzi demni urmași în Terz-Siniavskij, Valeriu Tarsis, Juli Daniel-Arzhak. Refuzăm să credem că scriitorii români, oricâte păcate ar putea avea, sunt mai prejos, ca simț al răspunderii morale și ca patriotism, decât confrații lor ruși, dela care până mai ieri le venea — vorba lui Sadoveanu — lumina.

Mircea Popescu

* * *

M. Sturdza, membru al « Societății Anticarilor Nordici » — Cercetând considerabila arhivă a lui C. C. Rafn, păstrată la Biblioteca Regală din Copenhaga, cu speranța de a găsi urmele corespondenței științifice purtate de Al. Odobescu cu arheologul danez, am dat de un document semnificativ. Este vorba de copia — destul de defectuos transcrisă — a unei scrisori a lui M. Sturdza. Din ea reiese că C. C. Rafn, în calitatea sa de secretar al « Societății Anticarilor Nordici », a propus prințului moldovean de a figura printre membrii fondatori. De remarcat că aceeași onoare a fost rezervată lui Chateaubriand și lui Louis Lucien Bonaparte. În scrisoarea sa de răspuns (din 9 august 1838), vicontele găsea cuvinte de mulțumire asemănătoare cu cele ale lui M. Sturdza: « si je suis peu digne par mes connaissances d'être compté au nombre des membres de cette

Société, du moins j'y ai quelque droit par mon zèle ».

Iată scrisoarea domnitorului. Corectez automat unele greșeli banale de ortografie, fără, bine înțeles, să modific stilul:

Yassi le 17/29 août 1841.

Monsieur,

J'ai été fort agréablement surpris en recevant la lettre par laquelle vous manifestez le désir de [me] compter au nombre des membres fondateurs de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Je regarde comme un honneur que mon nom soit inscrit parmi ceux de tant d'hommes recommandables par leur zèle pour le progrès de la Science et je favoriserai de tous mes efforts les travaux d'une société qui a déjà rendu d'aussi grands services à l'histoire des contrées septentrionales. Veuillez donc, Monsieur, me mettre au nombre des illustres Sociétaires et agréer l'assurance de ma considération la plus distinguée.

M. Sturdza

[adnotare]:

Fyrst Sturdza af Moldau. [« Principele Sturdza al Moldovei »].

Fără a exagera importanța acestui document, cred că el merită să fie vărsat în dosarul relațiilor româno-daneze. Cu atât mai mult cu cât el a rămas necunoscut monografiei: Alexandre A. C. Sturdza, *Règne de Michel Sturdza Prince régnant de Moldavie 1834-1849*, Paris, 1907.

E. Lozovan

Soimii moldoveni — Într'o notă la balada *Șalgăi* (*Poesii populare ale Românilor*, București, 1866, p. 60), V. Alecsandri scrie următoarele:

« *În timpurile de demult, strămoșii noștri aveau obicei de a îmblânzi șoimi și a-i deprinde la vânat, precum se face și astăzi cu coroii, și se vede că meșteșugul lor era foarte vestit, de vreme ce șoimii făceau parte din tributul ce se plătea sultanilor după închinarea Moldovei. Acest tribut ce purta numele de* dar spre semn de închinare *se compunea de 4000 galbini, 40 epe și 24 șoimi* ».

Poetul era bine informat. În proclamația sa din 1711 Dimitrie Cantemir scria și el:

« *Bogdan-Vodă, fiul lui Ștefan-Vodă, Domn deplin, a făcut cu jurământ, pace, cu învoiala ca Moldova să nu fie supusă la alt bir decât pe an, 4000 de galbeni, 40 de cai, 24 de șoimi, după primirea cărora să nu facă [Turcul] nicio silă țării Moldovei* ».

Cu privire la « meșteșugul » *falconeriei* la Români, este necesară o incursiune istorico-filologică. După cum se știe, această tehnică vânătorească — de origine orientală — a fost introdusă în Europa odată cu întoarcerea la vatră a Cruciaților, principalele centre de iradiere fiind curțile seniorilor, în special cea angevină dela Neapole. (Acolo au fost scrise celebrele tratate de mare circulație: *Dancus Rex*, *Guillelmus Falconarius* și *Gerardus Falconarius*, publicate ireproșabil de savantul suedez Gunnar Tilander, *Cynegetica IX*, Lund 1963). Cum însă noi Românii n'am participat direct la expedițiile din Orient, e de așteptat ca vânătoarea cu șoimi să fi pătruns în țările noastre prin mijlocirea altor popoare. B. P. Hasdeu a arătat (*Cuvente den bătrâni*, I, p. 311) că *zăgan* și *sorliță*, varietăți de vulturi, sunt de origine turanică. Și marele savant preciza:

« *Ambele cuvinte au pătruns la Români dela Cumani, în aceeași epocă medievală în care noi am luat dela Maghiari, pentru alte varietăți de păsări rapace, pe* șoim: *ung.*

sólyom, *pe* uliu: ung ölyü, *pe* coroi: *ung.* karoly, *pe* caie: *ung.* kánya, *etc. Această coincidență este foarte instructivă.* »

(În al său *Diccionario etimológico rumano* — v. cuvintele respective — dl. Al. Ciorănescu omite explicația lui B. P. Hasdeu, care este anterioară celor date: Cihac, Șăineanu, Gâldi).

Faptele sunt *instructive*, dar, sigur, nu avem a face cu o simplă *coincidență*. Deși studiile cinegetice sunt la noi într'un stadiu aproape embrionar, putem conchide fără teama de a greși că vânătoarea cu șoimi a pătruns la Români din două direcții, dela popoarele turanice și dela curtea maghiară Angevină. Mai mult, faptul că *șoim* și derivatele sale au trecut în domeniul equestru — *Șoiman* e sinonim cu « cal sprinten » — ne aduce dovada popularității *falconeriei* la noi, dar și a decăderii ei.

Ar mai fi de amintit că șoimii « daci » erau cunoscuți și apreciați până în Maroc (cf. H. Tjerneld, *Moamin et Ghatrif. Traités de fauconnerie et des chiens de chasse*, Stockholm, 1945, pp. 423-424). Însă țările române nu au niciun amestec: crescătoria era Islanda, iar exportatorul Danemarca, numită « Dacia » începând cu secolul IX. Această substituție nu este lipsită de importanță; ea ne arată cât de departe pot emigra « meșteșugurile » și, mai ales, cât de ușor se pot trage concluzii eronate.

V. Alecsandri nu bănuia ce capitol important de istorie a culturii abordase prin modesta sa notă la « Șalga ». După un secol, textul poetului poate fi completat, însă nu corectat. Lecție elocventă: intuiția nu ajunge, este necesară prudență și, mai ales, recunoașterea propriilor limite.

E. Lozovan

V. Alecsandri si « Calendarul Republican ». — Într'o notă la poezia *Brumărelul* (*Poesii populare ale Românilor*, București, 1866, p. 34), V. Alecsandri dă explicațiile următoare:

« *Brumărel este numele lunei lui Octomvrie, când încep a cădea brume mici. Românii dau lunilor numiri potrivite cu timpurile anului; de exemplu:*

Ianuarie, se numește Cărindar *sau* Gerar, *adică începutul Colindelor anului și a gerului.*

Fevruarie, Faur *sau* Făurar, *adică a faurilor de fier cari pregătesc fiarele aratului.*

Martie, Mărțișor *sau* Germănar (*încolților*).

Aprilie, Prier (*deschizător*) *sau* Florar.

Mai, Frunzar *sau* Prătar (*a erburilor*).

Iunie, Cireșel (*a cireșelor*).

Iulie, Cuptor (*a ferbințelelor*).

August, Măsălar (*a secerișului*).

Septemvrie, Răpciune *sau* Vinicer și Viniței (*a vinului*).

Octomvrie, Brumărel.

Noemvrie, Brumar *sau* Promorar (*a brumei mari și a Promoroarei*).

Decemvrie, Andrea *sau* Neios (*a ninsoarei*) ».

Câțiva din termenii indicați aici ca numiri populare au trezit îndoiala erudiților. Astfel prof. C. Tagliavini afirmă, pe bună dreptate, că *Germănar* e o creație a poetului « bazată pe fr. *Germinal*, care a fost numele lunii aprilie în Calendarul Revoluționar » (cf. *Storia di parole pagane e cristiane attraverso i tempi*, Brescia, 1963, p. 130). Anterior, H. Tiktin calificase și el termenul de « savant » (*Rum.-deut. Wb.* s.v.). Cu privire la *Prătar*, dl. Al. Ciorănescu constată (DER 6760) că însăși baza, *prat*, e un latinism recent — în ciuda cauțiunii date de S. Pușcariu —, iar derivatul are drept model fr. *Prairial*. Tot atât de suspect pare și *Măsălar* — cu toate că e acceptat de *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958. Familia cuvântului latin *messis* « recoltă » nu are alt reprezentant în limba română. În *Faur* se confundă *Februarius* și *Faber*, deci explicația e poetică, dar inexactă.

Cu privire la izvorul de inspirație al lui V. Alecsandri, indicațiile d-lor C. Tagliavini și Al. Ciorănescu sunt prețioase, dar ele se opresc la jumătatea drumului. Posedăm raportul făcut de autorul « Calendarului Republican », poetul Fabre d'Eglantine. Acesta merită să fie confruntat cu lista lui V. Alecsandri. Iată-l:

« Nous avons cherché à mettre à profit l'harmonie imitative de la langue dans la composition et la prosodie de ces mots et dans le mécanisme de leurs désinences, de telle manière que les noms des mois qui composent l'automne prennent leur étymologie, le premier des vendanges qui ont lieu de septembre en octobre: ce mois se nomme « vendémiaire »; le second des brouillards et des brumes basses qui sont, si je puis m'exprimer ainsi, la transsudation de la nature d'octobre en novembre: ce mois se nomme « brumaire »; le troisième du froid, tantôt sec, tantôt humide, qui se fait sentir de novembre en décembre: ce mois se nomme « frimaire ».

Les trois mois d'hiver prennent leur étymologie: le premier de la neige qui blanchit la terre, de décembre en janvier: ce mois se nomme « nivôse »; le second, des pluies qui tombent généralement avec plus d'abondance de janvier en février: ce mois se nomme « pluviôse »; le troisième, des giboulées qui ont lieu, et du vent qui vient sécher la terre de février en mars: ce mois se nomme « ventôse »

Les trois mois de printemps prennent leur étymologie: le premier de la fermentation et du développement de la sève de mars en avril: ce mois se nomme « germinal »; le second, de l'épanouissement des fleurs d'avril en mai: ce mois se nomme « floréal »; le troisième de la fécondité riante de la récolte des prairies de mai en juin: ce mois se nomme « prairial ».

Les trois mois de l'été enfin prennent leur étymologie: le premier de l'aspect des épis ondoyants et des moissons dorées qui couvrent les champs de juin en juillet: ce mois se nomme « messidor »; le second de la chaleur tout à la fois solaire et terrestre qui embrase l'air de juillet en août: ce mois se nomme « thermidor »; le troisième, des fruits que le soleil dore et mûrit d'août en septembre: ce mois se nomme « fructidor ». [...]

Il résulte de ces dénominations, ainsi que je l'ai dit, que par la seule prononciation du nom des mois, chacun sentira parfaitement trois choses, et tous les rapports: le genre de la saison où il se trouve, la température et l'état de la végétation. C'est ainsi que, dès le premier de Germinal, il se peindra sans effort à l'imagination, par la terminaison du mot, que le printemps commence; par la construction et l'image que présente le mot, que les agents élémentaires travaillent; par la signification du mot que les germes se développent ». (Citat după: F. Brunot, *Histoire de la langue française des origines à 1900*, vol. IX, pp. 906-907).

Confruntarea acestor texte îmi pare elocventă. Țin însă a preciza, din capul locului, că nu intenționez să-l acuz pe V. Alecsandri de a fi *adaptat* « Calendarul Republican ». Caracterul popular al majorității termenilor românești nu poate fi contestat. Cred, în schimb, că poetul, având sub ochi raportul lui Fabre d'Eglantine, a *integrat* numele românești corespunzătoare și a *suplinit* lacunele prin câteva creații proprii după modelul francez. E cazul lui *Germănar* (Germinal), *Prătar* (Prairial), poate *Măsălar* (Messidor) și *Neios* (Nivôse). De remarcat că inocentele falsificări ale lui V. Alecsandri sunt perfect construite din punct de vedere al foneticei istorice; derivațiile *germinalis: germănar* ori *nivosus: neios* sunt regulate. Lucrul nu trebue să ne mire, poetul nu era lipsit de cunoștințe lingvistice. Cu câțiva ani mai'nainte publicase o gramatică românească: V. Mircesco, *Grammaire de la langue roumaine. Précédée d'un aperçu historique sur la langue roumaine par A. Ubicini*, Paris, 1862 (despre această chestiune: I. Iordan, *O gramatică a lui V. Alecsandri*, « Rev. Ist. Rom. » III, pp. 379-381).

Ipoteza imitării « Calendarului Republican » este sprijinită și de caracterul explicațiilor care, pe alocurea, sunt simple traduceri. Spre exemplu:

des brouillards et des brumes basses: a brumei
mari și a Promoroarei
la neige qui blanchit la terre: a ninsoarei
de la fermentation et du développement de la sève
les germes se développent: încolțitor
l'épanouissement des fleurs
le printemps commence: deschizător
la fécondité riante de la récolte des prairies: a erburilor
chaleur tout à la fois solaire et terrestre: a fierbințelilor

Structura expozeului este puțin deosebită la cei doi poeți. Fabre d'Eglantine începe enumerarea cu *Vendémiaire*, Alecsandri cu *Cărindar*. La poetul francez explicația precedă numele lunii, la cel român îi urmează: *des vendanges qui ont lieu* [...] *ce mois se nomme*; *Ianuarie, se numește* [...] *adică începutul Colindelor*.

S'ar putea obiecta că pentru explicarea unor numiri metaforice posibilitățile sunt limitate; putem alătura *coincidențe* fără umbra unui *contact* real. Și totuși... V. Alecsandri era poetul-*vates*. El dăruise Românimii cântecul unirii, glorificase luptele și aspirațiile neamului, mai târziu avea să profetizeze, în versurile finale din « Ovidiu », perenitatea rasei. Ni-l putem ușor imagina, considerându-se pe sine în postura lui Fabre d'Eglantine, poetul combatant, care dăruia țării până și calendarul erei noi.

Dacă raționamentul de mai sus se verifică a fi just, și în cazul că nu sunt fascinat de propriile mele ipoteze, vom putea adăoga un nou paragraf la cartea, de altfel excelentă, a lui Ch. Drouhet *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*, București 1924.

E. Lozovan

* * *

Un maestru: Scarlat Lambrino. — Printre elevii lui Vasile Pârvan se numără, alături de alți savanți, Scarlat Lambrino.

La întoarcera dela Paris, unde se pregătise sub conducerea unor maeștri de talie cu adevărat universală, ca Holleaux, catedra de Istorie Antică i-a fost încredințată de Consiliul Universitar fără nicio ezitare. Încă din 1928 numele lui Scarlat Lambrino era cunoscut și apreciat în lumea științifică. Cu acordarea catedrei, pe care o deținuse mult timp

Vasile Pârvan, Lambrino moștenea și cel mai mare șantier de săpături referitor la lumea greco-romană: Histria. Erau două însărcinari, două moșteniri de mare responsabilitate, și amândorura Scarlat Lambrino a știut să le facă față cu acea distincție pe care numai cei aleși știu s'o manifesteze: cu modestie și cu dârzenie în acelaș timp.

Cu un valoros trecut militar din momentele cruciale ale frontului moldovenesc, cu o aleasă structură morală, pe care numai o descendență din marile familii ale României din pragul acestui secol putea s'o ofere, Scarlat Lambrino a fost, între anii 1930 și 1942, unul dintre cei mai distinși profesori pe care i-a avut vreodată Universitatea din București. Aspectul impozant, tenacitatea cu care-și pregătea cursurile și seminariile, revistele pe care le conducea (« Dacia » și « Istros »), tonul domol și plin de o rară armonie al graiului, indicau fără șovăire calitățile unui mare savant. Dârz în opiniile pe care le exprima după multă judecată, elegant în expunerea limpede a temelor de discutat, avea darul de a atrage la sine tot ce era mai viu între sutele de elevi care i-au trecut prin față în atâția ani de profesorat. Metoda de lucru în profunzime, cu elasticitatea pe care i-o dădea o cunoaștere exactă a izvoarelor literare antice și a textelor epigrafice a atras pe un Emil Coliu, pe un Dimitrie Tudor, pe un Bucur Mitrea.

Moartea prematură a lui Emil Coliu, unul dintre cei mai pregătiți savanți ieșiți din școala lui Lambrino, a însemnat o crudă lovitură pentru Maestru. Tânărul, care știuse să încadreze cu atâta pricepere disparata Colecție Kalinderu, fusese cel mai bun elev al lui Scarlat Lambrino, pe care nu o dată l-am văzut abătut de această gravă pierdere. Emil Coliu știa să mânuiască cu aceeași competență izvoarele antice și documentele arheologice. Iar dacă n'ar fi vie în mintea noastră prezentarea Colecției Kalinderu, ar rămânea articolul dedicat de Coliu sarcofagului tomitan. Autorul s'a dovedit a fi un mare critic al artei antice, cum numai profesorul Lambrino putea să-l formeze.

Cât de fericit era Maestrul văzând pașii mari și siguri pe care-i făceau alți doi școlari preferați: Tudor și Mitrea. Succesele acestor doi savanți constituiau bucuria lui cea mai reală, pe care o manifesta totuși numai cu un surâs și cu ochii pierduți spre vremurile când împreună se aflau la seminarul « Vasile Pârvan ».

Histria a fost un alt domeniu pe care Scarlat Lambrino l-a dominat cu o vastă pătrundere. Acolo și-a format el școala lui de arheologi: puțini, dar bine pregătiți. Alături de Maestru, pe șantier, zilnic, era doamna Marcelle Lambrino. Tot ce a putut învăța generația lui Emil Coliu, Dimitrie Tudor, Bucur Mitrea în domeniul ceramicei antice, se datorează doamnei Lambrino. « Histria romana » cu « Les vases archaïques d'Histria » arată savanților din toată lumea care erau relațiile dintre o colonie și metropola sa: o temă abia acum reluată în congresele internaționale de arheologie.

Personal, îi datorez doamnei Lambrino dragostea de lumea arhaică, de acea perioadă în care se pun bazele adevărate ale lumii europene.

Ordinea pe șantier, migala pusă pentru înțelegerea fiecărui strat arheologic, catalogarea fiecărui fragment ieșit la lumină, încadrarea lui în viața cetății și a întregii regiuni din Pontul Stâng, erau învățăminte care au prins rădăcini adânci în toți cei ce au avut fericirea să lucreze alături de acești savanți de elită.

Şi chiar atunci când felul deosebit de a înţelege Europa l-a condus pe profesorul Lambrino dela Athenaion-ul care-şi scălda umbra în valurile Mării Negre pe terasele în care se izbeau valurile Atlanticului, el n'a uitat să-şi facă datoria faţă de cetatea dela gurile Dunării. În Portugalia, căreia totuşi i-a dedicat o sumă de studii de mare amploare, profesorul Lambrino a scris cele mai frumoase pagini asupra Sciţiei Mici, publicând, în preajma morţii, capitolul lui Rhemaxos: unul dintre cele mai vaste şi profunde capitole de viaţă trăită — şi atunci — de cei ce se găsese *in via gentium*. Orizontul amplu, claritatea cu care sunt expuse toate problemele Histriei, sunt cele mai evidente calităţi ale celui ce a fost unul dintre marii savanţi români, ale celui mai scump Maestru, pe care l-am avut în drumul pe care l-am apucat. Lui îi datorez tot ceea ce am făcut şi pot face acum. De aceea spre El mi se îndreaptă gândul, recunoscător, oridecâtori încep lucrul pe un nou şantier.

Sit tibi terra levis, Magister.

Dinu Adameşteanu

Închinare lui Sever Pop — Numele lui Sever Pop a fost readus pe primul plan al actualităţii cu ocazia celui de al II-lea Congres Internaţional de Dialectologie dela Marburg/Lahn (5-10 septemvrie 1965), în şedinţa de deschidere a căruia i s'a făcut un solemn omagiu: semn concret al recunoaşterii unanime a rolului pe care învăţatul român l-a avut în propăşirea dialectologiei.

Cred că este de datoria noastră să subliniem acest lucru. Culeg prilejul acesta pentru a aminti în câteva cuvinte semnificaţia operei lui Sever Pop. Sunt cuvinte cari, înainte de toate, vor să fie semnul unui omagiu afectuos şi recunoscător din partea unui şcolar mai întâi, şi prieten apoi, care, timp de douăzeci şi cinci de ani, l-a frecventat la bine şi la rău.

Sunt aproape cinci ani de când, la 17 februarie 1961, după o lungă agonie, Sever Pop se stingea, răpus de o boală nemiloasă. La început, când încă nu-şi dăduse seama de gravitatea bolii şi era convins că o va petrece, Sever Pop se preocupa ca activitatea zilnică a Centrului de dialectologie generală de el creat la Louvain să nu sufere vreo întrerupere din pricina indispoziţiei sale. Dar pe măsură ce boala înainta, începu să-l solicite tot mai mult gândul morţii şi, odată cu acesta, preocuparea pentru viitorul acestui institut ştiinţific. De fapt, acest gând îl solicitase şi în ultimii ani ai vieţii, firește în mod vag şi neurgent, când se gândea tot mai des la necesitatea de a găsi o soluţie satisfăcătoare pentru asigurarea continuităţii Centrului şi activităţilor legate de el. Moartea, însă, l-a surprins fără ca el să fi avut răgazul de a considera în de aproape şi practic acest lucru.

Evident, este vorba aici numai de sistematizarea materială şi contingentă a Centrului în perspectiva timpului, căci altfel opera de dialectolog a lui Sever Pop era deja închegată şi deacuma o realitate vie, operantă şi de sine stătătoare. La fel ca orice idee fecundă, care, odată născută, trăeşte pe socoteală proprie. Opera sa este în primul rând dialectologia generală. Aceasta este partea cea mai importantă din activitatea ştiinţifică şi organizativă a lui Sever Pop, deoarece deschizătoare de drumuri şi operantă pe scară mondială.

Şi iată, în puţine cuvinte, cum a devenit Sever Pop propăşitorul, animatorul şi organizatorul dialectologiei generale. Materialiceşte vorbind, dintr'o întâmplare ale cărei consecinţe el însuşi nu le putea prevedea. Întâmplare fericită întrucât, ca şi un mic grăunte, căzuse pe un teren deja pregătit pentru ca din el să poată creşte un copac mare şi încărcat cu roade. În adevăr, trebue stabilit din capul locului că Sever Pop se specializase în decurs de mulţi ani, la Cluj şi în străinătate, în această direcţie. Rezultatele experienţei sale de ucenicie le-a expus în *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (1927), care avea să-i servească apoi drept călăuză în marea anchetă făcută, dela 1936 la 1937, în 301 de localităţi, pentru *Atlasul lingvistic român:* operă de mare însemnătate care i-a dat imediat autoritate şi celebritate. După cum se ştie, din pricina evenimentelor, din materialul cules a fost publicată numai o parte. Dar ceea ce trebue subliniat e că ancheta ca şi pregătirea hărţilor *Atlasului* au fecundat şi îmbogăţit spiritul lui Sever Pop, şi au decis asupra personalităţii sale ştiinţifice.

După mult timp, în anii de după războiu, când Sever Pop se afla încă la Roma (unde scrise şi *Grammaire roumaine*, 1948, tipărită la Berna), întâmplător i se ceruse să facă o punctualizare asupra dialectologiei române. Pe măsură ce înainta cu lucrul, în mintea lui se insinuă idea de a lărgi cercetarea şi la alte limbi şi în fine la toate limbile. În realitate, a fost conştiinţa progresului dialectologiei române (la care, cum am văzut, el contribuise atât de mult) faţă de alte limbi care, dându-i un sentiment de încredere în puterile sale, l-a determinat în ultima instanţă să scrie *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*. Aceasta, sfârşită şi tipărită la Louvain (1950), este prima cercetare critică a tuturor iniţiativelor, lucrărilor, teoriilor şi metodelor în materie de dialectologie. Mai mari şi imprevedibile aveau să fie consecinţele acestei realizări.

În adevăr, cu toate că această lucrare fundamentală este întoarsă spre trecut, întrucât face istoria dialectologiei, în mintea lui Sever Pop ea era, în semnificaţia ei ultimă, îndreptată spre viitor. Era o piatră de temelie pentru progresul dialectologiei. În acest punct, istoricului şi teoreticianului dialectologiei generale i se substitue animatorul şi organizatorul ei pe scară mondială. De fapt, de aci pornesc toate iniţiativele practice şi organizative ulteriore, fără de care *La dialectologie* ar fi rămas o lucrare desigur fundamentală, dar nu şi un steag de luptă. Prima iniţiativă a fost aceea de a crea, în 1951, pe lângă Universitatea catolică din Louvain, unde Pop era profesor, un Centru internaţional de dialectologie generală. În jurul acestui Centru el a strâns, ca într'o familie, pe specialiştii din toată lumea, printre cari şi mulţi tineri. Dintre aceştia din urmă, mulţi s'au afirmat sub imboldul şi încurajarea lui Sever Pop, care voia să lase nu numai un exemplu, dar şi o şcoală.

Imediat după aceea, în 1952, el a înzestrat acest Centru cu un organ periodic: *Orbis*, *Bulletin International de Documentation Linguistique*, care, publicat cu admirabilă regularitate în două masive fascicole pe an, ajunsese, înainte ca Sever Pop să moară, la tomul al nouălea. În al zecelea plănuia să sărbătorească această realizare a sa. Mulţumită numeroaselor studii şi prezentări ale colaboratorilor, *Orbis* devenise repede o importantă culegere de documente, care completează şi îmbogăţeşte *La dialectologie*. În felul

acesta, cercetările de specialitate au primit un avânt necunoscut până aci, iar rândurile dialectologilor au fost tot mai strânse.

Consecința logică și imediată a acestei stări de lucruri a fost organizarea I-ului Congres internațional de dialectologie, în 1960, la Louvain și Bruxelles, când pentru prima dată dialectologii din toată lumea se întâlniră spre a discuta problemele legate de disciplina lor. În activitatea lui Sever Pop, congresul acesta a fost punctul culminant. Și este tocmai pe această culme că moartea i-a încremenit figura pentru totdeauna în amintirea celor cari l-au cunoscut.

Dar e din pricina umbrei împrejurărilor în care a trăit dacă drumul parcurs de Sever Pop apare așa de luminos. În adevăr, dacă ne întrebăm, acuma, în ce condițiuni și cu ce mijloace a realizat el opera trasată mai sus, nu putem să nu rămânem uimiți. Uimiți de vitregia împrejurărilor în care a trăit și de puținătatea mijloacelor de cari a dispus, în comparație cu rezultatele obținute. El a lucrat în condițiuni sufletești și materiale cari ar fi stins entuziasmul oricui. Nu numai atât, dar el a făcut totul, personal și singur, cu mânile lui, până în cele mai mici amănunte. Dacă a reușit, e pentrucă era dotat cu o mare putere de muncă, o perseverență neclintită și un dinamism surprinzător.

Opera sa, în general, a fost aceea a unui izolat. E vorba, evident, de forma mentală, căci altfel Sever Pop — dată fiind poziția sa — a întreținut legături strânse și nenumărate nu numai în Europa, dar și în celelate continente, pe unde dealtfel a și umblat, ținând conferințe și cursuri. Ceea ce vreau să spun este că a fost talentul său singur care a răzbit. Pe calea lui solitară el a intâmpinat multă neînțelegere, lucru care evident nu l-a demoralizat. De altă parte, dinamismul inițiativelor sale extraordinare avea un ritm căruia era greu să-i ții pasul. Era chiar o întrecere cu propriile sale puteri. Dar când din această întrecere el a ieșit învingător, recunoașterea lui s'a impus dela sine.

Mai târziu, unii nu-i puteau ierta tocmai acest fapt, că adică era un izolat care a reușit să-și facă un nume, că a reușit să se afirme atât de strălucit cu numai puterile sale, fără să se fi rezemat sau agregat unui curent, unei mișcări, unei grupări etc. Aluzia e aici și la români, cari, văzând că străinii îl poartă pe brațe, au sfârșit prin a-l recunoaște și ei. Din păcate, s'au găsit și din aceia cari au încercat să-l doboare cu mijloace natural josnice, lovindu-l drept la inimă, în ceea ce el avea mai sfânt: iubirea de neam. Numai că aceasta nu surprinde, fiind la ordinea zilei între oameni. Și dacă am amintit acest amănunt (cu toate că e o notă distonantă, de care cer iertare), e pentru a completa tabloul asperităților pe care Sever Pop le-a întâmpinat și învins cu succes în viața sa.

Închei aceste rânduri amintind că mângâierea ultimelor ore pământești Sever Pop a găsit-o în amintirea recunoscătoare a țăranilor noștri, al căror graiu, expresie a sufletului lor, el ni l-a lăsat însemnat în hărțile *Atlasului*. Cu în ochi imaginea dulce a țării de departe și în urechi ritmul înduioșător al doinelor nostre, așa a fost trecerea în cele de veci a acestui mare român.

Lăudat să-i fie numele, pentru totdeauna.

Ioan Guția

Doctorul Sabin Manuilă (1894-1964). — Cu prilejul aniversării unui centenar dela înființarea asociației culturale « Astra », dr. Sabin Manuilă își încheia expunerea sa, publicată într'o mică broșură, prin cuvintele:

« Să învățăm dela strămoșii noștri credința în neamul nostru și în dreptatea cerească. Să nu ne pierdem idealurile pentrucă numai cei ce-și pierd idealurile sunt sortiți pieirei ».

Aceste cuvinte — lăsate ca linie de conduită pentru generațiile mai tinere — au constituit dogma de viață și imboldul pentru prodigioasa activitate pe care doctorul Manuilă a desfășurat-o în cei șaptezeci de ani de viețuire. Căci profesiunea de medic — care însăși presupune dragoste față de aproapele și spirit de jertfă — a fost doar unul din multiplele domenii în care el s'a afirmat.

Personalitatea dr. Sabin Manuilă ca medic distins, ca reprezentant de seamă al culturii românești ori ca vajnic luptător pentru problema națională și pentru progresul social a fost evidențiată în mod repetat de persoane care au colaborat cu dânsul și l-au cunoscut îndeaproape. Este însă o mândrie deosebită pentru compatrioții săi că acel care a fost doctorul Sabin Manuilă s'a bucurat și în străinătate de aprecierile cele mai elogioase, nu numai pentru cercetările sale medicale, dar și pentru studiile sociale și demografice în general, ca și pentru înfăptuirile legate de efectuarea recensământului în România ori de organizarea Institutului Central de Statistică din București.

Împrejurarea favorabilă de a-l fi avut ca îndrumător pe savantul Victor Babeș, care, apreciind calitățile tânărului medic, îl numise drept asistentul său principal a influențat în mod hotărîtor rezultatele fructuoase obținute de Sabin Manuilă în studiile întreprinse.

Primele roade ale acestei activități s'au văzut după patru ani, când profesorul Babeș a prezentat Academiei Române o comunicare despre ancheta documentară « Epidemiile din Transilvania și comparația lor cu epidemiile celorlalte provincii românești în 1921 », efectuată de asistentul său, studiu pe baza căruia — câțiva ani mai târziu — doctorul Sabin Manuilă a fost ales membru corespondent al Academiei.

În anii cari au urmat — perioada de consolidare a României Mari —, numele lui Sabin Manuilă a apărut în multiple domenii ale vieții științifice sau organizației statale: după ce a lucrat trei ani (1919-1922) ca prim asistent în Institutul de Anatomie Patologică dela Universitatea din Cluj, condus de prof. Victor Babeș, el ocupă postul de șef de lucrări (1922-1926) la Institutul de Igienă și Igienă socială din Cluj, de sub direcția profesorului Iuliu Moldovan.

Apoi, din însărcinarea Ministerului Sănătății Publice el a organizat în anii 1929-1933 Oficiul Demografic și de Statistică Sanitară. În 1930 fu numit Director al Recensământului General al Populației, în anii 1931-1932 a funcționat ca Director al Institutului de Demografie și Recensământ, iar din 1933 ca Director General al Institutului Central de Statistică. Academia Română l-a ales în anul 1934 membru corespondent.

Paralel cu activitatea sa din țară, dr. Sabin Manuilă s'a evidențiat adeseaori și în viața intelectuală internațională.

Prima sa ședere în străinătate — la Dresda, în 1922 — a folosit-o pentru adu-

narea de cunoştinţe în domeniul muzeologiei sanitare, studii ce i-au servit apoi în mod eficient la organizarea muzeului de Igienă şi Igienă Socială din Cluj.

Recomandat de Facultatea de Medicină din Cluj pentru specializare, el obţinu o bursă de studii la universitatea «John Hopkins» din Baltimore/Maryland. Paralel cu aceste studii (1926-1927), el întreprinse cercetări ştiinţifice şi în alte ţări (Canada, Anglia, Germania) şi se afirmă prin participarea la reuniuni internaţionale (Albany, 1926). Mai târziu, ca trimis oficial al României, a avut cinstea să fie ales în conducerea diferitelor congrese (ca Vicepreşedinte al Congresului Internaţional pentru Studiul Ştiinţific al Populaţiei, la Roma, în 1931, şi Vicepreşedinte al Congresului Uniunii pentru Studiul Internaţional al Populaţiei, la Berlin, în 1933), iar, începând din 1938, ca membru în Comisiunea de Populaţie a «Ligii Naţiunilor».

O recunoaştere deosebită a meritelor sale i-a fost prilejuită doctorului Sabin Manuilă în 1958, când a făcut parte din delegaţia Statelor Unite la Congresul de Sociologie dela Nürnberg, în Germania, ţară în care numele său era cunoscut şi bine apreciat de mai bine de un sfert de veac. Semnificative în această privinţă sunt cuvintele elogioase prin care încă în 1939 revista germană pentru cercetarea problemelor teritoriale şi ale populaţiei («Deutsches Archiv für Lande - und Volksforschung») sublinia meritele activităţii de cercetător şi organizator ale doctorului Sabin Manuilă, scriind în n. 3/4 din decembrie 1939: «Prin numirea doctorului Sabin Manuilă ca director al recensământului s'a afirmat acea personalitate, căreia i se datoreşte în primul rând reorganizarea recensământului în România» (pag. 495); «Trebue recunoscut că publicaţiile care apar aici (*) prezintă un progres remarcabil faţă de toate lucrările similare anterioare şi denotă o voinţă hotărîtă de cercetarea problemelor în mod fundamentat, ştiinţific». (Pag. 499); «Suntem recunoscători Institutului Român de Statistică pentru faptul că datele recensământului din 1930 au fost prezentate într'o formă care este adecvată în mod excelent pentru concluzii şi interpretări ştiinţifice» (pag. 502).

La congresul de sociologie din Nürnberg, cărturarii germani, alături de oaspeţii străini, au avut prilejul să ia cunoştinţă de rezultatele cercetărilor recente ale dr. Sabin Manuilă, sintetizate în referatul său privitor la «Consecinţe sociale ale deplasărilor de populaţie». Iar când, după această expunere, participanţii la congres au hotărît să se iniţieze studii aprofundate asupra acestei probleme, nu a fost de mirare că ei au adresat chiar referentului rugămintea de a prelua conducerea cercetărilor ce urmau să se facă. Moartea necruţătoare l-a răpit însă pe Sabin Manuilă înainte de a duce la capăt această demnă însărcinare ce-i fusese dată.

Constantin Sporea

Anton si Eliza Zigmund Cerbu. — Într'un interval de numai un an şi jumătate ştiinţa românească a fost crunt lovită. A pierdut doi orientalişti distinşi care, din cea mai fragedă tinereţă, atraşi de opera lui Mircea Eliade, au jertfit ce era mai bun din ei pe altarul studiilor orientale.

Anton Cerbu, după ce a urmat liceul francez la Bucureşti, şi-a luat licenţa la Facultatea de Litere. La Paris urmează cursurile Şcoalei de Limbi Orientale şi ale Sorbonei, unde deprinde limbile sud-estului asiatic şi tibetana. Eliza Cerbu, după terminarea liceului «Iulia Haşdeu», se înscrie la Facultatea de Litere din Bucureşti, unde-şi ia licenţa. La Paris, învaţă georgiana, armeana, siriaca şi persana, urmează cursuri de specializare la Sorbona şi Institutul Catolic. Anton Cerbu, după o lungă călătorie de cercetări întreprinse în Siam, părăseşte «Centre National de la Recherche Scientifique», fiind numit profesor de istoria religiilor la Universitatea Columbia din New York. Eliza Cerbu devine profesoară la liceul francez din New York şi la un colegiu universitar. În momentul când, după ani de sacrificii, nădăjduiau să afle liniştea necesară ducerii la bun sfârşit a studiilor începute, o boală nemiloasă de inimă răpune pe Anton Cerbu în 10 Martie 1964, după o lungă suferinţă. Eliza Cerbu a murit subit în ziua de 14 August 1965.

Dela Anton Cerbu ne rămân mai multe studii în diverse reviste de specialitate. Eliza Cerbu avea sub tipar un text siriac inedit, care trebuie să apară în «Patrologia orientală». Dispariţia lor la 41 de ani lipseşte orientalistica de doi cercetători emeriţi şi exilul românesc de două spirite alese, care au stat totdeauna alături de tot ceea ce formează crezul lui.

N. Beldiceanu

(*) Este vorba de Institutul Român de Statistică din Bucuresti.

RECENZII

Universul lui Ştefan Lupascu. — Ştefan Lupaşcu este unul din acele spirite care poartă ideile dominante ale unei epoci pe terenul speculaţiei pure până la consecinţele ultime şi cele mai îndrăzneţe, până la perspectiva lor cea mai înaltă, acolo unde realitatea e contemplată în lumina unei pătrunzătoare înţelegeri. Cercetările sale începură cândva în domeniul logicei şi de acolo se lărgiră, în ritm febril şi cu un sporit succes, în domeniul fizicei şi al biologiei. Dela întâia lucrare de amploare, «Principe d'antagonisme», publicată cu mai bine de zece ani în urmă, ideile sale, însufleţite de o mare îndrăzneală speculativă, au devenit hrană de preţ în preocupările fizicienilor, ale biologilor, psihopatologilor, ale poeţilor suprarealişti, ale pictorilor abstracţi, ale dramaturgilor în plin proces de reînnoire.

De aceea lectura unei cărţi ca *Les trois matières* oferă nebănuite surprize şi o impresionantă bogăţie de idei, în vasta perspectiva a filozofiei ştiinţei. E impresionantă în primul rând familiaritatea cu care Lupaşcu se mişcă în domeniul microfizicei, al microbiologiei, în ultimele teorii ale matematicei, în materie de fizică spaţială, şi agilitatea cu care introduce în toate aceste domenii inteligenţa pătrunzătoare a temelor filozofice celor mai înaintate, ca problematică şi ca preocupări. Fiecare temă nouă, sugestivă, fiecare

descoperire, spunea un comentator, « îi smulge un strigăt de inteligență sau o notă de erudiție ». În cartea *Les trois matières* ne plimbăm « într'o grădină japoneză — prefigurație a universului », care nu-i altceva, în teoria lui, decât « un sistem al sistemelor ». Fiecare idee a lui constituie o anticipație, care atinge limitele Utopiei, expusă cu o siguranță dialectică și cu un limbaj sugestiv de foarte puține ori egalat de vreun anticipator de idei.

Plecând în studiile sale dela teoria quantelor și dela mecanica ondulatorie, Lupașcu reface dela bază vechea aventură a filozofiei și « ridică noțiunile și ipotezele fizicei nucleare la o valoare absolută ». Cele « trei materii », care constituie tema esseurilor sale cuprinse în cartea mai sus amintită, sunt, în realitate, un antagonism energetic, ce se manifestă în trei ipostaze ale unui vast eveniment unitar: macrofizica, dominată de al doilea principiu al termodinamicei; microfizica, guvernată de principiul excluziunii lui Pauli; și materia biologică structurată într'un principiu antagonic care asigură dinamismul și precumpănirea în sânul ei a eterogenului asupra omogenului. Cele trei materii corespund ideii celor trei sisteme, și implicit ideii unui « sistem al sistemelor », celor trei energii, într'un vast fenomen de antagonisme care asigură, în definitiv, un vast fenomen de unitate în structura materiei însăși. « În oricare aspect s'ar prezenta ea, materia este o construcție de sisteme a sistemelor energetice ».

O bogăție de idei și o frumusețe poetică incomparabilă întovărășesc necontenit efervescența intelectuală în stare de incandescență, desigur virtutea precumpănitoare a creației lui Ștefan Lupașcu. În teoriile sale, oamenii de știință și filozofii de azi vor afla, fără îndoială, materie de reflexie abundentă și nenumărate sugestii creatoare.

Ceea ce am putea reține în primul rând din cartea *Les trois matières* este o idee care înfrățește și universalizează două principii: principiul antagonismului și principiul vieții în univers. Mai degrabă decât antagonism și contradicție, cum apare din explicația lui Lupașcu, antagonism și viață sunt principiile care inspiră în sistemul său logica universului. În acest spirit filozoful vede uneori universul populat cu « galaxii vii », lumea sguduită de războaie între celule necontenit gata să se devoreze între ele. Pentru a pătrunde în secretele psichei, e necesar să ne adâncim în materie și în forțele cosmice ce se agită în sânul ei. Nu există dinamism posibil în univers, dacă nu este un dinamism antagonic. Există un dinamism și o logică a omogenului, după cum există un dinamism și o logică a eterogenului. Niciun sistem nu e posibil fără dinamisme antagonice. Dialectica energiilor e bazată pe ideea antagonismului, care implică ideea vieții în univers.

Lupașcu ne propune în realitate o concepție tragică despre univers. Alături de universul nostru, savantul admite posibilitatea altor Universuri, diferente unele, antiuniversuri altele. Unul din ele este conceput ca univers microfizic și psihic. Dincolo de orice materie invizibilă și de orice dramă quantică, filozoful încearcă în definitiv să rezolve marile întrebări recurgând la soluțiile permanente ale Logosului.

Cu ultima carte, « L'énergie et la matière vivante », Lupașcu se poate spune că-și întregește acel « sistem al sistemelor » conținut în lucrările precedente, și anume: « Principiul antagonismului și logica energiei », « Logică și contradicție », « Experiența microfizică și gândirea umană »;

și altele, publicate înainte de război, ca « Dualismul antagonist și exigențele istorice ale spiritului », « Esseu despre o nouă teorie a cunoașterii », « Fizica macroscopică și proiecția ei filozofică ». În penultima sa lucrare, de care ne-am ocupat mai sus, *Cele trei materii*, ni se oferă, în ultima parte, o sinteză a conceptelor lui Lupașcu despre materia vie. Ideile abia schițate cândva revin acum într'o vastă desfășurare simfonică, tratate într'o carte solid reconstruită și nu mai puțin îndrăzneață în speculații, în formularea ipotezelor.

« O extravagantă diversitate », afirmă Lupașcu, și cu aceasta ne poartă fără rezerve în lumea aproape fantastică a ideilor sale științifice, este caracteristica finților vii. Este vorba de o constatare « banală », « gravă »: aceea a « eterogeneității » structurale și dinamice în același timp a materiei vii. Problema materiei vii se încadrează perfect în originalul sistem al lui Lupașcu. În acest sens, sistemul său implică o ruptură radicală nu numai cu spiritul științific al veacului trecut, ci și cu ramificațiile lui în zonele adânci ale spiritului științific ale ceasului de față. Sistemele vitale, scrie Lupașcu, sunt sisteme macroscopice, însuflețite și ca atare guvernate de variația necontenită și de eterogeneitate. Lupașcu procedează printr'o dublă acțiune metodologică: ruptura cu erorile concepțiilor tradiționale, clasice ori recente, în legătură cu esența materiei vii, și găsirea unei noi « lumini epistemologice » necesare pentru crearea unei adevărate științe biologice. Sub această nouă lumină epistemologică se constată, din prima clipă, că una din descoperirile cele mai importante ale biochimiei contemporane, microstructura protoplasmei, formă de materie primă a vieții, poartă cu sine ca activitate cauzală și condiție de existență principiul eterogeneității. Celula, scrie Lupașcu, luptă pentru a obține o eterogeneitate structurală și funcțională. Împotriva cui luptă ea? se întreabă cercetătorul. « Tocmai împotriva omogeneității și a omogeneizării, care o împing și o asaltează din toate părțile, din însăși lăuntrul ei, din propria ei interioritate, și care în cele din urmă ies biruitoare. În fond, procesul morții însăși nu este altceva decât omogenizarea celulei. E de ajuns ca omogenizarea, echilibrul, maximul de entropie să se instaleze în ea, și moartea apare ».

Eterogeneitate, obținută prin luptă și dinamism activ, toate acestea înseamnă elevație în domeniul vieții. Omogeneizarea înseamnă cădere, degradare, prăbușirea în haosul morții. Ideile mecanicei ondulatorii, ale lui Schrödinger și de Broglie, exprimau încă de pe vremea lor validitatea acestui principiu în domeniul microfizicei. Principiu ca atare valabil în domeniul biologiei, ca și în domeniul mai vast al fizicei. « Eterogenitatea este fundamentală pentru materia vie, este cauza ei activă și principiul ei însuși ». O eterogeneitate înlănțuită de sisteme de sisteme, care-și află originea în operația microfizică, dă naștere materiei vii. Lumea vieții este, ca atare, de neconceput fără o logică a eterogenului. Toatea acestea implică existența unui principiu secund: principiul antagonismului și aplicarea lui la experiența tuturor actelor vitale. « Totul e război în ori și care sector al biosferei. Ființa vie — acest straniu, aproape monstruos pachet de energie — luptă și omoară pentru a trăi, înainte de a fi ucisă la rându-i, mai curând sau mai târziu »... « Logica dinamică a eterogenului implică, la rândul ei, în același timp, antagonism și excludere.

Pentru ca să existe antagonism, există excludere și viceversa; pentru ca să existe excludere și antagonism, poate exista eterogeneitate. În sfârșit, pentru ca să existe antagonism, excludere și eterogeneitate, există individualitate». Principiul vieții constă tocmai într'o anumită configurare, într'o structură sistematică antagonică, eterogenă, exclusivă, individuală, a celulei vii, și în integrarea ei într'un complex sistematic, antagonist, de celule, care provoacă la rându-i ruptura propriilor sale limite celulare. Cu o enormă bogăție documentară în domeniul fizicei și al biologiei, Lupașcu ne ilustrează abundent concluziile sale.

La teoriile sale asupra antagonismului energetic și a sistemului vital, în care, pornind dela analiza celui de al doilea principiu al termodinamicei și dela principiul excluziunii formulat de Pauli, Lupașcu ajunge la surprinzătoare, pasionante concluzii, trebue adăugate concluziile sale asupra potențializării și actualizării în lumea biologiei, considerații cu care completează în mod admirabil atrăgătoarea sa viziune a universului materiei, expusă în cartea *Les trois matières*. Patru sunt, afirmă Lupașcu, caracteristicele proprii ale faptelor biologice: structura fizicochimică, eterogenă și eterogeneitate; antagonism general și individual; antagonism sistematizat care produce echilibruri disimetrice și potențializare și actualizare, implicând sistemogeneze. «Se poate spune că orice fenomen, care vădește aceste caractere fundamentale, este un fenomen vital».

Totul culminează aici într'o vastă proiecție epistemologică. «Bogata recoltă de fapte vitale» nu poate căpăta o explicație, un «sens», nici cu ajutorul cauzalității mecanice, nici prin finalitatea tradițională, ci printr'o logică proprie, care se înserează în principiul unei logice generale a energiei. Numai subt această perspectivă se poate ajunge la o înțelegere a proceselor fundamentale ale materiei vii. Numai subt această perspectivă aspectele acestei complexe realități, ca de pildă fenomenul memoriei materiei vii (Lupașcu se întoarce oarecum la Bergson și la psihoanaliști și ne vorbește de o memorie primă, a omogenității, și de o memorie secundă, a eterogenității), apariția și desvoltarea vieții psihice în sistemul vital al omului, vastul sentiment panic ce animă și potențializează universul vieții, ne conduc la o logică proprie sistemului vital însuși, orientator al ființei vii.

Univers mineral și univers vital, eterogenitate și vieață, omogenitate și moarte, adaptare și integrare antagonistă, om și aventură tehnică, în cadrul dinamismelor vitale, teorie a cunoașterii și logică a antagonismului, integrare și înțelegere a aventurii vieții într'un vast ansamblu de aventură a logicei, într'adevăr impresionant ne apare orizontul deschis de creația mereu incandescentă a acestui mare filosof. Prin opera lui geniul românesc participă la procesul culturii universale. Pe de altă parte, originalitatea sistemului său nu face decât să emane dintr'o construcție de o mare soliditate și organicitate. «Am impresia că descopăr un *Discours de la méthode* al timpului nostru», exclamă un entuziast comentator francez, glosând cartea *Les trois matières*. De data aceasta ni se pare că o nouă etapă se consumă și ne găsim în fața unei noi Monadologii. Descartes și Leibniz împreună, într'o sinteză cu totul originală, în fața unei noi înțelegeri a Universului.

George Uscătescu

Vintilă Horia: *La Septième Lettre*, Paris, 1964.

Odată cu *La Septième Lettre*, Vintilă Horia revine spre o formă care i-a asigurat în Occident succesul. Cu «Dieu est né en exil», Vintilă Horia închipuia un jurnal ținut în exilul său dela Tomis de Ovidiu; cu această «Scrisoare a Șaptea», el pleacă dela un document real: scrisoarea a șaptea a lui Platon, de a cărei autenticitate par să răspundă mai mulți exegeți, pentru a reclădi o biografie nu numai spirituală a filosofului atenian.

De fapt, Vintilă Horia revine nu numai spre o formă literară, căreia unii scriitori moderni i-au redat o valoare incontestabilă, trecând peste neajunsurile unui gen oarecum hibrid — de n'ar fi să citâm decât pe Marguerite Yourcenar cu «Memoriile lui Adrian» sau pe Herman Broch cu «Moartea lui Virgil» —, dar și spre o ispită: aceea de a căuta oglinda propriei sale experiențe, de om al secolului al XX-lea, unul din secolele desigur cele mai pitrocite de istorie și de excesele ei, în epoci îndepărtate, dar frământate în egală măsură de marile întrebări ale sfârșiturilor de ciclu, de presimțirea că drama condiției umane își schimbă actorii și costumele, dar nu și esența. Ispita este rodnică pentru spirit, ea poartă în miezul ei exact și o primejdie: aceea a profeției facile. Nimic mai lesne pentru un om al vremii noastre decât a pune în gura unui personagiu celebru din trecut spuse prevestitoare de viitor din clipa în care acest «viitor» a devenit «trecut» și verificarea poate fi găsită atât în manualele de istorie cât și în viața zilnică.

Este meritul lui Vintilă Horia de a evita în foarte bună parte primejdia, de a nu se lăsa dus de toate ispitele profeției. Spunem «în foarte bună parte», deoarece în «Dumnezeu s'a născut în exil» o ușoară concesie este făcută acestui gen de imaginar, și anume gândurile precis profetice ale lui Ovidiu despre creștinismul ce va veni. Dacă eliminăm, însă, această strecurare, explicabilă prin predominarea spiritualității creștine în opera romancierului român, și care există și în «Scrisoarea a Șaptea» cu referințe însă mai discrete, aflăm la Vintilă Horia în general demersul invers — care nu cuprinde riscuri, ci numai inițiative ale spiritului —, și anume de a reprivi existențe celebre prin prisma viziunii sale de om al secolului al XX-lea. Și de a reciti o gândire a trecutului printr'o astfel de prismă, dar a o reciti corect, limitând imaginația prin contextul istoric studiat în profunzime.

Demersul acesta este și mai verificabi, în «Scrisoarea a Șaptea». Știm cu toții că în această scrisoare — una din cele mai puțin dubioase ca autenticitate — (adresată prietenilor lui Dion din Siracuza), Platon apăra memoria discipolului său, care fusese asasinat în această cetate în 353 înainte de Christos, după ce o liberase de tirania lui Dionis cel Tânăr. În aceeași scrisoare, Platon povestește și eforturile sale în cursul a trei călătorii la Siracuza pentru a convinge pe tiranul Dionis și apoi, în două rânduri, pe fiul lui, Dionis cel Tânăr, să aplice în guvernământ regulele cetății ideale: norme platoniciene cuprinse și în «Republica» și în «Legile» sale. Eforturi fără succes, și care, în două rânduri, erau să se încheie tragic pentru Platon.

Față de faptele relatate în *Scrisoare*, care este invenția de romancier a lui Vintilă Horia? În nota finală, ne avertizează el

însuși: « Am încercat să rămân strict credincios cronologiei platoniciene. În afară de câteva personagii, dintre care Briseis, și de câteva scene care fac din această carte un roman, restul e adevărat, în măsura în care istoria e mai adevărată decât literatura ». Dar care « istorie »? Aceea a evenimentelor vieții lui Platon. Nu numai un fragment din această existență, ca în adevărata « Scrisoare a Șaptea », ci a întregii existențe a lui Platon, pecetluită ca de două puncte de foc de întâlnirea unui maestru — Socrate — și de descoperirea unui discipol — Dion.

Dacă Vintilă Horia s'ar fi oprit aici, ne-am afla în fața unei biografii romanțate, cu meritele și limitele inerente genului. Cum, însă, biografia aceasta este, bine înțeles, și spirituală — în primul rând spirituală —, altele sunt rațiunile romanului.

Conflictul între filosof și tiran, între filosoful ce vrea să ridice lumea la înălțimea ideilor sale, și tiranul ce opune acestor proecte de cetate perfectă inerția însăși a formelor, pe care le ia rezistența istoriei față de idei, când nu le deformează, aplicându-le, se află în miezul « Scrisorii a Șaptea ». Dar în timp ce în textul platonician iluziile lui Platon nu par cu totul spulberate de repetatele-i eșecuri și nici de moartea lui Dion (bătrânul filosof scria atunci « Legile », și explica în « Scrisoare » prietenilor lui Dion condițiile unui bun guvernământ, sfaturile din « Scrisoarea » următoare, a Opta, par a dovedi un optimism încă intact), în « Scrisoarea » romanțată a scriitorului român eșecul e purtător de îndoială, dacă nu chiar de amărăciune. De fapt, Platon, conștient de a se afla la sfârșitul unui ciclu, mai crede el oare în posibilitatea unei cetăți perfecte? Iată-l vorbind la sfârșitul romanului: « Ai oare dreptul de a reface oamenii după imaginea unei gândiri »? Sau, și mai precis: « Și se va încerca din nou, la sfârșitul unei lecții rău înțeleasă, să se salveze prin sânge ceea ce oamenii sunt incapabili să salveze prin spirit. Ce va rămâne din principiile mele când oamenii se vor hotărî într'o zi să ridice zidurile cetății Caliopolis? Dacă Zeul nu revine spre a călăuzi mâinile și spiritele lor, atunci ei nu vor face decât să sape sub pământ noi Latomii (închisorile subterane din Siracuza), închipuindu-și totuși că în acest timp clădesc în lumina dreptății ».

Cine vorbește astfel? Platon, care mai dă sfaturi prietenilor lui Dion și care acordă încă încredere oamenilor pentru clădirea unei « cetăți a dreptății », Platon din « Scrisoarea a Șaptea », cea reală? Platon dela sfârșitul cărții « Legilor », care e mereu gata să ia riscul zidirii cetății (noțiunea de risc asumat se află în ultimele cuvinte ale Atenianului)? Sau un Platon care ar fi trăit destul pentru a vedea pe filosofii secolului al XVIII-lea deveniți sfetnicii unor regi « luminați » și pierzându-și fie iluziile, fie statutul de filosofi. Sau, și mai precis: un Platon trăind și mai mult și asistând la transformarea unor filosofii în ideologii, a unor ideologii în sisteme politice ce au umplut pântecul pământului, în secolul nostru, cu nesfârșite Latomii? Pe acesta din urmă îl face să vorbească Vintilă Horia. Și iată dece « Scrisoarea a Șaptea » nu e nici o biografie romanțată, nici o vulgarizare a gândirii platoniciene, ci o nouă mărturie la dosarul întrebărilor majore pe care și le pune, pe care nu poate să nu și le pună, omul contemporan.

Monica Lovinescu

Al. Ciorănescu, traducător francez al lui Dante. — Dacă am afla că domnul Alexandru Ciorănescu, ale cărui studii de istorie și de istorie literară le cunoșteam din țară, iar lucrarea-i fundamentală, de curând retipărită, « Ariosto în Franța » e și astăzi un model de literatură comparată, pregătește un tratat de matematică infinitezimală ori scrie o simfonie, nu ne-am mira câtuși de puțin: omul e capabil de orice. Lăsând gluma deoparte, trebuie să mărturisim îndată admirația și uimirea pe care ne-o trezește orice studiu al profesorului dela Universidad de la Laguna, care, în decurs de numai câțiva ani, ne-a dăruit: un dicționar etimologic al limbii române, o monografie în limba spaniolă asupra barocului, o ediție completă a operelor lui Cristofor Columb, o exemplară bibliografie a literaturii franceze din sec. XVI, un roman în limba franceză, și o sumedenie de alte « mărunțișuri » de mare valoare (dar tare mi-e teamă că am uitat vreo scriere importantă). Deadreptul uluitoare e traducerea recentă *în limba franceză* a întregii « Divine Comedii » (éd. Rencontre Société Coopérative, Lausanne, 1964), cu o introducere critică și cu inevitabilele note, reduse însă la esențial și plasate la sfârșitul operei, pentru a nu-l sili pe cititor la o « gimnastică a privirii », când e nevoie mai curând de o « gimnastică a inteligenței ». De altfel, savantul român nu-i cruță pe filologii înverșunati, care au reușit să-l transforme și pe Dante într'un personaj aproape odios. Cu glosele unora dintre ei s'ar putea constitui un *sottisier* dintre cele mai amuzante.

Toată introducerea este scrisă în acest stil liber, de respirație largă, cum se vede și din rândurile consacrate personalității lui Dante și capodoperei sale, care « prezintă în detalii toată grația miniaturii, dar în ansamblu e unitară și compactă, ca o frescă imensă, unde totul se amestecă, dar nimic nu e datorit întâmplării ». La fel de acute și, aș spune, spirituale considerațiile asupra necesității unui comentariu, « pe cât de insuportabil, pe atât de indispensabil », ori asupra posibilității de a traduce « Divina Comedie »: « părerea cea mai răspândită e că poemul nu poate fi, dar *trebue* tradus », însă pentru aceasta e nevoie ca traducătorul « să se simtă sau să se plaseze într'o stare de grație dantescă... să-l iubească pe poet îndeajuns ca să nu se lase descurajat » de temeritatea întreprinderii.

Am citit cânturile cele mai cunoscute din « Infern », « Purgatoriu » și « Paradis », și trebuie să spun, cu toată modestia, că m'a delectat si convins versul francez al domnului Ciorănescu: semn că dânsul a lucrat într'adevăr într'o stare de « grație dantescă ». Pe deasupra, traducerea mai prezintă și avantajul limpezimii, fiindcă, înainte de a traduce, autorul a trebuit să rezolve pe contul său toate dificultățile, întorsăturile de frază, complicațiile alegorice, aluziile prea imediate, să afle corespondențe franceze la cuvintele italienești dispărute din uzul modern.

Chiar dacă nu e în românește, traducerea domnului Alexandru Ciorănescu, *român* în oricâte limbi ar scrie și în orice domeniu de studiu ar opera, se înscrie la loc de cinste în cadrul participării românești la comemorările centenarului dantesc din acest an: participare densă, dar care ar fi putut fi și mai masivă. Amintim în această ordine de idei: cele trei conferințe despre Dante în cultura românească, prezentate la al IX-lea congres dela Fribourg al Societății Academice Române de domnii profesori Marcello

Camilucci, Vittorio Vettori și Teodor Onciulescu; conferința acestuia din urmă, pe aceeași temă, la Napoli, sub auspiciile Societății « Dante Alighieri »; o comunicare despre « Dante și Coșbuc » făcută, tot pe contul Societății Academice Române, de domnul dr. Iacob Popper, la Ravenna; o conferință a domnului prof. George Uscătescu despre « Universul poetic al lui Dante » la Institutul de Pedagogie din Roma; două comunicări ale subscrisului la Pisa și Paris, sub egida societății « Dante Alighieri », precum și studiul « Dante nell'Oriente cristiano », tot al subscrisului, în volumul comemorativ « Maestro Dante », publicat la Milano, sub patronajul Președintelui Republicii Italiene, de « Lectura Dantis internazionale ».

Opera domnului profesor Alexandru Ciorănescu, apărută în ajunul anului dantesc, e desigur, între toate aceste importante contribuții, piesa cea mai de preț.

Mircea Popescu

Ion Horia Rădulescu, *Le Théâtre français dans les Pays roumains* (1826-1852), Paris, 1965.

Apărută în Biblioteca de Literatură și de Istorie a editurii Minard-Lettres Modernes, cu concursul Centrului național de cercetări științifice și al Institutului Universitar Român « Carol I », cartea se bucură de o prefață elogioasă pentru autor a domnului Raymond Lebègue, care vorbește pe bună dreptate de « un grand livre d'histoire théâtrale » și de « un grand livre de littérature comparée ». Se știe că regretatul Ion Horia Rădulescu, a cărui moarte neașteptată a însemnat o altă gravă pierdere pentru exil și pentru cultura românească liberă, se specializase în acest gen de cercetări, și era cel mai informat studios în domeniul pătrunderii teatrului francez în România. Volumul de față, de peste 650 de pagini, continuă, desvoltă și integrează o lucrare precedentă, din 1943, în limba română, dedicată teatrului francez în Muntenia în prima jumătate a sec. XIX. Fostul elev al lui Mario Roques și al lui Paul Hazard a folosit de data aceasta pe scară largă rapoartele consulilor francezi la Iași și la București, timp de un sfert de veac, precum și arhivele de Stat din cele două capitale, descoperind elemente prețioase, care aruncă o lumină oarecum nouă asupra începuturilor teatrului modern la Români. Un prim capitol examinează sintetic starea societății moldovalahe în prima jumătate a veacului trecut, și nu lipsesc considerațiile politice asupra ocupațiilor și pericolelor rusești: aplecarea oamenilor de cultură din cele două Principate spre Franța este și o reacție împotriva rusismului sufocant chiar sau mai ales sub Regulamentul Organic și regimul lui Kisseleff. Al doilea și al treilea capitol, care constituie centrul cărții și sunt partea cea mai prețioasă, ca rezultat al unor cercetări stăruitoare în arhive, programe de teatru, presă, descrieri de călătorie, se ocupă respectiv de trupele de teatru franceze, care au dat spectacole mai ales la Iași, dar și în alte centre, și de repertoriul lor extrem de variat. Autorul analizează apoi în detaliu conținutul pieselor reprezentate, îl clasifică în mod rațional, pe autori, conținut, personaje, stagiuni, etc., oferind în acest fel o contribuție valoroasă la istoria și critica teatrului francez însuși. După o scurtă privire asupra felului în care publicul și critica locală au întâmpinat spectacolele franceze, dela primele rudimente, cu circul și varieteul, până la dramele lui Victor Hugo și la piesele, foarte gustate, ale lui Scribe, Ion Horia Rădulescu își încheie valoroasa lucrare cu un capitol dedicat « Aportului teatrului francez la progresul social » al țărilor române: aport considerabil, căruia i se datorește în bună parte pătrunderea ideilor liberale, democratice, umanitariste, la noi, într'o epocă în care persistau încă moravuri și situații feudale. Înlocuit de opera italiană, spre care se îndreaptă spre jumătatea secolului preferința publicului din Principate, teatrul francez a contribuit deasemenea la formarea și desvoltarea unui teatru național românesc.

Consultarea acestui excelent volum de istorie a culturii — e semnificativ, dincolo de orice intenție de propagandă, că o serie de lucrări științifice românești, fundamentale, au apărut în exil — ne sporește durerea pentru moartea prematură a unui om modest, care a fost un cercetător și un savant de înaltă calitate.

Mircea Popescu

Un tânăr savant român. — Se recenzează deobicei cărțile, și uneori sunt cărți nu cine știe ce importante. De data aceasta, vrem să dăm seama pe scurt de o serie de mici, dar substanțiale și prețioase contribuții științifice și românești, datorite poate celui mai tânăr dintre profesorii noștri din exil. Este vorba de domnul Eugen Lozovan, care de mai bine de un deceniu colaborează cu studii, articole, note polemice, cronici, referitoare la problemele românești, la cele mai importante reviste occidentale de filologie, lingvistică, istorie și literatură. Numele său e familiar cititorilor unor publicații ca « Zeitschrift für romanische Philologie », « Revue internationale d'onomastique », « Romance Philology », « Revue de linguistique romane », « Orbis litterarum », «Revue de littérature comparée», «Onoma», « Orbis », « Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo», și lista desigur nu e completă. A luat parte la numeroase congrese internaționale, cu comunicări și intervenții foarte apreciate, și e una din coloanele monumentalei « Geschichte der Hunnen » a marelui Altheim. Nu trebuie să uităm apoi munca stăruitoare depusă pentru prezentarea și coordonarea bibliografiei și ineditelor unuia dintre maeștrii săi (și ai noștri) predilecți, regretatul Nicolae Herescu. Plecat dela studii de lingvistică romanică, actualul profesor dela Universitatea din Copenhaga și-a îndreptat ulterior interesul spre filologia clasică, arheologie și epigrafie. Hasdeu și Pârvan mai ales i-au călăuzit pașii.

Dacă ar fi să grupăm pe materii feluritele contribuții ale domnului Lozovan, toate documentate, riguroase, chiar atunci când ipotezele sunt îndrăznețe și pot oarecum deconcerta, am spune că studiile cele mai valoroase, chiar în limitele strânse ale unei recenzii, privesc romanitatea orientală, a cărei ruptură de Occident are loc mult mai târziu decât se crede în general, și n'a fost niciodată totală; legăturile, mai exact ciocnirile noastre cu lumea slavă și în primul rând cu rușii (basarabean, ca un alt lingvist al nostru de valoare, domnul Eugen Coșeriu, autorul nu și-a uitat pământul său și nedreptățile pe care le-a avut totdeauna de îndurat dela muscali), care nu numai că nu ne-au dat, dar au luat totdeauna, cu dobândă, dela noi (e și teza, susținută cu înaltă competență, de domnul prof. Găzdaru, într'o serie de memorabile articole publicate în « Cuget românesc »); relațiile culturale românești cu Scandinavia, domeniu puțin cercetat

până acum, în care domnul Lozovan a stabilit câteva puncte de reper fundamentale, prezentând, între altele, un preţios « Vocabularium Valachicum » al diplomatului erudit germano-danez Christ. Frid. Temler: relaţii culturale precedate, cu multe veacuri înainte, la începutul celui de al doilea mileniu, de o întâlnire rodnică între valahi şi vikingi, care a lăsat urme semnificative, aşa că « istoriografia românească nu va mai putea neglija de aici înainte perspectiva, scandinavă »; onomastica şi toponomastica românească şi balcanică; lexicologia românească, în cadrul căreia un loc de prim plan revine studiului din ZRPh « Le ' village ' dans la toponymie et l'histoire roumaines ».

Savant riguros, domnul Lozovan îşi aminteşte în permanenţă că e român şi că neamul nostru se află în situaţia tragică în care se află. De aceea, fără a sacrifica ori a leza ştiinţa şi documentul, dânsul le foloseşte, când e cazul, în interesul naţional. Aşa, a luat poziţie energică împotriva încercării unor pseudo-savanţi ruşi de a inventa o limbă « moldovenească » deosebită, chipurile, de limba română, şi argumentele sale le vedem reluate de filologi occidentali de renume. Aşa, i-a scormonit bine pe panslaviştii dela Bucureşti, ca Emil Petrovici, Al. Graur, un anume Seidel, demonstrând inconsistenţa tezelor lor şi tratând pe fiecare după merit (fiindcă una-i Petrovici, alta e Seidel, şi Graur e la mijloc...). Aşa, n'a pierdut nicio ocazie de a dovedi, în reviste de prestigiu, că adevărul ştiinţific e de partea românilor în toate chestiunile controverse care-i privesc, şi că nu e deloc nevoie să forţezi obiectivitatea faptelor pentru a apăra, la nivel academic, drepturile româneşti.

Mircea Popescu

I. Popinceanu: *Religion, Glaube und Aberglaube in der rumänischen Sprache*. Nürnberg, H. Karl, 1964.

Prezenta lucrare este o teză universitară a dlui I. Popinceanu, Privatdozent la Universitatea din Erlangen, pentru obţinerea docenţei în filologie romanică la Facultatea de filosofie a respectivei Universităţi.

Autorul stabileşte creştinismul în ţinutul *Romaniei Orientale* în forma lui iniţială, arătând elementele păgâne romane cu nomenclatura respectivă; evidenţiază figurile lui Niketas de Remesiana, Ulfilas, Niketas şi Sava, sfinţi creştini goţi, şi, mai departe, presiunea slavă asupra bisericii româneşti, cu impunerea ortodoxiei bulgare. Este analizată ortodoxia românească, care la bază are terminologia latină pentru noţiunile fundamentale ale religiei creştine, terminologia slavo-grecească referindu-se doar la titluri ecleziastice, veşminte şi ritualul slujbei.

În cap. «*Vorchristliche Einflüsse und Relikte* » sunt studiate temeinic: teoria cuvântului *paganus*, diversele zeităţi care s'au încrucişat pe pământul Daciei prin cultele diverselor popoare care erau aduse de Romani spre a coloniza provincia. De aci, superstiţii, credinţe, ritualuri care s'au amestecat. Aş vrea să remarc faptul că Getodacii n'aveau aceleaşi zeităţi cu Tracii dela sudul Dunării, mai ales că structura sufletească, spirituală, era total deosebită între ei. Getodacii erau sobri, înclinaţi spre meditaţie, cultivau numai pe Zamolxis (Zalmoxis), nu erau exuberanţi, se'nchinau numai unui zeu, care avea ca preot pe Dekaineos (Deceneu) şi se ocupau cu agricultura şi creşterea vitelor. Tracii, în schimb, aveau mai mulţi zei împrumutaţi

dela Greci şi Romani, se ocupau cu păstoritul şi schimbul mărfurilor, prin ocupaţie rătăceau în toată peninsula balcanică, fără să se fixeze undeva, cultivau pe Dionysos (Bacchus) şi se dedau la orgii (a se vedea lucrările geniale ale lui Pârvan). Autorul remarcă toate superstiţiile şi relicvele străbune, analizându-le cu multă competenţă (vârcolacii, ursitele, mărţişorul, priveghiul morţilor, vămile văzduhului, bocetele, descântecele, pomenile, colindele, pluguşorul, semănatul, vergelatul, Armindenul, Rusaliile, drăgaica, cultul Dianei, al Fătului-Frumos, căluşarii, paparudele, etc.).

În cap. « *Andere gute und böse Geister und Gestalten* », analizează cu bogat material: sburătorii, strigoii, stafiile, etc., dar ar fi trebuit să nu uite *breaza* (arătare necurată în chip de capră, la răscruci de drumuri) şi pe *Păunaşul Codrilor* (un fel de Pan al mitologiei româneşti). În privinţa uriaşilor, nu cred că Chazarii ar fi cei indicaţi să ne explice pe *Jidovi*, cu « *os de jidov* », care există la Ucrainieni şi la noi. Jidovii n'au nimic cu uriaşii mitologici, Chazarii la fel. Este o confuzie ce se face. Popoarele, rus şi român, cred că oasele-fosile desgropate prin ţinuturile lor sunt oase de uriaşi, care au trecut sau au murit pe-acolo. În afară că fosilele acestea sunt de domeniul paleontologiei, dar numirea de « *os de jidov* » este improprie. Confuzia este făcută între cuvintele « *Jüten* », locuitorii unei insule daneze, şi « Juden ». Istoria ne spune că neamuri scandinave şi gotice au trecut sau au sălăşluit peste Ucraina de astăzi şi pe la noi, prin nordul ţării sau chiar Transilvania. Noi admitem cuvântul « *Jüten* », rămas în amintirea oamenilor, ca fiind veridic.

Pe urmă, cuvântul « *harap* », negru şi buzat, îl atribue poporul nu Arabilor, ci Negrilor (*Mohren*).

Autorul face o interesantă comparaţie între lumea sfinţilor creştini şi zeii greco-romani, deasemeni asupra talismanelor, sărbătorilor, jurămintelor, etc. O explicare foarte justă dă autorul discutatului cuvânt *Popă*. Cu multe exemple arată că lat. *Popa, ae*, reprezintă cuvântul românesc, şi avea sensul de sacrificator, ajutor al sacerdotului. Slavii, fără îndoială, l-au împrumutat dela Români, nu invers. Multe locuţiuni proverbiale sunt legate de cuv. *Popă*. Sărbătorile bisericeşti ortodoxe sunt iarăşi expuse şi explicate temeinic. Desigur că ultima teorie pentru Crăciun — *Calationem*, a lui P. Papahagi — e demnă de însuşit. Teoria lui N. Iorga asupra Sf. Gheorghe ca « thrakischen Helden » nu-i de adoptat, ci rămâne tot încrucişarea dintre eroul creştin-martir şi eroii mitologiei greceşti şi ai basmului românesc.

« *Feiertage des Volkes oder Altweiberfeiertage* » sunt explicate prin psihologia poporului român, şi moşteniri dela Romani, *zile nefaste şi faste*, care n'au nimic cu slujba bisericească, ci mai curând cu păgânitatea. De pildă, Sf. Trifon este tot una cu Trif Nebunul, nu există ca sfânt niciun Dragobete sau Dragomir, pe Sf. Toader cel cu alergările cailor şi cu spălatul pe cap cu iarbă mare nu-l consideră ca atare Sim. Fl. Marian, etc. Despre Paştele Blajinilor scrie Gr. Nandriş că Blajinii ar fi Rocmanii, Racmanii, forme contaminate din Brahmanii Indiei, şi deci acea insulă a fericiţilor ar fi... India.

Sunt interesante ambele teorii asupra « Paştilor cailor »: a lui S. Fl. Marian şi O. Buhociu. Restul sărbătorilor băbeşti, descrise bogat şi explicit. (N'ar fi trebuit să lipsească « toamna lungă a sf. Martin », cu înflorirea pomilor tomnatici, cum şi Sf. Mercurie, cu biserica lui în Rădăşani;

pentru Ilie-Pălie n'ar fi potrivită expresia de « cel care arde, pârlește », ci gr. *palaios*, cel vechiu, adică profetul).

În cap. « *Die Sprache der Kirche und insbesondere der Liturgie* », autorul analizează straturile de influență asupra bisericii române, introducerea scrierii cirilice, vocabularul vechiu bulgar, bizantino-grec, textele slavo-române, influențele care au dus la traducerile în limba română. Fără îndoială că reformația din Ardeal a contribuit definitiv la începutul de traduceri românești.

Vorbind mai departe despre limba cărților bisericești, autorul cu drept cuvânt impută dnei T. Fotich persistența dsale de a ne considera complet sclavi limbii bulgare vechi. Subiectivitatea dnei Fotich este explicabilă, dar realitatea este alta. Nimeni nu ne poate contesta latinitatea credinței noastre. Iar filologii străini, cari cunosc teoretic limba română și numără procentajul cu dicționarul, se înșeală când nu cunosc româna străveche și semantica românească și atribue vocabularului românesc cuvinte nebănuite în limbă (cazurile Cihac, Galdi, T. Fotich și mai ales G. Weigand). Dealtfel, dl. I. P. a analizat și pus la punct această problemă (p. 106-7) în chip desăvârșit.

Numele zilelor și lunilor anului iarăși sunt studiate cu lux de amănunte. Sunt derivate din latinește, ca și numele anotimpurilor (sâmbăta este ebraică). Pentru biserică, în românește lat. *basilica*, dar și lat. *ecclesia* îl găsim până astăzi în Transilvania sub forma de *eclejie*, *clejie*, dar cu sensul de *curtea preotului* (evoluție semantică). Nu-i redat nici în REW, și nu-l găsim nici în Ciorănescu sau DLRM, deși in alb. *k'ise* (*clisa*), prov. *glieisa*, friul. *glezye*, și chiar în turc. *klissi* (Adamclissi, Kirkclissi). Exemple: *I-a văzut cum se bat în eclejia popii* (P. Dan, Scrieri alese, 35); *Eclesia a numărat așa de mulți adepți* (I. L. Caragiale, Opere, 1950, v. 3, p. 177).

Marele merit al lucrării dlui I. P. este că aduce noi contribuțiuni veridice în vocabularul religios, în limba profană ca și în aceea a cultului. Documentate logic și cu material nou și bogat, prezentat alfabetic, și deci ușor de remarcat. Câteva observări ne-am îngădui: *altar* este lat. moștenit, forma slavă *oltar* nu există în l. română. Și B. P. Hașdeu crede că *a amăgi* vine dela *mag*. *Benga* este cuvânt țigănesc pentru drac; *Bengliu* = dela dracu, drăcesc.

Botez are pluralul în *-uri*, forma *bote'ji* este falsă (apud Cazan). Este foarte bine că dl I. P a împregnat lucrarea cu unele locuțiuni proverbiale, necesare explicării diverselor sensuri ale cuvântului citat.

Crai cu sens de *rege* în basmele românești, prea puțin întrebuințat, căci aci poporul român, obsedat de origina imperială romană, uzează numai cuv. *împărat* (poporul a cunoscut cuv. *rege* dela 1881 doar, iar originea bizantină n'are nimic cu Traian împăratul nostru, *tată* și *bădică*). *Diftereu* impus limbii române de dna T. Fotich nu există cu niciun preț. *Iordan* cu locuțiunea: *a duce cu Iordanul pe cineva* = a înșela p.c. *Îmbrăcă*, în sens religios, în cântarea « În Christos v'ați și'mbrăcat » n'are nimic cu « die Hosen anziehen », cum susține Dna T. Fotich, ci cu sensul că noul botezat, lepădat de Satana de trei ori, primește asupră-și duhul lui Dumnezeu ca pe-o haină sfântă cu care se'mbracă pentru restul vieții. *Ler* dela *Halleluiah Domine*, în expresia de colind: *Leroi Doamne*, însă există și locuțiunea prov. *I-a trecut lerul* (*cuivà*), adică i-a trecut timpul. *Luna*, cu derivatul său *lunatic*, « care cântă la luna », « zăpăcit »,

egal cu *zănatic* — *dianaticus*, adorator al Dianei (Artemis, Luna). *Naștere* și *Născătoare* n'au nimic cu cele dumnezeești, ci sunt eufemisme pentru organul sexual feminin, și constituiesc înjurături ordinare împrumutate de toate popoarele din sudestul Europei dela Țigani. *Ortodox* nu-i cunoscut de țăranul român, care nu se interesează de confesiunea cuiva. El vede în orice botezat un *creștin*. Explicarea dlui I. P. e foarte justă, căci arată o intuiție superioară a poporului român, care-i rezervat și corect cu toate celelate confesiuni. (Tot *om al lui Dumnezeu* este). *Oșelnic*, *Otârnie*, *Oteț*, *otstâpnic*, sunt inexistente în l. română. La fel: *poslușanie*, *postrig*, *preobrajenie*, *pricestanie*, *raclă*, *rodini*, *schimnic* (*schivnic*). *Rost* este binevenit în limbă și astăzi. Autorii uzează de frumusețea acetui cuvânt latinesc (*rostrum*). În afară de Creangă și Coșbuc, îl aflăm la Sadoveanu, Arghezi, Gala Galaction, I. Gherghel, Șt. Pașca, S. Pușcariu, Scriban, etc. Locuțiuni ca: *A lua la rost*, *a face rost*, expresii ca: *a rosti*, *rostire*, *rostitor*, cu derivat *a rostui*, *rostuit*, *rostuire*, sunt în uz astăzi. *Rujă* și *Rujiță* foarte rar le întâlnim. Popular avem versul: « *Rujiță* de pe răzor / Tu m'ai blestemat să mor... ». *Roza* și *Ruja* înlocuite prin *Trandafir*. *Scaun* în expresia: A fi *cu scaun la cap* = rațional, cu judecată. *Stăpân* îl credem și noi derivat din lat. *hospitanus*, prin metateză *hostipanus* (Capidan, Pușcariu). Asupra cuv. *sută*, Sever Pop avea părerea că nu-i slav, ci autohton. *Șerb* — lat. servus, dă numele masc. Șerban. *Tvorenie*, *Tvoreț*, *Umivanie*, *Upoväi*, *Uspenie*, *Ustav*, *Utesi*, *Văznesenie*, *Vârhovnic*, *Vohod*, *Voscreasnă*, *Vovidénie*, *Zveazdă*, inexistenți în l. română.

În cap. « *Wörter, die nur der Kirchensprache angehören* », autorul ne redă conștiincios vocabularul slavo-grecesc utilizat și astăzi în biserică.

Autorul cultivă deasemenea cap. « *Das Pflanzen-und Tierreich* », bogat și explicit suficient, în legătură cu conceptele religioase. Ar fi de remarcat și *Iarba mare*, rădăcini de levănțică cu care se spală pe cap fetele mari în ziua de Sf. Toader, ca să aibă păr frumos.

De *Busuioc* se leagă o locuțiune frumoasă: *A drege busuiocul*, adică a separa ceva, a împăca lucrurile.

Cap. « *Die Onomastik und die Toponymie* » prezintă interesante observări ale dlui I. P. cu privire la numele de botez și de familie studiate istoric de domnia sa. Noi bănuim că Giuglea n'are dreptate să admită *musteus* pentru *Mușat*, mai curând *formosatus*, *frumosatus* ar fi acceptabil. *Dan* nu-i slav, ci ebraic; *Preda* îl credem latinesc, ca și *Pârvu* (*parvus-ulus*). Sunt bine distribuite explicările diminutivelor, numelor latinești și biblice, cu sensul lor, ca și numele sfinților și mucenicilor, în deobște grecești. Ca nume de familie ar fi de remarcat *Boldur*, care reflectă germ. *Baldur*, neavând nimic cu... boldul. *Radu*(*l*) poate fi germ. *Ra*(*n*)*dul*(*f*); *Proca* este lat. *Proca*, *Procopius*; deasemenea *Vintilă* este lat. *Quintilis*, ca și *Păun*, — lat. *Pa*(*v*)*onem*, etc. Ca nume de orașe sau sate, de remarcat *Huși* (reminiscență dela Husiții fugiți în Moldova), *Frătești* (jud. Vlașca), și com. *Daia* și *Dăița* (jud. Vlașca) dela dac. *Dava* și *Davita*, întăriturii dacice pe dealurile dela *Frătești*. Bine tratate capitolele: *Die Ausdrücke für Gott, Christus, die Mutter Gottes und den Teufel* și *Grussformeln kultischen Ursprungs*, cu material bogat, documentat ireproșabil,

Concluzile lui I. P. sunt consecvente expunerii sale valoroase, care încheagă într'un

material savant întreaga vieață spirituală a poporului român, așa cum reiese ea din intersectarea elementelor daco-romanice cu puternice influențe sudslave și grecești, datorită situației geografice sud-est europene.

« *Namenregister* » și « *Wortregister* », întocmite cu folos pentru cercetător, ca și cele 471 de volume cercetate temeinic de dl I. Popinceanu, ne arată nu numai o muncă organizată, ci și o realizare științifică distinsă.

În alte vremi, Academia Română ar fi premiat o asemenea lucrare, unde se oglindește întregul suflet real al poporului românesc.

I. G. Dimitriu

J. Ecsodi: *Elementos eslavos do Romeno*. (Anuário da Fac. Filosofica da Univ. Católica — São Paulo/Brasil, 1960-1961 pp. 93-105).

Profesorul de filologie romanică dela São Paulo, astăzi în Statele Unite, originar probabil din Transilvania, « pasionat » de elementele slave din limba română, le consideră numai rusești, rar întâlnește cuvinte bulgare sau sârbești. Cu un *motto* din Bartoli: « il romeno è in certo modo il più latino e il meno latino tra i linguaggi neolatini », și bazat numai pe Fr. Cihac, din care se inspiră avid, și de sigur din Al. Rosetti, « Geschichte der rum. Sprache » Buk., 1943 din care traduce pp. 50-60 textual, renunță la toate lucrările științifice apărute până acum ca să ne ia în răspăr. D.sa « studiază » scrisoarea boierului Neacșu dela 1521 (« A mais antigo carta romena, 1521 ») și de-acolo deduce — luând material convenabil din R. Ortiz și C. Tagliavini și bazându-se pe « învățatul romanist » Ion Bodgan — că: a existat un bilinguism slavo-român de mare valoare pentru istoria noastră (uită însă că acest bilinguism a fost moartea Slavilor în Ardeal). Mai apoi, că biserica și cancelaria slave au avut mai mare rol în formarea limbii române decât limba poporului (vie și vorbită de mii și mii de Români străvechi, pe care nu-i interesa slava din documente și tipărituri). Insinuiază abil că limba oficială era slavă, fără însă să spună că era doar limbă de înțelegere cu Slavii din Sudul Dunarii, cu care am avut legături știute din istorie. Cu Rușii am avut atingere de la 1711 încoace, din nenorocire. Cu Ungurii și Polonii corespondența era latinească. Nu crede că documentele erau scrise de scribi străini, care nu știau românește, și că autoritățile socoteau că, dacă scriu în paleoslavă, actul are valoare mai . . . universală. Fără să fie inițiat în filologia română, fără să cunoască bibliografia subiectului, scurmă în Cihac și Weigand, ca să ne scoată Slavi, deși recunoaște că suntem . . . neolatini. Dsa nici nu știe bine românește, căci atribue normala iodizare a lui *e* în *ie*, care este o continuă chestiune de fonetică populară, influenței slave. Contrariu de ce susține autorul, se verifică fenomenul și la neologisme (poporul zice *ierou*, *ielev*, *ievul* mediu, etc). Dsa nu vrea să știe că întrebuințarea subjonctivului în locul infinitivului este frecventă și în limbile neolatine, nu numai la popoarele balcanice, în care vrea să ne amestece mereu. Niciodată, în cursul vremurilor, poporul n'a vorbit stâlcita limbă a diecilor sudslavi, ci limba poeziei veacurilor, care creștea uriașă peste caznele bieților tâlmăcitori străini, ce schimonoseau limba cu decalcuri ridicole.

Dl J. E. acordă limbilor balcanice acea caracteristică a latinei populare de a forma numeralele cu *super*, dar refuză să creadă că « balcanicii » au împrumutat aceasta dela protoromânii cu care au venit în contact. Dsa nu ia în seamă afirmările judicioase ale lui S. Pușcariu și Trubetzkoy, care susțin că asemănările dintre limbile sudesteuropene sunt fenomene de convergență și nu de filiațiune. Nu acceptă că « *a voi* » este lat. *velle*. Voc. fem. în *-o* nu-i numai decât categoric. Poporul spune *Anico*, dar și *Anică*; *babo*, dar și *babă*. Se pot face confuziuni între pref. sl. *Pre*, și cel lat. *Per*, *Prae*, însă în cuvintele latine predomină prefixul latin. Cu sufixul *Aș*, Dsa este nedrept, căci îl atribue tot Slavilor, deși este unguresc sadeà (copil-*aș*, căruț-*aș*, etc.). Lexicul este tradus în portugheză greșit, în majoritatea cazurilor (*gârbov* prin *corcunda*, *nerod* prin *cretino*, *cârcă* prin *costa*, *javră* prin *cachorrinho*, *ciudă* prin *provar*); pe urmă, introduce cuvinte slave, care nu *circulă* (*neroden*) sau circulă puțin (*dajdie*, *boleasnă*, *boleșniță*, *buche*, *blagoslovi*). Ne impune cuvinte germane ca fiind slave (*iarmaroc*, *plug*, *tâlmaci*), sau cuvintele latine, avute în limbă ca moștenire, dar supuse legilor fonetice slave din cauza bilinguismului și cohabitației cu Slavii (*ogor*, *oțel*, *oțet*, *olei*, etc.). Cuvintele germane le-am primit direct, fără amabilitatea slavilor. Păcat că autorul nu recunoaște în cuvântul rom. *chip* ung. *kep*, ci ni-l dă ca slav. *kip*.

Articolul dlui J. Ecsodi, romanist maghiar, nu-i altceva decât o încercare de a ne împinge în... Balcani, ca să-și explice probabil mai firesc o Transilvanie sub pinten unguresc.

I. G. Dimitriu

Platon Chirnoagă: *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 Iunie 1941 - 23 August 1944.* Madrid, editura « Carpații » 1965.

Lucrarea politico-istorică și militară a dlui General Chirnoagă este o datorie de onoare ce-a săvârșit pentru neamul românesc. Dsa este singura persoană, care ar fi putut reda *sine ira et studio* grandoarea și tragedia războiului nostru. Într'un stil simplu, concis și precis, încheagă faptele bazat nu numai pe o bogată bibliografie, dar — ce-i mai important — după carnete de război, povestiri reale ale martorilor oculari, ordine militare, planuri, crochiuri și observări personale, în calitate de comandant activ pe front în mod neîntrerupt. Importanța acestui volum stă și în aceea că tot materialul oficial și particular cu privire la războiul contra Rusiei a fost distrus de regimul comunist, și acesta este redactat după acel material scris cu sânge românesc.

În capitole rezumative, autorul concentrează material cu privire la drepturile noastre istorice asupra provinciilor românești, cum și cauzele războiului contra Rusiei sovietice: cauzele îndepărtate, testamentul lui Petru cel Mare și expansiunea Caterinei II spre Bizanț; și cauzele apropiate, pretențiile rusești asupra Basarabiei. Autorul explică de ce România a mers în război alături de Germania cât se poate de obiectiv. Este redată toată atmosfera politică dela 1930 până în 1940 cu condei imparțial și cu amănunte uneori necunoscute publicului românesc. La fel, sunt expuse relațiile politice dintre Germania și mareșalul Antonescu, cum și inerentul război de apărare și păstrare a provinciei istorice. Războiul contra Rusiei sovietice este amplu descris și unic în

felul lui prin spiritul obiectiv al unui general-istoric, căruia i-a stat la dispoziție material imposibil de a mai fi găsit astăzi. Nepregătirea armatei române sub raportul armamentului și critica acerbă a indiferenței și nepriceperii oamenilor politici în chestiunile de apărare națională, cum și refuzul continuu al rapoartelor miniștrilor de războiu, generali activi, cari prevedeau rezultatele unei înarmări imaginare în fața unei formidabile forțe sovietice, sunt iarăși dureros de viu expuse. Trebuesc citite cu atenție de orice român operațiile militare din 1941, din Crimeea, luptele comune germano-române la Stalingrad, Cuban, evacuarea Crimeii, luptele din Moldova și Basarabia, bombardamentele americane, etc., până la 23 August 1944, ziua înmormântării țării. Rostul guvernului naționalist dela Viena și impresionanta moarte de erou a mareșalului Antonescu, iarăși sunt remarcabile și demne de știut.

«Nedreptatea până la urmă» este o analiză a faptelor întâmplate în lumea politică internațională cu repercusiuni asupra României, înfrântă nu pe calea armelor, ci a combinațiilor din umbră. O armată care a dus drapelul țării până în vârful Elbruzului Caucazului nu putea nici să trădeze aliatul, dar nici să se lase încătușată.

I. G. Dimitriu

Erich Prokopowitsch: *Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina*. Wien 1962. 64 pagini. Id. *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus*. Graz, 1965. 192 pagini.

Între autorii contemporani, care se ocupă de trecutul Bucovinei, lui Erich Prokopowitsch îi revine fără îndoială un loc de frunte. Meritul său este cu atât mai mare cu cât acest neobosit cercetător nu și-a început activitatea doar în străinătate; încă în urmă cu mulți ani el a consultat izvoare documentare numeroase, și-a adunat cu migală date prețioase, iar acum le valorifică prin publicarea de broșuri și articole, ce relevă în special diferitele aspecte ale vieții din Bucovina de altădată. Lucrările sale se referă la: Universitatea din Cernăuți. începuturile presei, desvoltarea învățământului, problema breslelor — în această provincie —, dar adesea ele umplu și goluri cari privesc întreaga cultură românească, precum: date privitoare la Ion Budai-Deleanu sau începuturile școalei catolice din București.

Erich Prokopowitsch folosește pentru studiile sale în primul rând actele arhivelor vieneze — ce conțin atât material încă nepublicat —, dar recurge și la însemnările pe care le-a salvat la timp din România, provenite din izvoare care — chiar dacă nu ar fi fost distruse — ar putea fi consultate azi doar cu greutate.

Problemele cercetate de Erich Prokopowitsch prezintă pentru români o importanță deosebită, deoarece ele relevă cu obiectivitate științifică aspecte puțin — sau uneori deloc — cunoscute din viața acestei provincii românești — scumpa Bucovină — împărțită în mod arbitrar și aflată azi sub două dictaturi comuniste diferite.

Urmărind evoluția presei în Bucovina, autorul se ocupă de istoricul periodicilor apărute aici — în general —, de domeniile în care ele s'au afirmat, și dă o listă detailată a revistelor și ziarelor tipărite în diferite limbi.

Deși comparativ cu întreaga presă din Bucovina periodicele în limba română

sunt relativ puține, Erich Prokopowitsch le dă precădere și caută să lămurească totodată motivele pentru care populația dominantă nu a avut o afirmare publicistică mai dezvoltată, corespunzătoare grupului etnic puternic. Această disproporție a fost determinată — scrie autorul — de patru cauze:

1) Aprovizionarea populației cu presă din Vechiul Regat.

2) Preferința unor cititori de a se informa din presa germană.

3) Lipsa de ziariști români rutinați.

4) Greutățile materiale de finanțare a publicațiilor.

Problema mișcării naționale românești în Bucovina constitue tema volumului III din seria editată de «Comisia pentru istoria monarhiei austro-ungare 1848-1918» (Kommission für die Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie) de pe lângă Academia de Stiințe din Viena. Tratând acest delicat subiect, Erich Prokopowitsch se ocupă tangențial de străduințele de afirmare națională ale Românilor din întregul imperiu habsburgic, concentrându-se în studiul său asupra a cinci probleme:

I) Apariția și evoluția mișcării dacoromane.

II) Aspectele istorice ale mișcării naționale românești din Bucovina.

III) Românii bucovineni și dacoromanismul.

IV) Rolul Românilor în viața publică din Bucovina înaintea primului război mondial.

V) Activitatea de propagandă dacoromană în timpul primului război mondial și combaterea ei de către autoritățile austriece.

Cu obiectivitatea ce caracterizează întreaga lucrare, autorul explică motivele cari au determinat România să-și schimbe politica internațională în timpul primului război mondial, părăsind puterile centrale și alăturându-se Antantei.

Hotărîtor au influențat în acest sens — scrie Prokopowitsch — trei considerente:

a) Urmările nefavorabile ale politicii naționaliste maghiare, atât de intransigentă.

b) Propaganda daco-romană care se intensifica — în mod explicabil — pe măsură ce se accentua presiunea guvernului din Budapesta.

c) Propaganda intensă dusă de Antantă — pe de o parte — și lipsa unei activități similare, care să i se opună, pe de altă parte.

Deosebit de interesante sunt citatele utilizate de autor, mai ales că unele din ele conțin păreri ale unor oameni de stat maghiari — clarvăzători — (diplomați sau cărturari), cari condamnau politica de opresiune a guvernului din Budapesta și atrăgeau atenția asupra urmărilor defavorabile pe care le va avea această atitudine.

Constantin Sporea

Kommunismus in Geschichte und Gegenwart. Ausgewähltes Bücherverzeichnis (Schriften der Bundeszentrale für politische Bildung) Bonn, 1964.

Pentru acei care se ocupă de problemele comunismului, pentru acei care scriu sau doresc numai să se informeze asupra realității sau ideologiei comuniste, volumul pe care îl prezentăm aici este de o utilitate de netăgăduit, aşi spune chiar că el este un instrument de lucru indispensabil.

Într'adevăr, este vorba de un repertoriu bibliografic, poate cel mai complet care a apărut până acum în limba germană. Volumul oferă indicații bibliografice valoroase asupra tuturor aspectelor pe care le ridică comunismul, în evoluția lui istorica şi în actualitatea lui cea mai imediată. De la operele, ca să spunem aşa, clasice ale ideologiei comuniste, de la Marx şi Lenin şi până la studiile şi articolele de revistă cele mai recente, volumul de față nu omite nimic din ceea ce ar putea ajuta pe cercetătorii problemelor comuniste.

Cartea conține un apendice consacrat situației literaturii în Uniunea Sovietică şi în celelalte țări din dosul Cortinei de Fier. Capitolul privitor la România este scris de domnul Constantin Sporea. Cu exemple la îndemână, dânsul subliniază că, în ciuda aparențelor, faimosul « desgheț » nu s'a prea evidențiat în literele româneşti (cel puțin până în toamna anului 1964, când a văzut lumina tiparului volumul pe care îl recenzăm aici). Domnul Sporea amintește cititorilor de limbă germană, şi pe bună dreptate, că dela înscăunarea regimului comunist de la Bucureşti, adevărata literatură română s'a desvoltat în exil, în Occidentul liber unde nume de romancieri, de eseişti, de filozofi români s'au impus atenției opiniei publice mondiale şi au asigurat astfel o continuitate a spiritualității româneşti.

Mihai Cismărescu

J. M. Bochenski: *Die dogmatischen Grundlagen der sowjetischen Philosophie.* Stand 1958. Zusammenfassung der « Osnovy Marksistskoj Filosofii » mit Register. Aus der Reihe « Sovietica ». Veröffentlichungen des Osteuropa Instituts Universität Fribourg/Schweiz. Herausgegeben von Prof. Dr. J. M. Bochenski. D. Reidel publishing Company/Dordrecht-Holland, 1959. 84 pag.

Ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai filozofiei sovietice, profesorul Bochenski îşi dă seama prea bine că sunt necesare studii aprofundate şi îndelungate pentru a te putea familiariza cu ideile şi principiile ei. În scopul de a înlesni celor ce doresc să se inițieze în astfel de cercetări o metodă practică de orientare, autorul a redat într'o broşură rezumativă noțiunile fundamentale ale filozofiei sovietice, aşa cum ele rezultă din cartea apărută în 1958 « Osnovy Marksistskoj Filosofii », studiu considerat în genere drept chintezența doctrinei comuniste.

Explicațiile sau definițiile urmărite pot fi uşor găsite atât datorită numerotării sistematice şi clasificării vastului material, cât şi cu ajutorul indicelui alfabetic care întregeşte lucrarea.

Constantin Sporea

ANEXE

ACTIVITATEA SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

CONGRESUL AL NOULEA AL SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

Fribourg (Elveția), 4-10 septembrie 1965

Al noulea congres internațional de studii al Societății Academice Române s'a desfășurat la Fribourg, în Elveția, dela *4 la 10 septembrie 1965*, în localurile Palatului Universității, și a avut ca temă generală: *Unitate în diversitate.*

Comitetul de patronaj al manifestației, care s'a bucurat și anul acesta de adeziunea și participarea atât a oamenilor de cultură din exilul românesc, cât și a unor savanți străini legați de destinul culturii românești, a fost compus din: Președintele Consiliului de Stat al Cantonului Fribourg, domnul Georges Ducotterd; Episcopul de Lausanne, Genève și Fribourg, Mons. François Charrière; Rectorul Universității din Fribourg, părintele profesor J. M. Bochenski.

Ședința solemnă *de inaugurare* a congresului a avut loc în după amiaza zilei de sâmbătă 4 septembrie, în prezența unui numeros și ales public. Au luat cuvântul, în ordine: Magnificul Rector al Universității din Fribourg, Bochenski, care a exprimat bucuria înaltei instituții de cultură elveține de a găzdui intelectualitatea română în exil, admirația sa pentru rezistența poporului român față de cotropirea străină, care a impus un regim samavolnic, dușman culturii libere, terminând cu urări pentru buna reușită a manifestației; Președintele Consiliului de Stat al Cantonului Fribourg, Ducotterd, care i-a salutat călduros pe congresiști în numele cantonului și al orașului, a elogiat activitatea intensă și rodnică a Societății Academice Române și a făcut urări pentru bunul ei mers și de aci înainte; Vicarul Episcopiei de Lausanne, Genève și Fribourg, Mons. Th. Perroud, care a adus salutul și urările Excelenței Sale Mons. Charrière; înfine, Președintele Societății Academice Române, Mons. Octavian Bârlea, care a mulțumit autorităților locale pentru ospitalitatea afectuoasă acordată participanților la congres și a ilustrat sintetic semnificația temei generale a lucrărilor într'o țară — *una și diversă* — ca Elveția (*).

Înainte de încheierea acestei prime părți a ședinței de inaugurare a celui de al noulea congres internațional de studii al Societății Academice Române, secretarul general

(*) Atât discursurile din sedinta de inaugurare cât si predica de duminică sunt publicate în paginile ce urmează, după darea de seamă a congresului.

al Societății, domnul Mircea Popescu, a dat citire *mesajelor, telegramelor și scrisorilor* primite dela înalte instituții străine, dela oameni de cultură români și străini, care, neputând, din felurite motive, fi de față la manifestație, au exprimat adeziunea lor și urări de spor la muncă.

După un scurt interval, domnul profesor George Uscătescu dela Universitatea din Madrid a vorbit, în limba franceză, despre « Caracterele culturii românești ».

Duminică, 5 septembrie, la orele 11,30, în capela Universității din Fribourg, s'a oficiat de către Mons. Octavian Bârlea și preoții prezenți la congres o slujbă solemnă în rit româno-bizantin, cu răspunsurile la liturghie date de corul abatelui Pierre Kaelin. Predica, în limbile germană și română, a fost ținută de părintele dr. Florian Müller.

Congresul și-a început lucrările efective în *după amiaza de duminică 5 septembrie*, când, sub președenția Monseniorului Bârlea, în cadrul secției de religie, a prezentat comunicarea anunțată domnul prof. Raymund Erni din Luzern (« Eucharistische und Universalistische Ekklesiologie bei russischen Theologen heute »); sub a cărui președenție, apoi, au vorbit: domnul dr. Gh. Racoveanu din Freising (« Limitele creștinești ' varietăți în unitate ' »), Mons. dr. Flaviu Popan din Dorfen (« Le problème de l'Union des Eglises dans la Théologie roumaine »), și domnul dr. D. C. Amzăr din Wiesbaden (« Die Orthodoxe Ostkirche und die Wiedervereiningun der Kirchen »).

În afară de cei patru conferențiari, au luat parte la discuții domnii: Radu A. Florescu, Georgescu-Olenin, Mihail Korne, Emmanuel Bogdan, păr. Müller și păr. Goia.

În dimineața de *luni, 6 septembrie*, a lucrat secția de istorie, sub președenția domnului general Ion Gheorghe.

Au prezentat comunicări: domnul prof. dr. Al. Randa din Salzburg (« Das Haus Cantacuzino »), domnul dr. Nicoară Beldiceanu din Paris (« Sur les Valaques des Pays slaves balkaniques à l'époque ottomane »), domnul dr. Alexandru Ghika dela Paris (« Un rapport suédois inédit sur la Roumanie de 1879 »), părintele dr. Vasile Zăpârtan din München (« Les années d'exil de Petru Șchiopul »), și maestrul J. N. Manzatti din Milano (« L'empereur Trajan et les Daces dans un opéra lyrique italien du XVIIIe siècle »).

Au luat cuvântul la discuții, în afară de președintele de ședință: domnul Georgescu-Olenin, domnul Bogdan, doamna prof. Rădulescu-Pogoneanu, domnul prof. Mircea Popescu.

În după amiaza aceleiași zile, sub președenția domnului prof. Bruno Manzone, în cadrul secției de literatură și artă, au prezentat comunicări în legătură cu Dante și cultura românească, în limba italiană, domnii profesori Marcello Camilucci dela Roma, Vittorio Vettori dela Pisa și Teodor Onciulescu dela Universitatea din Napoli.

În partea a doua a ședinței, după un scurt interval, domnul prof. dr. Giuliano Bonfante dela Universitatea din Torino a tratat tema « Il problema dela continuità dacoromana negli scrittori del Rinascimento », iar domnul prof. Mircea Popescu dela Universitatea din Roma a vorbit despre « Nicolae Filimon e l'Italia ».

În *seara de 6 septembrie* s'a ținut Adunarea Generală a Societății, după care congresiștii au luat parte la o recepție organizată în cinstea lor de Universitatea din Fribourg. Au rostit toasturi și făcut urări Rectorul Bochenski si domnul Ministru Florescu,

care a mulțumit încă odată pentru ospitalitatea dată celui de al IX-lea Congres al Societății Academice Române.

În dimineața zilei de *marți 7 septembrie* a lucrat secția de științe sociale, în cadrul căreia, sub președenția domnului Ministru Radu A. Florescu din Scituate (U.S.A.), au prezentat comunicări domnii: general Ion Gheorghe dela München (« Problema scoaterii țărilor sud-est europene din izolarea lor în blocul sovietic și atragerea lor în circuitul lumii libere ») și av. dr. I. V. Emilian dela München (« Etat et Patrie dans une nouvelle conception européenne »). Al doilea conferențiar a prezentat deasemenea, rezumativ, comunicarea cu subiect analog (« Le problème de l'unification européenne: unité dans la diversité ») a domnului dr. Mihai Cismărescu, dela München.

Au luat cuvântul la desbateri domnii: Sporea, Eftimie, Șuga, Amzăr, Horia Roman, păr. Zăpârțan.

În ședința de după amiază, prezidată de domnul dr. Al. Randa, și-au prezentat comunicările: domnul prof. Mircea Eliade dela Universitatea din Chicago, care a vorbit despre semnificația legendei lui Dragoș, întemeietor al Moldovei; domnul dr. Antonino Uccello dela Siracuza, care a tratat, în italiană, tema descântecelor românești; domnul dr. Emmanuel Bogdan dela Paris (« Descendența lui Eminescu din vechile familii boierești moldovene »); și domnul Paul Barbăneagră, tot dela Paris, care a conferențiat despre « Limbajul poetic al reportajului cinematografic înțeles ca expresie a structurilor mentale ».

Au intervenit la discuțiile prilejuite de cele patru comunicări: doamnele prof. Rădulescu-Pogoneanu și Gerbore și domnii Emilian, Mircea Popescu, Georgescu-Olenin, Onciulescu, Horia Roman, Beldiceanu.

Înainte de încheierea ședinței, domnii Teodor Onciulescu, Mircea Popescu, Constantin Sporea au prezentat, rezumându-le, comunicările trimise congresului, respectiv, de domnul prof. Dim. Găzdaru dela Universitatea din Buenos Aires și La Plata (« Datos nuevos para viejas etimologías balcánicas »), domnul prof. I. G. Dimitriu dela Nürnberg (« Creația și ținuta scriitorului român în regimul comunist și în exil »), domnul dr. C. Michael - Titus din Orsett - Anglia (« Originea română a burgheziei »).

În ziua de *8 septembrie*, congresiștii au făcut o excursie în împrejurimile Friburgului și pe lacul Leman.

Seara, în aula magna a Universității, au asistat la un recital de pian, cu muzică românească și italienească, dat de Maestrul Arturo Siciliano dela Roma.

Lucrările congresului s'au reluat *joi, 9 septembrie*, dimineața, în cadrul secției de științe sociale și sub președenția domnului prof. dr. Wilhelm Giese dela Universitatea din Hamburg.

Au prezentat comunicări: domnul ing. Al. Lapedatu («Die Agrarwirtschaft Rumäniens zwischen den beiden Weltkriegen — Sozialökonomische Zustände und Tendenzen », domnul dr. Constantin Sporea dela München (« Ziele und Verwirklichungen in der rumänischen Wirtschaft »), domnul dr. Alexandru Șuga dela Köln (« Indische Kasten, heute »), și domnul Ministru Radu A. Florescu (« Doctrina socială creștină — Însemnătatea Evangheliei Sfântului Matei »).

Au intervenit în desbateri: păr. Goia, păr. Maura, domnii Korne, Emilian, Georgescu-Olenin, Eftimie, Amzăr.

În sedința de după amiază, sub președenția domnului prof. dr. Friedrich Schürr, au prezentat comunicările anunțate: Mons. Octavian Bârlea («'La Constitution de l'Eglise Roumaine' de Al. Treboniu Laurian dans la perspective oecuménique»); doamna dr. Antoinette Bodisco dela Köln («L'idéal d'Union: réalités et vérités»); doamna dr. Eleonora Petrovanu dela Paris («A travers l'histoire sociale et religieuse des Roumains»); și părintele dr. Florian I. Müller dela Durbach («Biserica catolică din Vechiul Regat dela Niceta Remesianul până azi»).

Au luat parte la desbaterile ulterioare: doamna prof. Rădulescu-Pogoneanu, păr. Zăpârțan, domnii Amzăr, Onciulescu, Lapedatu, Georgescu-Olenin.

În ultima ședință a congresului, din dimineața de *vineri 10 septembrie*, prezidată de domnul dr. D. C. Amzăr, au vorbit, în cadrul secției de limbă și literatură: domnul prof. dr. Wilhelm Giese dela Universitatea din Hamburg («Das Naturgefühl der Rumänen im literarischen Niederschlag»); doamna prof. Tatiana Fotitch dela Universitatea Catolică din Washington («La classification des diphtongues *ea*, *oa* en roumain»); și domnul prof. Friedrich Schürr dela Konstanz («Die 'innere' Flexion des Rumänischen im Vergleich mit derjenigen anderer romanischer Sprachen und Mundarten»).

În afară de președintele de ședință și de cei trei conferențieri, au luat cuvântul la desbateri domnii profesori Bonfante, Onciulescu, Mircea Popescu, și doamna prof. Rădulescu-Pogoneanu.

A urmat o dare de seamă sintetică asupra numeroaselor comunicări primite dela membrii Societății Academice Române ori dela alți oameni de cultură din exil, care nu au putut fi prezenți la al noulea congres. Astfel, doamna Bodisco a ilustrat comunicarea domnului prof. Nic. Țimiraș din Berkeley (U.S.A.), întitulată: «Sources latines et non-latines dans le vocabulaire de Creangă»); domnul dr. N. Beldiceanu a prezentat comunicările domnilor Ion Dumitru din München («Aspecte din R. S. S. Moldovenească în propria sa presă») și prof. Radu R. Florescu din Chestnut Hill - U.S.A. («Roumania and Tchecoslovaquia»); domnul Lapedatu a rezumat comunicarea domnului dr. Nic. Crișan din Kiel («Probleme der Wachstumspolitik in halbindustrialisierten Ländern»); păr. Maura a ilustrat conferința Mons. dr. Pamfil Cârnațiu dela Roma («L'importanza dell'unità nella sintesi tomista»); păr. Goia a prezentat comunicarea «Prospectiva» a domnului dr. Florian Mironescu din Bruxelles; domnul Horia Roman a prezentat comunicarea domnului dr. Faust Brădescu din Brazilia («L'esprit d'unité et l'unité internationale»); domnul prof. Mircea Popescu a rezumat comunicările primite dela: domnul dr. Spiridon Focas din New York («Fenomenul românesc la conferințele dela Viena din 1855 și Paris din 1856 și 1858»), dela părintele dr. Ion Filip din Alliance - U.S.A. («La Santa Sede e i problemi della Chiesa unita romena tra il 1853-1872»), și dela doamna dr. Emanuela Quaranta-Cretzulescu din Soragna-Italia («L'attività editoriale di Aldo Manuzio»).

După ce secretarul general domnul prof. Mircea Popescu a citit o altă serie de *mesaje și scrisori de adeziune* trimise congresului din Fribourg, președintele Societății Academice Române, Mons. Octavian Bârlea, mulțumind celor de față pentru osteneala participării la întâlnirea dela Fribourg, și exprimând profunda sa satisfacție pentru buna reușită a manifestației, a declarat încheiate lucrările celui de al noulea congres internațional de studii al Societății Academice Române.

CUVÂNTĂRILE DIN ȘEDINȚA DE INAUGURARE

Domnul Prof. J. M. Bochenski, *Rectorul Universității din Fribourg*

L'Université de Fribourg est heureuse de pouvoir souhaiter la bienvenue au IXème Congrès de la Société Académique Roumaine. Cette Université a entretenu en effet dès sa fondation des liens étroits avec de nombreux pays de l'Europe orientale. Elle este devenue un centre de rencontres et de rayonnement des différentes nuances de notre patrimoine culturel commun. Elle est fière de pouvoir constater que dans le concert de plus de soixante-dix nations représentées chez elle, la voix des cents millions d'Européens de l'Est n'a pas manqué.

Il est vrai que depuis un quart de siècle environ, la situation, non pas son attitude, mais la situation a changé. Tous ces pays ont été violemment arrachés à la communauté européenne par les armes d'une puissance étrangère. Ce qui est pire encore, des informations actuellement précises et bien documentées nous parviennent, témoignant de l'effort qui a été fait dans ces pays pour étouffer la vie de leur esprit national. S'il s'agit de la Roumanie, pays que nous avons toujours admiré pour sa fidélité à la tradition latine et pour l'oeuvre de ses savants, nous avons constaté que, par exemple, la grande historiographie roumaine a été substituée par quelque chose d'aussi puéril que révoltant, indigne du nom de la science.

Messieurs, votre réunion solennelle est une occasion convenable pour formuler quelques pensées concernant ces faits en général et la Roumanie en particulier. Je sais bien que beaucoup parmi nous ne les formulent peut-être pas avec autant de netteté. Néanmoins, je suis persuadé que, m'adressant à vous, Roumains et amis de la Roumanie, j'exprime le sentiment profond des universitaires de l'Europe entière. Et voici ce que je voudrais vous dire.

Nous croyons - c'est là la première pensée et la plus fondamentale que j'aimerais exprimer — que la Roumanie, comme les autres pays de l'Est européen avoisinant l'Ukraine et la Russie, font spirituellement partie de notre patrie commune de l'Europe. Nous considérons sa tradition spirituelle comme un élément consécutif de notre patrimoine culturel commun.

Et, puisqu'il en est ainsi — c'est là la seconde pensée que je voudrais formuler — nous autres, universitaires d'Europe, ne sommes pas disposés à reconnaître la séparation opérée entre la Roumanie et nous, d'autant moins la destruction de sa culture et de sa science. Si longtemps que nous pourrons faire entendre notre voix, nous allons réclamer pour les Roumains la liberté de vivre leur propre vie de l'esprit et la liberté de communiquer avec nous. La Roumanie, je le répète, appartient de droit à notre civilisation et nous réclamons pour elle la possibilité d'y appartenir spirituellement de fait.

J'ai parlé de projets — et plus que de projets, de l'anéantissement de sa civilisation: projets que l'on avait ourdi et tâché de réaliser par des mesures à la fois puissantes et

barbares. Or, — je passe ici à ma troisième pensée — la chose inattendue, magnifique et grandiose, est que l'esprit roumain a, comme il semble, résisté victorieusement à la poussée dévastatrice. Certes, les pertes spirituelles sont lourdes et le mal causé est immense. Mais d'après tout ce que nous savons, l'esprit de la Roumanie n'a pas été brisé.

C'est pour nous tous une raison de grande joie — non seulement parce que nous sommes des amis de la Roumanie et nous nous sentons solidaires avec elle —, mais aussi parce que cette victoire de son esprit, victoire obtenue dans les conditions qu'on sait, est une preuve éclatante de la force indomptable de notre civilisation commune.

Considérez sa situation: un petit pays, je dis petit relativement à son grand voisin, un pays tant de fois meurtri par les vicissitudes de l'histoire, une nation pauvre matériellement. Et surtout, dirais-je, un pays qui se glorifie d'Ovide comme poète national, mais que la Providence a fait vivre à la limite même de notre monde, un pays qui constitue un véritable « limes » de l'Occident et est par là ouvert et exposé à tous les vents de l'est. Or, c'est ce pays, cette nation qui a trouvé dans sa tradition européenne des forces suffisantes pour résister à un assaut d'une force et d'une cruauté à peine imaginables pour nous. Vous nous avez donné, amis roumains, à nous tous, un exemple magnifique et une raison de fierté et d'espérance.

Et votre congrès même vient le confirmer. Nous avons tous été frappés par le sérieux scientifique, par la qualité et l'envergure de cette réunion. Or, il s'agit d'une oeuvre des Roumains libres, organisée dans les conditions difficiles de l'exil. Que doit être, que pourrait être la vie scientifique roumaine si elle pouvait être appuyée par la force organisée du pays tout entier, libre de suivre sa voie naturelle!

C'est pourquoi, je salue, Messieurs, votre congrès avec joie et fierté. Je vous remercie d'avoir bien voulu choisir cette Haute École comme lieu de votre réunion. Et tout en vous souhaitant des débats féconds et agréables, j'y joinds le voeu fervent que nous puissions voir nous-mêmes la victoire définitive de l'esprit que vous représentez si dignement: de l'esprit de la civilisation roumaine.

Domnul Georges Ducotterd, *Președintele Consiliului de Stat al Cantonului Fribourg*

J'ai l'honneur d'exprimer, au nom du Canton et de la Ville de Fribourg, la plus cordiale bienvenue aux éminentes personnalités qui animent la Société Académique Roumaine ainsi qu'à tous les participants au présent congrès. Nous nous réjouissons de pouvoir vous offrir l'hospitalité de ce pays et de ces lieux. Nous espérons qu'ils seront propices au déroulement de vos travaux. J'exprime personnellement mon admiration pour la rigoureuse périodicité de vos assises annuelles, pour l'ampleur et l'extrême variété des sujets abordés, pour la haute spiritualité qui les caractérisent.

Comment en effet ne pas être ému dans cette rencontre d'hommes éloignés de leur pays et qui le cultivent avec un tel amour? Tout naturellement nous remontent en mémoire les vers de Virgile: « Nos patriae relinquimus arva, nos patriam fugimus ».

Vous avez adopté comme thème général du congrès « Unité dans la diversité ». C'est un peu comme si vous aviez lu dans le secret des âmes suisses et vouliez plus précisément communier avec le pays qui vous reçoit. Un poète et historien de chez nous, Gonzague de Reynold, grand esprit européen et universel, a caractérisé en effet ce pays en ces deux mêmes mots: « La Suisse *une* et *diverse* ». C'est laisser parler l'expérience d'une vie et la connaissance de siècles et de millénaires d'histoire. La réalité profonde et permanente d'une nation, et son bonheur aussi, résident dans le « pluralisme » et ne peuvent être respectés et assurés que par lui. Aussi bien ce thème nous paraît heureusement choisi: il vous permettra sans doute de vous identifier à la réalité infiniment complexe de la géographie, de l'histoire, de l'économie, des populations de votre pays, et de sa culture.

Le terme de culture révèle la note dominante qui vous est propre, un bien commun — commun entre vous, mais commun aussi entre vous et nous — un bien auquel nous sommes extrêmement attachés: la romanité. Vous. ...les Roumains; nous, dans la Suisse française... les Romands. Ce rappel de romanité, nous le retrouvons aussi avec l'unique fleuve qui relie la Suisse à la Mer Noire, l'Inn, affluent du Danube, qui prend sa source dans la région rétho-romane de la Suisse.

Permettez-moi de rappeler encore qu'un écrivain fribourgeois, M. René de Weck, ambassadeur de Suisse à Bucarest dans la période de l'entre-deux guerres, a été le brillant porteur de cette lumière latine.

Par l'approfondissement des racines, nous atteignons à la fois au solide et à l'universel. Plus nous sommes réellement d'un pays, plus nous devenons hommes, donc capables de contact humain, non pas abstrait mais concret, par dessus les frontières. Et l'exilé ne devient pas apatride, mais, au contraire, plus essentiellement de sa nation, de son pays. Trituré par les drames de notre temps, il sait que l'exigence de justice est la condition première de l'existence durable d'un corps politique. Mais son coeur douloureux sait aussi, avec Jacques Maritain, que l'amitié est la forme animatrice de la justice. Le corps politique, dans les limites mêmes du pays, mais aussi par delà les frontières, vit du dévouement des personnes prêtes à engager pour lui leur existence, leurs biens. leur bonheur.

Mesdames, Messieurs! Vous vous êtes donnés à une oeuvre. Vous êtes porteurs d'une grande espérance. Le progrès d'une nation est fonction du progrès de la conscience morale et du travail inlassable de la raison pour s'accorder aux fins essentielles et nécessaires de l'être humain. Telle est la loi non écrite, autrement dit la loi naturelle à laquelle tous nous sommes soumis.

Je ne puis faire plus, tout en vous accueillant avec le sourire du soleil qui daigne enfin nous apporter lumière et chaleur, je ne puis faire plus que de vous souhaiter plein succès dans l'approfondissement de vos problèmes, dans l'efficacité des solutions élaborées, beaucoup de joie dans l'amitié des rencontres, et par dessus tout l'espérance de travailler avec bonheur à l'édification de votre patrie.

Monseniorul TH. PERROUD, *reprezentant al Monseniorului* FRANÇOIS CHARRIÈRE, *Episcop de Lausanne, Genève şi Fribourg*

Magnificence, Monsieur le Président, Mesdames et Messieurs,

Monseigneur Charrière pensait venir lui-même au milieu de vous et vous adresser la parole, non seulement à travers l'un de ses représentants, mais de sa propre voix. Il en a été empêché au dernier moment, malheureusement, mais il m'a chargé de vous apporter son salut le plus affectueux et de vous souhaiter la plus cordiale bienvenue dans son diocèse.

Unité dans la diversité, tel est le thème de votre Congrès. Le pays que vous avez choisi pour vos assises est un dans la diversité, ainsi que vient de le rappeler Monsieur le Président du Gouvernement de Fribourg. Le diocèse de Lausanne, Genève et Fribourg offre un aspect semblable. Il est composé de quatre cantons. Dans celui de Fribourg nos fidèles vivent en pays presqu'entièrement catholique, dans les autres ils sont journellement en contact avec une population parfois en grande majorité protestante. Ici et là les conditions sont très diverses. Partout pourtant on travaille à rechercher l'unité dans toute la mesure où elle est possible.

Le souci de l'unité dans la diversité a été pour vous le levier de cette merveilleuse victoire dont parlait tout à l'heure Sa Magnificence, victoire du maintien des valeurs spirituelles, source d'unité, que vous avez su remporter dans les conditions si difficiles et au milieu des douloureuses épreuves que nous connaissons.

Le travail que vous allez accomplir, selon le thème de votre Congrès, va contribuer à consolider cette victoire, à en assurer les fruits bienfaisants. Il s'insère dans le plan de Dieu qui veut créer l'unité dans la diversité et ainsi restaurer son image dans les hommes ses enfants, dans les patries terrestres, sur toute la terre.

Nous parlons de l'image de Dieu parce qu'en Lui tout est *un* malgré la diversité de ses perfections que nous devons distinguer selon notre manière de penser. La bonté, la beauté, l'intelligence, l'amour, la toute-puissance divines, nous les distinguons. Elles nous apparaissent comme diverses. Bien plus, nous savons qu'elles existent formellement en Lui, mais de façon si éminente qu'elles se réunissent et d'identifient dans l'unité absolue du mystère de la nature divine.

Travailler en ce monde à créer l'unité dans la diversité, par la culture, par le respect des valeurs spirituelles, c'est donc certainement coopérer à réaliser en ce monde, en nous-mêmes et sur terre, l'image de Dieu parfaitement un dans la diversité de ses perfections. C'est oeuvrer dans la ligne de son dessein, puisqu'il nous a créés à son image et qu'il a envoyé son Christ pour restaurer dans sa pureté cette image blessée par le péché. C'est dans ce sens que vous travaillez et c'est l'honneur de votre Congrès d'avoir choisi un thème si profond et riche: *L'unité dans la diversité.*

Je puis donc vous assurer des chaleureuses félicitations de Son Excellence Monseigneur Charrière, vous redire ses souhaits d'affectueuse et cordiale bienvenue et vous exprimer ses voeux de parfaite réussite pour le Congrès que vous avez préparé avec tant de générosité et que vous allez réaliser ces jours prochains.

Mons. Dr. OCTAVIAN BÂRLEA, *Preşedintele Societăţii Academice Române*

Le thème de notre réunion scientifique de cette année est l'écho des plus vives préoccupations de l'humanité de nos jours.

Parler d'*unité* et de *diversité* signifie toucher du doigt une blessure ouverte du monde moderne. La tragédie intérieure qui agite l'humanité en proportions toujours croissantes depuis plusieurs siècles se révèle ici pleinement. Elle embrasse tout le champ de l'activité humaine en s'étendant tant à la vie économique et politique, qu'à la vie culturelle et religieuse. Et elle ébranle non seulement une mince couche d'une nation, mais elle touche tous, en commençant par l'*uomo qualunque* jusqu'à la cime, jusqu'au Concile.

Le monde d'aujourd'hui vit donc dans une haute tension entre l'*unité* et la *pluralité*: ces deux pôles l'enchantent et l'effrayent, l'attirent et le repoussent en même temps. Les projets de solution du dilemme assurément abondent. Mais combien de monnaies fausses n'y a-t-il en circulation! Maîtrisés par tant d'expériences et surtout guidés par l'esprit de verité, nous tâcherons de notre part, autant que nos forces le permettront, de donner notre contribution à la solution du problème par l'effort de découvrir la voie d'or entre les excès, c'est-à-dire par la recherche de la vertu.

La solution du problème de l'*unité dans la diversité*, pour être viable, devrait pourtant inclure non seulement notre génération. La dimension du temps est aussi nécessaire. L'homme non seulement fait l'histoire, mais vit également de l'histoire. Un dynamisme coupé du passé n'apporterait que le déracinement. Pour éviter ce danger, notre tâche serait de nous pencher sur les valeurs roumaines pour les approfondir et les épanouir, et d'aspirer aussi vers les hautes sphères ozonées de l'humanité entière; d'être respectueux vers la vie et de servir l'idéal; de rester attachés aux bonnes traditions, et de faire continuellement l'effort de nous dépasser; de voir les valeurs des diverses nations, voire personnes, et de professer que toutes les diversités doivent trouver un point d'unité devant le trône de Dieu, d'où toute unité émane!

À la recherche de cet équilibre, la Suisse, ce pays d'équilibre, nous offre une atmosphère favorable. Qu'il me soit permis de souhaiter que l'*esprit d'unité dans l'harmonie de la diversité*, qui règne ici, devienne pour nous soutien et maître!

Alocuţiunea domnului Prof. GEORGE UŞCĂTESCU

Les caractères de la culture roumaine

Une question préliminaire nous tente chaque fois que nous nous trouvons devant un jugement d'ensemble sur la culture roumaine. Qu'est-ce que provoque son caractère problématique? Est-il dû au fait qu'on a cherché une explication et une définition dans une phase encore première d'un vaste processus créateur, qu'on entrevoyait déjà plein

de fruits, d'espérances et d'heureuses perspectives? Est-il dû peut-être à un sentiment d'inquiétude, à une manque d'assurance de la philosophie roumaine à la recherche d'une explication fondamentale du phénomène roumain? Ou bien il s'agit en définitive de la projection, différemment hypostasiée, d'un processus de grandes résonances, avec des possibilités destinées à présenter la culture roumaine dans des dimensions propres, avec ses propres résonances, avec des caractères et des problèmes qui lui appartiennent d'une manière spécifique?

Le cadre des discussions dans lequel notre problème doit être vu — l'unité dans la diversité — il me semble le plus heureux possible. Précisément dans ce cadre, le caractère problématique de la culture roumaine peut trouver son terrain le plus vaste et à travers un phénomène de contrastes, de bipolarités et d'incertitudes dialectiques, nous réussirons peut-être à capter l'essentiel, la note dominante, valable et universelle par son authenticité et sa puissance créatrice de la culture roumaine. Il y a deux préoccupations essentielles, qui sont à l'origine du caractère problématique de cette culture, dans l'interprétation des dernières générations intellectuelles. Avant tout, il y a le fait que cette culture, encore jeune et vigoureuse, a senti la nécessité de chercher une définition de ses caractères fondamentaux. Et le fait, en second lieu, que cette même définition soit devenue toute une série de définitions fixées parfois dans des positions contradictoires et antagoniques.

Il y a donc une nécessité fondamentale de l'esprit roumain de donner une définition et un sens à sa culture. Une nécessité qui se révèle avec une force peu commune dans les cultures contemporaines, soit parmi celles qui jouissent d'une longue tradition, soit parmi les jeunes cultures. Et il y a encore le caractère d'ambiguité dans lequel se sont réalisées les tentatives d'une définition d'ensemble de la culture roumaine. Il s'agit, d'ailleurs, d'une oeuvre intense et féconde, indifféremment de la justesse de ses conclusions. Malheureusement les efforts se sont arrêtés il y a déjà trente ans quand Lucian Blaga traçait, dans l'esprit de son époque, une théorie de la culture roumaine, tentative assez discutée, très peu comprise dans son temps et, ce qui est encore plus grave, non complétée dans sa partie valable et suggestive par aucun effort sérieux ultérieur.

Toute une série de problèmes, quelques-uns déjà traités avant sous les plus divers signes, d'autres nouveaux, s'offrent à celui qui cherche une vue d'ensemble du phénomène culturel roumain, aujourd'hui. Il est sans doute presque obligé à reprendre la question dès ses débuts. A cela il est tenu par la nécessité actuelle de renoncer aux vieux schéma, la seule méthode destinée à offrir une idée solide, féconde, déterminée en grande mesure aussi par le processus, simplificateur d'une part, anarchique et tendant vers un nivellement des valeurs, d'autre part, de la culture roumaine. Cette renonciation n'implique aucunement l'oubli des efforts, grands et nobles, réalisés dans le passé, mais au contraire leur connaissance profonde, leur mise en valeur et leur actualisation, dans le sens le plus noble. Chacun d'eux peut nous offrir une suggestion, un aspect valable, un chemin sûr, une implication satisfaisante, sans que tout cela implique, de notre part, un éclectisme sans vie et sans signification.

En réalité, le dernier effort pour déchiffrer un sens profond dans la culture roumaine a eu lieu en bonne partie sous le signe de la morphologie de la culture, remarquable

labeur réalisée par le poète et philosophe Lucian Blaga avec un certain retard, c'est-à-dire dans un moment où Edouard Spranger dans « Probleme der Kulturmorphologie » déclarait précisément que « la morphologie de la culture procède d'un complexe intellectuel qui ne correspond plus exactement au stade actuel des sciences de l'esprit ». Frobenius, Riegl et Spengler, Bulgakow et Florenski, Carl Gustav Jung et Worringer, et les théories sur l'inconscient collectif, d'une certaine façon des échos de la phénoménologie, offraient en partie à Blaga l'appareil nécessaire pour sa théorie de l'unité stilistique, la suggestive théorie de la *matca stilistică*, pour une philosophie du style, pour la détermination d'un horizon de l'inconscient collectif. En se basant sur l'importance de l'horizon spatial, Blaga cherche d'une façon remarquable à trouver un sens dernier de la destinée culturelle de son peuple. Dans notre perspective actuelle nous ne pouvons plus partager les thèses d'alors de notre grand poète. Mais nous serions injustes, si nous ne reconnaissions pas la noblesse de son aventure spirituelle, dans laquelle il s'engage « selon sa théorie sur les horizons de l'inconscient ». Une théorie qui trouve d'ailleurs une correspondance d'âme très profonde dans le poète qui proclame une fois dans des vers immortels: « On dit que des ancêtres morts avant leur temps/Avec du sang jeune dans leurs veines, Avec des grandes passions dans leur sang, Avec du soleil vivant dans leurs passions/, Reviennent, Reviennent pour continuer à vivre, en nous, leur vie non vécue ». Reste encore vivante l'idée que Blaga possède sur l'importance du paysage et le sentiment de « pathos » avec lequel le grand poète aborde en profondeur le phénomène roumain. Son « espace mioritique » a été parfois très critiqué; mais nous devons reconnaître qu'aucun des critiques de Blaga ne possédait de loin sa sensibilité poétique, ou la préparation philosophique nécessaire pour établir dans les justes termes les exagérations de ses conclusions sur le « sentiment du destin », sur la « manière tranquille » (*fel molcom*) de nous déplacer dans « l'autre rivage de l'esprit », sur les « adhérences spatiales qui se révèlent dans le chant et dans le songe ». En général on a critiqué, parfois avec une injuste et inopportune âpreté de langage, le langage philosophique de Blaga, c'est à dire précisément la partie la plus suggestive, la plus valable et peut-être la plus permanente de son effort. Or c'est précisément cet aspect de son oeuvre qui nous offre toute une série de suggestions et d'idées pour une définition, la plus ample et la plus concrète en même temps des caractères de la culture roumaine. Cette définition nouvelle et actuelle devra reconnaître dans la culture roumaine un fondement objectif qui dépasse la perspective folklorique et puisse tracer une ontologie de cette culture inspirée dans un humanisme roumain, fruit riche et dernier d'un sentiment profond d'équilibre, de mesure et de pondération, heureuse combinaison de sérénité et de lyrisme. Mais elle ne serait pas une définition valable, ni une tentative vaste et compréhensive, si elle n'actualisait pas ce sentiment de *unduire şi moarte* (ondulation et [mort) dans lequel Dan Botta voyait une réserve ultime, source inépuisable de l'âme roumaine, et si elle ne réussissait à donner leur juste valeur à des affirmations comme celle que Lucian Blaga formulait: « Nous ne devons jamais perdre de vue que nous nous trouvons dans le domaine des nuances, de l'inéffable, de l'impondérable. Il est certain que cette âme, aventureuse sous de signes douces-amères, elle ne se laisse pas submerger par un fatalisme féroce, mais elle n'affirme non plus une féroce confiance dans les forces de la nature et de la destinée, dans lesquelles elle ne

voit pas des ennemis définitifs... Cette âme, elle est ce qu'une âme doit être, quand elle sent son chemin en montant et en descendant et toujours ainsi, comme dans le rythme d'une *doina* eternelle et cosmique».

En réalité, Blaga non plus, dans sa réduction des caractères de l'âme roumaine à une perspective de lyrisme et d'extase, il ne s'éloigne pas d'une caractéristique essentielle de l'esprit roumain. Une caractéristique que nous devons considérer du premier moment dans la définition de la culture et de la spiritualité roumaine. L'esprit critique, le sentiment de sérénité et de mesure de l'homme roumain et de son âme. Cet esprit critique l'accompagne toujours, devant l'ineffable, il est toujours en forme, en participant, dans un sentiment de lucidité plénière chez Blaga, à la découverte du paysage incertain de notre spiritualité, chez Mircea Eliade dans sa recherche profonde des mythes, chez Emil Cioran dans son nihilisme lucide, capable de transfiguration, chez les traditionalistes roumains qui ne dépassent jamais la mesure dans la revendication du passé, sans parler des plus illustres représentants de la lucidité de l'esprit roumain: Anton Pan, Creangă, Odobescu, Caragiale, P. P. Carp, Maiorescu, Lovinescu, Barbu, Arghezi.

Il devrait être bien désirable que la théorie de Blaga fût complétée par une incursion dans le domaine de la création poétique roumaine. Tributaire sans doute de la méthode de la philosophie de la culture, Blaga ne l'a pas fait, chose étrange dans un grand poète comme lui, peut-être le plus grand poète roumain après Eminescu.

La création poétique d'Eminescu aurait mieux servi que n'importe quel argument pour une explication du phénomène culturel roumain. Parce que la création poétique d'Eminescu est sans doute la plus grande possibilité d'intégration de la culture roumaine dans une grande culture nationale.

D'autre part, une transfiguration eminescienne existe toujours dans la philosophie de Blaga, comme dans cette *unduire şi moarte* dont nous parle d'une manière si inspirée Dan Botta. Ce dernier suivit le sentiment roumain de la mort dans Eminescu, dans le mythe pastoral de *Mioritza,* dans la spiritualité des Thraces, dans les mythes orphyques et platoniciens et dans la tragédie d'Antigone. La même source éternelle — la vision nuptiale de la mort (« Oh tombe de mon lit nuptial », s'écrie Antigone) — inspire toute cette longue et noble lignée spirituelle. D'autre part, la poésie de Mihail Eminescu symbolise et exprime poétiquement, c'est-à-dire en termes absolus de création, tout l'univers roumain. Si la signification des mythes poétiques populaires, si universels et vastes qu'ils soient, n'est pas intégrée dans l'univers poétique eminescien, elle sera une signification dangereusement réduite et mutilée. Surtout dans le cas de la culture roumaine on assiste à un phénomène de vrai dynamisme culturel. Dans ce dynamisme culturel, actif, les mythes poétiques populaires sont des réalités implicites, sources profondes de surprenante limpidité dans la mesure où ils sont des réalisations poétiques de grande valeur — et c'est le cas de *Mioritza* de la *Legenda Meşterului Manole* — et comme réalisations poétiques elles sont une expression authentique de la spiritualité roumaine. Ces créations poétiques, ainsi que d'autres créations qui s'encadrent dans les différents ordres de manifestations de l'esprit, intègrent la culture roumaine qui trouve, comme nous disions, en Eminescu son incarnation la plus complète et la plus parfaite. « Sous le nom de culture, écrit Edouard Spranger, dans un sens étendu, nous comprenons le complexe de créations historiques, qui possèdent un caractère en partie matériel, en partie

spirituel, qui sont soutenues dans le plan social, c'est-à-dire valorifiées et perfectionnées, selon un idéal déterminé, par le groupe humain qui dans ce moment vit et agit. En peu de mots: la culture est le complexe supraindividuel de valeurs et de significations qui est devenu une réalité et comme telle vit dans une société effective, comme un complexe de fonctions constituées en motivations objectives».

Il est donc nécessaire d'établir les éléments fondamentaux de la réalité culturelle roumaine qui sont réussis à avoir une valeur permanente et à évader d'un processus naturel de vie et de mort et à se présenter devant notre conscience en possession d'un contenu supratemporel, capable de produire des nouvelles créations et des réalités nouvelles. L'oeuvre poétique de Eminescu correspond, dans notre perspective actuelle, à cette fondamentation ontologique de notre réalité culturelle. L'oeuvre poétique d'Eminescu transforme toute définition de notre âme et de notre substance culturelle dans une perspective absolue, essentielle. Toute autre perspective s'y trouve réintégrée, en tant que création populaire, ou comme idéalité de vie spirituelle et politique. Un exemple de transfiguration pure et essentielle, vraie ontologie de l'âme roumaine, peut être parfaitement la poésie *«Sara pe deal»* (Crépuscule sur la colline) de Eminescu. C'est une transfiguration des essences mêmes de notre âme, de son intégration dans le paysage roumain, son actualisation spirituelle dans notre conscience même et dans notre réceptivité créatrice. C'est pour cela que l'univers poétique eminescien est vaste et complexe, comme celui de Blaga ou de Barbu, vaste et complexe dans le sens ontologique du terme. Il est inconcevable une compréhension essentielle de notre culture sans nous adresser avant tout à la création poétique et à la littérature du dernier siècle, à l'art roumain qui a donné au monde un Brancusi, un Andreescu ou un Luchian, à la musique roumaine présente dans l'oeuvre de Enescu ou Bartok, si nous ne nous adressons pas aux sciences sociales et juridiques roumaines d'une rare force spéculative, à la philosophie et à la métaphysique qui reflètent l'originalité d'une conception et la spécificité d'une pensée, aux contributions roumaines dans le domaine des sciences théorétiques (pourrait-on ignorer aujourd'hui la présence dans le monde d'un Stéphane Lupasco?), aux sciences appliquées et à la technique, à la réalité de l'Etat moderne roumain, phénomène d'intégration culturelle riche en ressources et en possibilités, dans le sens dans lequel le vieux Platon établissait l'essence même de l'idée de l'Etat.

La culture roumaine exige donc une considération d'ensemble. Elle l'exige en fonction de sa nature problématique, multiple et surtout pour dépasser le complexe folklorique qui a dominé notre spiritualité créatrice pendant presque deux siècles. Nous ne voulons pas avec cela nier l'importance de base de la création populaire dans la formation de notre vie spirituelle. Mais nous affirmons que le génie roumain a atteint un grade d'objectivité créatrice sur tous les plans, qui a dépassé depuis longtemps déjà la dialectique dramatique de la « forme sans le fond », qui préoccupait beaucoup Maiorescu à la fin du siècle dernier. Les formes expérimentées, forcées parfois par le rythme accéléré de l'histoire, ont obtenu quelque chose de la caractéristique que les Allemands attribuent à la notion de *Gestalt.* L'esprit roumain a puisé dans ses essences l'équilibre nécessaire pour un périodique et réintégrateur rappel à l'ordre. Un siècle et demi s'est écoulé depuis que Gheorghe Lazăr formulait prophétiquement la volonté et la vocation de *învăţătură* du peuple roumain. Dans ce temps cette vocation a acquis le sens fécond

de la *Paideia*. Dans la *Paideia* et dans la *Poiesis*, culture et création, le génie roumain a réalisé des efforts impressionants. Une étape des objectivations culturelles s'est consommée, une étape positive qui ne peut être étouffée par l'actuel sentiment de chute, *leit motiv* de notre destin d'épuisement et de malheur historique.

Peut-être ce même malheur historique renouvelé sera la base d'une féconde méditation. Cette méditation nous dira sans doute que la culture et la spiritualité roumaines ont été toujours en compagnie d'un esprit critique, d'une prépondérance de la logique, qui ne l'ont jamais abandonné. Il s'agit de cette « haute maîtrise de soi, de cet équilibre de l'expression, de dignité spéculative qui lui ont conservé une jeunesse presque unique », que Lovinescu admire dans la personnalité critique de Maiorescu. L'agilité critique que nous pouvons apprécier dans Dimitrie Cantemir, le grand esprit roumain de dimensions européennes dans la première *Aufklarung* et que Vasile Pârvan exalte chez le paysan roumain, en opposant, dans la composition de notre style de vie, à un fatalisme cosmique, une éthique optimiste: « L'agilité de son intelligence est mise à l'épreuve chaque jour, chaque instant, non seulement par un intérêt immédiat et utilitaire, mais davantage par le plaisir, purement esthétique, que le paysan a en découvrant le rayonnement d'une intelligence supérieure. La rapidité de la perception, l'agilité de la réflexion, la justesse du jugement, la promptitude de réplique devant l'argument contraire, la maîtrise de soi dans le feu du combat de l'intelligence, la condamnation chevaleresque spontanée des moyens détournés ou brutuax de lutte, toute cette merveilleuse auto-éducation de la société paysanne, avec sa verve brillante, sa joie de vivre, sa tension constante de l'esprit en permanente vibration musicale, sa sincérité d'une noblesse presque antique, avec un code très compliqué ». Un nouvel humanisme de l'intelligence vivante et noble constitues l'essence de l'humanité roumaine (*omenia*), source inépuisable de ses énergies créatrices. Logique et sérénité, sérénité et logique. Dans ces notions s'inspire un vrai humanisme roumain, phénomène aux vastes intégrations, puisqu'il s'agit d'un humanisme de la liberté, profondément vécue, de la justice non seulement légiférée mais surtout concrète et réelle de la vérité conçue comme origine de tous les biens de l'esprit. « La logique est la légifération de l'expression », écrit Camil Petrescu dans sa « Noocratie » exilée et Nae Ionescu appelle avant tout au « réflexe critique », à la structure logique de la spiritualité roumaine, mesure permanente de notre lyrisme, du mysticisme atténué de notre foi, des mythes en tant que facteurs d'expression de notre conscience créatrice. « Chez nous, nous dit encore Nae Ionescu, en analysant le caractère de notre christianisme, les éléments de dogme strictement ortodoxe s'hypostasient en des réalités concrètes ». A la structure de l'esprit critique s'attache aussi l'univers poétique de Barbu (*la mijloc de rău şi bun*) ou le même Nae Ionescu qui donne la réplique de la philosophie roumaine à la mystique de la philosophie matérialiste: « L'essence de la réalité n'est quelque chose de matériel, mais un principe structurel, un principe de nature spirituelle ».

Une nouvelle synthèse de notre culture est nécessaire. Elle est destinée à dépasser une vision limitée, de petites structures fokloriques et de significations des mythes. D'autre part, elle doit se produire nécessairement dans un moment où la culture européenne est, dans une certaine mesure, en crise. Cette crise coïncide avec la mise en valeur des cultures ancestrales, des mythes renouvelés, des formes culturelles non européennes, qui vont

dès la « négritude » proclamée par M. Senghor, jusqu'aux civilisations précolombiennes ou asiatiques. Mais il ne s'agit aucunement de faire notre apparition comme culture exotique. Notre destin culturel européen est déjà un fait, et nos nouvelles ressources, notre originalité, les exploits de notre génie auront toujours une structure spirituelle essentiellement européenne. Dans ce cadre, nous devons modifier la perspective même de notre spiritualité folklorique. De nouveaux rapports sont à établir entre les formes culturelles d'inspiration ou de continuité folklorique et la compréhension essentielle de la création d'un Brancusi ou Bela Bartok. Cette fois il ne s'agit plus d'un processus d'inspiration ou de continuité folklorique, mais d'une vraie irruption, révélatrice, en formes supérieures, d'une culture tragiquement ignorée par la culture universelle. Il serait vraiment ridicule de voir dans l'*Oiseau merveilleux* ou dans les *Cariatides* de Brancusi le simple résultat d'une inspiration de l'art populaire, duquel le génie de Brancusi est tellement proche et universellement lointain, intégrateur, purifié. Son oeuvre est sans doute le fruit d'une incontestable spiritualité artistique, dans les formes les plus pures, douée d'une intelligence métaphysique, d'une subtilité rare, dont l'apparition prodigieuse offre des solutions nouvelles à la culture européenne en crise, dans l'esprit d'une civilisation à la fois très ancienne et très nouvelle dans ses possibilités.

La spiritualité roumaine a été depuis longtemps préoccupée par le problème d'une définition du sens profond de notre culture. Il n'est jamais manqué dans cette préoccupation un sens critique, une intelligence réelle des essences culturelles. Un sens critique qui accompagne les efforts de Maiorescu, même dans une certaine rigidité doctrinaire de son systhème, Blaga et sa philosophie de la culture, Pârvan et son moderne stoïcisme, Nae Ionescu, Crainic, Rădulescu-Motru, Iorga. Mais aujourd'hui, cet effort critique doit être repris dans toute son ampleur, loin de toute position éclectique, discipliné, dans une vaste captation du contenu et des impulsions spirituelles de notre culture. Cette culture a supporté depuis plus de vingt ans les conséquences dogmatiques et la rigidité du réalisme socialiste. Ces conséquences impliquent, inévitablement, une crise grave, la crise même de l'absence de la liberté de création, et en même temps, deux ordres de stimulants possibles: la mise en leur authentique valeur des efforts culturels, efforts grands et héroïques réalisés dans un rythme de vraie accélération de l'histoire et une perspective critique nouvelle, dans un vrai humanisme da la liberté. La libération de la servitude et de la stérilité dogmatique est possible seulement à travers un profond retranchement critique et en grande mesure révolutionnaire. Ainsi seulement on peut reprendre le dialogue culturel interrompu il y a une génération, à un niveau très élevé, un dialogue chargé de promesses concernant notre intégration dans une grande culture. Dans cette attitude fondamentale réside peut-être la possibilité de trouver pour la première fois les termes d'une *ontologie de la culture roumaine*, que nous croyons entrevoir comme l'effort inédit et personnel de la nouvelle génération roumaine. Dans cet effort le rôle de l'exil culturel, tellement fécond pendant les dernières vingt années dans la splendeur même de la culture européenne, sera très important et plein de possibilités riches en conséquences. Possibilités qui naissent dans l'esprit et augmentent dans la profondeur de l'esprit même. Parce que, suivant la très belle expression de Goethe, « une qualité spécifique de l'esprit est celle de stimuler toujours l'esprit ».

Predica părintelui Dr. FLORIAN MÜLLER

Liebe Brüder im Herrn!

Im Rahmen des Kongresses der rumänischen Akademie nehmen wir teil and diesem Gottesdienst des orientalischen Ritus in rumänischer Sprache. Es ist die Liturgie des hl. Johannes Chrysostomus, so wie dieser grosse Kirchenlehrer von Konstantinopel sie gehalten hat.

Sie hat sich Jahrhunderte hindurch ungefälscht und ungeändert in der Ostkirche erhalten und wird heute noch in den verschiedenen Volkssprachen zelebriert in griechisch, russisch und auch rumänisch. Im Wesentlichen ist sie mit der Messe des lateinischen Ritus ähnlich, in manchen Teilen ganz identisch zumal in den Hauptteilen der Opferung, Wandlung und der Kommunion. Nur der Wortgottesdienst ist ausführlicher und länger als bei uns, weil im Orient die Liturgie schon immer die Aufgabe der religiösen Unterweisung des Volkes hatte.

Der heutige Gottesdienst wird von vier Konzelebrierenden Geistlichen der unierten Kirche Rumäniens gehalten.

In ihrer Heimat in Rumänien ist diese unierte Kirche eine Märtyrerkirche. Seit 1948, zwangsweise aufgehoben, wurde die unierte Kirche in die orthodoxe Kirche Rumäniens eingegliedert. Heute ist gesetzlich und polizeilich dieser mit Rom vereinigten Kirche jede Tätigkeit verboten.

In christlicher Verbundenheit wollen wir an diesem orientalischen Gottesdienst teilnehmen und in Andacht und mit Ehrfurcht unserer Brüder dieser verfolgten Kirche gedenken.

Die rumänische Kirche hat im Heilsplan Gottes schon immer eine schwierige Rolle gehabt, eine Bekenner-und Märtyrerrolle.

Durch die römischen Legionäre des Kaisers Trajan wurde das Christentum in die Gegenden des heutigen Rumänien gebracht.

Schon in den ersten Jahrhunderten haben viele von diesen römischen Soldaten ihr Leben für ihren christlichen Glauben hingegeben und sind als Märtyrer unserer Kirche verehrt.

Als im 9. und 10. Jahrhundert die Ostkirche sich von der römischen Kirche trennte, hat man das rumänische Volk zwangsweise in das Schisma hineingezogen. Mit drastischen und barbarischen Mitteln wurde ihnen durch den König Vasile Bulgaroctonul die lateinische Sprache verboten und ihre lateinischen Bücher verbrannt. So wurde Rumänien in den byzantinischen Ritus hineingezwungen.

Während das Mittelalters war die rumänische Kirche ein Bollwerk gegen die anstürmenden Türken. Jahrhunderte hindurch hat sich diese Kirche tapfer und heldenmütig dem Ansturm des Mohammedanismus entgegengesetzt. Jhr Verdienst für die Christenheit wurde von den Päpsten oft anerkannt und einer ihrer heldenhaften Fürsten Stefan der

Grosse wurde von Papst Sixtus als Athleth Christi bezeichnet und für seine Tapferkeit im Kampfe gegen die heidnischen Türken in der Christenheit berühmt.

Auch heute hat die rumänische Kirche von Gottes Vorsehung die schwere Aufgabe, den Ansturm des gottlosen Kommunismus auf die Christenheit abzuwehren.

Das rumänische Volk kämpft heute nicht nur für die Erhaltung seines Christentums, sondern zugleich auch für die Erhaltung seiner nationalen Eigenart, weil Sowjet-Russland durch die Russifizierung nicht nur den starken Glauben des rumänischen Volkes, sondern auch seine nationale Gesinnung töten will.

Gebe Gott, dass das rumänische Volk, so wie in seiner ruhmreichen Geschichte auch heute, seine Aufgabe vor Gottes Augen erfülle und Gott und seiner Kirche treu bleibe.

Şi acum un cuvânt către fraţii noştri români.

Iubiţi fraţi întru Hristos!

Congresul Societăţii Academice Române din anul acesta şi-a ales drept temă *unitatea în diversitate*. Ideia unităţii se încadrează excelent în străduinţele universale ale lumii de azi. Pe plan economic şi pe plan politic se fac eforturi extraordinare pentru ca lumea liberă să ajungă la o unitate păstrând diversitatea popoarelor. Pentru prima dată în istorie se dă la Conciliul Ecumenic al Vaticanului unităţii în diversitate o atenţie deosebită. Socotesc că această năzuinţă spre unitate, păstrându-se în acelaşi timp caracteristica diverselor religii, este nota determinantă a actualului Conciliu. Fiecărui popor i se dă libertate deplină să-l pomenească pe Dumnezeu în limba lui, se admite ritualul liturgic regional diferit, adaptat obiceiurilor poporului respectiv, lucru pentru care în evul mediu s'au dus războaie religioase şi s'au omorît mii de oameni. Ba mai mult. S'au înfiinţat două instituţii vaticane noi, care au primit misiunea de a se ocupa în mod special de unitatea diverselor biserici creştine, şi chiar de unitatea diferitelor religii în lume.

Şi în exilul românesc unitatea a fost mereu un ţel dorit şi năzuit de toţi refugiaţii. Numai că s'a înţeles de cele mai multe ori greşit formula propusă. În cele mai multe cazuri, nu se urmărea unitatea cu păstrarea diversităţii, ci se dorea uniformitatea. « Hai să ne unim! dar toţi după mine, toţi la fel ca mine »: cam asta era lozinca prin care se chema la unitate.

Societatea Academică Română are marele merit, şi e unica în emigraţia română, de a fi realizat unitatea exilului românesc, respectând în acelaşi timp cu sfinţenie diversitatea. Şi aici văd eu rolul providenţial pe care Dumnezeu l-a hărăzit Academiei Române. Mă adresez celor de faţă. Dvoastră sunteţi chemaţii lui Dumnezeu la acest Congres al Societăţii Academice Române, la *Congresul unităţii în diversitate*. Diversitatea se manifestă în programul Congresului sub aspectul economic, politic, literar, filosofic, teologic. Se manifestă şi în componenţa celor prezenţi, de toate nuanţele politice, reprezentanţi ai tuturor regiunilor României, fie de religie ortodoxă, catolică sau unită.

Suntem diverşi, diferiţi la chip şi înfăţişare; ne deosebim în concepţii, metode şi planuri. Dar un singur lucru ne uneşte pe toţi: *dragostea de ţară*! Dragostea de pământul sfânt al României. Străinii care vizitează scumpa noastra Patrie rămân impresionaţi şi îndrăgostiţi de această frumoasă ţară. Cu atât mai mult voi, fii ai Neamului românesc. Da, suntem de acord cu Sf. Toma: « Vinculum unitatis est charitas ». Dragoste între noi, dragoste faţă de fraţii noştri de acasă, care au mai mare nevoie de dragostea noastră.

Deci, iubiţi fraţi, să înţelegem rostul chemării noastre aici. Pronia cereasca ne încredinţează această misiune: să realizăm unitatea în diversitate. Dumneavoastră sunteţi cărturarii neamului. Talantul pe care Dumnezeu vi l-a dat în plus, să-l folosiţi pentru luminarea, ridicarea şi unirea acestui neam. Răspândiţi din sămânţa acestui talant şi lumii libere, dar mai ales fraţilor de acasă. Pentru ca toţi să fim uniţi şi liberi în dragostea şi adevărul lui Hristos Domnul. Amin!

MESAJE, SCRISORI DE ADEZIUNE ŞI URĂRI

Segreteria di Stato di Sua Santità - Città del Vaticano

Ill.mo e Rev.mo Signore,

Sono lieto... di parteciparLe l'implorata Benedizione Apostolica, che Sua Santità ben di cuore imparte a Lei ed a quanti parteciperanno al Congresso di codesta Società Accademica, in auspicio di copiosi frutti di bene.

† Angelo Dell'Acqua
Sostituto

Ill.mo e Rev.mo Signore,

Ho ricevuto la Sua lettera del 24 agosto e mi rincresce di non averLe risposto subito. Ben volentieri ho benedetto di cuore il congresso della Società Accademica Romena, il cui tema generale era veramente utile, interessante e opportuno.

† Eugenio Card. Tisserant

La Nunziatura Apostolica in Germania — Bad Godesberg

Con piacere ho ricevuto l'invito per partecipare al IX Congresso Internazionale, che la Società Accademica Romena terrà prossimamente a Friburgo, sul tema « L'unité dans la diversité ».

Nell'impossibilità di partecipare alle sedute della dotta Assemblea, formulo i migliori voti perché il Congresso possa avere pieno successo e sia anche di soddisfazione per la Signoria Vostra, che con tanto fervore e dedizione dirige la benemerita Accademia.

Nunzio Apostolico
† Corrado Bafile

...Vă mulţumesc mult pentru invitaţia la Congresul din Fribourg. Regret însă că nu voiu avea posibilitatea să particip... Sunt însă unit cu Dvs. sufleteşte şi rog pe Dumnezeu, în mod particular, să Vă binecuvinteze; să binecuvinteze activitatea Societăţii Academice, care, prin Congresele ce organizează — pe lângă programul cu caracter ştiinţific —, aduce atâta bine cauzei noastre româneşti şi cauzei Bisericii noastre suprimate.

Dorind Congresului deplin success...

† Vasile Cristea A. A.
Episcop titular de Lebedo

Apostolische Exarchie
für katholische Ukrainer des byzantinischen Ritus
in Deutschland

Ihre Einladung zu dem 9. Kongreß der Société Académique Roumaine ist mir eine besondere Ehre und ich darf Ihnen meinen besten Dank hierfür übermitteln. Leider bin ich durch meine dienstlichen Obligenheiten verhindert in der Zeit vom 4. zum 10. September nach Fribourg kommen zu können.

Ich möchte nicht verfehlen, Ihnen und dem Kongreß meine herzlichsten Grüße und Glückwünsche zu übermitteln. Ich wünsche dem Kongreß ein volles Gelingen. Möge Gottes Segen alle Arbeiten des Kongresses mit reicher Frucht beschenken.

† Platon Kornyljak
Bischof, Apostolischer Exarch

Ministero della Pubblica Istruzione
Roma

Ringrazio cortese invito IX Congresso internazionale studi Società Accademica Romena. Rammaricato non poter intervenire, formulo voti augurali buon lavoro.

Ministro Pubblica Istruzione
Gui

Der Bundesminister für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte
Ernst Lemmer

dankt verbindlich für Ihre freundliche Einladung zum « IXe Congrés International ».

Zu seinem aufrichtigen Bedauern kann der Herr Minister nicht daran teilnehmen, da er sich zu dieser Zeit noch im Wahlkampf befindet.

Der Bundesminister für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte
Bonn

Für Ihre Einladung zum IX. Wissenschaftlichen Kongress in Fribourg/Schweiz danke ich. Ich bedauere, hieran nicht teilnehmen zu können. Den anwesenden rumänischen Flüchtlingen entbiete ich meine besten Grüsse und wünsche dem Kongress einen erfolgreichen Verlauf.

im Auftrag
Lüder

Bund der Vertriebenen
Vereinigte Landsmannschaften und Landesverbände
Stellv. Bundesgeschäftsfuhrer
Bonn

Mit verbindlichem Dank bestätige ich den Eingang Ihrer Einladung zum IXten Internationalen Congreß Ihrer Gesellschaft.

Es ist uns leider nicht möglich, an den ersten Tagen Ihrer Veranstaltung teilzunehmen, weil wir an diesem Wochenende den « Tag der Deutschen » in Berlin abhalten, eine Tagung, an der die Delegierten der einzelnen Landtage und der ost— und südostdeutschen Landsmannschaften sowie der Landesverbände teilnehmen.

Wenn wir nach Ablauf der Tagung zeitlich die Möglichkeit finden, in Fribourg zu erscheinen, so wird es uns eine Freude sein, Ihrer Einladung zu folgen.

Den Teilnehmern an der Eröffnungsfeier entbieten wir die besten Grüße.

Dr. Cramer

Johannes Maurer im
Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Soziale Fürsorge
München

Haben Sie herzlichen Dank für die mir übermittelte Einladung zur Teilnahme am IX. Internationalen Kongreß der Rumänischen Wissenschaftlichen Akademie in Freiburg/Schweiz. Aus dem Program ersehe ich, daß Sie wieder eine Reihe von hervorragenden Wissenschaftlern für die Teilnahme am Kongreß gewonnen haben, die höchst interessante Vortragsthemen behandeln werden.

Es ist erstaunlich, daß allen bekannten Schwierigkeiten zum Trotz mit so geringen finanziellen Mitteln alljährlich eine so ausgezeichnete Versammlung wissenschaftlicher Persönlichkeiten zustande kommen kann, deren wissenschaftliche Leistungen weit ausstrahlen. Das Verdienst hieran gebührt Ihrer unermüdlichen hervorragenden Arbeit, und ich möchte Ihnen bei dieser Gelegenheit meine Bewunderung für Ihr segensreiches Wirken im Interesse der Wissenschaft Ihres Heimatlandes aussprechen.

Um so mehr bedauere ich es, daß ich auch in diesem Jahr verhindert bin, in Freiburg anwesend zu sein. Ich möchte daher schon heute einen guten Verlauf der Veranstaltung wünschen.

Haben Sie herzlichen Dank für die freundliche Einladung zu dem Freiburger Kongress mit dem so reizvollen Tagungsprogramm. Man darf den Veranstalter zu dieser grossartigen Zusammenstellung nur beglückwünschen. Ich bedauere deshalb umso mehr, einer eigenen Referententagung unserer niedersächsischen Öffentlichkeitsarbeit wegen, die ich hier zu leiten habe, in diesen Tagen nicht abkömmlich zu sein und erlaube mir, Ihnen die besten Wünsche zum Gelingen dieser Arbeit zu übermitteln.

Oberregierungsrat Hans Beske
beim Nideresächsischen Minister
für Bundesangelegenheiten, für Vertriebene und Flüchtlinge
Hannover

Camera dei Deputati
Roma

Vivamente La ringrazio del cortese invito al convegno sul tema: « Unità nella diversità », indetto dalla Società Accademica Romena per i prossimi giorni di settembre, presso l'Università di Friburgo.

Purtroppo non potrò assentarmi dall'Italia in quei giorni e debbo, quindi, con vivo rincrescimento, rinunciare ad approfittare del cortese invito.

Coi migliori auguri per un fecondo successo dei lavori, cordialmente La saluto.

Giuseppe Pella

Camera dei Deputati
Roma

Ringrazio dell'invito a partecipare al Congresso della Società Accademica Romena a Friburgo, ma purtroppo non mi è possibile intervenire ai lavori dell'importante Convegno, per precedenti impegni. Voglia portare la mia adesione sincera e commossa e l'augurio di un proficuo lavoro scientifico e culturale.

On. Giuseppe Bettiol
dell'Università di Padova

Accademia Nazionale dei Lincei
Roma

Il Cancelliere

Il Presidente di questa Accademia, Prof. Angelo Monteverdi, attualmente indisposto, ha ricevuto il cortese invito riguardante il IX Congresso Internazionale di Studi indetto da codesta Società, che si svolgerà a Friburgo dal 4 al 10 settembre p. v.

Per incarico dello stesso Presidente, impossibilitato ad intervenire alla manifestazione, Le porgo i più vivi ringraziamenti e i migliori auguri.

Accademia Nazionale dei XL
Roma

Il Presidente

Spiacente di non poter essere presente al Congresso di Friburgo, formulo i migliori voti per la sua riuscita.

Prof. Domenico Marotta

Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna
Il Presidente

L'intestata Accademia è particolarmente grata per il cortese invito rivoltole a partecipare al IX Congresso Internazionale, che si svolgerà a Friburgo nel prossimo settembre.

Nell'impossibilità di poter mandare un suo rappresentante, invia la più cordiale adesione e formula i migliori voti augurali per una felice riuscita del Congresso.

Carlo Forni

Università degli Studi
Bari

Rettore attualmente in Giappone mi incarica esprimere suo vivo ringraziamento per molto cortese invito inaugurazione convegno, dichiarandosi molto rammaricato non poter partecipare. Voti augurali

Prorettore
Pacifico Mazzoni

Università degli Studi di Firenze
Il Rettore

Le sono molto grato per il gentile invito a partecipare al IX Congresso Internazione di Studi della Società Accademica Romena, che avrà luogo a Friburgo dal 4 al 10 settembre c.m., ma sono purtroppo spiacente di comunicarLe che precedenti impegni mi impediscono di intervenire.

Nel ringraziarLa per la cortese attenzione La prego di gradire i miei migliori saluti.

Gian Gualberto Archi

Universität Regensburg
Der Gründungsrektor

Sie hatten die Güte, mir eine Einladung zu Ihrer Freiburger Tagung zu senden. Dafür darf ich aufrichtigen Dank sagen. Mit großer Lebhaftigkeit erinnere ich mich Ihrer Regensburger Tagung im vorigen Jahr. Leider war ich diesen Sommer mehrere Wochen in der Klinik und dann zur Behandlung im Ausland, so daß mich auch Ihre gütige Nachricht verspätet erreichte. Sie wollen entschuldigen, wenn ich aus diesem Grunde nicht nur nicht teilnehmen konnte, sondern auch Ihnen nicht früher meinen Dank abgestattet habe.

Mit höflichen Empfehlungen und besten Wünschen

Prof. Dr. Frhr. v. Pölnitz

Università degli Studi di Torino
Il Rettore

E' pervenuto a questa Università l'invito diretto al Rettore, prof. Mario Allara, da parte della S. V. Ill.ma, per la partecipazione al IX Congresso Internazionale della Società Accademica Rumena, che si svolgerà dal 4 al 10 settembre corrente in codesta città.

Mentre ringrazio sentitamente per la cortese attenzione dimostrata, mi spiace di dover comunicare che il Rettore dell'Università è ancora fuori sede per qualche giorno e quindi non potrà intervenire al Congresso.

Desidero, per altro, inviare, sia a nome della Università di Torino, sia personalmente, la più cordiale adesione per il lusinghiero esito dei lavori, all'ordine del giorno della manifestazione.

Il Vice Rettore
Prof. Pietro Bodda

Istituto Nazionale d'Archeologia e Storia dell'Arte
Roma

La ringrazio per il gentile invito a prendere parte al Congresso della Società Accademica Romana, che si terrà nel settembre prossimo a Friburgo. Sono dolente, però, di non poter intervenire, perché sarò occupato nello stesso periodo in un altro Congresso, a Brescia, per la Storia dell'Architettura, nel quale sono relatore.

Insieme con le mie scuse, La prego di gradire i miei più distinti saluti.

Prof. Giuseppe Lugli

Forschungsinstitut für den Donauraum
Wien

Für die freundliche Einladung zum 9. Internationalen Kongress der Rumänischen Akademischen Gesellschaft in Freiburg danken wir Ihnen verbindlichst. Leider ist es wegen der Vorbereitungen zu unserer eigenen Jahrestagung keinem unserer Funktionäre möglich, an Ihrer interessanten Tagung teilzunehmen. Wir bitten Sie jedoch, unsere besten Wünsche für einen erfolgreichen Verlauf Ihres Kongresses entgegenzunehmen.

Der Generalsekretär
Univ.-Prof. a. D. DDr. Peter Berger

Bayerische Staatsbibliothek — Osteuropasammlung
München

Nach meinem Urlaub erhielt ich Ihre freundliche Einladung zur Teilnahme am 9. Internationalen Kongreß der Rum. Akad. Gesellschaft vom 4.-10.9.1965 in Freiburg|Schweiz. Aus dienstlichen Gründen ist es mir leider nicht möglich, an der Tagung mit ihrem vielseitigen Program teilzunehmen und so möchte ich Ihnen namens der Osteuropasammlung der Bayerischen Staatsbibliothek, zu deren Sondersammelgebieten auch das rumänische Schrifttum gehört, für Ihre Arbeit auf diesem Wege reichen Erfolg wünschen.

Dr. Mach
OReg. Bibl. Rat.

Pax Romana
Mouvement International des Intellectuels Catholiques — Fribourg

Monseigneur,

Ainsi que nous avons eu l'occasion de vous le dire lors de vos visites au Secrétariat de Pax Romana, une malheureuse coïncidence a voulu que le 9ème Congrès International de la Société Académique Roumaine corresponde jour pour jour avec les dates de l'Assemblée annuelle de notre Mouvement qui se tient cette année à Luxembourg.

C'est donc avec le plus vif regret que nous devons vous prier d'excuser notre absence lors des séances de votre Congrès pour lequel nous formons nos vœux les meilleurs de réussite.

Nous sommes de tout cœur avec vous et partageons vos soucis pour l'avenir de la culture de la nation roumaine et nous espérons que ce Congrès apportera un bien précieux aux richesses culturelles et spirituelles de votre pays.

R. Sugranyes de Franch
Président

Istituto Internazionale
per lo studio dei problemi etnici e delle minoranze — Roma

Sarebbe stato mio vivo desiderio poter partecipare al Congresso di Friburgo, ma purtroppo precedenti impegni mi costringono a rinunciare per quest'anno ad intervenirvi. Desidero esprimere i più vivi auguri per la riuscita del Convegno, che sono certo costituirà, come i precedenti Congressi della Società Accademica Romena, un'affermazione del contributo della Romania alla nostra comune civiltà.

Il Segretario Generale
Leo Magnino

Vedo con piacere che la Società Accademica Romena continua nella sua brillante e feconda attività. Mi spiace però di non potere partecipare alla riunione, che riuscirà certamente molto interessante.

Ambasciatore Renato Bova Scoppa

Anch'io mi sento profondamente legato ai sei anni della mia vita trascorsi nella Dacia romana e sono ammirato e lieto di quanto si fa per mantenere vivo l'interessamento in tutto quanto riguarda l'alto livello spirituale del popolo romeno. Purtroppo dal 4 al 10 settembre non sarò in Italia, impegnato all'estero per un altro Congresso al quale devo prender parte e molto mi duole non poter trovarmi a Friburgo. Mi auguro che il IX Congresso della Società Accademica Romena abbia un preclaro successo.

Ambasciatore Ugo Sola

Ho ricevuto l'invito al IX Congresso della Società Accademica Romena. Anche stavolta non potrò concedermi il piacere e l'onore di parteciparvi. Prego di dire agli organizzatori che la speranza di veder risorgere la Romania, svolta e baluardo della civiltà latina, è sempre viva nel mio cuore, e a Friburgo possono considerarmi presente.

Ministro Plenipotenziario ARMANDO ODENIGO

Ambasciata d'Italia
Madrid

Obligaţiile serviciului meu mă împiedică să iau parte la al IX-lea Congres internaţional al Societăţii Academice Române, dar vă rog să mă consideraţi sufleteşte prezent la această frumoasă iniţiativă, care ţine treează amintirea României atât de întipărită în inima mea şi de care mă leagă amintiri ce nu se vor şterge niciodată.

Urându-vă succesul de totdeauna şi la acest al IX-lea Congres...

Cav. ERALDO PINTORI

Soprintendenza alle Antichità della Basilicata
Potenza

Causa urgenti lavori scavo e sistemazione museo Metaponto, prego considerarmi tra voi tutti, augurando pieno successo dibattito « Unità nella diversità » e salutando autorità elvetiche simbolo libertà.

Il Soprintendente
DINU ADAMEŞTEANU

Impossibilità intervenire, auguro tutti proficuo lavoro.

Prof. LUCIA ALECU SANTANGELO
Roma

Grati vostro invito, ammirati vostra fervida azione, altamente ispirata, esprimiamo calda solidarietà, salutando beneaugurando.

ANELLI - COLAVITTO - FILIPPONE - GOSEN - ORSI - PADALINO
Venezia

Roma, 12 settembre 1965

Solo oggi — evidentemente a causa di uno spiacevole disguido postale — mi perviene il gradito invito a partecipare ai lavori del IX Congresso della Società Accademica Romena, che hanno avuto luogo a Friburgo dal 4 al 10 settembre. Perciò solo oggi ringrazio sentitamente, ed esprimo il mio vivo rammarico non esser potuto trovarmi presente alle sedute, che certamente saranno state interessantissime ed avranno ancora una volta portato il loro contributo alla diffusione della cultura romena nel mondo. I nomi dei relatori e i titoli delle comunicazioni erano tali da non lasciare nessun dubbio in proposito.

Prof. MARIANO BAFFI

The University of Sussex

Am sperat până în ultimul moment să-mi aranjez lucrurile în aşa fel ca să pot veni la Congres. Ar fi fost o mare plăcere. Din nenorocire, schimbarea datei a încurcat lucrurile peste măsură. Îmi pare enorm de rău că nu pot veni. Vă doresc succes.

Prof. ZEVEDEI BARBU

Exprim cele mai călduroase mulţumiri pentru invitaţia, pe care o apreciez foarte mult şi mă simt măgulit, la această strălucită adunare a atâtor reprezentanţi de vază ai gândirii şi simţirii româneşti în pribegie.

Nu ştiu dacă o să-mi pot procura, aşa cum doresc, marea plăcere de mă afla între dumneavoastră la Friburg. Tem că motive de sănătate o să mă împiedice. Dacă nu o să pot veni, o să fiu totuşi cu gândul şi cu inima între dumneavoastră.

Sunt sigur că şi de data asta, mulţumită inimoasei râvne şi competenţei Dvs., al IX-a Congres o să se bucure de frumosul succes întâmpinat pretutindeni până acum. Spre acest sfârşit exprim cele mai călduroase şi sincere urări.

DEMETRIO BERATTI
Roma

Für die Zustellung Ihrer Einladung zur Teilnahme am 9. Internationalen Kongress Ihrer Gesellschaft möchte ich Ihnen bestens danken. Es ist mir eine hohe Ehre, zu diesem Kongress eingeladen zu werden. Leider aber werde ich vom 4. bis zum 10. September im Auslande abwesend sein, weshalb ich dieser Einladung — so gerne ich es täte — nicht Folge leisten kann.

Dr. ERNST P. BILLETER-FREY
Professeur à l'Université
Fribourg

Ringrazio del cortese invito. Purtroppo anche questa volta i miei impegni non mi consentono una risposta positiva. Prego scusarmi e accogliere i miei sinceri auguri.

Prof. Giuseppe Biscottini
Università Cattolica del Sacro Cuore di Milano

Am fost foarte mișcată de gândul Dv. de a-mi trimite și mie o invitație la al IX-lea Congres internațional al Societății Academice Române. Vă rog să credeți că-mi pare tare rău că sunt în imposibilitatea de a veni. Urez succes lucrărilor.

Maria Brăescu
Sarcelles (S & O)

Retenu congrès linguistique Madrid, regrette vivement absence Congrès Société Académique auquel souhaite plein succès

Prof. Victor Buescu
Lisabona

Vivamente rammaricato non poter partecipare vostro Congresso, invio fervidi ringraziamenti con sentiti auguri

Dr. Filippo Caparelli

« Il Veltro »
Rivista della Civiltà Italiana

Società Dante Alighieri
Roma

Ho tanto gradito il Suo invito al Congresso della Società Accademica Romena. Il mio lavoro qui è troppo intenso, perché mi possa concedere quel che pure desidererei tanto di fare, e cioè una venuta a Friburgo. Ma La prego di voler credere che mi sento pienamente solidale con quanto Loro faranno in questi giorni, con una amabilità ed intelligenza che ho imparato a conoscere e ad apprezzare negli ultimi anni.

Vincenzo Cappelletti

Rândurile acestea vin să vă anunțe, cu multă părere de rău, că nu voi putea veni nici anul acesta la congresul Societății Academice, dela Fribourg... Doresc din tot sufletul ca lucrările să meargă bine și Congresul să însemne un vădit succes științific și național. Încă odată am avut dovada energiei constante din partea Sfinției Voastre de a ține Societatea Academică pe linie înaltă de valori, cu toate greutățile ce se ivesc sau persistă neîntrerupt.

Prof. G. Caragață

Regret mult că nu voi putea asista la lucrările celui de al IX-lea Congres din septembrie în Fribourg. Sunt convins că lucrările prezentate vor fi tot atât de interesante ca și în trecut. Este timpul prea scurt ca să pot trimite ceva interesant, mai ales că în categoriile însemnate în circulară nu găsesc « tehnica ». În calitate de membru corespondent al Academiei Române (azi desființată în RPR) și de Vice-președinte al Asociației generale a inginerilor români (AGIR), vă rog a prezenta Congresului bune urări de fertilă activitate.

N. G. Caranfil
New York

Bibliotheque Roumaine
Paris

Malgré mon désir d'assister aux séances de ce Congrès, il ne m'est pas possible de me rendre à Fribourg, les obligations de mon travail ne me le permettant pas.

Je ne voudrais cependant pas manquer de formuler mes meilleurs vœux pour que cette manifestation remporte, sous votre présidence, le succès que les Roumains en attendent.

P. M. Cârjeu

Trimițându-vă comunicarea mea pentru ședința de filosofie a Congresului, vă urez încă odată cel mai deplin succes în organizarea și ducerea la bun sfârșit a manifestației. Voi căuta să fiu alături de dumneavoastră în rugăciune, cerând Domnului cele mai bogate haruri pentru Sfinția Voastră și pentru cei ce iau parte la Congres.

Mons. Pamfil Cârnațiu
Cetatea Vaticanului

...Îmi pare tare rău că nu pot participa la Congres. În orice caz, sunt prezent în spirit și cu toată dragostea românească...

P. Mircea Clinici
Milano

La Mission Catholique Roumaine en France
Paris

La gentila invitație a Societății Academice Române de a participa la ședințele ce va ține cu ocazia celui de al nouălea congres internațional, la Fribourg, regret că trebue să dau un răspuns negativ, datorit obligațiilor pe cari le am la Paris.

Urez congresului succes în munca ce o va depune cu această ocazie.

Mgr. Gh. Cosma

Excellente réussite et vifs applavdissements regrette absence

Dr. Cornel Crişan
Paris

Cu mare părere de rău, nu pot nici în acest an să particip la congresul Societăţii Academice Române dela Fribourg. Neprevăzute îndatoriri de servici mă reţin săptămâna viitoare la Kiel.

Doresc Congresului succes desăvârşit şi activitate rodnică.

Dr. N. Crişan
Kiel

Je tiens à vous remercier de votre aimable invitation au Congrès de la Société Académique Roumaine à Fribourg. C'est à mon grand regret que je me vois obligé de renoncer à y participer, étant donné que la date du Congrès coïncide malheureusement avec celle du Congrès International de Linguistique Romane à Madrid, auquel je dois faire une communication. Soyez assuré que si ce n'était ce contretemps, je serais très heureux de pouvoir venir à Fribourg reprendre contact avec la civilisation roumaine. J'espère que la prochaine fois la date du Congrès me sera plus favorable et je vous prie de bien vouloir agréer mes meilleurs voeux pour la réussite de votre Congrès.

Prof. A. de Vincenz
Université de Heidelberg

Ţin să prezint cele mai recunoscătoare mulţumiri pentru marea cinste ce mi-aţi făcut de a mă invita la cel de al 9-lea Congres Internaţional al Societăţii Academice Române...

Regretând că nu pot fi cu Domniile Voastre cu acest prilej, mă bucur însă de succesul pe care acest Congres, ca şi cele trecute, îl va avea desigur...

Nicolae Dimitrescu
Ministru Plenipotenţiar
Madrid

Für die mir freundlichst zugeleitete Einladung der Rumänischen akademischen Gesellschaft zur Teilnahme am IX. internationalen Kongress in F r i b o u r g nehmen Sie meinen verbindlichsten Dank entgegen.

Sehr gern würde ich den sicherlich sehr interessanten Vorträgen beiwohnen, was ich mir aber leider versagen muss, da ich am 4. September eine Kur antreten muss, die ich nicht verschieben kann.

Mit meinen besten Wünschen für einen guten Verlauf des Kongresses

Hans Friessner
Generaloberst a. D.

Particip de pe meleagurile Vienei la înaltul scop al Congresului şi urez deplină reuşită pentru cauza românească.

Dorina Gabor

Mulţumesc pentru invitaţie şi doresc tot succesul Congresului.

Dr. Gafa
Lausanne

Mi congratulo per l'attività che va svolgendo la Società Accademica Romena... Purtroppo, le mie condizioni di salute non mi consentiranno di partecipare al congresso di Friburgo, al quale auguro il più vivo successo.

Prof. G. Galassi Paluzzi
Roma

Mulţumind pentru cinstea ce mi-aţi făcut, invitându-mă la Congresul Societăţii Academice Române, regret că din cauza sănătaţii nu mă pot deplasa să mă bucur de succesul ce veţi avea şi anul acesta.

Rog pe bunul Dumnezeu să vă ocrotească şi să vă ajute să realizaţi şi mai departe opera mare, frumoasă, pe care o conduceţi cu atâta vrednicie în exilul nostru.

Ilie Gârneaţă
Erding

...Zilele astea am refăcut studiul « Datos nuevos para viejas etimologías balcánicas » ... Dacă socotiţi nemerit, puteţi să-l puneţi şi în discuţia Congresului dela Fribourg, la care regret că nu voiu putea participa. În primul rând sănătatea nu-mi dă nicio garanţie la o călătorie de lungă durată, iar septembrie cade aici, în Sudamerica, în toiul activităţii universitare... Vă urez, Dv. şi congresiştilor, spor la lucru şi deplin succes!

Prof. Dim. Găzdaru
Buenos Aires

Sunt silit cu mare părere de rău să renunţ chiar la o scurtă apariţie la lucrările Congresului. Urez tuturor participanţilor spor la lucru şi mult succes!

Prof. N. A. Gheorghiu
Paris

Am aflat cu întârziere că data Congresului a fost anticipată. Schimbarea mă constrânge să nu pot lua parte la lucrări, deoarece în zilele de 5-lo sept. voi fi la Marburg, unde are loc cel de al II-lea congres internațional de dialectologie. Totuși, dacă va fi posibil, voi căuta să vin măcar pentru ultima zi a congresului ca să-mi citesc comunicarea. Cu multe urări pentru bunul mers al congresului.

Prof. Ioan Guția
Roma

Vous avez bien voulu m'inviter à prendre part aux séances du IXe Congrès international qu'organise la Société Académique Roumaine. Je vous en remercie.

La Roumanie et ses problèmes m'intéressent vivement. Mais comme je suis très pris par d'autres obligations, il ne me sera malheureusement pas possible de venir à Fribourg du 4 au 10 septembre.

Je vous prie de bien vouloir excuser mon absence et de croire à l'expression de mes sentiments dévoués.

Prof. S. Heinimann
Bern

Spiacentissimi non poter intervenire, auguriamo felice esito Congresso.

Valeria e Costantino Horodniceanu
Venezia

Très vivement sensible à votre invitation à participer au IX-e congrès international de la Société Académique Roumaine, je regrette de ne pouvoir y participer... Je ne vous remercie pas moins sincèrement de m'avoir invité et souhaite pleine réussite à cette importante rencontre.

Prof. A. Houriet
Fribourg

Vă mulțumesc pentru invitație și vă urez succes deplin la congresul dela Fribourg. Efortul Dvs. și al colaboratorilor apropiați se cuvine să-l cinstim cu toată curățenia inimii pentru scopul urmărit cu perseverența ce provine din izvorul limpede al dreptății și adevărului.

Vasile Iasinschi
Madrid

Lusingato, ringrazio caldamente per il cortese invito al IX Congresso internazionale, che sarà tenuto a Friburgo. Porgo il mio più vivo augurio per un sempre maggior successo.

Grigore Ionescu
Palermo

Spiacente non poter partecipare, saluto profondamente illustre patronato, presidenza et congressisti, augurando prosperoso successo.

Prof. Petru Iroaie
Università di Palermo

Avec regrets de ne pouvoir être parmi vous, meilleurs voeux pour le Congrès.

Jivan
Versailles

Prego accogliere mio fraterno saluto et voto augurale.

Prof. Ernesto Koliqi
dell'Università di Roma

Lunds Universitets
Romanska Institution

Veuillez recevoir mes vifs remerciements pour la lettre de convocation par laquelle vous m'invitez à participer au IXe Congrès international de la Société, du 4 au 10 septembre 1965. Malheureusement, je ne pourrais m'y rendre, étant donné qu'il est décidé depuis longtemps que je dois représenter mon Université ai XIe Congrès international de linguistique et philologie romanes, à Madrid, du 1er au 9 septembre.

Je souhaite au Congrès de Fribourg tout le succès qu'il mérite.

Prof. Alf Lombard
de l'Université de Lund

Spiacente non poter intervenire, auguro felice successo congressisti.

Prof. Demetrio Marin
Università di Bari

Può immaginare con quanto piacere ed entusiasmo parteciperei al Congresso di Friburgo. La prego di scusare e spiegare agli amici romeni la mia assenza.

Dott. Alberto Marinelli
Direttore de « L'Idea Latina »

J'ai été très touché par votre invitation et c'est avec grand plaisir que j'aurais pris part à une des séances de votre neuvième congrès international. Devant m'absenter pour des affaires professionnelles cette après-midi à l'étranger, je suis malheureusement empêché et je vous prie de bien vouloir m'excuser.

Comme vous le savez, j'ai toujours tenu à cœur la cause des Roumains, ayant défendu les 4 patriotes à Berne. Je regrette énormément de ne pas pouvoir prendre contact avec les différentes personnalités actuellement présentes à Fribourg.

H. Mastronardi, avocat
Berne

Ich danke herzlich für die freundliche Einladung zum 9. Internationalen Kongress der Société académique roumaine in Freiburg in der Zeit vom 4.-10. September 1965. Dadurch, dass ich bereits für den Internationalen Historikerkongress in Wien angemeldet, und dort durch eine Komissionssitzung in Anspuch genommen war, war es für mich leider nicht möglich, Ihrer Einladung Folge zu leisten. Ich bitte Sie daher, meine Nichtbeteiligung mit dieser zeitlichen Kollision entschuldigen zu wollen.

Dr. Phil. Josef Matl
Universität Graz

Leider ist es mir aus zeitlichen Gründen nicht möglich an dem IX. Internationalen Wissenschaftlichen Kongress der Rumänischen Akademischen Gesellschaft teilzunehmen. Ich bedaure es sehr und möchte Ihnen auch bei dieser Gelegenheit wieder versichern, dass es für mich immer eine besondere Ehre und grosse Freude bedeutet, einige Tage am Gespräch Ihrer hochgeschätzten Gesellschaft teilzunehmen. Mich bindet an die Rumänische Akademische Gesellschaft nicht nur das wissenschaftliche Interesse für eine schöne Sprache und eine wertvolle Kultur, deren Erbe Sie verwalten, mindestens so anziehend für mich ist das Beisammensein mit ehrlich suchenden Menschen.

Ich darf mir aber erlauben, Ihnen auch für diese Veranstaltung ein gutes Gelingen zu wünschen und die Bitte anschliessen, allen mir bekannten Mitgliedern und Teilnehmern herzliche Grüsse zu übermitteln. In Gedanken werde ich in den nächsten Tagen auch bei Ihnen sein!

Dr. Artur Maurer
Studienrat u. Lehrbeauftragter
a. d. Universität Hamburg

Regret foarte mult că nu pot să fiu cu prietenii Români la acest congres, care m'ar fi foarte interesat — poate la anul! Aici avem în prezent atâtea evenimente, încât ca ziarist nu pot să mă mişc pentru moment din Grecia.

Dr. Georg Mergl
Atena

Augurando pieno successo, prego proporre prossimo congresso Palma Mallorca fine settembre, tema: « Romania tra Oriente e Occidente ».

Padre dr. Al. Mircea
Palma Mallorca

Mulţumim pentru invitare şi urăm deplin succes Congresului.

PP. Bonaventura Mořariu — Prof. Tocănel
Roma

Regret încă odată că nu pot veni şi vă doresc atât Dvs. cât şi congresiştilor multă sănătate şi spor la lucrări!

Sorin Nicolau
Rheydt

Non mi sarà possibile, proprio per la contemporaneità di altra manifestazione culturale, alla quale avevo da tempo assicurato il mio intervento, essere presente a Friburgo al Congresso. Ma plaudendo all'iniziativa e complimentandomi per la scelta dell'interessantissimo tema centrale « Unità nella diversità », sono lieto di aderire moralmente alla simpatica riunione e prego di scusare la mia materiale assenza.

Prof. Virgilio Paladini
Direttore dell'Istituto di Filologia Classica
dell'Università di Bari

Regretând că nu pot fi prezent, urez pe această cale Congresului spor la muncă şi un succes deplin!

Const. Papanace
Salò

...Si j'avais reçu l'invitation un peu plus tôt, j'aurais pu m'arranger pour venir à Fribourg, mais malheureusement il est trop tard maintenant, et c'est avec beaucoup de regret que je dois me priver du plaisir de rencontrer un certain nombre d'amis.

Je vous serais reconnaissant de bien vouloir transmettre à la Société Académique Roumaine mes remerciements pour l'honneur qu'elle m'a fait en m'invitant. Inutile de vous dire que je suis resté un ami fidèle de votre pays...

K. St. Pavlovitch
Cambridge

Ringrazio vivamente per l'invito al IX Congresso della Società Accademica Rumena e formulo i migliori voti per la riuscita. Purtroppo non posso parteciparvi poiché sono impegnato col congresso di Filologia Romanza di Madrid.

Prof. G. B. Pellegrini
dell'Università di Padova

Sie hatten die Liebenswurdigkeit, mich zur Teilnahme an den in Fribourg stattfindenden Kongress einzuladen. Sehr herzlich danke ich Ihnen dafür und bedauere es lebhaft, dass es mir nicht möglich ist, dieser Einladung Folge zu leisten. Ich Ihnen vollen Erfolg an den Arbeiten des Kongresses wünsche.

Hans Petri
Leonberg

Vă rog să primiţi sincere urări pentru reuşita congresului dela Fribourg! Îmi făcusem planul de a veni, dar văd că data s'a schimbat...

Dr. Nic. Pop
Venray

Călduroase urări de succes deplin!

Valeriu Pop
München

Mulţumesc călduros pentru amabilitatea de a mă invita la Congres, şi de a prezenta o lucrare. Aş fi trimis o lucrare dacă s'ar fi potrivit cu tema generală fixată. Eu lucrez însă numai în psihologie. Dacă în anul viitor tema congresului va fi de aşa natură încât îmi va permite să strecor o lucrare de investigaţie, cu multă plăcere o să vă trimit.

Vă urez din toată inima ca Bunul Dumnezeu să vă dea forţele necesare a duce la bun sfârşit opera începută şi să aveţi mult succes la Congres!

Prof. Stan M. Popescu
Buenos Aires

Cu părere de rău trebuie să vă aduc la cunoştinţă că anul acesta nu voi putea lua parte la congresul Societăţii noastre. Între 1 şi 9 sept. voi fi la Madrid, la congresul de filologie romanică... Sperând că anul viitor nu voi lipsi, vă doresc succes!

Prof. Ion Popinceanu
Universität Erlangen

Il Presidente del Banco di Roma *ringrazia il Dr. Bruno Manzone, Presidente della Società Accademica Romena, Sezione Italiana, per l'invito al IX Congresso Internazionale di Studi, al quale augura ogni successo, scusandosi di non potervi intervenire essendo in partenza per la Conferenza Mondiale a Teheran.*

Am primit invitaţia la Congresul Societăţii Academice si, ca de obicei, mi-ar face cea mai mare plăcere să viu, şi voi face tot posibilul, afară de cazul că va trebui să fiu în America la acea dată. În tot cazul, mii de mulţumiri, urări de succes şi speranţa de a ne revedea.

Dr. Ion Raţiu
Londra

Ich bestätige mit bestem Dank den Erhalt Ihrer Einladung zu dem Kongress der Rumänischen Akademie, der in der Zeit vom 8.-14. Sept. 1965 stattfindet. Leider kann ich nicht daran teilnehmen, da ich zu dieser Zeit in Paris sein werde und gegebenenfalls auch am Romanisten-Kongress in Madrid teilnehmen muss. Es tut mir sehr leid, dass ich Ihrer Einladung nicht Folge leisten kann, hoffentlich das nächste Mal.

Bis dahin mit herzlichen Grüssen

Prof. Dr. G. Reichenkron
Freie Universität Berlin

Urez Congresului izbândă deplină, iar Sfinţiei Voastre sănătate deplină şi ani mulţi, ca să puteţi ţine mereu flacăra românismului aprinsă, dând astfel elitelor naţionale din refugiu prilejul de a se manifesta

N. Rizescu-Brăneşti
fost deputat
Paris

Ich wünsche Ihnen für den Verlauf des Kongresses einen guten Erfolg und hoffe, dass auch diese Veranstaltung mit dazu beitragen kann, das Wissen um Ihr Volk und seinen schweren Kampf in dieser Gegenwart zu vertiefen und zu verbreiten.

Ernst-Christoph Schepky
Stuttgart

Retenu par réunion professionnelle à Madère, regrette absence Congrès et souhaite plein succès.

Ing. Sfinţescu
Paris

Doresc compatrioţilor congresişti un succes deplin şi vă asigur că sunt cu inima în mijlocul lor. Cu plină admiraţie pentru energia, perseverenţa şi destoinicia cu care aţi organizat şi condus cele opt congrese din anii trecuţi, vă rog să primiţi expresia sentimentelor mele de devotament.

Corina Sombart

Parohul Bisericii române din Roma

Trimit salutul meu cordial împreună cu dorinţa ca Societatea Academică Română în exil să facă mereu progrese în cultivarea ştiinţei şi a literelor române.

Mons. Aloisiu Tăutu
membru al Comisiei Pontificale pentru codificarea orientală

Vivamente ringrazio per il gentile invito a partecipare al IX Congresso Internazionale di Studi, che si svolgerà a Friburgo, col concorso di eminenti studiosi romeni e di altri che interessi culturali e sentimenti d'affetto legano alla nobile nazione neolatina.

Invio la mia adesione coi migliori auguri per la riuscita del Congresso di così alto valore scientifico e di ferma fede nei valori universali della cultura, al di sopra della dolorosa frattura che angustia l'Europa e il mondo.

Prof. Giovanni Villa
Torino

Purtroppo non ho la possibilità di partecipare alle manifestazioni che avranno luogo a Friburgo e me ne dispiace molto, anche perché vi avrei incontrato i vecchi amici romeni.

Ing. Giovanni Zambler

Ich bin verhindert am Kongress teilzunehmen. Wuensche Ihnen Erfolg und Gruesse alle

Dr. T. Zotschew
Kiel

Au mai trimis scrisori şi mesaje de adeziune domnii: Ambasador Pellegrino Ghigi, prof. A. Pazzini dela Universitatea di Roma, prof. Giovanni De Vergottini dela Universitatea din Bologna, prof. Alessandro Vigevani (Udine), dr. Hoffmann (Ebenhausen), dr. Erich v. Lölhöffel (München), dr. Louis Dupraz (Fribourg), dr. Pier Giuliano De Luigi (Roma), scriitorul Piero Operti (Torino); precum şi Ostakademie-Landesstelle Bayern şi Associazione Nazionale Dalmata (Roma).

ADUNAREA GENERALĂ A SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

Fribourg, 6 septembrie 1965

În conformitate cu normele statutare, Societatea Academică Română a ţinut la Fribourg, în Elveţia, şi Adunarea Generală, la care au participat 24 dintre membrii prezenţi la congres. Întrunirea a avut loc în seara de 6 septembrie, într'o sală a Universităţii.

Secretarul general şi casierul Societăţii, domnii prof. *Mircea Popescu* şi *T. Onciulescu*, au prezentat rapoartele de activitate în cursul anului din urmă, după care Comitetul de conducere al Societăţii a depus mandatul.

Sub preşedenţia domnului prof. *Bruno Manzone*, preşedinte al secţiei italiene a Societăţii Academice Române, s'a procedat îndată la alegerea noului Comitet. Au fost confirmaţi prin aclamaţii, pe încă doi ani: Mons. dr. Octavian Bârlea, preşedinte: domnul prof. Mircea Popescu, secretar general; Mons. dr. Flaviu Popan, secretar; şi domnul prof. Teodor Onciulescu, casier. Au fost aleşi cenzori, tot prin aclamaţii, domnii: General Ion Gheorghe, fost Ambasador, şi dr. Al. Randa.

Participanţii la Adunarea Generală au discutat, după aceea, *problema congresului viitor* al Societăţii, pentru care s'au propus: Roma, un oraş universitar din Spania sau Salzburg. În principiu, a rămas stabilit că a zecea aniversare dela întemeierea Societăţii Academice Române se va celebra, în 1967, cu un congres la Roma, de unde s'a pornit la drum în 1957. S'a dat, în orice caz, mandat Comitetului de conducere să examineze bine toate posibilităţile şi să menţină contact asupra acestei chestiuni cu membrii.

S'a mai discutat pe larg despre *problema membrilor titulari* şi despre plata regulată a cotizaţiilor. Propunerea de numire a unor vice-preşedinţi ai Societăţii va fi luată în consideraţie la viitoarea Adunare Generală, când va fi pusă pe ordinea de zi.

Înfine, s'a examinat *problema constituirii unui comitet de redacţie al Revistei Scriitorilo Români*. S'au făcut mai multe propuneri, rămânând să se ceară asentimentul interesaţilor.

Monseniorul Bârlea a mulţumit, şi în numele colaboratorilor apropiaţi, pentru încrederea iarăşi arătată, şi a făcut urări tuturor de spor la muncă şi succes în străduinţele ştiinţifice şi româneşti de fiecare zi.

COMEMORAREA LUI NICOLAE IORGA

Roma, 28 novembre 1965

În ziua de 28 noembrie 1965, din inițiativa secției italiene a Societății Academice Române și cu concursul societății « Dante Alighieri », a fost comemorat la Roma, la a 25-a aniversare dela moartea tragică, NICOLAE IORGA.

După ce de dimineață, la Biserica română, Excelența Sa Episcopul Vasile Cristea, înconjurat de mai mulți preoți români, între care Mons. Octavian Bârlea, președintele Societății Academice Române, a celebrat o slujbă pentru odihna sufletului marelui istoric și patriot, după amiază, la sediul central al societății « Dante Alighieri », în fața unui numeros public, au fost amintite figura și opera lui Nicolae Iorga.

Dupa o scurtă prezentare a domnului prof. **A. M. Ghisalberti**, care a subliniat profunda impresie trezită în Italia de vestea tristă a uciderii ilustrului savant, care număra mulți prieteni și admiratori italieni, doamna prof. **Emilia Morelli** dela Universitatea din Roma a tratat tema raporturilor lui Iorga cu Italia, dela primele începuturi, la sfârșitul secolului trecut, până în ajunul morții. Arătând cu multe citate care a fost concepția istoriografică a lui Nicolae Iorga, conferențiara s'a oprit mai ales asupra felului în care istoricul român a considerat și valutat evenimente din istoria italiană, în legătură în special cu Risorgimentul.

A vorbit după aceea domnul Ambasador **Ugo Sola**, care a evocat câteva din întâlnirile sale, ca reprezentant diplomatic al Italiei la București, cu omul politic și bărbatul de Stat Nicolae Iorga, a cărui intervenție a fost hotărîtoare, între altele, pentru deschiderea unui Institut de cultură italiană și, în general, pentru intensificarea relațiilor și schimburilor culturale dintre Italia și România.

Înfine, domnul prof. **Bruno Manzone**, președintele secției italiene a Societății Academice Române, a arătat semnificația comemorării lui Iorga, mare român și mare prieten al Italiei, în actualul moment istoric, și mulțumit: societății « Dante Alighieri », reprezentată prin vicepreședintele său, domnul prof. Ghisalberti, pentru ospitalitatea acordată; celor doi oratori, pentru doctele ori caldele cuvinte rostite; publicului, și în mod special celor doi nepoți ai lui Nicolae Iorga, veniți dela Milano să reprezinte familia la manifestație, pentru participare.

În aleasa asistență: domnul Ambasador Pellegrino Ghigi cu Doamna, domnul Ambasador Folco Aloisi, reprezentând Ministerul Afacerilor Străine, domnii profesori Gioacchino Volpe, Angelo Tamborra, Giuseppe Talamo, Rosa del Conte, Edvige Bestazzi, Elena Odoni, Lucia Santangelo Alecu, Mariano Baffi, domnul general Guglielmo Della Porta Rodiani Carrara și Doamna, președintele Asociației naționale « Dalmazia », domnul dr. Manlio Cace, dra dr. Anna Maria Manzone, domnii dr. Renzo Sertoli Salis, Filippo Dozzi, Giovanni Manzone, Renato Tozzi, precum și un mare număr de italieni din Români. Comunitatea românească din Roma, în frunte cu Episcopul Vasile Cristea, cu rectorul Bisericii române, Mons. Aloisius Tăutu, și cu președintele Comitetului român de asistență, Mons. Carol Capros, a fost deasemnea bine reprezentată. Au fost de față, între alții, profesorii români dela Universitățile italiene: domnii Caragață, Marin, Iroaie, Onciulescu, Mircea Popescu; pictorii Nina Batalli, Zoe Frunză-Giotta, Eugen Drăguțescu, scriitorii Yvonne Rossignon, Corteanu Loffredo și Horia Roman, domnul dr. Constantin Drăgan, domnul dr. Emil Ghilezan și Doamna, domnul av. Radu Boroș, domnul dr. N. Bujin.

Au trimis scrisori de adeziune la comemorarea lui Nicolae Iorga: *Ministrul Instrucțiunii Publice*, domnul prof. Luigi Gui, *Subsecretarul la Externe*, domnul dr. Zagari, *directorul general al Informațiilor și Proprietății Literare de pe lângă Președenția Consiliului de Miniștri*, domnul dr. Giuseppe Padellaro, *directorul general al Academiilor și Bibliotecilor*, domnul dr. Nicola Mazzaracchio, *directorul general pentru Schimburile Culturale de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice*, domnul prof. Attilio Frajese, domnii profesori Pietro De Francisci, Nicolò Rodolico și Giorgio Del Vecchio, care au avut strânse legături de colaborare și de amiciție cu Iorga, doamna dr. Agnese Silvestri Giorgi, domnul Ministru plenipotențiar Armando Odenigo, domnul professor Giuseppe Vedovato, deputat, domnul Carlo Peverelli, deputat. S'au asociat la manifestație *Universitățile din Roma, Torino, Padova, Veneția, Modena, Bologna, Genova, Pisa, Catania, Urbino, Bari, Universitatea Catolică dela Milano, Academiile dei Lincei, della Crusca, Patavina, Virgiliana, Nazionale delle Scienze, Lettere, Arti, di Modena, Deputazione di Storia Patria per le Venezie, Istituto di Studi Romani, Istituto siciliano di studi bizantini e neoellenici, Istituto Lombardo della Accademia di Scienze, Lettere, Arti din Milano, Istituto Veneto delle Scienze, Lettere, Arti, Ateneo Veneto, Civici Musei Veneziani d'Arte e di Storia, Fundația « Giorgio Cini » din Veneția, Società Storica Valtellinese din Sondrio, revista « Il Conciliatore » din Milano.* În scrisorile de adeziune, multe din aceste instituții superioare au amintit calitatea de membru de onoare a lui Nicolae Iorga ori participarea sa cu conferințe la congresele respective.

Într'un volum de « Acta Historica », pe care Societatea Academică Română îl va închina lui Nicolae Iorga, vor fi publicate textele conferințelor rostite la comemorare și mesajele cele mai semnificative trimise organizatorilor.

Desemnele, portretele și întreaga parte decorativă a revistei sunt opera doamnei NINA BATALLI.

MIRCEA POPESCU a îngrijit partea redacțională și paginația.

CUPRINSUL

Pag.

YVONNE ROSSIGNON: Buna Vestire 5
MIRCEA ELIADE: Adio! 7
HORIA STAMATU: Zodie - Vârsta - Zori 26
GRIGORE CUGLER (APUNAKE): Consultație gratuită - Miraje . . . 29
ANTOANETA BODISCO: Cântec de dragoste - Veghe - Joc 39
MIHAI NICULESCU: Casa lumii 41
NICOLAE NOVAC: Ora așteptării 71
THEODOR ZUCA: Stânci albe în noapte - Epitaf de azur 72
C. AMĂRIUȚEI: Cercul de lumină (poveste cu Inorog) 73
ȘTEFAN BACIU: Pasăre în Guatemala 79
I. G. DIMITRIU: Luceafăr 80
I. POPPER: Omul și umbra (*fragment de roman*) 81
GEORGE USCĂTESCU: Pastorală 89
NICOLETTA CORTEANU-LOFFREDO: Cântec de dor - Deziluzie - Joc 91
VIRGIL IERUNCA: Jurnal (1949) 93
NICU CARANICA: Câteodată noaptea 111
MIRA SIMIAN: Geam 113
ALEXANDRE TREIZE: Marină 114
D. BACU: Inscripție pe o țară - Stingerea 119
J. N. MANZATTI: Domnișoara dela Poștă 121
PETRU IROAIE: La sorbul urîtului - Omul atomicului 129
MIHAI CISMĂRESCU: Vorbe... 131

TRADUCERI: VICTOR BUESCU din *Lucrețiu* - F. BRÎNZEU din *Yunus Emre* - TH. CAZABAN din *Eminescu* - NICOLAE NOVAC din *Walt Whitmann* și din *Edna St. Vincent-Millay* - NIC. IANCU PĂLTINISANU din *Georg Heym* 133

Pag.

NEGRU PE ALB: Cronici, idei, fapte 139

Mircea Popescu: Scriitorii noştri: amărăciuni şi speranţe; Eugen Lozovan: M. Sturdza, membru al « Societăţii Anticarilor Nordici » - Şoimii moldoveni - V. Alecsandri şi « Calendarul Republican »; Dinu Adameşteanu: Un maestru: Scarlat Lambrino; Ioan Guţia: Închinare lui Sever Pop; Constantin Sporea: Doctorul Sabin Manuilă; N. Beldiceanu: Anton şi Eliza Zigmund Cerbu.

Recenzii 151

George Uscătescu (Universul lui Ştefan Lupaşcu); Monica Lovinescu (Vintilă Horia, *La Septième Lettre*); Mircea Popescu (Al. Ciorănescu, traducător francez al lui Dante - Ion Horia Rădulescu, *Le Théâtre français dans les Pays roumains* - Un tânăr savant român); I. G. Dimitriu (I. Popinceanu, *Religion, Glaube und Aberglaube in der rumänischen Sprache* - J. Ecsodi, *Elementos eslavos do Romeno* - Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice*); Constantin Sporea (Erich Prokopowitsch, *Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina* şi *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus* - J. M. Bochenski, *Die dogmatischen Grundlagen der sowjetischen Philosophie*); Mihai Cismărescu (*Kommunismus in Geschichte und Gegenwart*).

ANEXE (Activitatea Societăţii Academice Române) 169

Congresul al Noulea al Societăţii Academice Române; Adunarea Generală a Societăţii Academice Române; Comemorarea lui Nicolae Iorga.

Printed in Italy

Roma, 1965 - S.p.A. Tipografica Castaldi - Via Casilina, 49